STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05635

AVTOBYOGRAFYE

Aaron Isaac

•

Permanent preservation of this book was made possible
by Micheline & David Peller a loving daughter and son-in-law
in memory of
Berel Hercberg of Bendin, Poland, a wonderful man and father

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַהרון איזאַקס

אַווטאָביאָגראַפּיע

אידיש — נ. שטיף

כלל־פֿאַרלאַג
בערלין 1922־תרפ״ב

K L A L - V E R L A G
BERLIN SW 68 / VERLÄNGERTE CHARLOTTEN-STRASSE 1B

Copyright by Klal-Verlag, Berlin, 1922.
Gedruckt in der Klal-Druckerei, Berlin.

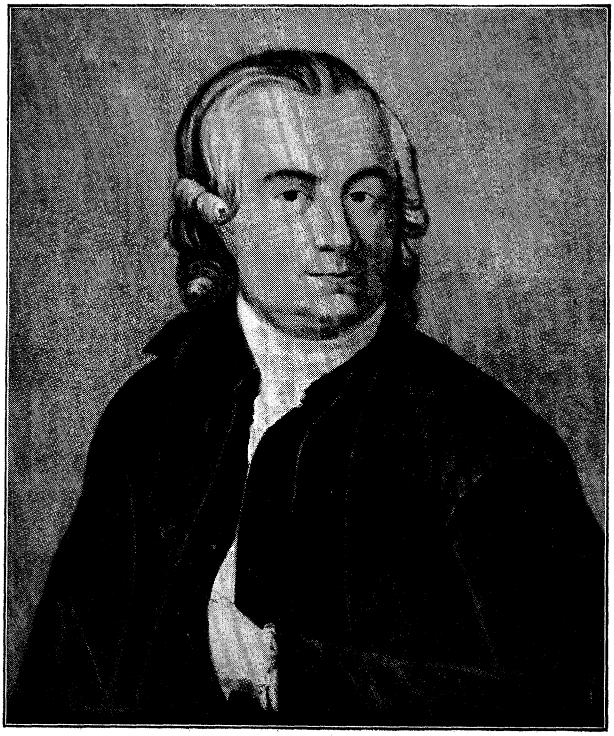

אַהרון איזאַקס
אַווטאָביאָגראַפיע

זה

הספר כתבתי לדור אחרון לבני בני
עמי כדי שלא אבד זכרי לנצח שאני
אהרן בן כהרר יצחק איצק ז״ל מיסד
מדינת שוועדין כי לפני לא היה יהודה
אחד בעל קיומים בכל מדינת שווידן
מעולם עד שאני באתי לכאן ומצא
חן בעני אדונינו המלך החסיד הגדול
גסטאף השלישי ירום הודה ויתנשי
עד למעלה וגם בכל שריו וקברו מצאי
חן כאשר עניכם תחזנה משרים ובא
לציון גואל אמן

פאקסימילע פון דעם שער־בלאט. געדרוקט אין העברעאישער קוואדראטשריפט (מיט פעלערן אין דער שפראך).

אויף אידיש — דעם דאָזיגן בוך האָב איך געשריבן פאַר דעם שפּעטערדיגן דור פאַר מיין פאָלק, כדי מיין נעדעכעניש זאָל ניט פאַרלויהרן גיין, אז איך אהרן, זון פון ר׳ יצחק איצק ד״ל, האָב זיך באַגרינדעט אין דער מדינה שוועדן. וואָרום ביז מיר איז קיינמאל ניט געוועז קיין איין איד מיט וואוינרעכט אין דער גאַרער מדינה שוועדן, ביז איך בין געקומען אהער און האָב געפונען חן אין די אויגן בא אונזער האַר, דעם גרויסן און פרומען מלך גוסטאף דער דריטער, גאָט זאָל דערהויבן זיין פּראַכט; אויך בא אלע זיינע האַרן און דינער האָב איך געפונען חן, אזוי ווי אייערע אויגן וועלן דאס רעכט צו זעהן, און ס׳זאָל קומען אן אויסלייזער צו ציון, אמן.

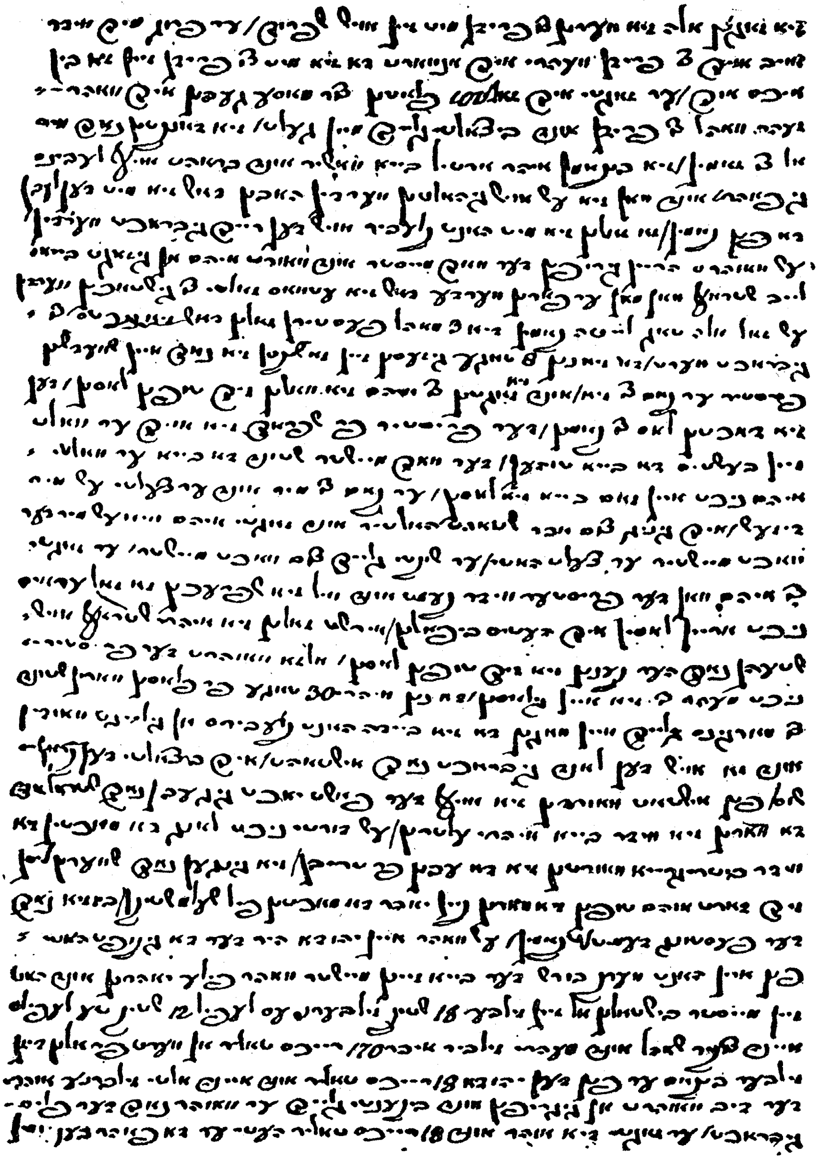

פאַקסימילע פון דער איין און פופציגסטער זייט פון אָריגינאַל.
דאָ איז דאָס זייטל 62, שורה 22 (פון אויבן) ביז זייטל 63, שורה 22 (פון אויבן).

פּאָררעדע

דער בוך „אַהרון איזאַקס אַווטאָביאָגראַפיע“, וואָס מיר געבן איצט דעם אידישן לייענער, איז אַ אידישע באַאַרבעטונג פון אַ בוך מיטן זעלבן נאָמען*), וואָס די אידישע ליטעראַרישע געזעלשאַפט אין שוועדן האָט פאַרעפנטליכט צום ערשטן מאָל דאָס יאָר 1897. גענומען איז דאָס פון אַ מאַנוסקריפּט, וואָס אַהרון איזאַק האָט איבערגעלאָזט און וואָס האָט זיך געפונען באַ איינעם פון זיינע יורשים. אונטער י. זעליגמאַנס השגחה איז דער מאַנוסקריפּט, געשריבן אויף „דייטש“, נאָר מיט אידישע אותיות, איבערגעשריבן געוואָרן מיטן לאַטיינישן א׳ ב׳ און אַרויסגעגעבן געוואָרן, אַזוי־ווי ער שטייט און גייט. י. זעליגמאַן האָט דערצו צוגעגעבן זיין פאָר־רעדע, וואָס איז איבעריגנס פאַרן אידישן לייענער קנאַפּ אינטערעסאַנט. פון דער דאָזיגער פאָררעדע זיינען אַנב גענומען די ידיעות וועגן מאַנוסקריפּט, וואָס מיר ברייגנען דאָ.

אַהרון איזאַק האָט אָנגעהויבן צו שרייבן זיין אַווטאָביאָגראַפיע דאָס יאָר 1801, ווען ער איז שוין אַלט געווען 71 יאָר, און האָט זי פאַרענדיגט דאָס יאָר 1804. ער גופא דערמאָנט אַ פּאָר מאָל, אַז ער איז ניט קיין געשיכטע־שרייבער און קיין שרייבער בכלל ניט. די אַרבעט האָט ער פירגענומען פאַר זיך אַליין, ס׳זאָל „בלייבן צום אָנדיינק אין מיין משפחה“, און ער האָט זיך שווערליך געקאָנט ריכטן, אַז זיין אינטים שרייבן זאָל ווען עס איז דער־זעהן די ליכטיגע שיין. אין ביידע פּרטים דערמאָנט ער אָן גליקל פון האַמעלן מיט אירע אויסגעצייכנטע מעמואַרן. ער האָט דורכגעמאַכט אַן אומרוהיג וואַנדער־לעבן און איז שווער געפּרובט געוואָרן: ער האָט אָנגעוואָרן פרוי און קינדער, וואָס זיינען אים פריה פאַרשטאָרבן, און איז געבליבן עלנט.

*) Aron Isaks Sjelfbiografi. Isaac Marcus Boktr. Aktiebolag, Stockholm, 1897

די זכרונות זאָלן דאָס זיין אַ שטיקל טרייסט פאַר אים אין דער עלנט און אַ זכר פון אים אין דער משפחה. דאָס ניט צו דער אַוטאָביאָגראַפיע אַ באַזונדער חן פון אַ משיח לפי תומו, פון אויפריכטיגקייט און שטילן ערנסט בײַ אַ מענטשן, וואָס שטייט פאַר זיין אייגן געוויסן און דערציילט איבער זיין לעבן, אַזוי ווי דאָס איז געווען.

אַהרון איזאַק איז געבוירן (דאָס יאָר 1730) און געוואַקסן אין אַ שטעטל טרויענבריצען אַכט מייל פון בערלין בײַ אַ פאָטער אַ פּאַראָרימטן קרעמער, אַ מטופל מיט אַ גרויס געזינד. דאָס איז געווען אַ שווערע צייט פאַר אידן אין דייטשלאַנד, אַ צייט פון אידישער רעכטלאָזיגקייט און „שוציודן", אַ צייט, ווען אידן זיינען נאָך געווען פּאַקטיש אויסגעשלאָסן פון דער אַרומיגער געזעלשאַפט און האָבן געלעבט אָפּגעשלאָסן פאַר זיך מיט אידישע פרנסות, מייסטנס קליינהאַנדל, און מיט דער אַלטפרענקישער אידישער דערציאונג. עטוואָס שפּעטער, צו מענדעלסאָנס צייטן, האָט זיך שוין אין דייטשן אידנטום באַוויזן אַ גרויסע אויפקלערונגסאַרבעט און אַ קאַמף פאַר בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע. אָבער צו יענער צייט איז שוין אַהרון איזאַק געווען אין שוועדן (פונם יאָר 1774 אָן), וואו קיין אידן זיינען ביז אים בכלל ניט געווען, און קיין דייטשלאַנד פלעגט ער קומען בלויז אויף לייפּציגער מעסעס. אפשר דערפון נעמט זיך דאָס, וואָס פון יענער שטורמישער תקופה אינם לעבן פונם דייטשן אידנטום דערמאָנט ער קיין וואָרט ניט, כאָטש געזעלשאַפטליכע אינטערעסן זיינען אים ניט פרעמד געווען. מ'מוז אָבער זאָגן, אַז בכלל שרייבט ער נאָר פון זיך, און ווענן געזעלשאַפטליכע אינטערעסן דערמאָנט ער בלויז, ווי ווייט דאָס האָט אים פּערזענליך אָנגעקערט.

אַהרון איזאַק האָט באַקומען אַ טראַדיציאָנעלע אידישע דערציאונג, און דער אידישער טראַדיציע איז ער טריי געבליבן אויך אין דער צייט, ווען ער איז שוין געווען „הויפליפעראַנט" און איז געשטאַנען „לפני מלכים ושרים". קיין גרויסער למדן איז ער ניט געווען, ער גופא זאָגט אויף זיך: „לא איש דברים אנוכי בלשון הקודש", אָבער פון די העברעאישע ווערטער און זאַצן, וואָס ער פלעכט אַריין אין זיין דערציילונג, איז צו זעהן, אַז קיין עם־הארץ איז ער אויך ניט געווען. בכן האָבן מיר פאַר זיך אַ לעבן פון אַ דורכשניטליכן אידישן סוחר, אָבער פון אַ מאַן מיט כ א ר א ק ט ע ר, ע ר ל י כ ק י י ט און שטאַרקער ע נ ע ר ג י ע.

דער סוחר לאָזט זיך הערן שוין אין דעם חיכטינסטן פרט פון זיין לעבן. אהרון איזאַק האָט געווים פאַרמאָגט אַ קינסטלערישן חוש, אפשר טאַלענט אויך. אין דער יוגנט האָט ער מיט חשק געלערנט מאָלן, ער איז געווען גראַווייאָר; די ראָזינע פּראָפעסיע, וואָס אירן זיינען ראָרט אגב געווען שטאַרק פאַרטרעטן און באַזיון גרוים געשמאַק (אירן הויפגראַוויאָרן), האָט ער זיך אַליין געגומען, און נישט אַזוי לייכט איז דאָס אים אָנגעקומען. אָבער אים האָט ראָך געצוינגן צו מסחר, און באַ דער ערשטער געלעגנהייט האָט ער פאַרבוינגן זיין קונסט צוליב האַנדל און האָט אויסגעדינט אַלע אירישליכע עבודה־זרהס: געהאַנדעלט מיט צירונג, מיט גאַלאַנטעריי, אַפילו מיט צינן, געווען אויך אַ צושטעלער באַ דער אַרמיי (אין שוועריש־רוסישן קריג). דאָס איינציגע, וואָס באַשיינט דעם ראָזינן דורכשניטליכן סוחר, איז זיין זעלטענע ערליכקייט און נישטגייציגקייט, וואָס איר מוזט דאָס אים גלויבן, ווייל דאָס, וואָס ער דערציילט פון זיך, איז איבערצייגנד.

זיין געוואַלדיגע ענערגיע איז נים בלויז אים פערזענליך בייגעשטאַנען אין אַלע נויטן, ווען ער האָט זיך פון אָרימקייט און דערשלאָגנקייט אַרויפגעאַרבעט צו פאַרמעגנליכקייט און אָנזעהן (ער איז געוואָרן הויפיוועליר). די ראָזינע ענערגיע האָט אים געבראַכט אויך צו עפּענען פאַר אירן אַ „ניי לאַנד" — שוועדן, וואו ביז אים האָבן אירן נים געטאָרט קיין פוס שטעלן. אַהרון איזאַק האָט אין זיך עפּעס פון אַ גייסט פון אַ וועג־דורכרייסער, און ער האָט אָנגעהויבן צו „קאָלאָניזירן" אירן אין שוועדן, באַוויזן דערביי פּאָליטישן פאַרשטאַנד און געבוירענעם טאַקט. מיט אים הויבט זיך אָן דער נייער אירישער ישוב אין שוועדן, אַ געוויסער געזעלשאַפטליכער פאַרדינסט פאַר אַ באַשיידענעם מענשן, וואָס האָט זיך קיין געזעלשאַפטליכע צוועקן נים גע־שטעלט.

אין דעם נייעם ישוב איז דאָס צונעגאַנגען אַזויווי אין די אַלטע, אַזויווי אין אונזערע באַקאַנטע אירישע שטעטלאַך: אירן הענדלער און קרעמער, מעקלער און דרייער, צררים מיט צווי מנינים (באַ דריי־פיר צענדליג אירישע געזינדן אין שטאָקהאָלם!), און אַפילו מיט צווי בית־עולמס, מחלוקתן איבער אַ רב, איבער נבאות און שישי, — דער באַקאַנטער ווינטיגער אירישליכער שטייגער!

אינם דאָזיגן שטייגער געווינט אַהרון איזאַקס פערזענליכקייט נאָך מער מיט איר ערליכקייט, מיט אַ געפיל פאַר אָרדענונג און אָרגאַניזירטקייט און מיט אַן אינעווייניגסטער אינטעליגענץ.

אַהרון איזאַק האָט געשריבן זיין אַווטאָביאָגראַפיע „אויף דער אומגאַנג־שפראַך", ווי ער זאָגט, ד. ה. אויף אַ מאָרנע דייטש, וואָס האָט אין זיך וועהר אַ סך אידיש־פאָלקסטימליכעס. איך האָב דאָס איבערגעגעבן אין אַ פאָלקסטימליך אידיש, וואָס שטימט, לויט מיין מיינונג, אַמבעסטן מיט דער געמיטליכקייט פון דער איינפאַכער אויפריכטיגער דערציילונג, און אפשר מיט דער אייגנטליכער אומגאַנגשפראַך אויך פון אַהרון איזאַק און זיין סביבה, ביינעהאַלטן איזאַקס איינגעפלאָכטענע העברעאישע ווערטער און אויסדריקן.

נ. שטיף

איך אהרון בן יצחק ז״ל, בין געבוירן אין טרויענבריצען ח׳ פרסיות [אַכט מייל] באַ בערלין אין דער פּראָווינץ בראַנדענבורג. לא איש דברי אנוכי בלשון הקודש [איך קאָן זיך ניט פריי אויסדריקן אויף העברעאיש], דעריבער שרייב איך אויף דער אומגאַנגשפּראַך. אַזוי ווי איך בין צום אומגליק כלילה, האָב מער קיין קינדער ניט, איז זאָל דאָס לאחר מותי [נאָך מיין טויט] בלייבן צום אָנדיינק אין מיין משפּחה. נו, האָב איך דערלעבט צו 71 יאָר, דאָס איז מיר געוואָרן ה׳ תשרי ה׳תקס״ב [12 סעפּטעמבער 1801]. מיין פאָטער ז״ל איז געווען אַ פאַרמעגליכער מאַן. אָבער צו 60 יאָר איז ער אַזוי קראַנק געוואָרן, אַז ער האָט, ליידער, געמוזט ליגן צו בעט און האָט שוין מער אויף קיין ירידים ניט געקאָנט פאָרן. ער האָט געהאַט אַ שיינעם לאַגער סחורה פון אַלע סאָרטן, וואָס מ׳האָט נויטיג אין אַ קראָם, ער איז געווען דאָ דער איינציגער בעל־קיומים [„שוץ־איד״ מיט וואוינונגסרעכט]. היות ווי ער האָט אָבער ניט געקאָנט פאָרן נאָך קיין סחורה, איז די קראָם געוואָרן אַלע מאָל קלענער. אַזוי איז דאָס צוגעגאַנגען יאָר אויף יאָר. בערך 2 יאָר פאַרן טויט זאָגט ער צו מיין עלטערן ברודער אַברהם: „דו ביסט אַ דערוואַקסענער קערל און זעהסט אַלע טאָג, אַז די קראָם ווערט ליידיגער; צום ווייניגסטן וואָלט מען דאָך באַדאַרפט עפּעס צוקויפן פון סחורה, וואָס מ׳פרעגט דאַרויף אַלע טאָג, אַנדערש וועלן מיר שטאַרבן פאַר הונגער. איך בין קיין מענטש אין דער וועלט נישט שולדיג געווען. ווייסטו אָבער פרעגן: מיר האָבן קיין געלט ניט, ווי אַזוי קאָנען מיר קויפן?

איז גיי צו אונזער איינגעמער הער ניכעלמאַן, לאָז אים גריסן פון מיר. דער דאָזיגער אייננעמער, ווען איך פלעג פאָרן אויף ירידים קיין לייפּציג אָדער קיין פראַנקפורט און פלעג נויטיג האָבן געלט, פלעגט ער מיר אויסלייען 1500 רייכסטאָלער און מער אויך, קיינמאָל ניט פאַרלאַנגט פון מיר קיין וועקסל. דערציי אים אָפן אונזער צושטאַנד, זאָג, דו ווילסט קיין לייפּציג פאָרן נאָך סחורה״.

ער האָט דאָס געטאָן, איז געגאַנגען צום איינגעמער און אים פירגעשטעלט די גאַנצע לאַגע. יענער האָט באַוויזן מיטלייד, האָט אים אויסגעליען 500 רייכסטאָלער און אַזוי געזאָגט: „דו ביסט אַ יונגער בורש, ביסט קיינמאָל

ניט געווען אויף אַ יריד. וועסטו זיך אָבער וואויל אויספירן און ערליך באַצאָלן אַזוי ווי דיין פאָטער, וועסטו נאָך מער קרעדיט האָבן". אַזוי איז ער געקומען אַהיים מיט דעם געלט און מיט דער נאַכריכט. דער קאַפּיטאַל איז געווען צו קליין צו פאָרן דערמיט אויפן יריד, וואָרום ס'פאַלן דאָ גרויסע אומקאָסטן. זאָגט צו אים מיין פאָטער: „מיר האָבן דאָך זילבער און אַביסל גאָלד, נעם און פאַרזעץ דאָס, וועסטו דארויף קריגן צו לייען עטליכע הונדערט טאָלער. נעם מיט קיין לייפּציג מיינע יריד־ביכער, וועסטו זעהן אַלע סוחרים, וואָס איך האָב מיט זיי געהאַנדלט, איך האָב בּאַ זיי קיינמאָל ניט גענומען אויף קרעדיט, שטענדיג געצאָלט בּאַר, וואָרום אַזוי קויפסטו מיט עטליכע פּראָצענט וואָלוועלער. קאָן מען דאָס אָבער ניט אויספירן, איז שוין בּעסער צו פאַרקוקן איינינע פּראָצענט. די דאָזיגע סוחרים קענען מיך, זיי וועלן דיר ניט אָפּזאָגן קיין קליינעם קרעדיט".

אַלזוי איז מיין בּרודער געפאָרן אויפן יריד קיין לייפּציג, וואָס איז סך־הכל דרייצען מייל פון טרויענבּריצען און איז בשלום אַהיימגעקומען מיט דער סחורה. איך בּין דעמאָלט אַלט געווען 14 יאָר. איך האָב וואויל איינגעזעהן, אַז אַזאַ קליינער האַנדל קאָן ניט איינבּריינגען קיין רייכטום, אז מיין בּרודער האָט אויף זיך גענומען אַ גרויסע לאַסט. מיר זיינען געבּליבּן צען קינדער נאָך מיין פאָטערס ע"ה טויט. דער יונגסטער בּרודער איז אַלט געווען דריי יאָר, ס'איז געוואָרן פונקט ניין יאָר, זינט ער איז געשטאָרבּן. איך האָב גענומען גיין אויפן לאַנד. בּאַ מיין בּרודער האָב איך גענומען סחורה פאַר איינינע רייכסטאָלער און בּין גענאַנגען דערמיט הויזירן בּאַ די פּויערים. איך האָב מיך אַליין געשפּייזט, ס'איז מיר געווען זעהר בּיטער, אָבער איך האָב ניט געזעהן, מיט וואָס קאָן איך זיך העלפן.

פון קינדהייט אָן האָב איך געהאַט גרויס חשק צו צייכענען און צו מאָלן, אָבער אין טרויענבּריצען איז ניט געווען בּאַ וועמען זיך צו לערנען. ס'האָט אַפילו יאָ געוואוינט דאָ אַ מאָלער, אָבער איך האָב ניט געהאַט אַזוי פיל געלט, וואָס ער האָט פאַרלאַנגט בּאַ מיר. איך פלעג מאָלן אַלערליי זאַכן, וואָס ס'איז מיר געקומען צו האַנט. איך בּין געווען זעהר גוט בּאַקאַנט בּאַ דעם קאַנענגיסער מיט זיינע זין און פלעג צוזעהן, ווי זיי קריצן נעמען אויף צין און בּאַקומען אַ שילינג פאַר אויסקריצן דריי אותיות. מיר פלעגט אויסווייזן, אַז דאָס הייסט גיך פאַרדינען אַ שילינג. איך האָב זיך געלאָזט מאַכן אַ קריצשטיקל און האָב זיך געלערנט קריצן אותיות אויף צין. דאָס לערנען איז בּאַ מיר צוגעגאַנגען זעהר געשווינד. אַזוי ווי איך האָב נאָך פּראַקטיקירט אין צייכענען, איז האָב איך זיך געלערנט קריצן פיגורן אויף צין אויך. איך האָב בּאַקומען פון אונזער שכן צו קריצן אַ טוץ קרוגדעקלאַך, זיין נאָמען און אַ נומער דערויף. ער איז געווען אַ בּירשיינקער.

ס'איז געקומען צו פאָרן איינער פון אונזערע לייט פון רעסוי, אַ יונגער קערל, בערך צוואַנציג יאָר אַלט. ער האָט געהייסן שלמה פלאַריר, ער איז געווען אַ שטעמפּל־קריצער, און האָט געזעהן, ווי איך בין אַזוי פלייסיג. ער האָט מיך געפרעגט, וואו האָב איך דאָס געלערנט, האָב איך אים געזאָגט, אַז פון זיך זעלבסט, האָט ער זיך זעהר געוואונדערט דאַרויף. מאַכט ער צו מיר: „איר זייט דאָך באַקאַנט אין דער שטאָט, אויב איר ווילט אַרומגיין און מיר שאַפן אַרבעט, גיב איך אייך פון יעדן טאָלער צוועלף שילינג — אַזוי פיל, וויפיל איר ברייננגט מיר אַרבעט". איך בין זעהר צופרידן געווען דערמיט. ער האָט מיר געגעבן אַ דרוקטאַבעליע, אייניגע זילבערנע און מעשענע שטעמפּלען. משך דריי וואָכן האָב איך אים צוגעשאַרט פאַר פיר און צוואַנציג רייכסטאָלער פאַרדינסט. אבער קיין גרויס כבוד פון זיין אַרבעט האָב איך ניט געהאַט. ס'זיינען געווען אייניגע אָפיצירן, וואָס האָבן געוואָלט לאָזן קריצן זייער וואָפן, האָבן זיי מיר געזאָגט: „טוסטו דאָס ניט, איז נעמען מיר די שטעמפּלען נישט". איך האָב מיר געקלערט: אין דריי וואָכן פאַרדינען 6 רייכסטאָלער איז גאַנץ גענוג, און האָב געמיינט, עפּעס וועל איך באַ אים פאַרדינען. ווייל דאָ אָבער איז שוין נישט געווען מער וואָס צו טון, האָט ער געוואָלט פון דאַנען אָפּפאָרן. קומט ער צו אונז אין הויז און פרעגט מיך, צי וויל איך מיט אים מיטפאָרן אויף דערזועלבער אַרט, אַז פאַר דער אַרבעט, וואָס איך שאַף אים, באַקום איך פון יעדן טאָלער צוועלף שילינג. ער איז געווען אַ וואוילער יונג. ווער איז נאָך דעמאָלט געווען אַזוי צופרידן ווי איך? נישט אַזוי פיל צוליב דעם פאַרדינסט: מיין גראַנק איז געווען עפּעס צו זעהן און לערנען. אַזוי בין איך מיט אים אומגעפאָרן אין די נאהענטסטע שטעט. קיין גרויסער פאַר־דינסט איז דאָס ניט געווען. איך בין אָבער געווען זעהר פלייסיג און קאַרג און האָב אָפּגעשפּאָרט צייט דריי מאָנאַט צען רייכסטאָלער. ווען דער דאָ־זיגער שלמה איז אַוועקגעגאַנגען, האָב איך מיר געמאַכט באַ זיין וואַר־שטאַט אַ מעשענעם געגאָסענעם קנאָפּ און האָב אים אויסגעקריצט. ער האָט דאָס געמוזט באַמערקן, ווארום ער איז געווען צו מיר פאַלש.

אפילו בעת ער פלעגט אַרבעטן, פלעגט ער זוכן אַ געלעגנהייט מיך אַוועק־שיקן. ער האָט געוואוסט, אַז איך האָב אָפּגעשפּאָרט עטליכע טאָלער, ער האָט זיין גאַנץ געלט אויסגעבראַכט. האָט ער חשק געהאַט אויסצולייען באַ מיר מיין געלט, מסתמא וואָלט איך זיך שוין לעבנלאַנג צוריק דערמיט ניט געזעהן. האָב איך מיר באַקלערט: איצט איז שוין צייט צו געזעגענען זיך מיט אים. אַזוי בין איך אָפּגעפאָרן צוריק אַהיים קיין טרויענבריצען און האָב געלאָזט מיין גוטן שלמהן זיצן.

אין טרויענבריצען איז קיין שטעמפּל־קריצער ניט געווען. ס׳איז אָבער געווען אַמאָל אַ סקולפּטאָר מיט דעם נאָמען קאַפּער, פלעגט ער זיך אָפּגעבן מיט שטעמפּלקריצן אויך. איך האָב אים אָבער ניט געקענט און ניט געהערט פון אים. אָבער מיין ברודער חיים ז״ל האָט געוואוינט באַ זיין אַלמנה אין הויז. ער האָט געהערט, אַז איך האָב אַזאַ חשק צו שטעמפּל־קריצן, און ווי איך האָב דערציילט פון שלמה פלאַדיר, אַז ער איז געווען קענען מיר אַזוי אומפריינדליך, זאָגט ער צו מיר, מיין ברודער חיים: „מיין ווירטן האָט דאָס גאַנצע געציַיג פון שטעמפּלקריצן. דער מאַן האָט דאָס איר געלאָזט, ער איז שוין טויט אַזוי לאַנג, ווי דו ביסט אַלט; קאַנסטו דאָס באַ איר באַקומען פאַר אַ שבוש״. בין איך מיט מיין ברודער געגאַנגען צו איר. זאָגט צו איר מיין ברודער: „באַ אייך שטייט דאָך נאָך אייער מאַנס גאַנץ געציַיג פון שטעמפּלקריצעריי, מיין ברודער וויל זיך לערנען שטעמפּל־קריצעריי, וועט ער דאָס באַ אייך אָפּקויפן.״ זאָגט זי: „זעהר גערן״. און ברייַנגט צוטראָגן אַ טוץ פאַרזשאַווערטע קריצשטיקלאַך, אַ פּאָר אַלף־ביתן, אויך פאַרזשאַווערט, אַ שאַכטל פאַרזשאַווערטע שטעמפּלען. נו, זעהט זי אַליין, אַז דאָס איז רעכט פאַרדאָרבן. פאַרלאַנגט זי באַ מיר 5 רייַכס־טאָלער, איך באָט איר 2 רייַכסטאָלער, וואָרום פאַר איר האָט דאָס גאָר קיין ווערט ניט. האָט זי דאָס מיר אָפּגעלאָזט. איך האָב זיך אַװעקגעזעצט דערמיט, געשייערט און געריבן דעם זשאַווער, ווי ווייט איך האָב געקאָנט. איך האָב זיך געקויפט אייניגע פונט מעש פאַר שטעמפּלען, געלערנט זיך דאַרויף קריצן אותיות. ס׳איז מיר אָנגעקומען זעהר שווער צו קריצן די אותיות לינקס, אַז זיי זאָלן זיך אָפּדרוקן אויף רעכטס. איך פלעג זיי אָפּפיילן און ווידער פון דאָס ניי. דאָס פלעג איך טון אַזוי פלייסיג טאָג און נאַכט, ביז ענדליך איז עפּעס אַרויסגעקומען. אין מיינע געדאַנקען בין איך געווען אַ פולקומער שטעמפּלקריצער. איך פלעג שטענדיג קלערן פון יענעם שלמהן: ווען ער זאָל דאָס נאָר זעהן, וואָס איך האָב זיך אויס־געלערנט! אָבער איך האָב זיך נאָך אַלץ ניט איינגעשטעלט גיין צו לייטישע מענשן זיי אָנבאָטן מיין אַרבעט. סיידן אַזוינע בירגער־קינדער, וואָס איך בין מיט זיי אויפגעוואַקסן, די האָב איך געמאַכט שטעמפּלען פאַר אַכט אָדער צוועלף שילינג. אַ סך פּויערים־קינדער פון זאַקסן פלעגן גיין אַהער אין דער פּויערים־שול, וואָרום טרויענבריצען ליגט באַ דער זאַקסישער גרעניץ, אַ שאָס מיט אַ ביקס פונם טויער איז גלייך זאַקסן, און דאָרט ניט דאָס רייַכע און רירעווּדיגע פּויערים, זיי קאָנען אַלע שרייבן און רעכענען. איך האָב איינגעפּאַקט מיין געציַיג און בין אַרומגעפאָרן אין די דערבייאיגע דערפער צווישן די פּויערים און האָב געקריגן אַרבעט, ביסליכוויַיז געקריגן צו דריי פיר שטיק שטעמפּלען, האָב פאַרדינט אַן אַנדער וואָך דריי רייַכס־

טאָלער און פיר אויך. העלפּט פון מיין פאַררינסט פלעג איך אָפּגעבן מיין מוטער ז״ל.

מיין ברודער אברהם איז געווען זעהר קאַרג און איז געווען זעהר ערליך, ער האָט געוואָלט אַוועק פון דאַנען: ער האָט געהאַט אויף זיך אַ גרויס הויזהאַלטונג. מיין מוטער איז געווען זעהר פלייסיג, האָט אָפּגעהיט די קראָם, ווען ער פלעגט פאָרן אויף אַ יריד, און איז געווען זעהר שפּאָרעוודיג אין דער ווירטשאַפט. איך האָב ניט געוואָלט געניסן קיין כזית ברויט אומזיסט, בפרט, אז איך האָב מיר געקאָנט פאַרדינען ברויט. פאַרקערט, ווי איך האָב שוין פריהער דערציילט, ס׳איז מיר געווען דאָס גרעסטע פאַרגעניגן, ווען איך פלעג קאָנען צו הילף קומען מיין מוטער. מיין ברודער אברהם איז געווען זעהר אָנגעזעהן אין דער שטאָט, זיין האַנדל האָט געהאַלטן אין וואַקסן, די הויזהאַלטונג איז קלענער געוואָרן: צוויי פון די יונגסטע ברידער זיינען געשטאָרבן, צוויי עלטערע שוועסטער זיינען געגאַנ־גען דינען, דער ברודער, וואָס איז געווען צוויי יאָר יונגער פאַר מיר, האָט זיך אויך געזוכט זעלבשטענדיג צו שפּייזן מיט אַ קליינעם האַנדל. אַלזוי איז דאָס מיין ברודער זעהר גוט געגאַנגען אין זיין האַנדל. צוויי יאָר האָט ער שוין געפירט אַ היפּשן לאַגער סחורה און מ׳איז שוין ניט געווען אַזוי נעאייגגט. מיין מוטער האָט געטריבן דעם מסחר אין קראָם אַזוי גוט, ווי דער בעסטער מאַנסבל. איך האָב זיך געפילט עטוואָס שטאַרקער אין שטעמפּל־קריצעריי און האָב זיך געקויפט מוסטער־ביכער. אויך אייניגע זילבערנע שטעמפּלען האָב איך מיר פאַרשאַפט און שטאָלענע, האָב אָנ־געהויבן ארומצופאָרן איבער שטעט און ירידים. איך האָב אָנגענומען, וואָס ס׳איז מיר נאָר פאָרגעקומען: אייניגע וואָפּנשטיק און שטעמפּלען. איך פלעג זיך אויך ניט נעמען צום האַרצן, טאָמער גראָט עפּעס ניט אַמאָל און מ׳דאַרף טון די אַרבעט נאָך אַמאָל. איך פלעג זיך פאַרדינען אַזוי־פיל, אַז איך האָב זיך געקאָנט לייטיש פירן. איך האָב אָפּגעריסן אויך אַ זילבערנעם זייגער און אַ זילבערנע שמעק־טאַבאַק־פּושקע.

איך מוז דאָ דערציילן אַ נאַרישקייט. ס׳איז געווען אַ מאַרקטאָג אין טרויענבריצען, האָב איך מיר אַרויסגעשטעלט מיין טיש מיט מיין געצייג און שטעמפּלען אויפן מאַרק, ווי דער שטייגער איז. קומט צו גיין אַ יונגער מילנער־געזעלן, וואָס אפשר איז ער ערשט געוואָרן געזעלן, און זיין תורה האָט ער געקריגן אין אַ ווינטמיל, באַשטעלט ער אַ מעשענעם שטעמפּל, און מיר האָבן זיך פאַרגלייכט אויף זעכצען שילינג. וויל ער, אַז איך זאָל דאַרויף אויסקריצן אַ ווינטמיל, אויף דער טרעפּ גייט אַרויף אַ יונג מיט אַ זאַק קאָרן אויפן רוקן, אונטן זאָל שטיין זיין נאָמען מיט איינצעלנע אותיות. אויסקריצן אַ ווינטמיל מיט אַ טרעפּ מיט אַן אָפענער טיר — דאָס

איז קיין גרויסע קונץ ניט. אַלזוי האָב איך אויסגעקריצט אַ ווינטמיל, אַ טרעפּ און אַ טיר; פֿאַרטיג! אָבער אַז דער יונג זאָל אַרויפֿגיין אויף דער טרעפּ מיט אַ זאַק קאָרן אויפֿן רוקן — דאָס איז מיר אויסגעקומען עפּעס צו. בפֿרט נאָך אויפֿן מאַרק, ווען אין צוויי שעה דאַרף מען פֿאַרטיג מאַכן אַ שטעמפּל. איך בין פֿאַרטיג געוואָרן דערמיט, זיין נאָמען איז שוין אויך געווען, און איך האָב עס אָפּגעקוועטשט. לסוף קומט דער יונג נאָך זיין שטעמפּל, איך ווייז אים דעם אָפּדרוק, געפֿעלט דאָס אים זעהר, ניט ער מיר צוועלף שילינג, פֿיר האָט ער מיר פֿריהער האַנטגעלט געגעבן. באַטראַכט ער דאָס און לסוף דערמאָנט ער זיך, אַז ער האָט נאָך געוואָלט האָבן אַ יונג, וואָס זאָל אַרויפֿשטייגן אויף דער טרעפּ מיט אַ זאַק קאָרן אויף דעם רוקן, און פֿרעגט: „וואו זשע איז דער יונג מיטן זאַק קאָרן אויפֿן רוקן?" איך האָב ניט געוואוסט, וואָס ענטפֿערט מען אים. פֿון שפּאַס ווענן זאָג איך צו אים: „דאָ ערשט איז ער אַריין דורך דער טיר". זאָגט ער: „אַ, אַ שאָד, וואָס איך בין ניט געקומען פֿריהער", און נייט זיך אַוועק. איך האָב געטראַכט באַ זיך: אַ קלוגער איינפֿאַל; איך האָב זיך גאָר ניט באַרעכנט, אַז דאָס איז פּשוט געווען אַ תּם אַ יונג.

איך בין געווען זעהר פֿלייסיג, אָפּגעשפּאָרט פּופֿציג רייכסטאָלער. און אַזוי ווי מיין ברודער אברהם איז געשטאַנען גאַנץ גוט, האָט גוט פֿאַרדינט, איך האָב ניט געמיינט קיין ירושה צו קריגן און דאָס אַלץ איז געווען זיינס, האָב איך מער ניט געגעבן מיין מוטער: זי האָט גאָר ניט באַדאַרפֿט, וואָרום זי האָט זיך פֿאַרדינט אירס מיט דער אַרבעט און פֿלייס, וואָס זי האָט געפֿירט די ווירטשאַפֿט. אָבער איך האָב קיין כּזית ברויט ניט געגעסן אומזיסט. מיין ברודער איז דאָס ניט געפֿעלן געווען, איך האָב ניט געקאָנט מיט אים רעכט הויזן, און איך האָב געקלערט באַ זיך, איך קאָן מיר מיין ברויט פֿאַרדינען, וואו אַהין איך זאָל ניט קומען, דערצו איז טרויענבריצען אַ פֿאַרוואָרפֿענער העק, דאָ קאָן איך גאָרניט לערנען: בכן האָב איך מיר פֿירגענומען צו לאָזן זיך אויף דער וועלט און גראָד קיין לאָנדאָן. דאָס אַלץ האָב איך געהאַלטן בסוד. אָבער איידער איך בין אַוועקגעפֿאָרן און געזעגנט זיך מיט דער מוטער, האָב איך איר אויסגעזאָגט, אַז איך פֿאָר קיין ענגלאַנד. זי איז געווען זעהר באַטריבט און האָט מיך געבעטן אום גאָטעס ווילן, איך זאָל ניט פֿאָרן. אָבער איך האָב איר געזאָגט מיט ווייענדיגע אויגן: מיין ברודער פֿאַרגינט מיר ניט די עטליכע טאָלער, ער וויל שטענדיג, איך זאָל זיי אַריינלייגן אין געשעפֿט; איך אָבער בין אים ניט מקנא, וואָס ער האָט זיך אַלץ צוגענומען, מיר קאָנען זיך ניט פֿאַרטראָגן, איז בעסער מיר זאָלן זיך שיידן. „הער צו, ליבע מוטער: דער אַלמעכטיגער זאָל דיר העלפֿן". ביידע האָבן מיר דערביי געוויינט.

מיין מאַנטל־זאַק איז געווען געפּאַקט, און אַזוי בין איך אַוועק, זיך ניט געזעגנט מיטן ברודער, וואָס איז געווען אָפּגעפאָרן. ווען ער איז אַהיימ־געקומען, האָט אים די מוטער דערציילט מיט ווייענדיגע אויגן, ווי אַזוי איך האָב זיך געקלאָגט אויף אים. איז ער געוואָרן ווייכהאַרציג, איז דערגאַנגען, וואוהין איך האָב זיך אַוועקגעלאָזט און זיך געלאָזט מיר נאָכלויפן צופוס. ער האָט מיך געטראָפן אין ,בעליץ, צוויי מייל פון טרויענבריצען. ער איז צו מיר געווען זעהר פריינדליך: „ליבער ברודער, קום צוריק, אונזער מוטער קריינקט דאָס אַזוי שטאַרק, איך פאַרלאַנג פון דיר גאָרנישט, וואָרום דער ליבער גאָט האָט מיך געבענשט, אַז איך קאָן באַשטיין די נארע הויזהאַלטונג, דאַרפסט מער אַפילו פאַר קעסט ניט צאָלן". איך האָב דערויף געענטפערט: „מיין ליבער ברודער, ס'איז שוין צו שפּעט, אַ שאַד דיינע רייד, צוריק נישט, אַפילו פאַר טויזנט רייכסטאָלער. גאָט זאָל דיר העלפן מיט דער מוטער מיט דעם גאַנצן הויזגעזינד". ער האָט צו מיר אונטערגעשיקט מענשן, זיי זאָלן מיך צוריידן. איך האָב אָבער זיך ניט געלאָזט איינריידן, איך בין געבליבן באַ מיינס און געצויגן ווייטער. נו, האָב איך געוואָלט צום ערשטן באַזוכן האַמבורג, איך האָב פון דער שטאָט אַ סך געהערט, דאָרט זיינען פאַראַן שטעמפּלקריצערס, וואָס זיינען זעהר געשיקט אין זייער אַרבעט. איך בין אָבער ניט פאַרביי־געגאַנגען קיין שטאָט, איך זאָל דאָרט ניט פלייסיג הויזירן, כדי איך זאָל מיר טאָפּלט פאַרדינען מיינע רייזעקאָסטן. איך בין געפאָרן קיין מעקלענבורג, בין געקומען אין אַ שטאָט בענצלין און האָב דאָ געטראָפן אַ פרוי, וואָס האָט קורץ פאַר דעם אַהער חתונה געהאַט. זי האָט געשטאַמט פון לוקענ־וואַלד, צוויי מייל פון טרויענבריצען. זי איז געווען בערך אין מיין עלטער, און מיר זיינען געווען ווי ברידער און שוועסטער, מיר זיינען צוזאַמען געוואַקסן. זי האָט זיך דערפרייט, און איך האָב זיך גענומען אויף דעם וועג, נאָר כדי צו זעהן זיך און גוזעגענען זיך מיט איר. זי האָט מיך געפרעגט, פון וואַנען איך קום און וואוהין פאָר איך. האָב איך דערציילט. זאָגט זי און איר מאַן: „אַזוי גיך לאָזן מיר דיך ניט אָפּ, ליבער ברודער, דו מוזט וויינינגסטנס פיר וואָכן בלייבן באַ אונז". דער מאַן האָט מיר צוגעזאָגט פאַרשאַפן פיל אַרבעט, וואָרום באַ דער דאָזיגער שטאָט צוויי מייל אַרום ליגן פערציג פריצישע הויפן. עטליכע טאָג בין איך אַרום־געגאַנגען מיט אים (ער האָט געטראָגן זיין סחורה מיט זיך) און האָב באַקומען אַ סך אַרבעט און בעסער באַצאָלט, איידער אין בראַנדענבורג, דאָס לעבן איז דאָ געווען זעהר וואָלוול, ס'איז מיר דאָ זעהר געפעלן, און באַ דער דאָזיגער פרוי בין איך געווען אַזוי גוט אָנגענומען, אַזוי־ווי איך וואָלט געווען איר ברודער. אַלזוי האָב איך מיר דאָ אויפגעהאַלטן

אַ צייט, מעקלענבורג איז מיר זעהר געפעלן. אין גאַנצן לאַנד איז קיין שטעמפּלקריצער ניט געווען, חוץ אין שווערין, דער הויף־שטעמפּלקריצער רבי ליפּמאַן, וואָס האָט געקריגן פענסיע פינף הונדערט רייכסטאַלער. ער אָרער זיינע לייט פלעגן אַהער פון שווערין ניט קומען, און דאָ זיינען געווען עטליכע שיינע שטעט, ווי ראָסטאָק, גיסטראָוו, פּאַרכים, ביוצאָוו, גראַבאָוו, שווערין. איך בין געווען כמעט אין אַלע בעסטע שטעט; דאָרט וואוינען זעהר אַ סך פּריצים.

אַלזוי האָב איך פאַרגעסן אָן ענגלאַנד, איך בין געקומען קיין ביוצאָוו און האָב זיך דאָרט אויפגעהאַלטן עטליכע וואָכן. דאָרט האָב איך געזעהן אַ שיין מיידל, רב לייבס טאָכטער. איך האָב זיך געטראַכט: ווען איך באַקום דאָס דאָזיגע מיידל, איז דאָס אַ בעסערע רייזע, איידער קיין ענגלאַנד. איך האָב זיך באַקאַנט מיט דעם דאָזיגן מאַן און האָב אים אָנגעמירט, אפשר קאָן איך באַ אים עסן. ער איז געווען זעהר באַשיידן און פון אַ גרויסער פאַמיליע. רבי פייוול סטרעליצער איז געווען זיין אַ לייבליכער ברודער, דאָס איז געווען אַ מאַן פון הונדערט טויזנט טאַלער. נאָך אַ ברודער האָט ער געהאַט: ר׳ יואל פרידבערג, אויך אַ רייכער מאַן געווען. דער דאָזיגער ר׳ לייב איז געווען אַ למדן און איז געווען אין ביוצאָוו חזן און רב. נו, בין איך געוואָרן באַקאַנטער מיט ר׳ לייבן, מיט זיין זון, אויך מיט זיין פרוי. איך בין אָבער געווען צו קליין, אום צו האָבן פּרעטענזיעס. איך בין קוים צוואַנציג יאָר אַלט געווען, איך בין געווען ווייט פון פרויען. דאָס מיידל איז אויך אַלט געווען ניט מער פאַר זיבעצען יאָר. ענדליך האָב איך זיך איינגעשטעלט און גערעדט מיט איר ברודער, ער איז געווען בערך אין מיין עלטער, איך האָב אים געפרעגט, צי וויל ער ניט זיין מיין שוואָגער. זאָגט ער: „איך קאָן נאָך ניט חתונה האָבן, איך בין נאָך צו יונג“. זאָג איך: „איר פאַרשטייט מיך ניט, איך מוז אייך זאָגן אָפן, איר זאָלט מיר געבן אייער שוועסטער פאַר אַ כלה“. זאָגט ער: „ליבער פריינט, דאָס איז ניט אין מיר געווענדט, איר מוזט זיך ווענדן צו מיינע עלטערן“. איך האָב זיך געשעמט, ער אָבער האָט מיר געמאַכט האַרץ און האָט מיר צוגערעדט ריידן מיט זיין פאָטער. איך האָב אים געבעטן, ער זאָל מיט אים (מיטן פאָטער) ריידן דערפון. אָבער ער האָט געזאָגט: „איר ווילט נעמען אַ פרוי און איר האָט קיין קוראַזש ניט זיך נעמען דערפאַר, דאָס קומט מיר אויס וואונדערליך“. בכן האָב איך מיר געמאַכט האַרץ און האָב גערעדט מיט רבי לייבן, אים געבעטן טויזנט מאָל מיר מוחל זיין, ער זאָל אויף מיר קיין פאַראיבל ניט האָבן, וואָס איך בין אַזוי איינשטעלעריש און גראָב. זאָגט ער: „וואָס ווילט איר דען?“, וואָרום ווייטער האָב איך ניט געקאָנט אַרויס מיט דער שפּראַך. לסוף בין איך אַרויסגעקראָכן: איך וואָלט זעהר געוואָלט זיין זיין איידעם.

ער האָט אויף מיר געקוקט, מסתמא בין איך געווען פֿאַרטראַכט. לסוף זאָגט ער: „האָט איר רען גערערט מיט מיין טאָכטער?“ — אָ, יאָ, אָבער ניט פֿון אַזוינע זאַכן. איך האָב געקאָנט באַמערקן, אַז דאָס מיידל איז ניט שלעכט צו מיר, ווארום זי איז אַלע מאָל געווען צו מיר אַזוי העפֿליך און פֿריינדליך. זאָגט מיין גוטער ר׳ לייב: „איך מוז ריידן מיט מיין פֿרוי און טאָכטער“.

די זאַך איז זיך געגאַנגען איר ווענ. מיין פֿרוי האָט געהאַט נדן דריי הונדערט רייכסטאָלער, ירושה פֿון איר באָבע, דאָס איז געווען גאָר, וואָרום מיינע שווער און שווינער האָבן קיין קאַפּיטאַל ניט געהאַט, חוץ אַביסל אויסשטייער אין דער ווירטשאַפֿט. מיין פֿאַרמעגן האָט געקלעקט אויף כלה־מתנות און זיך אָרנטליך אויסקליידן, ווארום איך האָב געהאַט ניט קיין סך. נו, האָב איך געשריבן דעם ערשטן בריוו אַהיים צו מיין מוטער, ברידער און שוועסטער, — איך בין שוין געווען כמעט דריי יאָר פֿון טרויענבריצען, — און האָב זיי פֿאַרבעטן אויף מיין חתונה. ס׳איז מיר אַפֿילו ניט איינגעפֿאַלן, אַז עמיצער זאָל קומען אויף דער חתונה. אָבער עטליכע טאָג פֿאַר דער חתונה איז געקומען צו פֿאָרן מיין ברודער אברהם, שוין אַ גרויסער מאַן, מיט אַ היפּשן קאַפּיטאַל געמאַכט. געבראַכט האָט ער מיט זיך אַ ברודער, יענער איז געווען יונגער פֿאַר מיר מיט אַכט יאָר. דער האָט געזאָלט באַ מיר לערנען די מלאכה, אָבער מיין ברודער משה האָט קיין חשק ניט געהאַט צו שטעמפּלקריצעריי. איך האָב געטאָן מיט אים מיט דעם גרעסטן פֿלייס, אָבער ס׳איז ניט מעגליך געווען, ווארום ער האָט געהאַט חשק צום האַנדל. איך האָב געלעבט מיט מיין פֿרוי אין גרויס נחת און האָב זיך געשעצט זעהר גליקליך. כאָטש ברויט האָב איך אָפּט פֿאַרדינט קנאַפּ און ס׳איז מיר אָנגעקומען זעהר ביטער, זיינען מיר דאָך געווען אַזוי גליקליך פּונקט, ווי מיר וואָלטן געווען מיליאָנענרייך.

דערווייל איז דאָס געקומען צום זיבן־יעריגן קריג. איך האָב שוין געהאַט פֿיר קינדער, מיין הויזהאַלטונג איז געוואָרן גרעסער. איך האָב געזאָרגט זיך אַרויפֿאַרבעטן אין דער וועלט אַלס אַן ערליכער מענש. אַזויווי די פּרייסן זיינען געקומען אַהער קיין מעקלענבורג, אַלס פֿיינט, האָב איך מיר אַנגאַזשירט באַ זיי און האָב געקריגן אַרבעט. איינינע האָבן באַשטעלט באַ מיר אַביסל גאַלאַנטעריי, איך האָב דאָס זיי צוגעשטעלט און האָב געהאַט אַ גוט פֿאַרדינסט. דאָס אַנדערע יאָר נאָכדעם זיינען געקומען שוועדן קיין מעקלענבורג, אָבער ניט אַלס פֿיינט. דאָ האָב איך געקריגן אַ סך אַרבעט און האָב פֿאַרקויפֿט אַ סך גאַלאַנטעריי. אין אַ קורצער צייט האָב איך פֿאַרדינט פֿינף הונדערט רייכסטאָלער, האָב געשיקט דאָס געלט קיין פֿראַנקפֿורט באַם אָדער צום יריד און האָב זיך געלאָזט איינקויפֿן

גאַלאַנטעריי־סחורה. אין אַ קורצער צייט בין איך געוואָרן אַ גאַלאַנטעריי־הענדלער. דאָס האָט מיר מער איינגעבראַכט, איידער שטעמפּלקריצעריי... איך האָב גענומען מיין געציי, האָב דאָס פּאַרפּאַקט אין אַ קיפערט און אַוועקגעשטעלט אין אַ זייט. געהאַט האָב איך אַ שיינעם האַנדל, איך האָב מיר געקויפט אַ הויז און אַ גאָרטן. צייט פינף יאָר בין איך געוואָרן אַ מאַן פון עטליכע טויזנט טאָלער, זעהר אַ שיינער ווירטשאַפט, אויך שיין זילבער און מעבל.

דער קריג איז געווען פּאַרביי, די גאַלאַנטעריי־סחורות איז שוין ניט געווען אַזוי אָפּצוועצן, ווי באַ די אָפיצירן. איך האָב געקלערט זיך נעמען פּאַר עפּעס אַנדערש. איך האָב גענומען איייניגע טויזנט רייכסטאָלער, האָב איינגעקויפט שניט־סחורות, וואָס בירגערלייט אויפן לאַנד פּאַרנוצן דאָס אויך. איך האָב געהאַט פיר יונגען, וואָס פלעגן אַרומפאָרן באַ דער אַרמיי, זיי זיינען געווען באַ מיר בעתן קריג, און איך פלעג זיי אַרומשיקן מיט סחורה. נו, האָב איך געגעבן צוויי פון זיי, וואָס פלעגן אַרומפאָרן צוזאַמען, אַזאַ שניט־סחורה, זיי זאָלן אַרומפאָרן אויפן לאַנד אָדער אין די פּריצישע הויפן, און אַלע דריי—פיר וואָכן זאָלן זיי קומען אַהיים. ס'איז אָבער ניט געווען קיין גרויסער אָפּזאַץ און אַ קנאַפּער פּאַרדינסט דערביי, אַזוי ווייניג פּאַר מיר, ווי פּאַר מיינע לייט. דעם האַנדל האָב איך געטריבן בערך צוויי יאָר. צוויי פון די לייט, וואָס זיינען פון מיר אַרומגעפאָרן אויפן לאַנד, האָבן זיך אָפּגעטראָגן מיט דער סחורה, וואָס האָט אָנגעטראָפן כמעט טויזנט רייכסטאָלער מיט די חובות, וואָס זיי האָבן געמאַכט פּאַר סחורה, וואָס זיי האָבן איינגעמאָנט כדי מיטצונעמען באַרעס געלט אויך. אויך איינער אין ביוצאָוו, וואָס האָט שטענדיג געהאַט פון מיר קרעדיט פינף הונדערט רייכסטאָלער, האָט זיך געשטעלט, האָט געמאַכט אַ קאָנקורס; איך האָב ניט באַקומען דערפון קיין שילינג, אַנדערע האָבן מיך אויך באַשווינדלט. מיין שוועסטער האָט חתונה געהאַט קיין מאַלכין. דער ברודער האָט צוגעזאָגט דעם חתן טויזנט רייכסטאָלער נדן און האָט דאָס מיר צוגעשיקט אויך. ניט ער אַליין האָט דאָס געגעבן. מיין ברודער משה איז שוין אויך געווען באַווייבט און האָט געטאָן אַ גוטן שדוך. ער האָט געגעבן צוויי הונדערט טאָלער, מיין ברודער מרדכי האָט געגעבן הונדערט, איך האָב געמאַכט די חתונה און אַביסל מעבל, בין געפאָרן אויף דער חתונה מיט מיין פרוי; דאָס האָט מיר אָפּגעקאָסט איבער פינף הונדערט טאָלער. דאָס איז געווען גראָד די צייט, ווען ביידע פּוילישע יונגען האָבן מיר רעזערטירט.

אַ יאָר פריהער איז געקומען קיין ביוצאָוו אַ געשיקטער פיינער בחור, דעם פּרעסבורגער רבס זון ז״ל. איך בין געווען גבאי אין דער קהלה. ער

האָט אויסגעזעהן קריינקליך און ער האָט מיר דערציילט, ווי ער איז געלעגן קראַנק אַ מייל פון ביוצאָוו אין אַ דאָרף אין אַ שייער. ער האָט זיך זעהר געוואָלט אויסרוהען אייניגע טעג, האָט געהאַט באַ זיך שיינע שבחים פון זיינע מעלות און לומדות. איך האָב אים גלייך אָנגעוויזן אַ קאַמער באַ מיר אין הויז און האָב אים צוגעזאָגט אַכט טאָג באַ מיר אויסהאַלטן ער זאָל ווידער קומען צו זיך. ער האָט מיר באַדאַנקט טויזנט מאָל און האָט מיר געקושט די האַנט קעגן מיין ווילן. בערך דריי וואָכן פאַר דעם איז געקומען אַ באַפעל אין אַלע שטעט אין מעקלענבורג, וואו יהודים וואוינען, צו די בירגערמייסטערס, אַז יעדער בירגערמייסטער זאָל פאַררופן צו זיך פירשטייער פון אידן און זאָל זיי פירלייענען: „ווען אַ פרעמדער איד קומט, זאָל מען באַ אים דעם פאַס פאָדערן און קומען דערמיט צום בירגערמייסטער, אויב ער איז ניט קיין שנאָרער, זאָל ער באַצאָלן פאַר יעדער נאַכט, וואָס ער פאַרברייננגט אין שטאָט, 16 שילינג.“ דעם דאָזיגן באַפעל האָבן שווערינער אידן אַליין אויסגעפועלט, ווייל אַ סך פרעמדע אידן האָבן זיך אויפגעהאַלטן און געהאַנדלט אין שטעט, וואו יהודים וואוינען, און זיי (די היימישע) האָבן געמוזט טראָגן די קאָסטן דערפאַר. אַלזוי האָב איך אים געפרעגט אויף אַ פאַס, אַזוי ווי די פירשטליכע פאַראָרדענונג האָט דאָס געפאָדערט, וואָרום איך בין געווען גבאי און האָב געמוזט דאָס ברייננגען דעם פאָליציי־בירגערמייסטער. קיין גוטער פריינט איז מיר דער דאָזיגער בירגערמייסטער ניט געווען, וואָרום מיר האָבן געהאַט שטרייטינקייטן צווישן זיך. מיין הויז איז געשטאַנען אין דער פריי, ניט געהערט צו דעם רשות פונם מאַגיסטראַט, ער אָבער האָט מיך געוואָלט אַלס אַ אידן מיט געוואַלד איינשפאַנען אין מאַגיסטראַט. דערפון איז גאָר ניט געוואָרן, און ס'האָט אים געקאָסט שטראָפגעלט. נו, בין איך געקומען צו'ן אים מיטן בחורס פאַס. דאָ איז געשטאַנען, אַז ער איז אַ אידישער סטודענט, וואָס פאָרט אין אוניווערסיטעט. איך האָב געזאָגט, דער מענש איז קריינקליך און איך האָב אים צוגעזאָגט אויסהאַלטן אַכט טאָג, ער זאָל צו זיך קומען. ענטפערט ער מיר: „אָ, יאָ, ער קאָן דאָ גערן בלייבן, אָבער יערע נאַכט זעכצען שילינג“. זאָג איך: „דאָס איז אַן אָרעמער מענש, מיר אידן מוזן אים אויסהאַלטן“. זאָגט ער, אַז דאָס קימערט אים ניט, ער האַלט זיך באַם הערצאָגס באַפעל. זאָג איך, דאָ שטייט ניט, אַז אָרעמע מוזן עפעס צאָלן. איז ער געוואָרן גראָב און זאָגט מיר, איך זאָל ניט חקירהן, אַנדערש וואַרפט ער מיך אַרויס דורך דער טיר. וואָס האָב איך געזאָלט טון? געוואַלדזאַכן מוז מען וייכן, בין איך אַוועקגעגאַנגען. גראָד אַקעגן אים האָט געוואוינט דער פראָרעקטאָר פון דעם אוניווערסיטעט. איך האָב זיך ניט געקאָנט באַרוהיגן, בין איך אַריין צו דעם דאָזיגן פראָפעסאָר און האָב אים דערציילט פון דעם גראָבן

קערל, ווי ער האָט מיך גראָב באַהאַנדלט. דערצו האָט ער געוואָלט רייסן פון אַן אָרעמען סטודענט, וואָס איז נאָך קראַנק אויך, און וואָס איך האָב אים צוגעזאָגט, ער זאָל זיך אויסרוהען באַ מיר אין הויז אַכט טאָג, ביז ער וועט געזונט ווערן. נו, זאָל איך נאָך דערצו צאָלן זעכצען שילינג פאַר יעדער נאַכט. ענטפערט מיר דער פּראָפעסאָר: „דאָס וואָלט געווען זעהר אומגערעכט, וואָס ווילט איר אָבער פירן אַ פּראָצעס באַם הערצאָג? דעם פּראָצעס וועט איר ניט פאַרלירן, אָבער די אומקאָסטן וועלן אייך קאָסטן טייערער פאַר צוויי רייכסטאָלער און זעכצען שילינג". זאָג איך: „זאָל דאָס מיך קאָסטן אפילו צען רייכסטאָלער, נאָר דער גראָבער קערל זאָל ניט אויספירן". זאָגט דער פּראָפעסאָר: אויב אַזוי, קאָן איך באַלד געהאָלפן ווערן, ס'זאָל מיר נאָר קאָסטן פינף רייכסטאָלער. ווען איך זאָל נאָר קאָנען ריידן מיט דעם מענשן! זאָג איך, ער איז ניט אַזוי געפערליך קראַנק, ער איז שוין היינט געווען אין וועג, איז קאָן ער נאָך מאַכן דאָס שטיקל וועג אַהער.

איך בין געגאַנגען אַהיים אים רופן און האָב אים געזאָגט, ער זאָל מיט־נעמען מיט זיך זיינע אַטעסטאַטן. און אַזוי זיינען מיר אַהין געגאַנגען. דער בחור האָט געקאָנט עטליכע שפּראַכן: פראַנצויזיש, לאַטיין, אונגאַריש, לשון קודש און רעכט דייטש. ער האָט געהאַט אויך אַן אַטעסטאַט פון דעם קריסטליכן אוניווערסיטעט אין פראַנקפורט באַם אָדער, אַז ער איז אַ טיכטיגער מאַן. ער איז געווען דעם פּרעסבורגער רבס זון, וואָס האָט אים געלאָזט לערנען וואָס מיגליך. נאָר אַזוויי זיין מוטער איז געשטאָרבן, און דער פאָטער האָט ווידער חתונה געהאַט, האָט ער ניט געקאָנט הויזן מיט דער שטיפמוטער. אַזוי האָט זי אים פאַרטריבן פון דער היים, און ער וואַנדערט אַרום אויף דער וועלט שוין דריי יאָר און קאָן ניט קומען צו קיין פּאַסינער שטעלע, ווי ער וואָלט געוואָלט. דער פּראָפעסאָר האָט מיט אים גערעדט לאַטייניש און פראַנצויזיש. נאָך דעם זאָגט ער: „אַ שאָד, איר זאָלט אַזוי וואַנדערן אויף דער וועלט, איר דאַרפט שטודירן מעדיצין". „יאָ, זעהר גערן, ווען איך זאָל דאָס פאַרמאָגן. פון מיין פאָטער קאָן איך נישט באַקומען גאָרנישט, ער איז שוין אַן אַלטער מאַן, זיין יונגע פרוי האַלט אַלץ אין די הענט, אַזוי ווי מיין מוטער האָט דאָס געהאַלטן". דאָ זאָגט ער אונז: „גייט אַהיים, איך וועל אייך צושיקן אַ מאַטריקל פון אַ סטו־דענט, וועט דער בירגערמייסטער ניט האָבן איבער אייך צו שאַפן. דעמאָלט שטייט איר אונטער דער יוסטיץ פון דער אַקאַדעמיע". מיר זיינען געגאַנגען אַהיים; לסוף איז געקומען דער פּעדעל און האָט געבראַכט אַ מאַטריקל מיט די סטודענטן־כללים, און וואָס דערצו געהערט נאָך. איך האָב אים געגעבן פינף רייכסטאָלער. דעם אַנדערן טאָג זאָג איך צום סטודענט, צי האָט ער ניט קיין חשק צו גיין אין אוניווערסיטעט. אָ, יאָ! אבער ער

האָט קיין געלט ניט דאַרויף. זאָג איך, זאָל זיין וויינינגסטנס די עטליכע טאָג, וואָס ער האַלט זיך אויף באַ מיר, בלויז דעם בירגערמייסטער אויף צו להכעיס, וואָרום איך גופא וויל מיט אים אַ פּאָר מאָל אין טאָג פאַרברייגיין דעם בירגערמייסטערס טיר. איך בין געגאַנגען צום פּראָפעסאָר הויפּראַט רעטערדרינג, אַ מעדיצינער, האָב אים דערציילט די גאַנצע היסטאָריע און האָב אים געבעטן, צי דער מענש קאָן ניט באַ אים פריי הערן זיינע לעקציעס עטליכע טאָג. זאָגט ער: „ניט עטליכע טאָג, נאָר ווען ער וויל אַפילו דאָ בלייבן אַ יאָר לאַנג, פאַרלאַנג איך פון אים ניט קיין געצאָלץ“. בין איך געגאַנגען צום פּראָפעסאָר טעטינס פון דעם פילאָזאָפישן פאַקולטעט, האָב אים אויך דערציילט די גאַנצע מעשה, אויך צום פּראָפעסאָר קאַרפּאַהאָף פון די אָריענטאַלישע שפּראַכן, האָב אויסגעפּועלט פאַר אים אומעטום פריי די לעקציעס. איך בין געקומען אַהיים און זאָג צו אים: „ליבער פריינט, היינט קאָנט איר זיך נאָך אויסרוהען, אויף מאָרגן האָב איך פאַר אייך באַשטעלט דריי פרייע לעקציעס“. ער האָט זעהר געדאַנקט, אָבער אין פּנים האָב איך דערקענט, אַז אים איז עפּעס ניט ליב. איך האָב אים געפרעגט, צי געפעלט דאָס אים ניט. „אַ, געוויס! אָבער אַלס סטודענט זיינען מיינע קליידער ניט אַזוי אויסגעריכט, ווי מ'דאַרף“. זאָג איך אים, מאָרגן וועלן מיר זעהען, וואָס ס'לאָזט זיך מאַכן.

אויף מאָרגן האָב איך גענומען מיין אַ קלייד פון די בעסטע, און אַ הוט, וואָס איך האָב געקויפט מיט אַ גאָלדענעם גאַלון, אַ שפּאַגע מיט זילבער באַשלאָגן, און האָב אים געלאָזט זיך אַרומשערן און זיך אָנטון, אָפּגערעדט, אַז דאָס ליי איך אים אויס, און האָב אים צוגעזאָגט, ער זאָל באַ מיר בלייבן פיר וואָכן, אַלע טאָג הערן לעקציעס, דערנאָך זאָל ער פאָרן קיין בערלין אַלס סטודענט, איך וועל אים געבן רעקאָמענדאַציעס צו מיינע פריינט. דאָרט וואוינען אַ סך רייכע אידן, זיי וועלן אים באַהילפיג זיין אין זיין שטודירן. און אַזוי בין איך מיט אים געגאַנגען צום הויפּראַט רעטערדרינג. נאָך מיטאָג בין איך מיט אים געגאַנגען צו פּראָפעסאָר טעטינס, דערנאָך צו פּראָפעסאָר־קאַרפּאַהאָף. אויף מאָרגן בין איך מיט אים געגאַנגען צו פּראָפעסאָר שאַר־שמיד, אויך אַ מעדיצינער. יעדער אָוונט האָט ער מיר אַריינגעבראַכט מיין קלייד, הוט און שפּאַגע און האָט זיך איבערגעטאָן אין זיינס. עטליכע טאָג, איידער די פיר וואָכן זיינען אויסגעגאַנגען, שיקט דער הויפּראַט רעטערדרינג צו מיר, איך זאָל צו אים קומען. אַז איך בין געקומען, זאָגט ער צו מיר: „איך האָב געהערט פונם סטודענט מאַרקוס, אַז ער מוז פון דאַנען אַוועקפאָרן. אַ שאָד דער מענש, אַזאַ טיכטינן סטודענט האָבן מיר דאָ אין דעם גאַנצן אוניווערסיטעט ניט. דער מענש איז אַ גרויסער כבוד פאַר אייך. נעכטן האָב איך פון אים גערעדט מיט פּראָפעסאָר שאַרשמיד. ער

האָט מיך געבעטן, איך זאָל מיט אייך ריידן, אַז איר זאָלט אים דאָ אויפהאַלטן אַ יאָר; ער וועט געווים באַוויזן אין אַ יאָר, וואָס אַ סך סטודענטן באַוויזן ניט אין פיר. ס'וואוינען דאָ פערצען פאַמיליעס, וואָס אַלע צוזאַמען וואָלטן זיי אים געקאָנט געבן קעסט און דירה. ס'וואָלט געווען אַ חרפה פאַר אידן".

פּראָפעסאָר שאַרשמיד און פּראָפעסאָר טעטינס האָבן מיר אויך אַזוינס פירגעהאַלטן פאַרן סטודענט מאַרקוס. איך האָב געמיינט, אַז ער האָט דערצו אָנגערעדט די פּראָפעסאָרן. בכן האָב איך געלאָזט צונויפרופן אַלע אידן און האָב זיי פירגעשטעלט די זאַך. ביז אַהער האָב איך אים געגעבן יעדע וואָך אַ רייכסטאָלער אויף קליינגעלט, אומזיסט קעסט און דירה. מיר זיינען דורכגעקומען, אַז איך גיב אים פריי דירה, בעט, האָלץ און ליכט און אַ טאָג עסן אין וואָך, די איבעריגע זעקס טעג זאָלן אים אַנדערע געבן, ווער מיטאָג, ווער אָוונטברויט. אויך איז צעטיילט געוואָרן אַ רייכסטאָלער און זעכצען שילינג קליינגעלט יעדע וואָך. אונזערע ווייבער זיינען זיך אויך צונויפגעקומען און האָבן אים געמאַכט אַ ניי אנטון. אַזוי האָט מען אים אַרויסגעהאָלפן, ער איז אויך געווען אָנגעזעהן בײַ די פּראָפעסאָרן אין די אויגן. הויפראַט דעטערדינג פלעגט אים שטענדיג מיטנעמען, ווען בײַ אַ פּאַציענט איז עפּעס געווען אַ אינטערעסאַנטער פאַל. אין דער שטאָט האָט מען פון אים געהאַלטן, ווי פון אַ טיכטיגן מעדיצינער. ער איז געווען בערך אַנדערהאַלבן יאָר אין ביוצאַוו, האָט ער געהאַט אַ נאָמען בײַ שטאָט, אַז בירגער האָבן אים גערן גערופן, אפילו די פּויערים פונם לאַנד פלעגן קומען צו אים און נוצן זיינע רעצעפּטן. ס'איז אים זעהר גוט געגאַנגען מיטן קורירן, האָט מער ניט באַדאַרפט אָנקומען צו קיין קליינגעלט, האָט זיך איינגעאָרדנעט און האָט זיך געקאָנט פירן פיין. אַלע סטודענטן האָבן אים זעהר געאַכט. איך האָב אים פאַרשאַפט אַ רייכע כלה. ס'איז לסוף געקומען צו דער חתונה, האָב איך אים געליען צוויי הונדערט רייכסטאָלער, ער זאָל מיר נאָך דער חתונה אָפּגעבן. ער האָט געקריגן נדן צוויי טויזנט רייכסטאָלער, ער האָט געוואוינט אין סטרעליץ. ער האָט אָבער אָנגעהויבן גרויס צו לעבן. איך האָב אים געשריבן וועגן מיין געלט, וואָס איך האָב אים געליען אָהן פּראָצענט; ער האָט מיר געענטפערט מיט פאַר־שיידענע אויסריידן, אָפּגעלעגט אויף פיר, אויף זעקס וואָכן. אַ סך מענשן האָב איך אויף מיין לעבן גוטס געטאָן, אָבער שלעכטס האָב איך מיט וויסן און מיט ווילן קיינמאָל ניט געטאָן, איך מוז מיר דערמיט אַליין באַרימען. לסוף איז ער אַנטרונען געוואָרן פון סטרעליץ אַזויווי אַ שווינדלער. ער האָט נאָכגעמאַכט אַ בריף, פונקט ווי ער וואָלט אים קריגן פונם שטעטינער קאָ־מענדאַנט. אַזויווי ער האָט געהערט, אַז דער הער דאָקטאָר מאַרקוס איז אַ געניטער דאָקטאָר, בכן זאָל ער קומען צו אים, ער וועט אים זיינע הוצאות

און רייזע גוט באַצאָלן. דער שווער האָט אים געגעבן צו דער נסיעה אַ קאָטש מיט צוויי פערד אַזוי, אַז העכסטנס אין פערצען טאג האָט ער באַ־דאַרפט זיין הין און צוריק. אבער ער האָט פּאַסירט זיין פרוי און אַ קליין קינד באַ אירע עלטערן אין סטרעליץ און איז אַוועק קיין פּוילן. אַקעגן אַ האַלב יאָר נאָך דעם האָט ער געשריבן צו שווער און שוויגער, צי וועלן זיי אים שיקן די פרוי און דאָס קינד קיין ליסאַ אין פּוילן. דאָ זיינען פאַראַן אַ סך רייכע אידן, און זיי האָבן מיט אים געמאַכט אַ קאָנטראַקט, וועט ער קריגן פונם אידישן בקור חולים פינף הונדערט רייכסטאָלער. וואָס האָבן די עלטערן געקאָנט טון? האָבן זיי אים אָפּגעשיקט די פרוי און דאָס קינד. איך האָב פון אים קיין פעניג צוריק ניט געקריגן. אַזוינע שווינדלער האָבן מיך אָפּט אָפּגענאַרט. איך האָב אין מיין גאַנץ לעבן ניט געזוכט זיך נוקם זיין און בין שטענדיג געווען צופרידן מיט מיין מזל; איך האָב שטענדיג געקלערט נאָר אַן ערליכער מאַן צו בלייבן. דאָס איז געווען מיין כּלל.

נו, איז דאָס מיר געגאַנגען ניט צום בעסטן. אמת, איך בין קיינעם ניט שולדיג געווען, איך בין געווען אַ פרייער מענש. איך האָב זיך דערמאָנט, אַז ווען איך בין געווען באַ דער שוועדישער אַרמיי, האָב איך געהאַט זעהר אַ סך אַרבעט באַ די שוועדישע אָפיצירן. זיי האָבן מיר געראָטן קומען קיין שווערן, קיין שטיינקריצער איז ניט פאַראַן אין דער גאַנצער שוועדישער מרינה. אין גאַנץ מעקלענבורג זיינען די געשעפטן געגאַנגען שלעכט, ס'איז געווען אַ מגפה אויף פיה, און אַ סך איז אויסגעפּגרט. ס'איז ניט געווען צו קריגן קיין מילך; אין ביוצאָוו איז געווען פינף הונדערט קיה, זיינען זיי אויסגעפּגרט, קוים געבליבן דרייסיג. מיין גאַנץ הויז, מיין פרוי מיט פינף קינדער, מיינע קנעכט און דינסט זיינען געלעגן דריי חדשים קראַנק. נו, קאָן מען זיך גרינג פירשטעלן, אַז קיין האַנדל גייט נישט און אומעטום האָט מען שאָדן, מוז מען זיך אַרומקוקן און זיך נעמען פאַר עפּעס אַנדערש, איידער מ'גייט גאָר צו גרונט.

ס'איז צו מיר געקומען מיין אַ גוטער פריינט, ר' דוד, און האָט זיך מיר געקלאָגט אויף זיין נויט. דער מענש איז פריהער געווען פאַרמעגליך, אָבער ער האָט געזאָגט, אַז ס'גייט אים אַזוי ווי מיר, ס'איז ניטאָ קיין האַנדל. ער האָט מיך געפרעגט, צי וועל איך איינגיין צו מאַכן אַ געשעפט מיט אים, וואָלטן מיר ביידע אַ סך פאַרדינט. זאָג איך: „יאָ, געוויס!“ זאָגט ער: „ליבער ברודער, צי קאָנסטו אַריינלייגן פינף הונדערט רייכסטאָלער? דאָס איז אויף דיין חלק, איך וועל אויך אַריינלייגן פינף הונדערט רייכסטאָלער, וועלן מיר צוזאַמען האָבן טויזנט רייכסטאָלער“. זאָג איך: „ליבער ברודער, לאָז מיך נאָר הערן דיין ספּעקולאַציע“. זאָגט ער: „יאָ, איך וועל דיר דאָס

געווים זאָגן, דו מוזט מיר אָבער היילינג פאַרשפּרעכן, אויב דו וועסט ניט קאָנען אָדער ניט וועלן איינגיין אויף מיין פּלאַן, אַז דו וועסט דאָס קיינעם ניט אויסזאָגן". איך האָב אים דאַרויף געגעבן מיין האַנט. ער האָט געזאָגט: איך קאָן קריגן גענוג אַנדערע שותפים, אָבער מיר האָבן תמיד געלעבט אַזוי ווי געטרייע ברידער, און איך ווייס, אַז דיינע אומשטאַנדן זיינען אויך ניט צום בעסטן. דו האָסט תמיד געליטן איבער דיין גוטהאַרציג־קייט, נו, וועל איך דיר זאָגן: צוריק עטליכע טאָג איז בּאַ מיר געווען הער פאָן ביולאָוו. דו ווייסט, ער קויפט שטענדיג בּאַ מיר. ער האָט מיך געפרעגט, צי וועל איך ניט קומען קיין טערעך. הער פאָן בליוכער האָט עטליכע ציגן און פאַרקויפט זיי, ער נעמט צו אַכט רייכסטאָלער פאַר אַ ציג, זאָל איך אים קויפן אַ ציג. איך בין נשתומם געוואָרן איבער אַזאַ פּרייז. איך בין געווען נייגיריג, האָב איך גענומען מיין פערד און בין גלייך אַרויס־געריטן. קום איך און זאָג אים: ,איך האָב געהערט, איר האָט ציגן צו פאַרקויפן, איך וואָלט גערן געקויפט איינע'. ענטפערט ער: ,איך האָב געהאַט צו פאַרקויפן עטליכע ציגן, אָבער זיי זיינען שוין אַלע אויספאַר־קויפט; וואָלט איך געהאַט הונדערט, וואָלטן זיי שוין אַלע געווען פאַרקויפט. אָבער איך האָב געהאַט ניט מער ווי צען, דערפון האָב איך שוין אַכט פאַרקויפט, צוויי דאַרף איך האָבן פאַר זיך'. פרעג איך אים, וויפיל האָט ער גענומען פאַר אַ שטיק, זאָגט ער: ,אַכט רייכסטאָלער, און נעכטן האָט מיר איינער געבאָטן צען רייכסטאָלער פאַר אַ ציג'. בכן האָב איך קיין ציג ניט געקריגן, אומזיסט נאָר בין איך אָפּגעריטן אַ מייל. נו, וויל איך דיר זאָגן, דו ווייסט, איך בין געווען בערך פאַר דריי יאָרן מיט מיין שוואָגער אין פּאָלצין, איך האָב באַזוכט מיין פאַמיליע, וואָרום דאָס איז געווען ניט ווייט דערפון; נאָכדעם האָבן מיר פאַרבראַכט בּאַ מיין ברודער. האָב איך געזעהן, ווי ער האָט געקויפט דריי שטיק ציגן אויפן מאַרק, ער האָט געגעבן איין רייכסטאָלער און אַכט שילינג פאַר אַ שטיק און האָט זיי געקוילעט; אַנדערע האָבן אויך איינגעקויפט וועלכע שטיק צו איין רייכסטאָלער, האָב איך געפרעגט, פון וואַנען קומען די אַלע ציגן. האָט ער מיר געזאָגט ,דאָ דערבּיי בּאַ דער פּוילישער גרעניץ. דאָרט זיינען פאַראַן פּויערים, וואָס האָבן צו דרייסיג און צו פערציג שטיק, פאַרקויפן זיי אַ סך, וואָרום זיי מערן זיך שטאַרק. די מייסטע ציגן האָבן צו צוויי ציגעלאַך. נו, מיין איך פאָרן אַהין און ברייגנען אַהער ציגן. איז דאָס ניט אַ גרויס פאַרדינסט?"

איך האָב זיך אַ קלער געטאָן: ווינטער פאָרן קיין שווערן נייט עפּעס ניט, און ס'איז בּאַ מיר געבליבן איינגיין אויפן דאָזיגן געשעפט. איך האָב אויך געהאַט אַ רייטפערד. מיר האָבן אָפּגערעדט מאַכן די נסיעה אין

אַכט טאָג אַרום, אויך האָבן מיר אָפּגעמאַכט, אַז יעדער לייגט אַריין צו פינף הונדערט רייכסטאָלער. קיינער האָט דערפון ניט געוווּסט. אַזוי זיינען מיר אַרויסגעפאָרן; און צייט צען טאָג זיינען מיר געווען אויפן אָרט. דאָרט האָבן מיר גענומען איייניגע מענשן, וואָס זיינען דאָ באַקאַנט. איך האָב זיך גענומען אין איין זייט מיט אַ פּאָר יונגען, און ר׳ דוד אין אַן אַנדער זייט מיט אַ פּאָר יונגען. אין איינע אַכט טאָג האָבן מיר אייינגעקויפט זיבן הונדערט ציגן. דעם גרעסטן טייל האָבן מיר אייינגעקויפט ניט מער ווי צו איין רייכסטאָלער. נו, האָבן מיר גענומען אַכט טרייבערס, וואָס זאָלן אונז טרייבן די ציגן און ניט אויף איין וועג. איך האָב גענומען די העלפט מיט מיינע טרייבערס, און ר׳ דוד מיט די אַנדערע טרייבערס — די אַנדערע העלפט. מיר האָבן דעם טאָג ניט געקאָנט מאַכן מער פאַר צוויי מייל, מיר האָבן געמוזט דריי מאָל אַ טאָג פיטערן מיט היי און מיט אַרבעס־שטרוי. ווי נאָר מיר האָבן געטריבן פיר טאָג, איז אויסגעפאַלן אַ גרויסער שניי. מיר האָבן זיך אָבער ניט געקאָנט אָפּשטעלן, וואָרום היי און שטרוי האָט אויסגעפעלט דאָ, וואו מיר זיינען געווען צוויי טאָג. ס׳איז געוואָרן שטילער אין דרויסן, האָבן מיר ווייטער געטריבן אַזוי ווייט, ווי מיר האָבן געקאָנט אָניאָגן. ס׳איז נאָך געלעגן אַ גרויסער שניי. ווי מיר האָבן ווייטער אָפּגעטריבן עטליכע טאָג, האָבן די ציגן געהאַט פאַר דער צייט, ס׳האָט קיין סך ניט געפעלט, אַז אַלע זאָלן פּגרן. אַלע מאָרגן האָט מען געפונען אין שטאַל פופצען — צוואַנציג שטיק ציגן טויט, אויך אַ סך פון די ציגעלאַך, וואָס זיי האָבן אָפּגעוואָרפן. וואָס האָבן מיר געקאָנט טון? מיר האָבן געמוזט ווייטער מאַכן דעם וועג. אונזער רייזעגעלט איז אונז קנאַפּ געוואָרן; מיר זיינען געקומען קיין פרידלאַנד און האָבן ניט געוווּסט, ווי אַזוי קומט מען אַהיים. האָבן מיר פאַרקויפט דרייסיג שטיק און גענומען צו צוויי מיט אַ האַלבן רייכסטאָלער, פאַר עטליכע צו דריי רייכסטאָלער. ס׳איז אונז געבליבן נאָך איבער צוויי הונדערט פופציג שטיק. מיר האָבן אָפּגעשאַפט זעקס יונגען און געבליבן נאָר באַ צוויי טרייבערס. די לייט, וואָס האָבן באַ אונז היינט געקויפט ציגן, האָבן שוין מאָרגן איייניגע געהאַט געפּגרטע, אַזוי אַז מיר האָבן געהאַט סקאַנדאַלן און מ׳האָט זיך געמוזט גלייכן. מיר האָבן זיך אויסגעריסן פון פרידלאַנד, עטליכע טאָג האָבן מיר זיך נאָך אַרומגעשלעפּט ביז צוויי מייל פאַר סטרעליץ; אויפן וועג האָבן מיר פאַרקויפט נאָך עטליכע. פון אַלע ציגן איז אונז געבליבן לעבעדיגע נאָך זעכציג שטיק. מיר זיינען געקומען צו׳ן אַ מילנער, האָט ער באַ אונז אָפּגעקויפט צוויי שטיק. ער האָט אונז געזאָגט: „די ציגן זיינען אַזוי אויס־געמאַטערט פון דעם שלעכטן דרויסן, איר וועט זיי קיין פיר מייל ווייטער ניט ברענגען, זיי קראַפּירן אַלע“. דער מאַן איז געווים ניט געווען אומגע־

רעכט, ער האָט אויסגעזעהן צו זיין אַן ערליכער מאַן, ער האָט געזאָגט: „איך האָב גענוג פוטער: הײ און אַרבעס־שטרוי. איך װעל זײ צופּאַשן פאַר אַ קלײניגקײט. און איך װעל אײך געבן אַ געשריפטס, אַז איר האָט באַ מיר געלאָזט אַזוי פיל און אַזוי פיל. אָבער װאָס דערפון װעט פגרן, דאָס גײט מיר ניט אָן. פאַר מײן פוטער פאַרלאַנג איך די פיר װאָכן צו אַכט שילינג פון אַ ציג". מיר האָבן דאָס געמאַכט שריפטליך און זײנען געפאָרן אַהײם, ס'איז אונז ניט געבליבן קײן פערציג רײכסטאָלער פון אונזערע טױזנט. אין פיר װאָכן אַרום האָבן מיר געשריבן צו דעם מילנער, האָבן אים געגעבן פולמאַכט, ער מעג פאַרקױפן די ציגן פאַר אונזער רעכענונג, זיך אָפּרעכענען, װאָס אים קומט פאַר פוטער, און דאָס איבעריגע אונז אָפּשיקן. דרויף האָבן מיר געקריגן אַן ענטפער: מיר זאָלן אים אָפּ־שיקן צוריק זײן געשריפטס. נאָכדעם האָט ער אונז געמאַכט אַ חשבון: אַזוי פיל האָבן קראַפּירט, די איבעריגע האָט ער אונז אויסגערעכנט יעדע ציג באַזונדער, װעמען ער האָט פאַרקױפט, די דאַטע און דעם נאָמען דערבײ. אַזוי האָבן מיר באַקומען זעקס און צװאַנציג רײכסטאָלער און עטליכע שילינג — דאָס איז געװען דאָס גאָלדענע געשעפט! ס'איז מיר נעגאַנגען באַרג אַראָפּ. נו, האָב איך נאָך געהאַט מײן אײגן הױז און גאָרטן, און בין קײנעם ניט געװען שולדיג. איך האָב נאָך געהאַט אַביסל זילבער פאַרן אײגענעם געברויך. איך האָב זיך אַזוי געפירט, אַז קײנער האָט ניט געװאוסט מײנע שלעכטע אומשטאַנדן.

ס'איז באַ מיר געבליבן פריהער פאָרן קײן שװערין, אײדער איך װעל פירנעמען די נסיעה קײן שװערן, װאָרום אין שװערין האָט געװאױנט דער הױפמעראַליער ר' אברהם, אײנער פון די גרעסטע קינסטלער אין דײטש־לאַנד אין שטײנקריצערײ. איך האָב מיט אים צוזאַמען געאַרבעט אין װאַרשטאַט באַ זײן ברודער ר' ליפּמאַן. ער האָט אויסגעשלאָגן אַ סך געלט, נאָר אַזױװי דער הערצאָג איז געשטאָרבן, מינץ האָט מען אויפגעהערט צו מאַכן, האָט ר' ליפּמאַן געקריגן זײן אָפּשײד. דער דאָזיגער ר' אברהם איז געװען ר' ליפּמאַנס אַ ברודער, ער האָט זיך געלאָזט אײנלאַדן אַלס הױפמעראַליער אהן געהאַלט, נאָר בלױז פאר דעם קלײנעם פאַרדינסט, װאָס באַ דעם מינץ איז פאַראַן אָפּפאַל, װאָס ס'האָט אים אײנגעבראַכט קוים הונדערט רײכסטאָלער אַ יאָר. אײדער ער האָט חתונה געהאַט, האָט ער געהאַט אַ קאַפּיטאַל פון טױזנט רײכסטאָלער, נדן האָט ער אויך געקריגן טױזנט פינף הונדערט רײכסטאָלער. איך האָב געװאוסט, אַז ער האָט שױן זײן געלט אויפגעגעסן. איך בין מיט אים אַביסל אַרױסגעגאַנגען. מיר זײנען זיך געװען אַזױ געטרײ אַזױװי ברידער. איך פרעג אים, װי גײט דאָס אים. ער האָט זיך געקלאָגט אַ סך מער פאַר מיר. זאָג איך: „דו

ביסט דאָס ווערט, ס'איז אויף דיר קיין רחמנות ניט. אַזאַ קינסטלער זאָל בלייבן שטעקן אין מעקלענבורג און ניט פאַרדינען קיין ברויט! קום מיט מיר קיין שווערן. אין גאַנץ שווערישער מדינה איז קיין שטיינקריצער ניט פאַראַן, דאָרט קרינן מיר אַזוי פיל אַרבעט, אַז מיר וועלן דאָס ביידע ניט באַוויזן צו מאַכן. דו זאָגסט, אַז אין צען וואָכן האָסטו ניט געהאַט פאַר קיין צען רייכסטאָלער אַרבעט, און איך פאַרשטיי נאָך אין גאַלאַנטעריי־האַנדל און בין אַ שטיקל מבין אויף צירונג". זאָגט ער מיר: „אויף מיין לעבן בין איך ניט אַרומגעפאָרן, זאָל איך דען לאָזן מיין פרוי און קינדער בלייבן דאָ? און מ'וועט אונז ניט לאָזן וואוינען דאָרט אויך, איך האָב געהערט, אַז אידן טאָרן אין שווערן ניט וואוינען. אָבער דו מיינסט, אַז אַזוי־ווי אין גאַנץ שווערן איז קיין שטיינקריצער ניט פאַראַן, קאָן מען באַקומען אַ פּריווילעגיע צו וואוינען אין שטאָקהאָלם, איז בכן פאָר דו פריהער, איך וועל דיר פאַרגיטינגן האַלב הוצאות, און ווי דו וועסט נאָר קרינן די פּריווילעגיע, פאָר איך דיר נאָך". זאָג איך: „ברודער, זאָל דאָס באַ דיר בלייבן בסוד, האַלט דאָס ניט פיר פאַר קיין מענשן, אַפילו פאַר דיין פרוי אויך ניט".

ער בעט מיך אויך, איך זאָל דאָס האַלטן בסוד, אַפילו מיין ברודער ניט אויסזאָגן. ער האָט געהאַט אַ רייכן שוואָגער, אָבער מיין ברודער אין שווערין איז געווען איינער פון די רייכסטע אידן. מ'האָט אים געהאַלטן פאַר אַ מאַן פון הונדערט טויזנט טאָלער. זאָג איך: „ברודער, מאָרגן הערסטו פון מיר תשובה". און בין געגאַנגען אַהיים צו מיין ברודער אברהם. איך האָב געהאַט באַ זיך זילבער פאַר אַ פּאָר הונדערט טאָלער. דאָס איז געווען מיין איינן זילבער. ער, מיין ברודער, האָט אויך ניט געוואוסט פון מיינע שלעכטע געשעפטן. אויף מאָרגן האָב איך אים פאַרקויפט דאָס זילבער, דאָס איז נאָך געווען גוט צום נוצן. מיר האָבן געגעסן מיטאָג, נאָכדעם בין איך ווידער געגאַנגען צו ר' אברהמען און זאָג אים: „ליבער ברודער, איך גיי איין אויף דיין פאָרשלאָג, אָבער מיר מוזן דאָס מאַכן שריפטליך באַ אַ נאָטאַריוס". ער איז דערמיט געווען צופרידן. אַזוי־ווי מיר האָבן אָבער ניט געוואָלט, אַז עמיצער זאָל דערפון וויסן, האָבן מיר ניט געוואוסט, וואוהין גייט מען זיך צעשרייבן. לסוף זאָגט ר' אברהם: „איך האָב דאָרט הינטער דער שטאָט אַ גוטן באַקאַנטן, דאָס איז אויף דער שלייפמיל, ס'איז קיין פערטל מייל ניט, אַהין קומט מען ניט אַזוי גרינג, איך האָב אויך אַ גוטן באַקאַנטן נאָטאַריוס, ער וועט מיט אונז אויך גיין אַהין".

בין איך מיט אים ווידער געגאַנגען צו אים אין הויז, און מיר האָבן געטרונקען קאַווע. ווי מיר האָבן אָפּגעטרונקען, זאָגט ער צו מיר: „ליבער

ברודער, איך מוז אַ ווײַלע אַוועקגיין, בלײַב דו דאָ מיט מײַן פרוי, איך וועל באַלד צוריקקומען, וועלן מיר אַביסל שפּאַצירן גיין פאַרן טויער". ער איז אַוועק נאָכן נאַטאַריוס, אָפּגערעדט מיט אים, און אים געהייסן אַרויסגיין פריהער אין אַן אײַנפאָרהויז באַם טויער, דאָרט זאָל ער זיך הייסן געבן אַ בוטל ווײַן; מיר וועלן שוין נאָך אים אונטערקומען. ער איז געקומען אַהיים, מיר זײַנען בײַדע אַרויס, געקומען צום נאַטאַריוס, באַצאָלט פאַרן ווײַן און ווייטער געגאַנגען. מיר האָבן געקריגן אַ שטוב, וואו מיר זײַנען געווען איינע אַליין, און האָבן זיך צעשריבן אַזוי ווי ס'איז בײַ אונז געווען אָפּגערעדט. מיר האָבן זיך מתחייב געווען מיט אַ שבועה, אַז מיר זאָלן דאָס האַלטן הייליג. מיר טיילן אונזער פאַרדינסט גלײַך אויף גלײַך. קיינער קומט ניט מער, וואָס דאָס פאַרדינסט זאָל ניט זײַן: דורך אַרבעט אָדער דורך האַנדל. מיר האָבן זיך דאָ פאַרהאַלטן עטליכע שעה, ס'איז געוואָרן נאַכט, ר' אברהם האָט באַשטעלט בײַ זײַן פרוי אַ גוט אָוונט־עסן, איך האָב דערפון גאָרניט געוואוסט. איך האָב געוואָלט גיין צו מײַן ברודער אַהיים, אָבער ר' אברהם האָט מיך ניט געוואָלט אָפּלאָזן: נאָר איך מוז גיין צו אים אַהיים. ער האָט פאַרבעטן נאָך עטליכע פרײַנט צום טיש, מיר האָבן געהאַט אַ שיין אָוונט־עסן מיט עטליכע גוטע בוטל ווײַן און האָבן פאַרבראַכט גאַנץ פריילעך. ס'האָט געשלאָגן עלף אַזייגער, איך האָב זיך געמוזט אויסרייסן מיט געוואַלט צו גיין אַהיים צום ברודער.

געקומען אַהיים, דער טיש איז געגרייט, מײַן שוועגערין מורמלט זעהר: „מיר האָבן אַזוי לאַנג געוואַרט אויף אײַך מיטן אָוונטעסן, און די קינדער אויך, אַז זיי זײַנען אײַנגעשלאָפן, זיי האָבן זיך ניט געוואָלט צורירן צום עסן, ביז דער פעטער אהרון וועט קומען". זאָגט מײַן ברודער, ער האָט זיך געוויס בײַ אברהם פּ״ח [פּתוח־חותם — גראַוויאַר], זײַן ברודער, ניט געקאָנט שיידן מיט די טאַראַק־קאָרטן. איך בין געווען אַביסל אויפגערוימט פונם ווײַן, זאָג איך: „וואו איז דאָס מיידל, איך וויל גיין צו בעט. איך קום אַהער אַזוי זעלטן, איז קרינגט איר זיך מיט מיר, ווײַל איר ווילט מײַנער פּטור ווערן, מאָרגן פאָר איך אַהיים". מײַן שוועגערין בעט מיך, איך זאָל גיין עסן, ס'איז ניט געווען אַזוי שלעכט געמיינט. זאָג איך דערויף, אַז איך וויל ניט עסן. קיין מיידל איז ניט געווען. אויפן טיש זײַנען געשטאַנען דרײַ לײַכטער, איך האָב גענומען איינעם און בין געגאַנגען צו בעט, געזאָגט אַ גוטע נאַכט און האָב זיך געלאָזט צו דער טיר. מײַן שוועגערין, הער איך, ווי זי זאָגט הינטער מיר, „איך וואָלט דאָס אויף מײַן לעבן ניט געגלויבט, אַז איר קאָנט זײַן אַזוי אויפגעבראַכט". איך האָב אָבער איר געוואָלט נאָך מער ערגערן, פאַרוואָס זי האָט געמורמלט, זאָג איך: „איך וועל געוויס שוין מער ניט קומען צו אײַך, ליבע שוועגערין,

אַ גוטע נאַכט!״ — „נו ווייס איך ניט, וואָס איז מיט אייך!״ — איך קלער באַ זיך: איך ווייס דאָס וואויל, איך האָב צו פיל געטרונקען.

אויף מאָרגן, ווי נאָר איך בין אויפגעשטאַנען און האָב זיך געמאַכט די ליולקע טאַבאַק, בין איך אַראָפּגעגאַנגען אין שטוב. די שווענערין איז שוין דאָ געווען. פרעגט זי מיר, צי בין איך נאָך אַזוי געשטימט אַזוויוי נעכטן. „ליבע שווענערין, — זאָג איך, — וואָס מיינט איר דערמיט? זייט איר דען ברוגז אויף מיר אַזוויוי נעכטן?״ „גאָט באַוואַר! איך בין צו אייך מיין גאַנץ לעבן גוט געווען, און נעכטן בין איך אויך ניט בייז געווען״. איך האָב איר אַ קוש געטאָן אין האַנט און האָב זי איבערגעבעטן. זי האָט מיר אויך אַ קוש געטאָן אין האַנט: „איר זייט מיר אַ ליבער שוואָגער״. נו, פרעג איך זי, צי וועל איך מיין קאַווע ווידער באַקומען פון אויבן, אַזוויוי שטענדיג, ווייל איך פלעג שטענדיג אויפשטיין פריהער פאַר מיין ברודער און שווענערין. איך זאָג: „ליבע שווענערין, איר זיינט שוין אַלע אויף, איך וויל האָבן די ערע צו טרינקען מיט אייך״. לסוף איז דער ברודער אויך אויפגעשטאַנען, מ׳האָט געבראַכט קאַווע, מיר האָבן זיך געזעצט צום טיש. זאָגט צו מיר מיין ברודער: „פאַרוואָס האָסטו האָסטו נעכטן ניט געגעסן? דו ביסט נאָך אַלץ דער זעלבער, ווי אין דערהיים אין טרויענבריצען, אָדער דיר מוז עפּעס פעלן, מיר האָבן זיך מיט קיין שלעכט וואָרט ניט פאַרביטן, מיינסט טאָקע היינט פאָרן?״ „אָ, יאָ״! — זאָג איך. „איז וועל איך דיר באַצאָלן פאַר דיין זילבער״. איך האָב גענומען דאָס געלט, אָפּגעשיקט פער פּאָסט קיין ביוצאָוו, האָב זיך געזעגנט מיט אַלע מיינע גוטע פריינט און בין געפאָרן אַהיים.

געקומען אַהיים, זאָג איך צו מיין פרוי: „דו ווייסט, אַקעגן אַ טאָג פערצן צוריק האָב איך נעהאַט בריוו פון גראַף יאַנקע פון שטראַלזונד, ער האָט מיר געשריבן, איך זאָל צו אים אַריבערקומען, ער און זיין ברודער, דער אויבערלייטענאַנט האָבן באַקומען אָרדענס, זיי וואָלטן געוואָלט, מ׳זאָל זיי אויסקריצן עטליכע שטיינער מיט שילד און אָרדען, מ׳האָט זיי אָנגעוויזן אויף מיר. דו ווייסט, איך האָב זיי געענטפערט, אַז אין דריי וואָכן אַרום קום איך צו זיי. די אַנדערע וואָך איז דאָרט אַ מאַרק, איז וועל איך זונטאָג פון דאַנען אָפּפאָרן. אַהיים וועל איך ניט אַזוי גיך קומען, וואָרום דאָרט איז קיין שטיינקריצער ניט פאַראַן; ס׳קאָן זיין, איך זאָל דאָרט האָבן אַ סך אַרבעט״. זי איז דערמיט געווען צופרידן, וואָרום זי האָט פון מער ניט געוואוסט. איך האָב איר געלאָזט הונדערט צוואַנציג רייכסטאָלער. אַזוי בין איך אַוועקגעפאָרן, האָב געלאָזט צו הויז מיין פרוי און פינף קינדער און בין בשלום געקומען קיין שטראַלזונד מיט מיין געצייג. איך בין גלייך געגאַנגען צו גראַף יאַנקע און האָב באַקומען פון אים אַ שטיין צו קריצן, דאָס אייגענע פון זיין ברודער אויך. איך האָב זיך געמעלדעט באַם

גובערנאַטאָר גראַף סינקלער, אויך באַם גראַף העפקען, דאָס איז געווען דער קאָמענדאַנט, אויך באַם פּרעזידענט גראַף פּוטבוס. איך האָב געקריגן זעהר אַ סך אַרבעט. די פיינסטע אַרבעט האָב איך געשיקט קיין שווערין צו ר׳ אברהמען און האָב אים געשריבן, ער זאָל דאָס מאַכן גוט, וואָרום דורך די ראָזינע לייט האָף איך צו קריגן רעקאָמענדאַציעס צום שווערישן קיניג. איך האָב געהאַט זעהר אַ סך אַרבעט פון אַלע העכסטע לייט. איך האָב געהאַט אַרבעט אויף אַריבער צוויי הונדערט רייכסטאַלער, איך בין געווען זעהר אָנגעזעהן באַם קאָמענדאַנט גראַף העפקען. ער האָט מיר געגעבן רעקאָמענדאַציעס צו זיין ברודער דעם רייכסראַט גראַף העפקען, אויך צום אויבערשטאַטהאַלטער קאַרל שפּאַרע. ער האָט מיך רעקאָמענדירט אין שטראַלזונד, וואו ער האָט געקאַנט. איך האָב געקריגן פון דער גאַנצער רעגירונג רעקאָמענדאַציעס צום קיניג. פון ר׳ אברהם פון שווערין האָב איך געקריגן צוריק צוגעשיקט די אַרבעט, און אַלע האָבן זיך געוואונדערט אויף דער שיינער אַרבעט. וואָס איך האָב נאָר פאַרלאַנגט, האָב איך אויסגעפירט מיט גרויס כבוד.

דערווייל האָט איינער פון שטראַלזונד מסתמא געשריבן קיין שווערין, אַז איך בין זעהר אָנגעזעהן אין שטראַלזונד באַ אַלע גרויסע שררות און אַז איך האָב באַקומען אַ פּאַס צו פאָרן קיין שוועדן. דערפון האָט זיך דערוואוסט מיין ברודער אברהם. קיינער האָט אָבער ניט געוואוסט, אַז איך האָב זיך פאַרבונדן מיט ר׳ אברהם פּאַך (פ״ח). ער [דער ברודער האָט באַלד געשריבן צו מיין פרוי קיין ביוצאָוו, זי זאָל ניט דערלאָזן, איך זאָל פאָרן קיין שוועדן. מיר האָט ער אויך צוגעשיקט קיין שטראַלזונד אַ גראָבן בריוו: „דו ביסט שוין געקומען דערצו, אַז דו פאַסירסט ווייב און קינד. איך וואָלט קיינמאָל ניט געגלויבט, אַז דו ביסט אין אַזאַ שלעכטער לאַגע. דו האָסט אויף דיין לעבן אַזוי פיל נאַרישקייטן געטאָן, אָבער דאָס איז די גרעסטע נאַרישקייט צו פאָרן אַהין, וואו קיין איד איז קיינמאָל ניט געווען און טאָר ניט קומען, וואו מ׳קען די שפּראַך ניט. נישט אַנדערש, דו ביסט אַ דעספּעראַד, דו האַנדלסט ווי אַ ווילדער מענטש, באַטראַכט זיך, וואָס דו ווילסט איצט טון פאַר אַ זאַך. האָסט זיך שטענדיג פאַרטרויט צו שלעכטע מענשן, האָסט מיך קיינמאָל ניט געוואָלט פאָלגן. איז פאָלג מיך, אין דער מדינה זיינען פאַראַן אַזוי פיל יהודים, קיינער איז ניט אַוועק און ניט געלאָזט קיין ווייב און קינדער, איך וועל דיר צו הילף קומען״. ער האָט אָנגעוויזן, וואָס פאַר אַ הילף.

אָבער איך האָב זיך געהאַלטן באַ מיין געדאַנק און ניט געוואָלט ענדערן. איך האָב אים דערויף גאָר ניט געענטפערט. עטליכע טאָג פאַר מיין אָפּפאָרן איז געקומען צו מיר קיין שטראַלזונד מיין עלטסטע טאָכטער, האָט

מיר געבראַכט אַ יאַמערליכן בריוו פון מיין פרוי, איך זאָל ניט פאָרן. מיין טאָכטער, וואָס איך האָב זי ליב געהאַט אהן אַ שיער, האָט געוויינט. זי האָט געזאָגט: „ליבער פאָטער, טאָמער פאָרסטו אַוועק, וועסטו מיך שוין לעבעדיג מער ניט זעהן". אַזוינס ס'איז צום אומגליק געשעהן. איך האָב איר דערציילט מיין שלעכטע לאַגע און מיין האָפענונג ווידער צו מאַכן מיין גליק. וואָס האָט זי געקאָנט טון און מיט וואָס האָט זי זיך געקאָנט העלפן? איך האָב איר געשיינקט מתנות, זי איז פרייליכער געוואָרן און אויף מאָרגן איז זי מיט פאָסט צוריק אַהיים געפאָרן.

איך בין שוין געווען פאַרשריבן אויף דער פאָסט־שיף און האָב שוין געהאַט באַצאָלט געלט ביז אושטאַט. אַלע שטראַלזונדער אידן זיינען געקומען צו מיר און האָבן מיר שטאַרק איינגערעדט, איך זאָל ניט פאָרן קיין שוועדן און האָבן מיר פירגעהאַלטן פאַרשיירענע זאַכן. איך בין אין מיין לעבן ניט געווען קיין צולהכעיסניק, איצט בין איך באַשטאַנען אויף מיינס. ווען איך בין אַראָפּגעגאַנגען צום בריק איינשטייגן אין דער פאָסט־שיף, האָבן מיך אַלע אידן באַגלייט, איינינע זייערע ווייבער אויך. זיי האָבן נאָך אַלץ געפּרובט מיר איינריידן, איך זאָל ניט פאָרן, אָבער ס'האָט גאָר ניט געהאָלפן, איך האָב געמוזט אויספירן מיינס. זיי זיינען אַלע אַרויף מיט מיר אויף דער שיף. די ווייבער האָבן מיך באַקלאָגט, פונקט ווי איך וואָלט געפאָרן קיין אַמעריקע. ווי נאָר זיי האָבן געזעהן, אַז מ'הויבט אויף דעם אַנקער, זיינען זיי אַראָפּ פון דער שיף און האָבן זיך געזעגנט מיט מיר אַזוי לאַנג, ווי די שיף האָט זיך נאָך געזעהן. מיר האָבן אָפּגעזעגלט פון שטראַלזונד דריי אַזייגער נאָכמיטאָג. אויף מאָרגן עלף אַזייגער אין דער פריה זיינען מיר געווען אין אושטאַט. דער שיפסקאַפּיטאַן האָט מיר פאַרשאַפט קוואַרטיר באַ אַ מאַן, וואָס האָט גערעדט זעהר גוט דייטש, ווי אַ געבוירענער דייטש. ער און זיין פרוי זיינען געווען זעהר שטילע מענשן. מיין פּלאַן איז געווען צו פאַרברייננען פיר וואָכן אין אושטאַט, כדי אַביסל צו לערנען די שפּראַך און זיך אַרומקוקן, וואָס קאָן מען דאָ פאַר אַ געשעפטן מאַכן מיט לייט. מיין געצייג האָב איך געהאַט באַ זיך. מיין בעל־הבית האָט מיר געראָטן גיין צום בירגערמייסטער, אים ווייזן מיין פּאַס און אים זאָגן, אַז איך וויל זיך דאָ אויפהאַלטן פיר וואָכן. אַזוי האָב איך געטאָן. דער בירגערמייסטער האָט געקענט אַביסל דייטש. איך האָב אים געוויזן מיין פּאַס און פערצען שטיק רעקאָמענדאַציעס צום קיניג. איך האָב אויך באַקומען באַ אים צו מאַכן אַ שטעמפּל. קיין גרויס פאַרדינסט איז באַ דער אַרבעט ניט געווען, אָבער פון פערל און צירונג האָב איך שיין פאַרדינט. אין דער פרייער צייט האָט מיך דער בעל־הבית געלערנט אַביסל שוועריש ריידן. די שפּראַך איז מיר אָנגעקומען זעהר שווער.

ווי ס'זיינען אויסגעגאַנגען מיינע פיר וואָכן, און איך האָב שוין געוואָלט פאָרן, זאָגט צו מיר מיין בעל־הבית: ס'איז ניט גוט צו פאָרן קיין שווערן, ווען מ'קאָן ניט ריידן. ער האָט מיך צוגערעדט פאָרן קיין מאַלמע און זיך פאַרהאַלטן דאָרט פיר וואָכן. ס'איז אַ שיינע שטאָט, דאָרט וועל איך געווים קריגן אַרבעט און וועל לערנען אַביסל די שפּראַך אויך. ער האָט מיר געגעבן אַ בריוו צו זיינעם אַ גוטן באַקאַנטן, אַן אָרגל־מאַכער, וואָס איז אַ סך אַרומגעפאָרן אין דייטשלאַנד און קען אַזוי גוט דייטש ריידן, ווי אַ געבוירענער דייטש. ער האָט מיר אויך מיטגעגעבן זיין לערניונג, ער זאָל מיט מיר פאָרן קיין מאַלמע, ווייל איך קען ניט די שפּראַך, זיך צונויפריידן מיטן בעל־עגלה, קריגן פערד און בכלל צו וואָס איך דאַרף. איך האָב אים געפאָלגט און ס'איז צוגעגאַנגען זעהר גוט. איך בין געקומען בשלום קיין מאַלמע. מיין בעל־הבית איז געווען זעהר אַ בראַווער מאַן און רייך; ער האָט מיר געגעבן אַ שיינע דירה. איך בין געקומען צום בירגערמייסטער און אים געוויזן מיין פּאַס. ער האָט אים גענומען און געקוקט. איך זאָג אים: „איך וואָלט דאָ געוואָלט בלייבן פיר וואָכן". ער קען ניט קיין דייטש און איך קען ניט קיין שוועריש. איך האָב אים געוויזן מיינע רעקאָמענדאַציעס, האָט ער אונטערגעשריבן מיין פּאַס, מיר אים צוריק אָפּגעגעבן און האָט געזאָגט: גוט! איך האָב זיך פאַרבוינט, באַדאַנקט און געזאָגט אַדיע.

אויף צוריקוועגס אַהיים דערזעהט מיך אַ געשמדטער איד. ער ניט מיר די האַנט און זאָגט: „שלום־עליכם, ר' אהרון"! איך ווייס ניט, ווער דאָס איז און זאָג: „פון וואַנען קענט איר מיך?" זאָגט ער: „איך בין אַמאָל אַרומגעפאָרן אַלס בחור [ישיבה־בחור] מיט נאָך איינעם און בין געווען באַ אייך אין ביוצאָוו איבער שבת בערך פאַר פיר יאָרן. יענע צייט האָב איך געהייסן אברהם בראָדו, דאָ האָב איך זיך געטויפט און הייס ב. איך בין דעמאָלט געקומען קיין ביוצאָוו דאָנערשטאָג און בין געווען איבער שבת באַ ר' דורן, וואָס האָט געוואוינט ניט ווייט פונם שלאָס. זונטאָג בין איך אַרומגעגאַנגען, ווי ס'טוען דאָס געוויינטליך בחורים, צו מאַכן זיך עפּעס אויף הוצאות. אַזוי בין איך געקומען צו אייער הויז, האָב אָנגעקלאַפּט אין דער טיר און בין אַריין אין שטוב. דאָרט איז קיינער ניט געווען. אויף אַ שטול איז געהאַנגען אַ פּאָר שוואַרצע זיידענע זאָקן. איך האָב זיי אַריינגעשטופּט צו מיר, איך האָב זיי זעהר נויטיג געהאַט, און בין ווידער אַרויס. ווי נאָר איך בין אַרויס, איז מיר אַקעגנגעקומען אייער פרוי. איך האָב זיך געגריסט מיט איר און געבעטן מיר באַהילפיג זיין צו דער רייזע. זי האָט מיר געגעבן פיר שילינג און געפרעגט, צי וויל איך ניט נעמען אַ פוטערברויט. איך האָב באַדאַנקט און גענומען אַ פוטערברויט

אויך. אינגיכן בין איך אַוועק פון ראָרטן מיט מיין חבר. מיר האָבן ביידע ניט געקאָנט קריגן קיין קנעלונג. לסוף בין איך געקומען אַהער, האָב דאָ געטראָפן מיין גליק און האָב חתונה געהאַט. נו, ליבער ר׳ אהרון, איצט וויל איך אייך פאַרגיטיגן פאַר די זיידענע זאָקן, קומט מיט צו מיר אַהיים, איך האָב אַ גרויס הויז און בין אַ תבואה־הענדלער, באַ מיר האָט איר אומזיסט דירה, און אַלץ, וואָס איר קאָנט געניסן, זאָלט איר דאָס האָבן אומזיסט. מיינט ניט, אַז וויל איך האָב זיך איבערגעקערט, בין אין פאַלש. פאַרקערט, ווען איך דערזעה אַ אידן, פרייט זיך אין מיר מיין האַרץ". איך אָבער דאַנק אים פאַר זיין אַקעגנקומען און זאָג: „דא פאַרבלייב איך נישט, איך מוז פאָרן קיין שטאָקהאָלם איבער אַ פראָצעס, דערצו נאָך האָב איך שוין מיין קיפערט אין אַ קוואַרטיר". ער האָט זיך אָבער אַזוי שטאַרק אָנגעקלאַמערט אין מיר, נאָר איך זאָל גיין מיט אים אַהיים, ווארום זיין פרוי האָט נאָך קיין אַנדער אידן חוץ אים ניט געזעהן. איך האָב ניט געקאָנט זיינער פטור ווערן און האָב געמוזט גיין צו אים אַהיים. ער האָט געהאַט אַ שיין, גרויס הויז און אַ היפשע פרוי, אויך אַ קינד, בערך פון פיר וואָכן. ס׳איז אַ מאָרגנע זאַך, ווי ער איז געקומען צו זיין פרוי. אין מאַלמע איז פאַראַן אַ דייטשע קירך און אַ דייטשע קאָלאָניע. דער ראָזינער ב. האָט זיך נעמעלדעט באַם דייטשן פאַסטאָר, אַז ער וויל זיך שמדן. דער פאַסטאָר האָט אים גענומען לערנען די קריסטליכע רעליגיע, האָט אים אויך געגעבן אומזיסט דירה באַ זיך אין הויז. דאָס איז געווען אַן ערליכער בראַווער מאַן, ניט קיין פרוי, ניט קיין קינד, נאָר געהאַלטן באַ זיך אַ שוועסטערס אַ טאָכטער אַלס הויזווירטין. ב. האָט זיך מיט איר באַקאַנט, און זי האָט אָנגעהויבן טראָגן. דאָס מיידל האָט געהאַט אין מאַלמע אַ שוועסטער, איר מאַן איז געווען איינער פון די גרעסטע סוחרים. זיי האָבן נעזאָגט דעם מיידל, זי זאָל פאַסירן דעם ב., זי וועט קריגן אַ פיינעם מאַן; אויב אָבער זי וועט זיך האַלטן מיט ב., ווילן זיי איר ניט קענען פאַר קיין שוועסטער. זי אָבער האָט געזאָגט, אַז דער, וואָס האָט זי אומערליך געמאַכט, מוז זי ווידער ערליך מאַכן. דער גוטער אַלטער פאַסטאָר איז דערוויל געשטאָרבן, ניט געוואוסט פון דער גאַנצער זאַך. בעת דער פאַסטאָר איז געווען קראַנק, איז ב. די גאַנצע צייט געווען נעבן אים און האָט אים צוגעזעהן אין זיין שלאָפקייט. דעם פאַסטאָר האָט מען געהאַלטן פאַר אַ רייכן מאַן, אָבער נאָכן טויט האָט מען באַ אים קיין שום געלט ניט געפונען. באַלד האָט ב. חתונה געהאַט מיט דעם מיידל. ער לעבט אַ גוטן טאָג, זיצט שטענדיג אין ווייַנקעלער, ווער ס׳קומט, איז אים ב. מכבד, מאַכט פון זיך אַ גרויס ווזן, האָט זיך געקויפט אַ גרויס הויז, זיך איינגעקויפט אַלס אַנגראָ־סוחר אין האַנדלסקאָמפּאַניע, — קויפן קויפט ער

גאָרניט, — אַלע טאָג זיינען באַ אים פּרעמדע מענשן צום טיש. אַזוי האָט מיר דערציילט מיין בעל־הבית מיט די ווערטער. דאָס געלט איז אים זעהר גרינג אָנגעקומען, און אַזאַ קיום וועט דאָס אויך האָבן.

איך בין שוין געווען פיר וואָכן אין מאָלמע און האָב געקלערט פאָרן ווייטער. איך האָב אין מאָלמע שיין פאַרדינט, איך האָב אויך געקרינגן צו קויפן אַ סך פּערל און צירונג. ב. איז געקומען צו מיר, ווי נאָר ער האָט דערהערט, אַז איך קלייב זיך פאָרן, און זאָגט: „ליבער פריינט, קאָנט איר דאָ ניט בלייבן נאָך אַכט טאָג, איך וואָלט אויך געפאָרן קיין שטאָקהאָלם, איך האָב דאָרט צו שטעקן זעקס טויזנט טאָלער אין באַנק. דאָס געלט פאַרליי איך אייך אויף פינף פּראָצענט. אין שטאָקהאָלם האָב איך באַקאַנטשאַפט, וועל איך אייך רעקאָמענדירן, וועט איר קאָנען האַנדלען מיט פּערל און בריליאַנטן, איך בין אויך גוט באַקאַנט באַם הערצאָג קאַרל, וועל איך אייך רעקאָמענדירן וועגן אייער פּראָצעס. איר נעמט דאָך צוויי פערד, וועלן מיר איינשפּאָרן, מיר וועלן ביידע פאָרן מיט די פערד". איך האָב זיך געלאָזט איבעררייךן, ווארום איך האָב ניט געקענט די שפּראַך. אַזוי זיינען מיר געפאָרן קיין קריסטיאַנשטאַט. זיין פרוי האָט מיך געבעטן, איך זאָל אים זעהן איינהאַלטן, ער איז אַזאַ היצינגער; זי האָט געמיינט, אַלע אירע זיינען אַזוינע, זי זעהט אָבער, אַז איך בין אַזאַ געלאַסענער. אויפן וועג האָט ער זיך געפירט גאַנץ אָרנטליך, אָבער אין קריסטיאַנשטאַט האָב איך זיך אויך פאַרהאַלטן פיר וואָכן, פלעגט ער קומען כמעט אַלע אָוונט שכּור אַהיים און ברייגנען אַזאַ קאָמפּאַניע. איך האָב אים געבעטן, ער זאָל אַזוינס אויפהערן, אָדער זאָל ער זיך נעמען אַן אַנדער קוואַרטיר. לסוף האָב איך געפּועלט, ער האָט אויפגעהערט צו ברייננען קאָמפּאַניע. איך האָב זיך געטראַכט: לאָמיך נאָר קומען קיין שטאָקהאָלם, איז ווער איך פון אים פּטור. אַזוי זיינען מיר אָפּגעפאָרן פון קריסטיאַנשטאַט. ער האָט געוואָלט, איך זאָל פאָרן קיין גאָטענבורג; דאָס איז אַ גרויסע שטאָט, וועל איך דאָ אַ סך האַנדלען, ער וועט גיין הויזירן פאַר מיר און איך זאָל אים געבן אַ דריטל פון אונזער פאַרדינסט. ער איז אָבער געווען אַ פאַרדאָרבענער מענש; פלעגט ער זיך אָנשיכּורן, איז פלעגט ער זיך מיט אַלעמען רייסן און שלאָגן, און האָט ניט געקוקט אויף קיין געלט. דאָס איז מיר געווען זעהר ניט צום האַרצן; אין מיין קוואַרטיר האָב איך זיך געשעמט, וואָס איך האַלט באַ זיך אַזאַ שלעכטן מענשן. לסוף זיינען מיר אָפּגעפאָרן פון קריסטיאַנשטאַט, און איך האָב זיך מער ניט געוואָלט פאַרהאַלטן אין קיין שטאָט. איך האָב אים אויך ניט דערציילט פון מיינע געשעפטן, וואָס איך וויל טון אין שטאָקהאָלם.

געקומען קיין שטאָקהאָלם, האָט ער מיך געלאָזט שטיין אויף דער גאַס מיט דער פור. מיר זיינען געקומען אַהער ראש חודש תמוז ה׳תקל״ד [יולי 1774]. ס׳איז געווען ניין אַזייגער אין דער פריה, ס׳איז שוין געווען רעכט הייס. בין איך אַזוי אָפּגעשטאַנען צוויי שעה, אַלע פאַרבייגייער האָבן מיר אָנגעקוקט. לסוף איז ער געקומען. איך פרעג אים, וואו איז ער אַזוי לאַנג געווען. זאָגט ער, דאָ איז דאָס ניט אַזוי ווי אין אַנדערע שטעט, אַז באַלד קריגסטו אַ דירה. ס׳זיינען פאַראַן ערטער, וואוהין מ׳קאָן פאַרפאָרן, אָבער אַ פרעמדער מענש מוז זיין געהיט, ס׳איז זעהר געפערליך. איך דאַרף באַקומען תשובה אין אַ האַלבע שעה אַרום. און אַזוי איז ער ווידער אַוועק. ניט ווייט פון דאָרט, וואו איך בין געשטאַנען, האָט גע־וואוינט אַ ברויער. דער מאַן האָט געקאָנט ריידן דייטש. פאַרבייגייענדיג, האָט ער געהערט, ווי דער בעל־עגלה זאָגט, אַז ער וויל דאָ לענגער ניט בלייבן שטיין, ער וועט אַראָפּוואַרפן די קיפערטס. פרעגט מיך דער ברויער, פאַרוואָס שטיי איך דאָ שוין אַזוי לאַנג, ער זעהט מיך דאָ שוין אַ שטיק צייט. דערצייל איך אים פון מיין קאַמעראַד, ער זאָגט מיר, אַז ער זוכט אַ קוואַרטיר, ער האָט שוין אַזוינס אין אויג, און אַ האַלבע שעה אַרום זאָל ער קריגן תשובה, דערווייל ציהט זיך דאָס שוין אַנדערטהאַלבן שעה. לאַכט דער מאַן: „דאָ קאָן מען קריגן גענוג דירות. דער שמייסער האָט דאָ ניט וואָס צו שטיין מיט זיינע פערד, איר וועט אים מוזן דערפאַר באַצאָלן״. איך האָב צוגעזאָגט דעם שמייסער אַזוי פיל, וויפיל דער ברויער האָט געזאָגט, אַז ער זאָל נאָך אַ ווײַלע צוואַרטן ביז מיין קאַמעראַד וועט צוריק־קומען. אַזוי בין איך אָפּגעשטאַנען ביז דער זייגער האָט געשלאָגן צוויי. דער ברויער גייט ווידער צו צו מיר, און פרעגט מיך, צי מיין קאַמעראַד האָט נאָך ניט געקריגן קיין דירה. איך בין געווען אַזוי אין כעס אויף אים. דער ברויער זאָגט צו מיר: „איך וועל אייך אָנווייזן אַ פיינע דירה, ניט ווייט פון דאַנען, בײַ איינעם, וואָס רעדט גוט דייטש, אַ סך בעסער פאַר מיר״. דאַנק איך אים. איז ער מיט מיר געגאַנגען און האָט מיך פאַרפירט אין אַ הויז צו׳ן אַ בראַוון מאַן, איך האָב בײַ אים געדונגען צוויי צימער. לסוף, אין עטליכע שעה אַרום, איז ב. אויך געקומען צו גיין מיט אַ מויל מיט פעך און שוועבל: ער האָט מיך אַרומגעזוכט איבער דער גאָרער שטאָט, ער האָט געמיינט, מ׳האָט מיך שוין געהרגעט, — ער איז שוין געווען רעכט שכור. ער האָט דאָך מיר שוין אויפן וועג אַזויפיל אָנגעזאָגט, ווי פאַר אַ פרעמדן מענשן איז געפערליך אין שטאָקהאָלם; ווען ער קומט אַריין טרינקען אַ גלעזל בראָנפן, אָדער אַ בוטל ביר, ריזיקירט ער מיטן לעבן; אַזוינע מעשיות טרעפן דאָ אַלע טאָג. ער האָט מיך געוואָלט שטאַרק אָנשרעקן, כדי איך זאָל אים פאַרבעטן צו זיך.

איך האָב שטענדיג געהאַט מיין געווייַנשאַפּט אויפשטיין פּאַרפריה. איך בין אויפגעשטאַנען, געמאַכט מיר אַ פּייף טאַבאַק, איז שוין מיין בעל־הבית אויך נעווען אויף. איך פרעג וועגן אויבערשטאַטהאַלטער, וואָס איך האָב געהאַט צו אים בריוו. זאָגט ער מיר, אַז צען אַזייגער וועט ער מיר ווייזן, וואו דאָס איז. איך בעט אים, ער זאָל זיך ניט ווייזן פאַר ב., וואָס שלאָפט ביז ניין אַזייגער און דאַן גייט ער אַוועק און קומט ניט אַהיים פריהער פאַר צוועלף. דער מאַן איז געווען זעהר בראַוו. זיין פרוי איז אויך געווען זעהר אַ פיינע. צען אַזייגער איז ער מיט מיר געגאַנגען צום אויבערשטאַטהאַלטערס הויז און האָט מיר געוויזן, וואו אַרום איך זאָל צו אים אַריינגיין. ער האָט געטראָפן אַ באַרינער און זאָגט צו אים אויף שוועדיש: „דער דאָזינער מאַן וויל ריידן מיט עקסעלענץ, האָט צו אים בריוו". איך האָב געהאַט מיטגענומען אַלע רעקאָמענדאַציעס און דעם פּאַס. ס'האָט געדויערט אַ שטאַרקע שעה, איידער מ'האָט מיך צו אים אריינגערופן. דער זאַל איז געווען פול מיט מענשן. איך קום אַריין, האַלט די בריוו אין די הענט, שטאַמל אויף שוועדיש: „פּאַרצייאונג, עקסעלענץ, איך קאָן קיין שוועדיש ניט ריידן". זאָגט ער באַלד: „איר זייט אַ איד, רעדט נאָר דייטש; איך האָב געדינט דעם פּרייסישן קיניג פינף יאָר, אַ וואָלאָנטער געווען". איך זאָג אים גלייך מיין באַגער און ווייז אים מיינע רעקאָמענדאַציעס צום קיניג פון דער שטראַלזונדער רעגירונג און באַזונדער פון די העכסטע פּערזענליכקייטן. זאָגט ער: „ליבער פריינט, דאָס איז אַ שווערע זאַך. קיינמאָל האָט קיין איד אין שוועדן ניט געוואוינט. איר זייט מיר זעהר הויך רעקאָמענדירט פון מיינע גוטע פריינט, דאָס איז אָבער ניט באַ מיר אין די הענט. וואָס איך וועל אייך קאָנען העלפן, וועל איך גערן טון. קומט אין עטליכע טאָג אַרום ווידער אַהער, וועל איך אייך געבן ענטפער. אָבער איינס מוז איך אייך זאָגן: האַלט זיך אָפּ פון האַנדלען זילבער אָדער גאָלד, וואָרום טאָמער קלאָגט מען אייך אָן פאַר מיר, איז קאָן איך אייך ניט העלפן, אָבער קריצן שטעמפּלען קאָנט איר, וויפיל איר קריגט אַרבעט". ער האָט באַ מיר באַשטעלט זיין הערב אין קאַרניאָלשטיין. מיינע רעקאָמענדאַציעס האָב איך אים אַלע געמוזט לאָזן. ער האָט מיט מיר גערעדט אָנדרערהאַלבן שעה. איך האָב אים אויך געזאָגט, אַז איך האָב אַ שותּף, דעם הויפּ־מעדאַליער פון שווערין, איך האָב אים אויך אָנגערופן מיין ברודער מאַרקוס איזאַק. נו, בין איך געגאַנגען אַהיים אויף מיין קוואַרטיר, גע־טראָפן ב., ער איז געווען זעהר אויפגעבראַכט, און זאָגט אַזוי צו מיר: „איר וועט געווים קיין לעבעדיגער ניט אַרויס פון שטאָקהאָלם. איר זייט אַזוי איינשטעלעריש און לויפט אַרום איבער דער שטאָט". איך האָב זיך ניט געוואָלט מיט אים אָפּגעבן, ער פלעגט מיר שטענדיג עפּעס

בריינגען צו האַנדלען, און דער האַנדל איז מיר געווען פֿאַרבאָטן. איך האָב נאָר געזאָגט, אַז איך וועל מיך ניט פֿאַרשליסן, קיינער וועט מיך אין גאַס ניט הרגענען.

איך האָב באַלד געשיקט דעם אויבערשטאַטהאַלטערס הערב קיין שווערין צו ר' אַברהם פּ"ח; איך האָב אויך געשריבן מיין ברודער מרדכי, ער זאָל באַלד, ווי ס'איז נאָר מיגליך, אַהער קומען, ער קאָן פֿאָרן דורך וויסמאַר, פֿון דאָרט גייען זעהר אָפֿט שיפֿן אַהער, דריי טאָג נעדרויערט פֿון וויסמאַר קיין שטאָקהאָלם. אין עטליכע טאָג אַרום בין איך ווידער געגאַנגען צום אויבערשטאַטהאַלטער; איך האָב געהאַט באַ זיך מיינע מעקלענבורגישע פּריווילעגיעס. איך האָב אים געוויזן, אַז איך האָב געהאַט געוואוינט אין ביזצאָוו ניינצען יאָר, איך האָב אים אויך געוויזן אַן אַטעסטאַט פֿונם דאָרטינן אוניווערסיטעט וועגן מיין ערליכער אויפֿפֿירונג. ער האָט מיר געראָטן גיין צו אַן אַדוואָקאַט, וואָס ער האָט מיר רעקאָמענדירט, און האָט מיר געזאָגט בערך דעם אינהאַלט ווי צו שרייבן די ביט־בריוו. דער אַדוואָקאַט, האָט ער מיר געזאָגט, רעדט אַזוי גוט דייטש אַזוי ווי איך, ער האָט מיר אויך געגעבן רעקאָמענדאַציעס און געזאָגט: „ווען איר וועט האָבן די ביט־בריוו פֿאַרטיק, איז ברייננט זי מיר אַהער, איך וועל זי אַליין אָפּגעבן דעם קיניג".

האָב איך אַזוי געטאָן. געקומען צום אַדוואָקאַט און זאָג: „דער אויבער־שטאַטהאַלטער האָט מיר אייך רעקאָמענדירט, ער האָט מיר געהייסן קומען אין צוויי טאָג אַרום און דאָ מוז איך שוין האָבן די ביט־בריוו". איך האָב געהאַט רעקאָמענדאַציעס צו איינינע רייכסראַטן, האָב איך זיי אָפּגעטראָגן. זיי האָבן מיר אַלע צוגעזאָגט צו העלפֿן. ווען איך האָב שוין די ביט־בריוו געהאַט פֿאַרטיג, בין איך מיט איר ווידער געגאַנגען צום אויבערשטאַט־האַלטער, האָב זיך פֿאַרענטפֿערט, וואָס איך בין אים אַזויפֿיל מטריח. זאָגט ער: „איר קאָנט קומען אַזוי אָפֿט, ווי איר ווילט, און ווען איר האָט צייט, וועל איך מיט אייך גערן ריידן, איך רייד גערן דייטש. אין עטליכע טאָג אַרום קאָנט איר צו מיר ווידער קומען." בכן בין איך געקומען אין עטליכע טאָג אַרום. ער איז געווען זעהר גנעדיג און האָט מיר געזאָגט, אַז די שריפֿט האָט ער אָפּגעגעבן דעם קיניג, און דער קיניג האָט ניט דאַגעגן אייך צו העלפֿן, אַז איר זאָלט דאָ קאָנען בלייבן. אין אַכט טאָג אַרום קומט ווידער אַהער, וועט איר האָבן ענטפֿער. אין צוויי טאָג אַרום האָט הערצאָג קאַרל געשיקט צו מיר אויף קוואַרטיר, איך זאָל גלייך צו אים אַרויפֿקומען מיט זיין באַדינער. ער האָט שוין געוואוסט, אַז איך קאָן קיין שוועדיש ניט ריידן, ס'איז דאָ דעריבער געווען איינער, וואָס האָט צו מיר גערעדט אויף דייטש: צי בין איך דער, וואָס האָט דערלאַנגט דעם קיניג, אַז ער איז אַ שטעמפּל־קריצער און שטיינקריצער. הערצאָג קאַרל איז דערביי געשטאַנען, זאָגט ער:

די קיניגליכע הויכקייטן ווילן דעם דאָזיגן הערב, — וואָס אַן אָפּררוק דערפון האָט ער געהאַט אין האַנט, און דעם הערצאָגס הערב זעהן געקריצט אין שטיין. מיר זיינען דורכגעקומען אויף פערציג שטיק דוקאַטן. איך האָב פאַר־שטאַנען, אַז דער קיניג האָט דאָס באַפוילן, ווייל ער האָט געוואָלט זעהן אונזער אַרבעט. איך האָב דאָס באַלד אָפּגעשיקט קיין שווערין צו ר' אַברהם פ״ח און האָב אים געשריבן מיין מיינונג און געבעטן דאָס גוט מאַכן, אונזער גליק איז געווענדט אָן דעם. דאָס מוז געוויס זיין אַ פּראָבע, וואָס המלכות וויל זעהן אונזער אַרבעט.

מיין בעל־הבית רופט מיך אַריין און זאָגט מיר: „מיין ליבער הער אַהרון, איך האָב דעם שלעכטן מאוסן קערל אַרויסגעיאָגט פון מיין הויז, ווען איר זייט געווען אַרויסגעגאַנגען, ער האָט שוין זיין קיפערט אָפּגענומען. ער איז צוגעשטאַנען צו מיין פרוי מיט אַזוינע געמיינהייטן, אַז מיין פרוי האָט געוויינט, איך קאָן דאָס ניט נאָכזאָגן. ווילט איר בּאַ מיר בלייבן, איז קאָנט איר בלייבן, וויפיל איר ווילט, אָבער דעם געמיינעם יונג קאָן איך דאָ מער ניט זעהן, ער איז ווערט געווען, איך זאָל אים אַריינלייגן אין האַלז און אַקן, איך האָב אים געשוינט פון אייערטוועגן, איר זאָלט דערפון קיין פאַרדראָס ניט האָבן.“ זאָג איך מיין ווירט, איך האָב נאָך מיט אים חשבונות און קאָן נאָך פון אים ניט אַרויס, אַזוויוי דער אמת איז געווען. איבערנאַכט בין איך געבליבן דאָ. אויף מאָרגן, ווי איך האָב נאָר געוואָלט אַרויסגיין, איז ער שוין געשטאַנען דאָ און אויף מיר אַרויסגעקוקט. ער האָט מיר געזאָגט, אַז ער האָט געקריגן אַן אַנדער דירה, ניט ווייט פון דאַנען, אַ סך ליכטיגער פאַר דער אַרבעט און שענערע צימער. איך בין מיט אים געגאַנגען אַהין; דאָס איז געווען אַן אַלמנה, זעהר אַ שטילע פרוי. איך האָב זיך אַהין אַריבער געצויגן און אויפגעשטעלט מיין וואַרשטאַט. קוים בין איך דאָ אָפּגעווען אַכט טאָג, קומט צו מיר די בעל־הביתטע און קלאָגט זיך אויף אים, דאָס איז אַ מאוסער יונג, זי האָט פון אים קיין רוה ניט. אויב איך וויל בּאַ איר בלייבן, איז קאָן איך זעהר שיין בלייבן, אָבער ער מוז זיך אַרויסציהען. איך האָב ניט געקאָנט מער אויסהאַלטן פון אים, האָב איך זיך מיט אים צערעכנט און זאָג צו אים: „אויב איר וועט האָבן צו מיר אַ געשעפט, קאָנט איר קומען צו מיר. וואוינען צוזאַמען אין איין אָרט קאָנען מיר מער ניט“. ער האָט אָפּגענומען זיין געלט, וואָס ער האָט בּאַ מיר געהאַט, אַקעגן הונדערט רייכסטאָלער, און מער איז ער צו מיר ניט געקומען. דאָ אין שטאָט האָט ער זיך אַרומגעדרייט, ביז ער האָט מער קיין געלט ניט געהאַט, און איז אַוועק־געפאָרן אַהיים.

דעמזעלבן טאָג, וואָס איך בין זיך צעגאַנגען מיט ב., איז אַהער אָנגעקומען מיין ברודער מרדכי מיט אַ ווישמאַרער שיף, דעם 2־טן סעפּטעמבער

1774 (תקל״ר). דאָ באַ דער קיניגין איז געווען אַ הײדוק, ער איז געווען מײַן אַ לאַנדסמאַן פון מעקלענבורג און האָט אָנגעבאָטן זײַן קוואַרטיר. איך האָב זיך מיט מײַן ברודער אַרײַנגעצויגן צו אים. בין געגאַנגען צום אויבערשטאַט־האַלטער און האָב אים געמעלדעט, אַז מײַן ברודער איז אויך געקומען. זאָגט ער: „דאָס איז גוט; איך מוז אײַך זאָגן, אַז דער קיניג האָט איבערגעשיקט מײַן ביט־בריוו און אַלע רעקאָמענדאַציעס דער עמבעט־קאָלעגיע, וואָס אין ראַטהויז. זאָגט דאָס נאָר אײַער אַדוואָקאַט, ער ווײסט שוין, וואָס דאָס הײסט, דאָרט וועט איר באַקומען ענטפער.“ איך בין געגאַנגען צו מײַן אַדוואָקאַט, ער איז מיט מיר געגאַנגען אין ראַטהויז, און מיר האָבן זיך געמעלדעט. מ׳האָט אונז צוגעלאָזט, דער אַדוואָקאַט האָט פירגעבראַכט וועגן מײַן ביט־בריוו, וואָס איך האָב דערלאַנגט דעם קיניג, צי האָבן זײ דאָס שוין באַטראַכט? זאָגן זײ, זײ האָבן דאָס נאָך ניט געקאָנט באַטראַכטן; איך זאָל קומען אין פיר וואָכן אַרום, וועל איך האָבן אַ רעזאָלוציע.

ס׳איז צו מיר געקומען דער מינצדירעקטאָר פאָן העננעשטרעם און האָט באַ מיר באַשטעלט אַ שטעמפּל מיט זײַן הערב, זעהר אַ בראַווער מאַן, וואָס האָט געקענט אַ סך שפּראַכן: פראַנצויזיש, ענגליש, דײַטש. ער זאָגט מיר: „איך בין אַ סך אַרומגעפאָרן, האָב אַ סך פאַרקערט מיט אידן. איך האָב אויך געזעהן, אַז אידן האַנדלען מיט זילבער און ליפערן זילבער אויף מינץ. צי קאָנט איר זיך ניט אָפּגעבן מיט אַזאַ געשעפט?“ זאָג איך אים, איך אַלײן האָב בעת דעם זיבניאָריגן קריג געליפערט זילבער פאַר מעקלענבורגער מינץ, און דערצײל אים פון אַ סך סאָרטן געלט, וויפיל זײ האַלטן, שוועדישע ווי דײַטשע געלטן. דערצו האָב איך אַ ברודער הויפליפעראַנט אין שווערין באַ דער מינץ. איך וועל גערן אָננעמען צו ליפערן זילבער מיט אַ קלײן פאַררינסט. זאָגט ער, ער וועט איבעררײדן מיט באַראָן ליליענקראַנץ. ער איז מיט מיר געגאַנגען צו באַראָן ליליענקראַנץ, איך בין מיט אים באַקאַנט געוואָרן, ער האָט דערפון גערעדט מיטן קיניג, און מיר האָבן געמאַכט אַ קאָנטראַקט, אַז איך זאָל ליפערן עלף מיליאָן ספּעציעס, דאָס הײסט, אַזויפיל פײַן זילבער דערצו, און איך זאָל קריגן מיט פיר פּראָצענט מער, אײדער דאָס גילט אין האַמבורג, וואָרום יעדע צײַט שטײט אין דײַטשע צײַטונגען די פרײַז פון זילבערקורס. די דאָזיגע עלף מיליאָן ספּעציעס זאָל איך צושטעלן צײַט דרײַ יאָר. איך קריג אומזיסט די פּאָסטשיף, זי זאָל מיך און דאָס זילבער אומזיסט מיטנעמען קײן אושטאַט און פון אושטאַט אַהער, און הוסאַרן צו טראַנספּאָרטירן אויף קרוינס חשבון. איך האָב וועגן דעם קאָרעספּאָנדירט מיט מײַן ברודער אַברהם אין שווערין, האָב אים גענומען פאַר אַ שותף. אויך האָב איך געשלאָסן אַ געשעפט וועגן הונדערט טויזנט שיפספונט קופּער, וואָרום דאָס קופּער האָט מיר געזאָלט קאָסטן מיט אַ רײַכס־

טאָלער אונטער דער פּרייז, וואָס ס'שטייט אין האַמבורג, און איך האָב דאָס נעקאָנט ליפערן אומזיסט אין דער שיף אָהן אַ פעניג הוצאות ביז קיין האַמ־בורג. ס'האָט זיך געצויגן ביז צום ערשטן אדר תקל"ד [1774] ביז איך האָב געקריגן דעם קאָנטראַקט. ס'איז אויך געווען אויסגערעדט, אַז צושטעלן האָבן מיר געקאָנט אַלע פערצען טאָג. קיין אוואנסן האָבן מיר ניט נעקאָנט קריגן, אָבער באַלד באַצאָלט, אַכט טאָג נאָך דעם צושטעלן. דאָס גאַנצע געשעפט וואָלטן מיר געקאָנט פירן מיט דרייסיג טויזנט טאָלער.

בכן האָב איך אַרויסגעשיקט פון דאַנען מיין ברודער מרדכי מיטן קאָנ־טראַקט און מיט אַ פּאַס צו מיין ברודער אַברהם, ער זאָל קאָנען פריי קומען קיין שטאָקהאָלם, וואָרום צו יענער צייט האָט קיין איד ניט געטאָרט קומען אין לאַנד אַריין. מיין ברודער מרדכי האָב איך אַזוי אָנגעזאָגט: „דו קענסט אונזער ברודער אַברהם, ער איז צו אָפּגעהיט. אויב ער וועט ניט צושטיין, איז פאָר מיט דעם קאָנטראַקט קיין בערלין בּאַ אַיינעם פון ר' פייטלס לייט; יענע וועלן גערן ווערן שותפים, וואָרום דער קאָנטראַקט איז געווען אויף מיין נאָמען." מיין ברודער מרדכי איז געקומען קיין שווערין, אָבער מיין ברודער אַברהם האָט נעזאָגט, ער דאַרף פריהער פאָרן קיין לייפּציג אויף דעם פּסטן־יריד. מיין ברודער מרדכי זאָל דאָ בלייבן ביז ער וועט צוריקקומען, וועט ער אַהער פאָרן. איך האָב באַקומען אַזאַ בריוו און האָב זיך זעהר געערגערט. ליליענקראַנץ פלעגט שיקן צו מיר אַלע וואָך, ווען ס'איז געווען פּאָסטטאָג, איך זאָל קומען צו אים, פלעגט מיר פרעגן, צי איז שוין געקומען מיין ברודער, און איך פלעג אַלע מאָל זאָגן, ער קומט. אָבער מיין ברודער איז געקומען אַהיים פון לייפּציג און איז ערשט געפאָרן קיין ראָסטאָק, וואָרום ער פלעגט שטענדיג שיקן זיין סחורה פון לייפּציג קיין ראָסטאָק, דאָ האָט ער געוואָלט פריהער איינמאנען זיינע חובות. דערווייל איז באַראָן ליליענקראַנץ אין כעס געוואָרן אויף מיר און האָט אָפּגעגעבן די ליפערונג היגע סוחרים. מיין ברודער איז געקומען אַהער מיטן אַנדערן ברודער מרדכי, אָבער ס'איז שוין געווען נאָך אַלעמען, און מיר האָבן ניט געקריגן גאָר ניט צו ליפערן.

לאָמיר זיך אומקערן צו מיינע פריהערדיגע געשעפטן. ס'זיינען שוין אַריבער די פיר וואָכן, וואָס די עמבעט־קאָלעגיע האָט מיר באַשטימט. איך בין ווידער געקומען מיט מיין אַדוואָקאַט צו הערן זייער רעזאָלוציע, אָבער זיי האָבן מיר ווייטער אָפּגעלענט: זיי האָבן נאָך ניט באַהאַנדלט. אין פערצען טאָג אַרום זאָל איך ווידער קומען. מיין אַדוואָקאַט זאָגט צו מיר: „מער גיי איך מיט אייך ניט, איר ווייסט שוין, וואוהין מ'דאַרף גיין, קאָנט איר דאָס שוין אַליין טון. ווען איר וועט קריגן אַן ענטפער, זאָלט איר מיר אים ברייננען." איך בין אַרומגעלאָפן אַוודאי פיר וואָכן, איידער איך האָב געקריגן תשובה. די תשובה איז געווען זעהר קורץ: „מיר דערלויבן דיר

ניט צו האַלטן דיין רעליגיע דאָ אין לאַנד, נאָך ווייניגער צו פירן אַ געשעפט". אונטערגעשריבן איז געווען קאַרל שפּאַרע. איך בין געוואָרן אַזוי איבערגעשראָקן, איך בין גלייך דערמיט געלאָפן צום אויבערשטאַטהאַלטער און האָב זיך געקלאָגט: „איר האָט מיר צוגעזאָגט העלפן, און דאָ געבן זיי מיר אַזאַ תשובה". זאָגט דער אויבערשטאַטהאַלטער: „איך מוז דיר אַלץ דערקלערן. איך בין פּרעזעס אין די דאָזיגע געריכטן, און מוז אונטערשרייבן אַלע זייערע רעזאָלוציעס, אָבער דערביי בלייבט נאָך דאָס ניט, דו מוזט גיין ווייטער, קאָנסט זאָגן דיין אַדוואָקאַט, ער זאָל אַפּעלירן צו די האַלראָטן". איך בין באַלד געלאָפן צו אים. ער האָט דערלאַנגט אַ שריפט. ס'האָט געדויערט פיר וואָכן, און איך האָב געקריגן די אייגענע תשובה וואָס פריהער. גיי איך ווידער צום אויבערשטאַטהאַלטער, באַקלאָג זיך ווייטער אויף זיין אונטערשריפט און זאָג: „ווען אייער עקסעלענץ קאָן טון ניט מער, ווי אונטערשרייבן, וואָס זיי באַשליסן, איז זעה איך קלאָר, אַז איך קאָן גאָרניט דערלאַנגען; וויל איך בעסער פאַרשפּאָרן מיין געלט און צוריק פאָרן אַהיים". שמייכלט ער און זאָגט: „דו ביסט זעהר היציג, ס'איז נאָך ניט אַלץ, דו מוזט געדולד האָבן, דו מוזט קומען אין מאַגיסטראַט אַריין, וועלן מיר הערן, וואָס זיי וועלן דערויף זאָגן". גיי איך צום אַדוואָקאַט און דערצייל אים, וואָס דער אויבערשטאַטהאַלטער האָט מיר געזאָגט. שאָקלט ער מיטן קאָפּ: יאָ, דער מאַגיסטראַט, זיי וועלן אויך ניט קיין סך בעסער מאַכן. איך בין געלאָפן צו די אַלע רייכסראַטן, וואָס האָבן מיר צוגעזאָגט, זיי וועלן מיר העלפן. זיי האָבן מיר געענטפערט: „דער אויבערשטאַטהאַלטער קאָן אַ סך טון, מיר אָבער קאָנען גאָרניט טון באַ די דאָזיגע געריכטן, וואָרום דער אויבערשטאַטהאַלטער איז דאָרט פּרעזעס; זאָל דאָס אָבער קומען פאַר אונזער ראַט, וועלן מיר טון אַלץ, וואָס מיגליך". זיי האָבן מיך אַלע געטרייסט, איך האָב אָפּגעוואַרט אַכט טאָג און בין געגאַנגען אין מאַגיסטראַט, — מיין אַדוואָקאַט האָב איך מער ניט מיטגענומען, — איך האָב זיך געלאָזט מעלדן און האָב געקריגן תשובה, איך זאָל אַביסל צוואַרטן. לסוף, אַז איך האָב אַזוי אָפּגעוואַרט אַ פּאָר שעה, איז איינער אַרויסגעגאַנגען צו מיר און געפרעגט, וואו איך וואוין, פאַרשריבן מיין קוואַרטיר און געזאָגט, אַז איך דאַרף שוין אַליין ניט קומען, זיי וועלן שיקן נאָך מיר. דערמיט בין איך געגאַנגען אַהיים. איך בין געווען אַ חשוב באַ אַלע גרויסע הערשאַפטן. מ'האָט געריסט מיין אַרבעט, אַלס דער גרעסטער קינסטלער אויף דער וועלט.

איך האָב אַ סך פאַרקערט מיט די יוּוועלירן דערהויפּט מיט דעם גוטן בראַון מאַן הער זוטער און ווילקאָם, אויך מיט הער ווילהעלמסאָן. דאָס זיינען געווען מיינע גוטע פריינט, און זיי האָבן געוואוסט, אַז איך וואָלט זעהר געוואָלט דאָ בלייבן. איך האָב געהאַט זעהר אַ סך גוטע פריינט; אַלע,

וואָס האָבן מיך געקענט, זיינען געווען גוט צו מיר. לסוף האָט מען געשיקט נאָך מיר פונם ראַטהויז אין מאַגיסטראַט. ס'האָט זיך אָנגערופן אַ ראַטמאַן, וואָס איז נאָכדעם אינגיכן געוואָרן בירגערמייסטער. ער האָט געהייסן פלאָרין, אַ געלערנטער מאַן, געקענט אַ סך שפּראַכן, געווען זעהר באַשיידן. ער איז צוגעגאַנגען האַרט צו מיר, האָט אָנגעהויבן צו ריידן מיט מיר דייטש און זאָגט אַזוי: „ליבער הער אַהרון, איר האָט דערלאַנגט דעם קיניג, אַז איר ווילט דאָ וואוינען. מיר האָבן געזעהן אַלע אייערע רעקאָמענדאַציעס אויך. איר זייט זעהר געריסט פאַר אַן ערליכן מאַן אַ קינסטלער אין שטיינקריצן; מיר גלויבן, אַז אַזוי איז דאָס, אַזוי ווי ס'שטייט אין אייערע אטעסטאַטן. דער קיניג אַליין וויל, איר זאָלט דאָ קאָנען בלייבן: דאָ האָבן מיר ניט קיין שטיינקריצער אין גאַרן שוועדישן לאַנד. דאָ איז אָבער פאַראַן אַ זאַך, וואָס ס'איז אוממיגליך; איר זייט פון דער אידישער אמונה. איך וועל אייך זייזן, וואָס אונזערע געזעצן הייסן אונז". ער האָט געהאַלטן אין האַנט אַ גרויס בוך און פון דאָרט האָט ער מיר פירגעלייענט אויף דייטש, ער האָט אויפן אָרט איבערגעזעצט פון שוועדיש אויף דייטש: „ווען אַ איד קומט צו אונז אין לאַנד אויף אַ שיף, און די שיף האָט זיך געטרונקען, אַז מ'דאַרף זי פאַר־ריכטן, זאָל די דאָזיגע שיף האָבן די בכורה, מ'זאָל זי פאַרריכטן די ערשטע, כדי דער איד זאָל וואָס גיכער אַוועק פונם לאַנד. ווען אַ איד קומט אַהער מיטן וואַסער און ווערט דאָ קראַנק, זאָל מען אים שיקן אַ גוטן דאָקטאָר צו העלפן אים פון זיין קרייַנק, ער זאָל באַלד פאַרלאָזן דאָס לאַנד. קיין איד טאָר דאָ גאָרניט קויפן אָדער פאַרקויפן". „נו, זאָגט ער צו מיר, דאָס זיינען אונזערע רעכט". זאָג איך: „דאָס איז רעכט, אָ, וואָס פאַר אַ שלעכטע רעכט קעגן דעם מענשנס לעבן"! ער איז אָבער געווען זעהר באַשיידן און זאָגט: „אַזוי איז דאָס, און ווי לאַנג די וועלט שטייט, האָט קיין איד ניט געוואוינט אין שוועדישן לאַנד. מיר האָבן זיך באַראָטן, מיר זאָלן אייך העלפן, ווייל אונזער קיניג וויל דאָס זעהר האָבן, איר זאָלט דאָ בלייבן. אַלס איד איז דאָס ניט מיגליך, דאָס איז קעגן אַלע אונזערע געזעצן; אָבער אויב איר ווילט זיך טויפן, קריגט איר באַלד בירגערשאַפט אומזיסט און געניסט אַלע פּריווילעגיעס, אויך וועט איר צען יאָר פריי זיין פון אַלע שטייערן. באַטראַכט זיך, דאָס האָט נאָך קיינער ניט געקריגן, און זאָגט אונז ענטפער צייט אַכט טאָג". זאָג איך: „ליבער הער, איך דאַרף ניט האָבן קיין צייט אויף קיין ישוב, קיינמאָל וועל איך ניט אויסבייטן מיין גלויבן פאַר קיין געלט; נישט דערויף בין איך אַהער געקומען צו פאַרקויפן אָדער אויסבייטן מיין רעליגיע. איך וועל זיך געוויס ניט אָפּזאָגן פון מיין אמונה, וואָס דורך איר האָף איך מיין נשמה אויסלייזן". ער הערט מיך אויס געלאַסן און זאָגט צו מיר: „מיר ווייסן אייגנטליך ניט, וואָס איז אַזוינס די אידישע

רעליגיע, וואָס דורך איר זאָלט איר די נשמה אויסלייזן". זאָג איך: „איך בין ניט קיין געלערנטער מאַן, און ווייזן מיין גאַנצע רעליגיע איז דאָ קיין אָרט ניט, אָבער דער יסוד פון אונזער רעליגיע איז דער כלל: מורא האָבן פאַר גאָט און ליב האָבן דעם צווייטן, און דאָס האָף איך הייליג האַלטן, ווי ווייט מיינע קרעפטן וועלן טראָגן". ענטפערט ער מיר: „אין דעם גלויבן מיר אויך, אָבער אָהן דעם דערלייזער, וואָס באַ אייך אידן הייסט ער משיח, קאָן מען זיך ניט רעטן". איך זאָג נאָך אַמאָל: ס'איז דאָ קיין אָרט ניט צו דיספּוטירן, וואָרום ס'וועט דערפון גאָרניט אַרויס. דער באַשלוס איז געווען, אַז איך וועל באַקומען תשובה. איך האָב זיך פאַרנויגט און געגאַנגען מיין וועג.

אייניגע טעג נאָך דעם טרעפט מיר דער דאָזיגער ראַטמאַן פלאָרין אין גאַס און בעט מיך, איך זאָל מיט אים גיין צו אים אַהיים, ער האָט אַ שיינעם קאַרניאָל־שטיין, ער וואָלט גערן געלאָזט קריצן פון אים אַ שטעמפּל, ער וואוינט דאָ דערביי. איך בין מיט אים געגאַנגען צו אים אין הויז און האָב גענומען דעם קאַרניאָל צו קריצן. איך פרעג אים, צי איז ניט מיגליך, ער זאָל מיר העלפן וועגן מיין בלייבן דאָ. זאָגט ער: „איך מיט דעם גאַנצן מאַגיסטראַט קאָנען אייך די פרייהייט ניט געבן, נאָר דער קיניג, ווען ער וויל דאָס טון מיט גוואַלד. אָבער איך גלויב ניט; דאָס איז אַ זאַך, וואָס איז קיינמאָל ניט געווען. ענדרע הייגטיגע וואָך וועט איר קריגן ענטפער". אין עטליכע טעג אַרום קום איך ווידער אַרויף צום מאַגיסטראַט און האָב געקריגן די תשובה. אָבער דאָרט איז געשטאַנען ניט קיין אַנדער זאַך, ווי אין די פריהערדיגע, און ווידער מיט דער אונטערשריפט: קאַרל שפּאַרע. נו, האָב איך פאַרלאָרן יעדע האָפענונג: איך לויף צום אויבערשטאַט־האַלטער. ווי איך קום אַריין און גריס אים, פרעגט ער: „וואָס איז עפּעס גוטע נייס?" „שלעכטע נייס! איר ווייסט דאָך וואויל, וואָס איר האָט אונטער־געשריבן, דאָ האָט איר דאָס. צי איז דאָס דאָס לעצטע וואָרט?" „יאָ, פונם ראַטהויז!" זאָג איך: „אייער עקסעלענץ, וואָלט מיר שוין לאַנג געקאָנט זאָגן, אַז איך זאָל אַוועקפאָרן, וואָלט איך איינגעשפּאָרט אַ סך געלט. ס'האָט מיר אַ סך געקאָסט, איך פאַרשפּאָר דאָס צו זאָגן". זאָגט ער: „דו האָסט אין דיין לעבן קיין גרויסע פּראָצעסן ניט געפירט. נו, ווילסטו זיך מיט מיר שפּאַרן, קלאָג מיך אָן". פאַרנויג איך זיך און בעט, ער זאָל מיר מוחל זיין: „אייער עקסעלענץ, ווען באַפעלט איר מיר פאָרן?" „ניין, ניין! אָהן שפּאַס, דו מוסט גיין צום קיניג און מיך אָנקלאָגן. גיי צו דיין אַדוואָקאַט, וועט אים דיין ענטפער און זאָג אים, ער זאָל מיך פאַרקלאָגן פאַרן קיניג פאַר מיין ענטפער. ווען דו וועסט די בית־בריוו האָבן פאַרטיג,

איז ניי דערמיט צום שטאַטס־סעקרעטאַר פאָן העלאַנר, ער זאָל זי אָפּגעבן דעם קיניג. איך וועל שוין פון מיין זייט טון דאָס בעסטע, וואָס מיגליך איז״.

איך האָב אַזוי געטאָן, אַזוי ווי דער אויבערשטאַטהאַלטער האָט מיר געזאָגט. איך האָב זיך געלאָזט מאַכן די ביט־בריוו און אַ קאָפּיע פון מיין ענטפער, בין געגאַנגען צום סעקרעטאַר פאָן העלאַנר. דער דאָזיגער האָט געערערט גוט דייטש. איך זאָג: „גנעדיגער הער, איך האָב דאָ אַ ביט־בריוו, וואָס איך וואָלט זי געוואָלט דערלאַנגען דעם קיניג״. און גיב אים די ביט־בריוו. ער נעמט זי און לייענט זי דורך איננאַנצן. ווי נאָר ער איז דערמיט פאַרטיג געוואָרן, באַפאַלט ער מיר מיט אַ היציגן טאָן: „וואָס זייט איר פאַר אַ קערל, וואָס איר דערלאַנגט אַזאַ אָנקלאָג קעגן אויבער־שטאַטהאַלטער? ווילט איר כאַפּן ריטער אין שטאָקהאָלם? וואַרפט זיך אַרויס וואָס גיכער פונם לאַנר, ווען ניט וועל איך דאָס אייך מיטהעלפן. אַרויס, אַרויס מיט אייער נאַרישקייט״.

ס'האָבן מיר באַשלאָגן אַנגסטן, ס'איז געווען געזאָגט אויף עכט דייטש. אין אַזאַ אַנגסט זאָג איך: „גנעדיגער הער, דער אויבערשטאַטהאַלטער האָט דאָס מיר אַליין געהייסן״. אַ ווײַלע איז ער געשטאַנען שטיל און מיך שאַרף אָנגעקוקט: „הערט, זייט איר אַ ליגנער אויך?״ איך שווער זיך אין אַנגסטן, אַז דער אויבערשטאַטהאַלטער האָט דאָס מיר געהייסן. לסוף זאָגט ער: „איך קאָן דאָס אייך ניט גלויבן אויפן וואָרט. נאָכמיטאָג וועל איך באַ אים זיין. מאָרגן קאָנט איר ווידער קומען צו מיר, איך וועל האַלטן די שריפטן דאָ״. איך בין אַוועקגעגאַנגען.

ווי איך בין נאָר אַרויסגעגאַנגען, באַטראַכט איך זיך, וואָס פאַר אַ פעלער איך בין באַגאַנגען: דער אויבערשטאַטהאַלטער האָט מיר באַ לייב און לעבן פאַרבאָטן, איך זאָל ניט אויסזאָגן. איך כאַפּ און לויף גלייך צום אויבער־שטאַטהאַלטער. ווי איך קום אַריין —, איך בין געלאָפן אָהן אָטעם, קוים האָב איך געקאָנט אַרויסברייננען אַ וואָרט —, אייער עקסעלענץ, איר האָט מיך געשיקט צו אַ בייזן מאַן. „נו, וואָס? זאָג דאָך, וואָס האָט ער דיר געטאָן?״ „איך האָב אים געגעבן די ביט־בריוו; ווי נאָר ער האָט זי איבערגעלייענט, זאָגט ער, איך זאָל כאַפּן ריטער, פאַרוואָס איך קלאָג זיך אויף אייער עקסעלענץ, און איך זאָל זיך גלייך אָפּטראָגן פונם לאַנר, וואָרום ווען ניט, וועט ער דאָס מיר העלפן. איך האָב געמיינט, ער וועט זיך וואַרפן אויף מיר שלאָגן, אַזוי בייז איז ער געווען אויף מיר. דאָ האָב איך אים געזאָגט, אַז איר האָט מיך געשיקט. פאַר שרעק האָב איך ניט געוואוסט וואָס צו זאָגן״. „אַי, אַי, אַזאַ בייזער מענש! דו האָסט געטאָן גוט!״ „ער האָט געזאָגט, אַז נאָכמיטאָג וועט ער אַליין קומען צו אייך, ער

האָט די שריפטן באַ זיך באַהאַלטן". איך בין געגאַנגען מיט גרויס פרייד אַהיים, וואָס דער אויבערשטאַטהאַלטער איז ניט אין כּעס אויף מיר.

אויף מאָרגן בין איך ווידער געגאַנגען צום שטאַטס־סעקרעטאַר. ער איז געווען צו מיר זעהר פריינדליך, בכלל זעהר אַ גוטער מענש. ער זאָגט: „איך בין געווען באַם אויבערשטאַטהאַלטער און גערעדט מיט אים, אָבער די ביט־בריוו וועל איך איבערשרייבן, קומט מאָרגן אַהער, וועט איר אונטערשרייבן אייער נאָמען". אויף מאָרגן בין איך געקומען צו אים, אונטערגעשריבן מיין נאָמען אונטער דער ביט־בריוו. זאָגט ער צו מיר: „זייט איר שוין געווען באַ די רייכסראַטן?" „אָ, יאָ, באַ עטליכע!" זאָגט ער ווייטער, מאָרגן איז אַ ראַט אין אולריכסראַל באַם קיניג, ס'וועלן זיין פיר רייכסראַטן, ער האָט זיי מיר אָנגערופן. „גייט צו זיי און רעדט מיט זיי, אויב איר זייט באַקאַנט באַ זיי, זיי קאָנען אייך העלפן". פון זיי זיינען געווען צוויי, וואָס איך האָב געהאַט צו זיי רעקאָמענדאַציעס, און איך פלעג צו זיי שטענדיג גיין, ווען איך פלעג באַקומען ענטפער, און זיי פלעגן מיך טרייסטן. ער האָט מיר געהייסן צו אים ווידער קומען אין פיר־פינף טאָג אַרום, וואָרום עטליכע טאָג וועט ער ניט זיין דאָ. איך בין געגאַנגען צו אַלע פיר רייכסראַטן, האָב זיי דערציילט מיין זאַך, מאָרגן וועלן זיי זיין אין אולריכסראַל באַם קיניג. זיי האָבן צוגעזאָגט צו טון וואָס מיגליך, איך זאָל גאָר ניט צווייפלען, איך וועל עס קריגן. עטליכע טאָג שפּעטער קום איך צום שטאַטססעקרעטאַר העלאַנד. ווי נאָר איך קום אַריין, גיט ער מיר אָפּ מזל טוב מיט מיינע פּריווילעגיעס. ער זאָגט, איך זאָל גיין צום אויבערשטאַטהאַלטער, דאָרט וועל איך זיי באַקומען. איך דאַנק אים אַ סך טויזנט מאָל, איך וועל נאָך צו אים קומען אים אָפּדאַנקען. איך בין באַלד אַוועק צום אויבערשטאַטהאַלטער און זאָג אים: „דער שטאַטס־סעקרעטאַר האָט מיר געזאָגט, אַז איר האָט פאַר מיר אַן ענטפער פונם קיניג". זאָגט ער: „רו מוזט אַרויפגיין אין דער שלאָסקאַנצלאַריע און פרעגן אויפן קיניגליכן סעקרעטאַר פאָן סיווערטס". איך בין אַרויפגע־גאַנגען און האָב געפרעגט אויף אים. ער האָט מיר געגעבן די פּריווילעגיע, און איך האָב באַצאָלט, וואָס ער האָט געפאָדערט. איך בין צוריקגעגאַנגען צום אויבערשטאַטהאַלטער און האָב אים געוואָלט דערפאַר דאַנקען, אָבער ער האָט אַ זאָג געטאָן מיט אַ האַסטיגן טאָן: „פאַר דעם טייוול האָב איך די פּריווילעגיע געגעבן, איך וויל דערפון ניט וויסן, דאַנק דעם קיניג, אָבער מאָרגן קום אין ראַטהויז מיט דיין אַדוואָקאַט און וויז דיין פּריווילעגיע, זיי זאָלן זי נעמען צו פּראָטאָקאָל". דער מאַגיסטראַט האָט געהייסן די פּריווי־לעגיע דאָ לאָזן און אין אַכט טאָג זאָל איך ווידער קומען. איך האָב זיך געשלאָגן מיט דער דעה, צי זאָל איך זי ניט צוריקנעמען, אָבער מיין

אַרוואַקאַט זאָגט צו מיר אויף דייטש: „האָט ניט קיין מורא און קומט". די פּריווילעגיע איז געווען אויסגעשטעלט אין אולריכסדאַל דעם 28 סעפּ־טעמבער 1775. ס'זאָל הייסן, אַז איך און מיין ברודער מרדכי און ר' אברהם פ"ח מעגן דאָ וואוינען מיט אונזערע ווייבער און קינדער קענן דעם געוויינטליכן אָפּצאָל. אין אַכט טאָג אַרום בין איך ווידער געקומען אין מאַגיסטראַט און אָפּגענומען מיין פּריווילעגיע. איך האָב באַלד געשריבן מיין פרוי, זי זאָל פאַרקויפן אונזער הויז און גאָרטן און זאָל קומען אַהער מיט די קינדער. איך האָב אויך געשריבן ר' אברהם פ"ח, ער זאָל אַהער קומען. אָבער וואָס פאַר אַ רשעות מ'האָט געשריבן קעגן מיר אין וואַכנבלאַט? וואָס פאַר אַ שלעכטיגקייטן האָבן זיי ניט אויסגעקלערט אויף אידן! דער המון פלעגט מיר נאָכשרייען אין גאַס. פערצען טאָג האָב איך זיך ניט געוויזן אין גאַס. זיי האָבן אַפילו געשריבן קעגן קיניג, וואָס פאַר אַ רעכט האָט ער צו פאַראומרייניגן דאָס היילינע לאַנד מיט אידן. אמת, זיי האָבן געקריגן עטליכע מאָל שטאַרק אָפּגעענטפערט פון גרויסע הערן, אָבער ס'האָט געווים געדויערט זעקס וואָכן, איידער עס איז רעכט שטיל געוואָרן.

נו, בין איך ווידער געגאַנגען צום אויבערשטאַטהאַלטער און זאָג: „איך האָב שוין באַקומען רעכט און אַ פּריווילעגיע צו וואוינען דאָ אַלס איד. איר ווייסט, אייער עקסעלענץ, מיר האָבן ניט דעם קריסטוססמאָל, מיר האָבן אָבער אַ יום־כפור, וואָס מיר האָפן דורך תשובה צו קריגן אַ כפרה אויף אונזערע זינד. דאָס גייט אָבער ניט, אויב מיר האָבן ניט צוזאַמען עלף־צוועלף מאַנספּערזאָנען, אויך אַ שול און אַ בית־עולם". זאָגט ער: „קום אַהער אין עטליכע טאָג אַרום, וועסטו האָבן ענטפער". ווען איך בין ווידער געקומען, זאָגט ער: „אויב דו ווילסט זיך בויען אַ שול, מעגסטו דאָס טון, און דו קאָנסט זיך צען מענשן האַלטן און דו קאָנסט זיך מעלדן באַם מאַגיסטראַט, וועלן זיי דיר אָנווייזן אַ פּלאַץ פאַר אַ בית־עולם". גיי איך אין מאַגיסטראַט און זאָג: „דער אויבערשטאַטהאַלטער האָט מיך אַהער געשיקט, איר זאָלט מיר אָנווייזן אַ פּלאַץ פאַר אַ בית־עולם". זיי האָבן מיך געשיקט צו אַ באַגרעבער, וואָס וואוינט באַ דער קלאַראַ־קירך. איך קום צו דעם ראַזינגן מענשן, זאָגט ער מיר: „איך ווייס וואָס איר ווילט, אַ בית־עולם". ער בעט מיך, מיר זאָלן אים צונעמען פאַר אַ באַגרעבער אין אונזער קהלה מיט אַ קליין יערליך געהאַלט. זאָג איך, איצט בין איך דאָ איינער אַליין, ווען אונזערע וועלן קומען, וועלן מיר דערפון ריידן. ער בעט נאָכאַמאָל, מיר זאָלן אין אים ניט פאַרגעסן. זאָג איך: לאָמיר גיין. זאָגט ער: ס'איז ניט וויט. גייט ער מיט מיר דורך דעם בית־עולם פאַר־ביי דער קירך. ווי מיר קומען אויף דער אַנדערער זייט קירך, ווייזט ער

מיר — צו רעכטער האַנט איז דער קאַטוילישער בית־עולם, און דער מאַגיסטראַט האָט אים באַפוילן, אַז צו לינקער זייט זאָל ער אָנווייזן פאַר אירן. איך שטיי אַזוי, וואָס זאָל איך אים ענטפערן? זאָג איך, ס'וועט שוין זיין גוט. ער האָט מיר נאָכאַמאָל דערמאָנט וועגן זיין יערליך געהאַלט. איך בין ווידער געגאַנגען צום אויבערשטאַטהאַלטער און זאָג: „אייער עקסעלענץ, איר ווייסט וואויל, אַז מיר אירן מוזן האָבן אונזער בית־עולם גאַנץ באַזונדער, און דער מאַגיסטראַט האָט מיר אָנגעוויזן אויף קלאַראַ־קירכהויף". זאָגט ער: „די לייט פאַרשטייען דאָס ניט, מ'מוז דאָס זיי אַלץ דייטליך זאָגן. מאָרגן קום איך אין ראַטהויז, וועל איך דאָס זיי צו פאַרשטיין געבן. דו קאָנסט זיך אין עטליכע טאָג אַרום אָנפרעגן אין ראַטהויז באַם שטאָט־אינזשענער; ער וועט דיר שוין געבן ענטפער". איך בין געגאַנגען צום אינזשענער, זאָגט ער, איך זאָל בערך אין פערצען טאָג אַרום ווידער קומען, ער וויל פריהער צווזכן אַ פלאַץ אין שטאָטסהאַגן, — דאָס געהערט צו דער שטאָט, — וואָס זאָל פאַסן פאַר אַ בית־עולם.

איך מוז נאָך דאָ דערציילן, אַז דעמועלבן טאָג, וואָס איך האָב געקריגן מיין פּריווילעגיע, האָב איך געשריבן קיין האַמבורג צו אַ גוטן פריינט, אַז איך האָב באַקומען אַ פריווילעגיע פונם שווערישן קיניג, געשיקט אויך אַ קאָפּיע פון מיין פריווילעגיע. ס'זיינען נאָך ניט פאַרביי קיין דריי חדשים, ווי דאָס איז געווען געדרוקט אין די דייטשע צייטונגען, זיינען געקומען אַהער צו פאָרן עטליכע אירן פון מעקלענבורג; דאָס זיינען געווען בחורים און האָבן זיך פאַרשריבן אויף מיין פריווילעגיע. ס'איז דאָ אויך געווען אַן אַלטער מאַן מיט זיין אַלטער פרוי, אַלס קרעצוואַשער, אַן אָרעמער מענש, וואָס האָט זיך אויפגעהאַלטן שטילערהייט באַ די גאָלדשמידס, ער האָט זיי געוואַשן די קרעץ. מיר זיינען געווען צוזאַמען מיט מיין ברודער אַקעגן אַכט מאַנספּערזאָנען. איך האָב געקריגן אַ ידיעה פונם שטאָט־אינזשענער, איך זאָל צו אים קומען, מיר זאָלן צוזאַמען גיין. ער האָט צוויי פלעצער, און ער וויל זיי מיר ווייזן, זיי זיינען אָהן שטיינער און זיי פאַסן פאַר אַ בית־עולם. איך האָב מיט זיך מיטגענומען עטליכע אירן, מיר זיינען נאָכגעגאַנגען דעם שטאָט־אינזשענער, וואָס האָט געהאַט מיט זיך נאָך מענשן; זיי האָבן געטראָגן זיינע אינסטרומענטן און קייטן אָפּצומעסטן דערמיט דעם פלאַץ. מיר זיינען געקומען צו אַן אָרט, דער אינזשענער האָט גענומען אַן עקבער, האָט אים טיף איינגעבויערט אין דער ערד און ווייזט אונז דעם שיינעם גרונט. דאָס איז געווען זעהר גוט, נישט קיין זאַך, חוץ בלויע ליים. ער זאָגט, ער ווייסט נאָך אַ פלאַץ, אָבער יענער איז נאָך אַ שטיק ווייטער. מיר האָבן זיך מישב געווען: דער אַנדערער פלאַץ איז נאָך ווייטער, קיין בעסערע ערד איז געווים נישט צו קריגן, דער איצטיגער פלאַץ איז שוין

אויך נעגוג וויט. מיר זיינען געווען צופרידן מיט דעם. דער אינזשענער האָט דאָס אויסגעמאָסטן מיט זיינע לייט און האָט מיר געהייסן קומען צו אים אין אַכט טאָג אַרום, וועל איך דאָס האָבן פונם מאַגיסטראַט שריפטליך, ווי ווייט און גרויס דאָס איז פאַרמאָסטן. איך האָב געלאָזט אויסגראָבן אַ גרובן אַרום, איך האָב געמאַכט שטאַכעטן אויך, אָבער דעם ערשטן ווינטער האָט מען צעגנבעט אַלע שטאַכעטן.

מיין פרוי מיט דריי קינדער, צוויי זין און אַ טאָכטער, איז געקומען אַהער פון דאַלאַרע, זיי זיינען אָנגעקומען אויף אַ שיף פון וויסמאַר. מיין עלטסטע טאָכטער און די יונגסטע זיינען אונטער דער צייט געשטאָרבן, ווען איך בין אין דערהיים ניט געווען. עטליכע וואָכן נאָך דעם איז אַהער געקומען ר' אברהם פ"ח אויך מיט זיין געציג. ס'איז געקומען מיין אַ שוועסטער־קינד, נתנאל. איך האָב אויך פאַרשריבן מיין גוטן פריינט פון ביוצאָוו, ר' דוד און אַ יונגענמאַן פייבוש. אויך האָב איך מיר פאַרשריבן אַ בחור צו מיינע קינדער, ער איז געווען שוחט אויך; נאָך מיין אַ שוועסטערקינד מיטן נאָמען אברהם ווערדען. ס'זיינען אָבער אָנגעקומען אַהער נאָך מער פרעמדע, אַלערליי לאַנדגייער. זיי האָבן דאָ געוואָלט טרייבן שווינדל. תחלת האָב איך געמיינט, אַז דאָס זיינען אָרנטליכע לייט, אָבער איך האָב זיך אַרומגעקוקט, אַז דאָס זיינען מאוסע מענשן, שכורים. איך בין געגאַנגען צום שטאַטהאַלטער און זאָג צו אים, ס'זיינען דאָ פאַראַן פרעמדע אירן, וואָס לויפן אַרום איבער שטאָט. איך קען זיי ניט און האָב מורא, זיי זאָלן ניט שווינדלען, וואָרום זיי האָבן ניט קיין פאַרמעגן, און מיר זיינען דאָ נייע מענשן, ס'וועט אונז מאַכן אַ שלעכטן נאָמען. זאָגט דער שטאַטהאַלטער: „דאָס איז ערליך גערעדט, איך וועל זיי אַלע שיקן רופן, און ווער ס'איז ניט פאַרשריבן אין דיין פריווילעגיע, די טאָרסטו דאָ ניט לאָזן". ס'זיינען געווען אַקענן אַ צען יונגען. מ'האָט זיי געשיקט רופן צו פּאָליציי, און זיי האָבן באַקומען פּעסער אַרויסצופאָרן פון דער מדינה. ער האָט מיר געגעבן אַ שריפט; אין דער דאָזיגער שריפט הייס איך פאַרשטייער. קומט אַהער אַ פרעמדער איד, איז מוז ער מיר שיקן זיין פּאַס. געפין איך אים פאַר גוט, זאָל איך איינמעלדן בײַ פּאָליציי, וואָס פאַר אַ באַשעפטיגונג ער האָט. געפין איך אים אָבער ניט פאַר גוט, איז זאָל ער קריגן אַ פּאַס פון פּאָליציי, ער זאָל גלייך פאַסירן דאָס לאַנד. אויך ווען איינער פון היגע אירן וויל פאָרן דאָ אין לאַנד אָדער פון דעם לאַנד, איז זאָל ער קריגן פון מיר אַ צעטל; דערמיט זאָל ער גיין צו פּאָליציי, און פּאָליציי גיט אים אַן אָנ־ווייז צו דער שלאָסקאַנצעלאַריע, ער זאָל באַקומען אַ פּאַס. דער אויבער־שטאַטהאַלטער איז געווען צו מיר אַזוי גנעדיג, אַז ווען איך פלעג שיקן מיינע לייט איבער דעם לאַנד אָדער אויף אַ יריד מיט גאַלאַנטעריי־סחורות,

פלעגט ער אַרויסגעבן פּעסער פון דער שלאָסקאַנצעלאַריע, אַז זיי מעגן פריי האַנדלען מיט גאַלאַנטעריי אויף ירידים, אין שטעט און אויפן לאַנד.

די יוּועלירער און הוטנפיצערס זיינען זיך צונויפגעקומען און אָפּגערערט, וואָס זאָלן זיי טון קעגן אידן, זיי זיינען דערגאַנגען געגוי וועגן אונזערע פּריווילעגיעס. אַז זיי האָבן זיך דערוואוסט, אַז אונזער פּריווילעגיע איז בלויז אויף שטעמפּלקריצעריי און שטיינקריצעריי, זיינען זיי געגאַנגען מיט אַן אָנקלאָג קעגן אונז צו דער קאַמערצקאָלעגיע. אויך קעגן דעם אויבערשטאַטהאַלטער: ער האָט דעם קיניג גוט צוגעשטעלט דריי אידן, — מיטן נאָמען אויסגערעכנט —, אַז זיי זאָלן דאָ וואוינען מיט די ווייבער און קינדער און זאָלן אין שטאָקהאָלם טרייבן זייער פאַרוואָרבטע קונסט אין שטעמפּלקריצעריי און שטיינקריצעריי. איז אָבער פון דריי געוואָרן גאַנצע הונדערט, זיי באַזעצן דאָס גאַנצע לאַנד, פאָרן אַרום מיט גאַלאַנטעריי־סחורות. מיר ווייסן ניט, פון וואַנען האָט עקסעלענץ, דער אויבערשטאַטהאַלטער, רעכט אויסצושטעלן אידן אַזוינע פּעסער. אַזוינע פּריווילעגיעס האָבן מיר שוועדישע בירגער אויך ניט. בכן זאָלט איר, אייער עקסעלענץ, אונז אויפקלערן פון אַזוינע רעכט. דער אויבערשטאַטהאַלטער שיקט נאָך מיר. זוי איך קום צו אים, לייענט ער מיר פיר, וואָס די יוּועלירער און הוטנפיצערס האָבן איינגעגעבן קעגן אידן און קעגן אים. ער זאָגט: „זעה, איך האָב דיר געטאָן, וואָס מיגליך דיר אַרויסצוהעלפן, אָבער דו האָסט דאָס צו גראָב געמאַכט. איך האָב דיר דערלויבט צען פּערזאָן, אָבער הונדערט האָב איך דיר ניט דערלויבט. קיינמאָל האָבן זיך בירגער אויף מיר ניט געקלאָגט". איך פאַרענטפער זיך, אַז ניט קיין צען האָב איך, וואָס פאָרן אַרום, נאָר אַכט, דאָס קאָן איך באַווייזן דורך דער קאַנצעלאַריע. ער אָבער זאָגט: „דאָס אַלץ העלפט ניט. איך האָב שוין געמעלדעט דער קאָמערצקאָלעגיע, אַז די שלאָסקאַנצעלאַריע זאָל קיין פּעסער ניט געבן. קיין איד זאָל מער ניט אַרומפאָרן מיט סחורה. האָסטו לייט, וואָס זייגען ניט אין דערהיים, איז שרייב זיי גלייך, זיי זאָלן אַהיים קומען".

עס איז גראָד געווען צווישן יום־טובים, מיינע לייט זיינען אַלע געווען אין דערהיים. „נו — זאָגט ער צו מיר — דו מוזט אָנשרייבן אַ ביט־בריוו, ניי אַליין דערמיט צום קיניג און קלאָג זיך אויף מיר: איך האָב דיר געלאָזט פריי ברייגגען צען מענשן, כדי דו זאָלסט קאָנען אָפּריכטן דיין גאָטדינסט, אָבער די דאָזיגע לייט קאָנען ניט זיין אַלע קיין שטיינקריצער. איך האָב אַ האַנדל מיט גאַלאַנטעריי־סחורה. נו, האָט ער מיר פאַרבאָטן דעם האַנדל, און מיינע לייט טאָרן ניט פאָרן אויף ירידים. איך בין ניט אימשטאַנד מיט מיינע לייט מיין ברויט צו פאַרדינען מיט שטיינקריצעריי — דריי הויזגעזינדן".

איך האָב אַזוי געטאָן, און בין אַליין נעגאַנגען מיט מיין שריפט צום קיניג. ווי דער קיניג האָט מיך דערזעהן, איז ער געשטאַנען שטיל. איך האָב זיך טיף פאַרבויגט און אונטערטעניג געבעטן גנאַד. ער האָט געזעהן, אַז איך האַלט אַ שריפט אין האַנט, האָט ער געעפנט זיין האַנט, איך זאָל אים די שריפט דערלאַנגען. איך האָב גענומען די שריפט, אַנידער־געלעגט זי אויף מיין הוט, ער האָט זי גענומען און איז אַוועקגעגאַנגען זיין וועג. ער האָט זי אַליין איפגעעפנט און געלייענט, און איך בין געשטאַנען שטיל אויף דעם שלאָספלאַץ. הערצאָג קאַרל האָט געשיקט נאָך מיר, איך זאָל צו אים אַרויפקומען; ער האָט מיך געפרעגט, וואָס האָב איך געטאָן באַם קיניג. איך האָב אים דערציילט די גאַנצע היסטאָריע און האָב אים אויך געבעטן, צי וויל ער ניט אַזוי גוט זיין און זאָגן פאַר מיר אַ גוט וואָרט באַם קיניג. זאָגט ער: „איר קאָנט זיכער זיין, אַז איך וועל דאָס נאָך היינט טון. איר וועט דאָס געוויס אין קורצן פועלן", איך וואַרט פערצען טאָג, ניטאָ גאָרניט. איך גיי אַרויף צו הערצאָג קאַרל און בעט, איך וואָלט זעהר געוואָלט האָבן די ערע צו ריידן מיט אים. גייט ער אַרויס אין גאַרדעראָבצימער, וואו איך שטיי, און פרעגט מיך, וואָס איך וויל, זאָג איך: „אייער קיניגליכע הויכקייט, איר האָט מיר גנעריג צוגעזאָגט, איר וועט ריידן מיט זיין מאַיעסטעט וועגן מיר, איך זאָל באַקומען די פרייהייט צו האַנדלען". זאָגט ער: „דאָס איז שוין לאַנג פאַרטיג, גייט אַרויף אין דער קאַנצעלאַריע און פרעגט אויף באַראָן רעבינדער, וועט איר דאָס באַקומען". איך בין אַרויף און געפרעגט אויף באַראָן רעבינדער. אַזוי האָב איך באַקומען די פרייהייט, ווי איך האָב זי באַגערט. זי איז געווען אויסגעשטעלט דעם 2 מאַי 1777. ווער איז געווען פרייליכער פאַר מיר און פאַר מיין ברודער און פאַר ר' אברהמען? מיט דעם פאַפיר בין איך אַוועק צום אויבערשטאַטהאַלטער און אים דאָס איבערגעגעבן. זאָגט ער: „איצט מעגט איר שיקן, וויפיל לייט איר ווילט איבער גאַנץ שוועדן. איר האָט דאָס אין דרייען, יעדער קאָן שיקן אויף זיין נאָמען".

ווי ר' אברהם איז דאָ אָפּגעווען אַ יאָר, האָט ער אַרויסגערופן אַהער זיין פרוי און זיינע קינדער. מיט איר איז געקומען איינער, וואָס איז געפאָרן מיט איר איין וועג פון שווערין, ר' מאַנעלע לעווי, זיי זיינען געקומען צו־פאָרן צו לאַנד איבער אושטאַט. זי האָט געהאַט אַן אייגענעם גרויסן וואָגן פאַר די זעקס קינדער. דער דאָזיגער ר' מאַנעלע האָט מיטגע־בראַכט מיט זיך גאַלאַנטעריי־סחורה פאַר עטליכע הונדערט טאָלער, וואָס ער האָט דאָ אָפּגעזעצט. אויך זיינען געקומען אַהער צוויי בחורים, זיי האָבן געהאַט רעקאָמענדאַציעס צו מיר. איינער האָט געהייסן ר' משה ליידערסדאָרף, דער אַנדערער ר' הירש בר' יואל. זיי האָבן געשטאַמט

ממשפחה הגונה [אָנשטענדיגע פאַמיליע], זיי האָבן אויך געהאַט עטליכע טויזנט רייכסטאָלער. ר׳ מאַנעלע איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט זיי אָפּגעשטאַט אַ וויזיט, געפרעגט באַ זיי, צי האָבן זיי ניט געבראַכט מיט זיך קיין סחורה צו האַנדלען. זיי האָבן געהאַט אַביסל סחורה, אָבער זיי זיינען ניט געווען קיין בעלי־משא־ומתן, זיי האָבן שטענדיג געלערנט, זיינען נאָך געווען יונג. זיי האָבן אים באַלד געוויזן, וואָס זיי האָבן. ר׳ מאַנעלע האָט זיך בעסער פאַרשטאַנען דאַרויף, ער האָט געהאַט אַביסל גאַלאַנטעריי, שטיינדלאַך און האָט דאָס אויסגעביטן באַ זיי. ער האָט זיי גאַנץ פיין אָפּגענאַרט, אויף פערציג רייכסטאָלער, וואָרום זיי האָבן ניט פאַרשטאַנען אויף קיין גאַלאַנטעריי. זיי זיינען געווען זעהר אויפגעבראַכט אויף אים, דערהויפט ר׳ משה לייערסדאָרף, ער איז געווען זעהר פרום. ר׳ מאַנעלע האָט זיין סחורה גוט פאַרקויפט און איז צוריקגעפאָרן אַהיים קיין שווערין. איך האָב אַ סך געטראַכט פון ר׳ משהן און ר׳ הירשן, איך האָב זעהר געוואָלט, זיי זאָלן דאָ בלייבן וואוינען. איך בין אַרומגעלאָפן מיט ר׳ משהן צו אַלע שררות, וואו איך בין געווען באַקאַנט, און האָב זיי פירגעשטעלט, אַז דאָס זיינען אָרנטליכע לייט. זיי האָבן געוואָלט האָבן די פּריווילעגיע צו האַנדלען. דער אויבערשטאַטהאַלטער זאָגט צו מיר: „אהרון, דאָס גייט ניט!“ זאָג איך: „איר זייט געווען אַזוי גנעדיג צו מיר, און די דאָזיגע זיינען אַזוינע ערליכע לייט און האָבן קאַפּיטאַל“. זאָגט ער: „מיט דיר איז געווען עפּעס אַנדערש. דו, אַלס קינסטלער, וואָס אין גאַנצן לאַנד איז אַזוינעם ניט צו געפינען, ברייגנסטו קיינעם קיין שאָדן נישט, אָבער סוחרים וועלן אַלעמען דערווידער זיין. דאָך קאָנסטו פּראָבירן, איך בין ניט אַנט־קעגן“. איך בין אַרומגעלאָפן מיט ר׳ משהן צו אַלע רייכסראַטן: אייניגע זיינען ניט געווען אַנטקעגן, אַנדערע האָבן אָבער גאָרניט געוואָלט הערן דערפון. פונדעסטוועגן האָבן מיר דערלאַנגט צום קיניג, אָבער זיי האָבן געקריגן אַן אָפּזאָג. דאָס האָט געדויערט אַ האַלב יאָר, אַז זיי זיינען דאָ געווען. נו, איז באַ זיי געבליבן אַוועקצופאָרן. אָבער איך און מיין ברודער האָבן גערן געוואָלט זיי האָבן דאָ, דערהויפט ווייל ר׳ אברהם פּ״ח האָט באַקומען אַ צוריקברוו פונם מעקלענבורגער הערצאָג מיט אַ פּענסיע דריי הונדערט רייכסטאָלער אַלס הויפמעדאַליער, מיט אומזיסט האָלץ און דירה; בכן איז באַ אונז ניט געבליבן מער אַזוינע פיינע לייט. איך בין ווידער געלאָפן צום אויבערשטאַטהאַלטער און דערציילט, אַז די לייט ווילן אָפּפאָרן, ווייל זיי האָבן באַקומען אַן אָפּזאָג. זאָגט דער אויבערשטאַטהאַלטער: „אויב דו ווילסט זיי אַזוי שטאַרק האָבן, איז קאָנען זיי זיין אויף דיין פּריווילעגיע, אפשר וועט זיך שפּעטער מאַכן אַן אַנדער געלעגנהייט אין הויף“. מיר האָבן זיי אַזויפיל צוגערעדט און צוגעזאָגט בייצושטיין מיט אַלעם מיגליכן,

ביז זיי האָבן זיך געלאָזט איינרייזן. ר׳ אברהם מיט זיין פרוי און קינדער זיינען פון דאַנען אַוועקגעפאָרן צוריק קיין שווערין, נאָכדעם ווי זיי האָבן דאָ פאַרבראַכט צוויי יאָר. אַזוי ווי מיר האָבן זיך אָפּגעטיילט, איך און מיין ברודער און ר׳ אברהם, זיינען מיר געבליבן יעדער פאַר זיך.

ס׳איז געקומען אַהער ר׳ גומפּרעכט פון ביוצאָוו מיין פרויס אַ קוזין. ווען איך האָב געוואוינט אין ביוצאָוו, בין איך שטענדיג געווען חבר [שותפות] מיט ר׳ גומפּרעכטן אין סחורה, געמליך: פערערן, וואַקס, פעדער־פּאָזן. דער דאָזיגער גומפּרעכט זאָגט מיר: „איר ווערט פאַרשוואַרצט, איר אַרבעט, איר לויפט, נעמט מיך פאַר אַ חבר. איך פאַרלאַנג ניט קיין חלק פון אייער מלאכה, ניט מיר אייער סחורה אין חברותה, איך וועל פאַר אייך האַנדלען און אַלץ אַזוי גוט באַשטעלן, אַזוי ווי איר אַליין, און איר קאָנט רוהיג זיצן אויף דעם שטול און אָפּוואַרטן אייער אַרבעט״. מיין פרוי האָט מיר צוגערעדט, איך זאָל דערויף איינגיין: „ר׳ אברהם איז שוין נישטאָ, איז ווי קאָנסטו אַלץ אַליין טון?״ ר׳ גומפּרעכט האָט נאָך ניט געהאַט קיין פּריווילעגיע צו בלייבן דאָ. איך בין אַזויפיל אַרומגעלאָפן; דער אויבערשטאַטהאַלטער האָט דאָס ניט געוואָלט צוליב טון. איך האָב געמאַכט אַזאַ קונץ מיט באַראָן וועגעזאַק, כלומרשט האָט אים באַראָן וועגעזאַק אויסגעשריבן פאַר אַ דעסטיליאַטאָר באַ דער בראָנפנדירעקציע. אויך באַראָן ליליענקראַנץ האָט זיך אָנגענומען פאַר אים, ווייל דער באַראָן וועגעזאַק האָט אים פאַרשריבן. בכן האָט ער געקרינן דאָס רעכט דאָ צו בלייבן. איך האָב אים צוגערעכנט מיין סחורה, וואָס איך האָב געהאַט, און ער איז אַוועקגעגאַנגען.

ס׳איז געקומען אַהער צופאָרן אַ פּוילישער רב מיט רעקאָמענדאַציעס צו מיר. איך האָב אים דאָ צוגענומען אויף אַ יאָר. ר׳ מאַנעלע איז ווידער געקומען צופאָרן פון שווערין און האָט געבראַכט סחורה אַקעגן אַכט הונדערט רייכסטאַלער. די סחורה האָט מען אָפּגעלעגט אין פּאַקהויז. ער האָט מיר אויך מיטגעבראַכט אַ בריוו פון שווערין פון מיין ברודער אַברהם. ער האָט מיר געשריבן, אַז ער האָט געגעבן ר׳ מאַנעלען סחורה אויף קרעדיט פאַר דריי הונדערט טאַלער; ער האָט געוואוסט, אַז ר׳ מאַנעלע האָט דאָ ניט דאָס רעכט צו האַנדלען. איך זאָל אים ניט שטערן. ר׳ מאַנעלע אָבער איז געווען אַ קלונטעשקער, האָט ער מיר דעם בריוו באַלד ניט אָפּגעגעבן. ער איז געגאַנגען אין פּאַקהויז צו פאַרצאָלן זיין סחורה, ער האָט געמיינט, אַז ער דאַרף מיך ניט האָבן. אָבער דאָרט האָט מען אים געזאָגט, אַז זאָל זיין ווער עס וויל און קומט אַהער מיט סחורה, איז קריגט ער די סחורה ניט אַרויס, ס׳איז פאַרפאַלן. ער האָט זיך פאַררופן אויף מיר, אָבער דאָס האָט אים ניט געהאָלפן. דערפון איז דערגאַנגען ר׳ משה ליידערסדאָרף,

איז ער באַלד געקומען צולויפן צו מיר, דערציילט מיר די געשיכטע און זאָגט, מ'דאַרף אַזאַ שווינדלער רעכט אָנלערנען, ער מוז פאַרלירן זיין סחורה. ווי מיר שטייען אַזוי און ריידן, קומט ר' מאַנעלע, האַלט אַ בריוו אין האַנט און זאָגט: „איך האָב אַזויפיל געזוכט דעם בריוו, איך האָב געמיינט, איך האָב אים שוין פאַרלאָרן, נו, האָב איך אים געפונען אין מיין קיפערט". ר' משה ליידערסדאָרף איז אַוועקגעגאַנגען. דערציילט ער מיר, וואָס אים האָט פּאַסירט. איך בין געווען בייז אויף אים, וואָס ער איז אַליין געגאַנגען. איצט, זאָג איך, איז דאָס אַ שווערע זאַך. ווייזט ער פאַר מיר: ס'איז ניט זיין געלט, ער איז דאָס שולדיג אַנדערע. איך האָב אים צוגעזאָגט צו טון דאָס בעסטע, און ער איז אַוועקגעגאַנגען. איך האָב געוואָלט גיין צום אויבער־שטאַטהאַלטער פרעגן באַ אים, וואָס טוט מען אין אַזאַ פאַל. ר' משה האָט געלאָקערט אויף מיר, ער האָט מיך געטראָפן אין גאַס און זאָגט צו מיר: „איר וועט דעם שווינדלער ניט העלפן, ער זאָל אַרויסבאַקומען זיינע זאַכן, אַזאַ פאַרשוין דאַרף מען אַרויסטרייבן פון דאַנען". זאָג איך, ס'איז רעכט, ער זאָל דאָ ניט בלייבן אויך, אָבער די סחורה מוז איך זעהן צו ראַטעווען, ער האָט גענומען באַ מיין ברודער אויף קרעדיט, דאָ האָב איך מיין ברודערס בריוו. ער אָבער זאָגט: „מיר זיינען אַזוינע גוטע פריינט, אָבער איך שווער אייך, ווי מיר שטייען אונטערן הימל, אַז אויב איר וועט אים צוריקשאַפן די סחורה, וועלן מיר בלייבן אייביגע שונאים". זאָג איך אים, אַז איך וואָלט זיך אייביג ניט געריכט אויף אים אַזאַ שלעכטסקייט. ער אָבער האַלט זיך באַ זיינס און זאָגט, אַז ער וועט קיינמאָל צו מיר ניט קומען. זאָג איך: „דערציילט דאָס פאַר אַ פרומען מענשן". ער איז אַוועקגעגאַנגען און האָט געהאַלטן וואָרט, ער איז געוואָרן מיין גרעסטער פיינט. וואָס ער האָט מיר נאָר געקאָנט שאַדן, האָט ער געטאָן. גוט, וואָס קיין סך האָט ער ניט געקאָנט טון.

איך בין געגאַנגען צום אויבערשטאַטהאַלטער און זאָג, אַז די דאָזיגע סחורה איז מיינע. דער מאַן, וואָס האָט זי מיר געבראַכט, איז פון מיין ברודער פון שווערין, ער איז געקומען מיט דערזועלבער שיף. האָב איך אים געזאָגט, ער זאָל גיין אין פאַקהויז און אָפּפאַרטיגן דעם צאָל, אָבער דאָרט האָט מען אים געזאָגט, ער טאָר אַהער קיין סחורה ניט ברייננען, די סחורה איז פאַרפאַלן. ער האָט געזאָגט, דאָס איז אהרון איזאַקס סחורה, אָבער זיי האָבן געזאָגט: ס'העלפט ניט, די סחורה איז פאַרפאַלן. „האָסטו דען געמאַכט אַ מעלדונג?" — „ניין! איך ווייס גאָרנישט דערפון, איך האָב קיינ־מאָל דורך דעם פאַקהויז גאָרניט געקרינן". ער האָט מיר געלערנט, ווי אַזוי דאָס דאַרף געטאָן ווערן: „שרייב זיך אונטער און גיי אַליין אַהין; אויב קיין קאָנטראַבאַנד איז דאָרט ניטאָ, קאָנסטו גאָרניט פאַרלירן. אויב זיי

װעלן דיר מאַכן קונצן, איז קום װידער צו מיר״. איך האָב געהאַט אַ באַקאַנטן בוכהאַלטער, האָט ער מיר אָנגעשריבן די מעלדונג. איך בין געגאַנגען אין פּאַקהויז און געזאָגט, אַז איך האָב דאָ צו באַקומען סחורה, װאָס איז אָנגעקומען מיט אַ װיסמאַרשן שיפער, און האָב זײ געװיזן די מעלדונג. זאָגן זײ: דאָ איז געקומען אַ פרעמדער איד מיט דערזעלבער שיף און האָט געזאָגט, ער װיל פאַרצאָלן די סחורה, קײן פרעמדער איד טאָר דאָ ניט האַנדלען. זאָג איך, דאָס איז דערפאַר, װײל מײן ברודער האָט אים אַהער געשיקט, ער זאָל באַ מיר דינען. איר קענט די פּאַקעטן, קאָנט איר זײ פאַרצאָלן. איך האָב ניט געװאוסט, אַז דאָ מוז מען דערלאַנגען אַ מעל־דונג, אין דײטשלאַנד פירט זיך ניט אַזױ. זײ האָבן געעפנט די פּאַקעטן, אַלץ נאָכגעזעהן, ס'האָט זיך אַרויסגעשטעלט אָרנטליך לויט מײן מעלדונג, און איך האָב באַקומען די סחורה אָהן פאַרדרײעניש. אָבער דער דער־מאָנטער ר' משה האָט אויפגעהערט גײן צו מיר, בעת פריהער פלעגט ניט זײן דער טאָג, ער זאָל ניט זײן באַ מיר. ער האָט, אַפילו דעם רב אַזױ פיל גערודפט מיט זײנע אָנהײנגער אײזיק פ״ח, ר' מורי משה כהן פון האַמבורג, אַז ער האָט געמוזט אָפּפאָרן פון דאַנען, און מיר זײנען געבליבן אָהן אַ רב. מיר זײנע געװען געװיס שוין איבער פערציג מאַנספּאַרשוינען. אויך ר' משה לײדערסדאָרפס ברודער זוסקינד איז געקומען אַהער, און ר' לײב דעמיץ מיט זײן ברודער, אויך ר' קאָפּל יעקוב קלוגע האָט דאָ חתונה געהאַט. מײן ברודער מרדכי איז געפאָרן אויף לײפּציגער יריד און האָט חתונה געהאַט אין שװערין מיט ר' שמואל פלוים טאָכטער און האָט געבראַכט אַהער זײן שװער. מײן ברודער משה איז אויך אַהער געקומען.

לסוף האָט מען אָנגעהויבן רײדן, אַז דאָ װעט זײן אַ רײכסטאָג. איך האָב שטענדיג געקלערט, מיר דאַרפן זעהן צו קריגן רעכט פון די רײכס־שטאַנדן. גוטע פרײנט פלעגן מיר זאָגן: „אײערע פּריװילעגיעס װעלן דאָ גילטן אַזױ לאַנג, װי דער קיניג לעבט. זאָל אָבער דער קיניג שטאַרבן, איז מענט איר זיך אַרויסװאַרפן פונם לאַנד״. איך האָב מיר מישב געװען מיט מײן ברודער מרדכי, מיר זאָלן דערלאַנגען די רײכסשטאַנדן. זאָגט מײן ברודער: „דו נעמסט אַלץ אויף זיך, קײן מענש דאַנקט דיר דערפאַר ניט. דאָ איז פאַראַן ר' משה לײדערסדאָרף און זײן חבר ר' הירש, זײ װילן גערן האָבן קומים [װאוינרעכט]; לאָמיר זײ רופן און זיך מישב זײן מיט זײ: אַזױ װי דאָ װעט פירקומען אַ רײכסטאָג, איז זאָלן מיר פּרובן, צי לאָזט זיך ניט דערלאַנגען קײן רעכט אַזױװי אין אַנדערע מדינות, און דוקא פון די רײכסשטאַנדן״. מיר האָבן ניט געקאָנט נעמען מער פאַר די דאָזיגע פיר פערזאָן, די אַלע אַנדערע האָבן דאָ געלעבט אויף אונזער פּריװילעגיע. איך זאָג: באַ אַזאַ זאַך דאַרף מען עפּעס אײנשטעלן אויך, אַנדערש װעלן

מיר דאָס ניט דערלאַנגען. זאָגט ר׳ משה ליידערסדאָרף: „דריי הונדערט רוקאַטן מעגן מיר איינשטעלן, אויב ס׳לאָזט זיך דערלאַנגען; איך און מיין חבר געבן די העלפט״. זאָג איך, איך נעם דאָס אויף זיך אויסריכטן מיט הונדערט רוקאַטן. מיין ברודער און די אַנדערע צוויי זיינען דערמיט געווען צופרידן. דער רייכסטאָג איז געווען חודש יאַנואַר 1779. איך האָב געהאַט אַ סך גוטע פריינט, איך האָב איינגעגעבן, און קיינער פון די פיר שטאַנדן זיינען ניט געווען דערווידער, חוץ דעם גלחים־שטאַנד. מיר האָבן געפועלט, אַז אידן זאָלן מעגן וואוינען אין דער שוועדישער מדינה, אָבער ס׳זאָל אַרויסגעגעבן ווערן אַ רעגלאַמענט, וואָס נאָך אים זאָלן זיי זיך פירן. דאָס האָט מיר געקאָסט מער פאַר הונדערט רוקאַטן. ווען דאָס איז שוין געווען אָפגעטאָן, האָב איך גענומען פון יעדן איינעם צו פינף און צוואַנציג רוקאַטן, אַזוויי דאָס איז געווען אָפגערערט באַ אונז. אָבער ר׳ משה און ר׳ הירש האָבן געטענעט: „מיר האָבן געזאָגט, מיר וועלן געבן אונזער הלק, אָבער מ׳דאַרף דאָס באַרעכענען אויף אַלע אידן, וואָס געפינען זיך דאָ, וואָרום דאָס רעכט גילט פאַר אַלע אידן״. ווי אַזוי האָב איך געקאָנט מאָנען באַ מיינע מענשן, וואָס האָבן געדינט באַ מיר? דער סוף איז געווען, אַז איך האָב באַ קיינעם גאָרניט געקריגן. מיין ברודער מרדכי האָט מיר יאָ געוואָלט געבן פינף און צוואַנציג רוקאַטן, אָבער איך האָב ניט געוואָלט נעמען. איך האָב געוואָלט פופציג, וואָרום מיר ביידע האָבן דאָס אָנגעהויבן. דערווייל איז מיין ברודער געשטאָרבן, און איך האָב פון קיינעם קיין פעניג ניט געקריגן.

ס׳איז אַרויס אַ פאַראָרדענונג, אַז ווען אידן ווילן קריגן קיומים, זאָלן זיי זיך מעלדן באַ דער קאָמערצקאָלעגיע ביז ס׳וועט אַרויס דער רעגלאַמענט. האָט יעדער אָנגעהויבן לויפן צו דער קאָמערצקאָלעגיע זיך לאָזן איינשרייבן, כדי צו מעגן פריי האַנדלען. איך האָב געהאַט אַ סך צרות פון מיינע איינענע לייט, וואָס איך האָב אַהער אַריינגעבראַכט פון רחמנות וועגן. ר׳ משה ליידערסדאָרף האָט זיי גענומען אָנרייצן אויף מיר: איצט זיינען אַלע גלייך, אהרון איזאַק איז נישט מער יחסן. דאָס איז געווען דערפאַר, ווייל איך בין דער פאָרשטייער באַם אויבערשטאַטהאַלטער. איך האָב זיך אָבער קיינמאָל ניט גענומען קיין אויבערהערשאַפט, איך האָב בלויז איינגעפירט אַן אָרדענונג אין דער שול, מיט קיינעם ניט געשאַפט. אַהער איז ווידער געקומען ב. פון מאַלמע. ר׳ משה ליידערסדאָרף האָט געשלאָסן מיט אים באַקאַנטשאַפט. וואָס ער האָט זיי געטאָן אָדער געגעבן, דאָס ווייס איך ניט. אָבער ב. האָט גענומען מיך רודפן. שיקט נאָך מיר דער אויבערשטאַטהאַלטער, איך זאָל צו אים קומען. קום איך, זאָגט ער: „אהרון, דו האָסט געזאָגט, דו האָסט מיר געגעבן הונדערט רוקאַטן,

אַז איך זאָל אייך אויספּועלן רעכט באַ די רייכסשטאַנדן; איצט ווילסטו די הונדערט רוקאַטן אויפמאָנען באַ היגע אידן. אויך האָסטו געזאָגט, דו האָסט דעם פּאָליצמייסטער אַ ווידענעם שלאָפראָק געשיינקט; איז דאָס אמת?" זאָג איך: „ס'איז ניט אמת, און ווען איך זאָל אַזוינס זאָגן, וואָלט איך דאָס ניט געזאָגט פאַר אַזוינע מענשן, וואָס זיינען מיר קיין גוטע פריינט ניט, וואָס זאָלן דאָס גיין אָפּטראָגן צו אייער עקסעלענץ. איך קאָן געבן אַ שבועה, אַז אייער עקסעלענץ איז ניט דערמאָנט געוואָרן. איך האָב פאַרלאַנגט פון מיין ברודער און פון משה נאַטאַן און האַרטוויג יואל זייער חלק, אָבער, איך שווער אייך באַ נאָט, קיינער האָט מיר קיין פעניג ניט געגעבן. זיי באַריידן נאָר, חיסן וויסן זיי גאַרנישט". זאָגט ער: „דו ביסט דאָס ווערט, דאָס האָסטו פאַר דיין לויפן און בעטלען פאַר זיי, נעם דיר אַראָפּ דערפון אַ מוסר. דו ביסט אַן ערליכער מענש, אָבער דו ביסט צו גוט. מאָרגן אַרום עלף אַזייגער קום אין פּאָליציי. איך גלויב, אַז משה נאַטאַן האָט דאָס געזאָגט, זאָל ער דאָס מיר מאָרגן זאָגן אין די אויגן". איך בין געווען באַ זיך זיכער, אַז איך האָב דאָס אים ניט געזאָגט. ווען איך בין אויף מאָרגן געקומען אין פּאָליציי און מ'האָט מיך אַריינגערופן, איז שוין ב. דאָרט געווען. פון דרויסן האָב איך שוין געהערט דעם פּאָליצ־מייסטער און דעם אויבערשטאַטהאַלטער אויפגערעגט ריידן. ווי איך בין אַריינגעקומען, פרעגט דער פּאָליצמייסטער: „האָט דיר אהרון איזאַק אַזוינס געזאָגט". זאָגט ער: „אמת, ניט ער גופא, אָבער אַנדערע אידן". זאָגט דער אויבערשטאַטהאַלטער: „קערל, דו ביסט אָפּגעפאַלן פון אידן, וואָס האָסטו דען צו טון צווישן אידן? ווי באַלד איך וועל ווייטער הערן, אַז דו דרייסט זיך צווישן אידן, וועסטו האָבן צו גערייכקען". דאָס איז געווען אַ עזות אַ יונג און האָט געוואָלט עפּענען דאָס מויל, אָבער דער אויבערשטאַטהאַלטער האָט די זאַך בעסער פאַרשטאַנען: ער האָט אים געגעבן אַ פּאָר רעכטע פּעטש און האָט אים געהייסן אַרויסוואַרפן און אַראָפּשליידערן פון די טרעפּ. דערמיט איז די זאַך געוואָרן אויס.

ר' גומפּרעכט האָט אַראָפּגעבראַכט אַהער זיין פרוי און קינדער, זיי האָבן געהאַט אַ באַרינער יוסף פון שוואַן. ס'זיינען געקומען אַהער צוריק אַ סך אַזוינע, וואָס פלעגן זיך דאָ אויפהאַלטן אַ שטיקל צייט און צוריק אַוועק־פאָרן.

איך פלעג פאָרן אַלע יאָר אויפן לייפּציגער יריד. מיינע קינדער זיינען אונטערגעוואַקסן. מיין זון נתנאל איז אַלט געוואָרן 16 יאָר, ער פלעגט אַריינגיין צום הערצאָג פרידריך, אַלס הויפליפעראַנט, ער איז געווען זעהר חשוב באַ די גרעסטע הערן, האָט אויך געהאַנדלט מיט די פּאָרנעמסטע דאַמען. מיין טאָכטער איז שוין אַלט געווען 14 יאָר. אויף דער רייזע

קיין לייפּציג בין איך געווען אין שווערין. דאָ איז געווען אַ פיינער בחור, ר׳ אייזיק פון דערנבורג ממשפחה הגונה, ער איז געווען זעקס יאָר בוכהאַלטער באַ דעם הויפּאַגענט. איך האָב זיך באַקענט מיט אים, זעהר אַ פיינער מאַן און נעקאָנט אומגיין מיט מענשן. ער האָט מיר געפרעגט, ווי גייט דאָס צו אין שווערן, ער האָט קיין חשק ניט צו בלייבן מער אין שווערין. איך האָב אים פאָרגעלעגט, אויב ער האָט חשק, זאָל ער פאָרן מיט מיר, ווען איך וועל זיך אומקערן; איך נעם אים מיט אָהן הוצאות קיין שטאָקהאָלם און אים באַהילפיג זיין מיט וואָס מיגליך. איך בין געווען איבער פּסח אין שווערין, וואָרום נאָך פּסח פלעג איך שטענדיג פאָרן מיט מיין ברודער צוזאַמען קיין לייפּציג. איך האָב זיך געטראָפן מיט ר׳ אליהו שווערין; ער האָט געוואוסט, אַז איך האָב אַ דערוואַקסן מיידל. פרעגט ער מיך, צי איך וואָלט מיטגענומען זיין זון ראובן קיין שטאָקהאָלם. דער ראָזינער זון האָט זיך שוין מיט איינעם האַנדל פאַרדינט פיר טויזנט טאָלער, און ווען ער זאָל זיך דאָרט איינאָרדענען, גיט ער אים נאָך צוויי טויזנט טאָלער, אַזוי ניט ער אַלע זיינע קינדער. זאָג איך, ווען איך וועל צוריקקומען, האָט ער תשובה. איך בין אַוועקגעפאָרן מיט מיין ברודער קיין לייפּציג. אונטערוועגס דערציייל איך אים, אַז איך האָב צוויי שדוכים פאַר מיין אסתר: איינער איז דער בחור ר׳ אייזיק, בוכהאַלטער באַ ר׳ יוספן, דער אַנדערער איז ר׳ אליהוס זון ראובן. זאָגט מיין ברודער: „ווען דו ווילסט מיך פאָלגן, נאָך מיין געשמאַק, געפעלט מיר ר׳ אייזיק, כאָטש יענער האָט מער געלט, וואָרום דאָס געלט האָט ער נאָר פון קאַרגשאַפּט. ער האָט באַ די עלטערן אומזיסט דירה, קעסט, קליידער; איז קיין קונץ ניט צו זאַמלען געלט. שטאַרק געשיקט איז ער ניט״. דאָס איז געווען פּונקט צו געטראָפן צו מיין מיינונג. דער זעלבער ר׳ אייזיק האָט מיר אויך מיטגעגעבן קיין לייפּציג פינף הונדערט רייכסטאָלער, איך זאָל אים דערפאַר קויפן גאַלאַנטעריי, עטליכע גילדענע טאַבאַקפּושקעס, גילרענע זייגערלאַך און קייטלאַך. איך האָב אָפּגעטאָן זיין קאָמיסיע אַזוי גוט אַזוי ווי פאַר זיך. זיין בעל־הבית האָט ער געזאָגט, אַז ווען מיר וועלן קומען קיין שווערין, פאָרט ער מיט מיר קיין שטאָקהאָלם. אויפן וועג האָט ער זעהר ערנסט געהאַלטן מיטן שדוך, וואָרום ביידע צדדים האָבן שוין עטוואָס אָנגעמערקט. פאַראיאָרן שוין, ווען איך בין געווען אין שווערין, האָבן מיר געהאַט אָפּגערעדט, אַז ווען ער קומט קיין שטאָקהאָלם, און מיין טאָכטער געפעלט אים, און ער איר אויך, זאָל די זאַך געשען. זאָל אָבער איינעם פון זיי ניט געפעלן, מעג ער זיין זיכער, אַז ער וועט געניסן מיין נאָר אַנטקעגנקומען; אַלץ, מיט וואָס איך וועל אים קאָנען באַהילפיג זיין, וועט זיין געטאָן.

מיר זיינען געקומען אַהיים. ס'איז נאָך קיין אַכט טאָג ניט אַריבער, קומט צו מיר ר' אייזיק און פרעגט, צי װעלן מיר זיך ניט פאַרבינדן. זאָג איך: „איך האָב נאָך ניט גערעדט מיט מיין טאָכטער; איך זעה, אַז דאָס מיידל געפעלט אייך, װעל איך איר אויך פרעגן". איך האָב אַריינגערופן מיין מיידל אַליין אין מיין אַרבעטצימער און פרעג זי: „װי האַלטסטו פון דעם פרעמדן מענשן, װאָס איך האָב מיטגעבראַכט?" זאָגט זי: „װי עס שיינט, איז ער אַן אָרנטליכער מענש". זאָג איך צו איר: „געפעלט ער דיר, װילסטו אים פאַר אַ חתן?" האָט דאָס מיידל אָנגעהויבן שטאַרק צו װיינען: „ליבער פאָטער, רעדט מיט מיר ניט פון אַזוינע זאַכן, איך בין נאָך אַ קינד און גיי נאָך אין דער שול". זאָג איך: „דאָס איז ניט דיין זאָרג, איך פרעג דיר נאָר, צי געפעלט ער דיר". „ליבער פאָטער, איך בין נאָך צו יונג צו ענטפערן דאַרויף". און איז אַװעק. איך האָב געהאַלטן, אַז זי האָט געענג געזאָגט. אין אַכט טאָג אַרום האָבן מיר זיך אָנגעהויבן גרייטן צום קנס-מאָל. איך האָב געהייסן מיין טאָכטער, זי זאָל אָנטון דאָס בעסטע קלייד, מיר װעלן מאַכן אַ קנס-מאָל. זי האָט זיך נאָך מער צעװיינט, אָבער מיין פרוי האָט איר צוגערעדט, אַז זי װעט זיין אַ גליקליכע מיט אַזאַ געלערנטן, שיינעם, פיינעם חתן. מיר האָבן אָפּגעלעגט די חתונה אויף צװיי יאָר, װאָרום זי איז באמת געװען צו יונג, איך האָב געלערנט ר' אייזיקן מיין האַנדל און האָב אים געגעבן קעסט, װי אַ חתן. מיין זון נתנאל פלעגט אָפט גיין מיט אים צו מיינע קונדן, און ער האָט געהאַנדלט אין מיין נאָמען. אונטער דער צייט, װאָס ער איז געװען חתן, האָט ער זיך געמאַכט אַ היפּשן קאַפּיטאַל.

איך מוז דאָ דערמאָנען, אַז װען איך בין געװען אין שװערין אויף מיין צוריקרייזע פונם לייפּציגער יריד, האָב איך דאָרטן געטראָפן מיין אַ שװעסטער-קינד ר' לייב בר' פנחס פון סטרעליץ. ער איז אַמאָל געװען אַ רייכער מאַן, אַ גרויסער למדן, ער האָט זיך צופיל אַריינגעלאָזט אין לומדות און איז געװאָרן רב אין פּוילן. פּוילן איז אים אָבער ניט געפעלן, האָט ער זיך אָפּגעזאָגט פון רבנות, צוריקגעקומען קיין סטרעליץ און האָט אויפגעגעסן זיין פאַרמעגן. װען ער האָט מיר געטראָפן אין שװערין, זאָגט ער צו מיר: „מיר זיינען גוטע באַקאַנטע און קרובים, איר מוזט מיר העלפן און מאַכן פאַר רב אין שטאָקהאָלם". זאָג איך אים: מיר זיינען צו שװאַך פאַר אים, ער דאַרף אַ סך האָבן, און מיר זיינען סך-הכל פיר אָדער פינף בעלי-בתים, װאָס זיינען נושאי בעול [שטייערצאָלער]: איך, מיין ברודער, ר' דוד, ר' גומפּרעכט, ר' שמואל. זאָגט ער: „איך בין שוין ניט דאָס, װאָס אַמאָל, איך מוז לעבן בצמצום". זאָג איך: „איך װעל ריידן מיט מיינע לייט און װעל אייך פון שטאָקהאָלם תשובה געבן". אַלע שװערינער בעלי-בתים

זיינען צו מיר צוגעשטאַנען, איך זאָל אים צונעמען. איך האָב אים געגעבן מײַן וואָרט. צוריקגעקומען אַהיים, האָב איך פאַרבעטן צו זיך איינינע בעלי־בתים און האָב זיי דערציילט וועגן רב, אויב זיי זיינען דערמיט צופרידן, מוזן מיר אים אַ כתב־רבנות שיקן. אָבער דאָ זיינען געווען איינינע לייט פאַר־שריבן אויף אונזערע „פריווילעגיעס״, אַ רעכט לומפּנגעזינדל; האָבן זיי זיך צונויפגענומען אַ מאַן פופצען און האָבן אָנגעשריבן צו ר׳ לייב בר׳ פנחס: זיי האָבן געהערט, אַז איך האָב אים אויפגענומען פאַר אַ רב און זיי האָב איך ניט געפרעגט, בכן זיינען זיי ניט מסכים. קיינער פון זיי האָט ניט געהאַט ניט קיין פאַרמעגן, ניט קיין קוומים, ניט קיין פרוי, ניט קיין קינד. דער רב האָט מיר איבערגעשיקט דעם בריוו, וואָס זיי האָבן אים געשריבן. ער האָט מיר צוגעשריבן, אַז ער קען קיינעם ניט פון די לייט. איך האָב אים געענטפערט, פון דעם בריוו קאָן ער שוין פאַרשטיין, וואָס דאָס איז פאַר אַ לייט, אַ נידעריג געזינדל. ער איז געקומען אַהער און געוואָרן רב. איך האָב אים פירגעלעגט אומזיסט אַ יאָר דירה און קעסט, מיין ברודער אויך אַ יאָר קעסט, ר׳ גומפּרעכט אויך אַ יאָר קעסט. ר׳ משה ליידערסדאָרף, ר׳ משה כהן פון האַמבורג האָבן געזעהן, אַז זיי קאָנען מיט מיר גאָרניט מאַכן, האָבן זיי אָנגעהויבן חנפענען דעם רב: ס׳שיקט זיך ניט, אַז אַ רב זאָל זיין באַ פרעמדע מענשן. זאָל ער ברייננען אַהער זיינע קינדער און פירן אַליין אַ ווירטשאַפט, זיי וועלן ווערן מיט אים חברותה און באַ אים עסן. ער איז שוין אָפּגעווען באַ מיר אַ יאָר, ווען זיינע צוויי טעכטער און אַ זון זיינען אַהער געקומען, בכן האָט ער שוין ניט געקאָנט עסן ניט באַ מיין ברודער, ניט באַ ר׳ גומפּרעכטן. ער האָט דאָס ניט געוואָלט, אָבער די אַרבע בנים האָבן אים פאַרפירט, אַז ער זאָל אין אַלצדינג זיין קעגן מיר.

לסוף איז אַרויס אַ רעגלאַמענט פונם מאַגיסטראַט. דער אויבערשטאַט־האַלטער האָט נאָך מיר געשיקט, איך זאָל צו אים קומען, און האָט מיר איבערגעלייענט, וואָס דער מאַגיסטראַט האָט אים צוגעשיקט אונטערצו־שרייבן. דאָס איז געווען גרויס רשעות: האַנדלען מעגן מיר ניט אַנדערש, נאָר מיט אַלטע קליידער, קיין קראָם טאָרן מיר ניט האַלטן, וואוינען זאָלן מיר אַלע אויף קונגסהאָלם, אָבער ניט באַ קיין קריסט אין הויז, מיר טאָרן ניט האָבן קיין מלאכה, מיר טאָרן קיין קריסטליכע דינערשאַפט ניט האַלטן. יעדער איד זאָל טראָגן אויפן הוט אַ וואָלענעם געלן באַנד, הכלל: פאַר־באָטן אַלע באַשעפטיגונגען און זעהר נידעריג באַהאַנדלט. דער אויבער־שטאַטהאַלטער האָט זיי געלאָזט זאָגן, זאָל דאָס דער קיניג אונטערשרייבן. דאָס איז אַזוי ווילד, אַז בעסער וואָלטן זיי [אונז] אַלעמען אַרויסגעטריבן. איך וועל דאָס אַליין דעם קיניג איבערגעבן, זיי זאָלן מער פאַר אידן קיין רעגלאַמענט ניט מאַכן. דער קיניג האָט דאָס אָפּגעשיקט צו דער קאָמערצ־

קאָלעגיע, זיי האָבן געמאַכט אַ רעגלאַמענט און האָבן דאָס געשיקט דעם קיניג אונטערשרייבן. אָבער דער קיניג האָט דאָס ניט אונטערגעשריבן, ער האָט דאָס מיר צוגעשיקט, איך זאָל דאָס באַטראַכטן, צי מ׳דאַרף דאָס ניט קאָרעגירן. דאָ איז געווען מער ווי צופיל צו קאָרעגירן. איך האָב דערלאַנגט אַ שריפט, וואָס איך האָב קעגן דעם. האָט מען ווידער געמאַכט אַ נייעם רעגלאַמענט און דערלאַנגט דעם קיניג. דער קיניג האָט דאָס מיר ווידער צוגעשיקט, איך זאָל דאָס קאָרעגירן. ס׳איז שוין געווען אַ סך געענדערט, אָבער נאָך ניט אַלץ. איך האָב נאָך אַמאָל געמאַכט באַמערקונגען, אָבער זיי האָבן דאָס ניט אויסגעבעסערט, דער קיניג איז ניט געווען אין דערהיים, ער איז געווען אָפּגעפאָרן. די גאַנצע קאָמערצקאָלעגיע האָט דאָס אונטערגעשריבן און האָט נאָך מיר געשיקט. ווי איך בין געקומען, האָבן זיי מיר פאָרגעלייענט דעם רעגלאַמענט; ער איז געווען ערגער פאַר דעם פריהערדיגן און איז געווען אונטערגעשריבן דעם 27 מאַי 1782. ווי זיי האָבן דאָס איבערגעלייענט, זאָגן זיי, איך זאָל דאָס אויסלייזן פאַר צוויי הונדערט פלאַטן. ענטפער איך, איך וויל דאָס ניט האָבן אַפילו געשיינקט, בפרט נאָך צאָלן דערפאַר געלט. זאָגן זיי: אָבער שטעמפּל־שטייער קאָסט אַזוי פיל, און ווען איך לייז דאָס היינט ניט אויס, וועל איך מאָרגן האָבן אַן עקזעקוציע. איך בין געגאַנגען צום אויבערשטאַטהאַלטער און דערציילט דאָס אַלץ. זאָגט ער: „דו זאָלסט קיין פעניג דערפאַר ניט באַצאָלן. האָבן זיי דאָס אַזוי פיל שטעמפּל־געלט געשטעלט, איז זאָלן זיי באַצאָלן אויך". ער האָט געשיקט דעם פּאָליצמייסטער צו דער קאָמערצקאָלעגיע, זיי זאָלן אים צושיקן דעם רעגלאַמענט, און זיי האָבן געפאָלגט. בכן האָב איך דערפאַר קיין פעניג ניט באַצאָלט. אָבער איך זאָג דעם אויבערשטאַטהאַלטער, ס׳איז ניט מיגליך צו לעבן נאָך אַזאַ רעגלאַמענט. זאָגט ער: „איך וועל אייך, אידן, שיקן אַלע רופן און אייך דעם רעגלאַמענט צווייסן געבן, וואָרום אָפּשאַפן קאָן איך אים ניט, אָבער וואָס איך וועל אייך קאָנען פאַרקוקן, וועל איך גערן טון. איר דאַרפט אויך געדיינקען, אַז איר זייט דאָ פרעמדע און קוים זיך אַריינגעשפּאַרט. ווען איר וועט דאָ אָפּזיין אַ געוויסע צייט, און מענשן וועלן זיך צו אייך צוגעוויינען, וועט דאָס אַנדערש, און מיט דער צייט קאָן מען אַ סך דערפון ענדערן, אָבער איצט איז נאָך צו פריה". מ׳האָט אונז טאַקע געשיקט רופן אין פּאָליציי און אונז פאָרגעלייענט דעם רעגלאַמענט. נאָכדעם זיינען מיר זיך צונויפגעקומען; דער רב האָט אונז געמאַכט תקנות, און מיר האָבן זיי אונטערגעשריבן. איך האָב געזאָגט, אַז מ׳מוז די תקנות מעלדן דעם אויבערשטאַטהאַלטער, ער זאָל זיי באַשטעטיגן, און אַזוי איז דאָס געשען אויך. איך בין געווען אַזוי חשוב, אַז ווען אַ אידן האָט מען אָנגעקלאָגט, ער האָט

עפּעס אַ לאַרעניש מיט אַ שווער, פּלעגט מען מיך שיקן רופן, און איך האָב געראַרפט מאַכן די פּשרה.

ס'זיינען געקומען אַהער צוויי יונגען פון שטראַלזונד און האָבן זיך געמעלדעט באַ פּאָליציי: זיי ווילן זיך דאָ געמען פּריוווילעגיעס. לויט דעם רעגלאַמענט האָבן זיי געהאַט רעכט צו בלייבן דאָ צוויי חדשים און זיך באַטראַכטן, פאַר וואָס ווילן זיי זיך נעמען. זיינען זיי אַרומגעגאַנגען איבער שטאָט, גענומען באַ לייט זאַכן אויף קאָמיסיע, וואו נאָר זיי האָבן געקאָנט עפּעס קריגן. באַ אַ שפּינלפאַבריקאַנט פאַר הונדערט רייכסטאַלער, באַ סוחרים, באַ אַלע קלאַסן מענשן, אַפילו באַם אויבערשטאַטהאַלטערס יעגער, זיין זיינער אויף קאָמיסיע און אַ סך אַנדערע זיינערס. זיי האָבן זיך פיין געקליידט, פאַרנומען אַ שיינע דירה, אָבער זי פּלעגן פאַרברייינגען אין שלעכטע הייזער. זיי זיינען דאָ געווען אַקעגן דריי חדשים און זיי האָבן געמאַכט חובות אויף טויזנט רייכסטאַלער, ד. ה. אַלץ, וואָס זיי האָבן גענומען אויף קאָמיסיע. מ'האָט זיי צוגעקלאָגט צו פּאָליציי, מיך האָט מען אויך געשיקט רופן, דאָ זיינען געווען געווים צען מענשן, וואָס האָבן באַ זיי געמאָנט דאָס, וואָס מ'האָט גענומען באַ זיי אויף קאָמיסיע. אַקעגן פיר הונדערט רייכסטאַלער תּביעות זיינען פאַרשריבן געוואָרן אין פּראָטאָקאָל. מ'פרעגט זיי, וואו האָבן זיי אַהינגעטאָן די זאַכן, זאָגן זיי, זיי האָבן זיי פאַרבאָרגט און געדרייינקען ניט וועמען. מ'האָט געשיקט אויף זייער קוואַרטיר, מ'האָט אָבער גאָרניט געפונען, חוץ אייניגע קליידונגשטיק, אַ שלאָפראָק, שיך, שטיוול. דער שפּינלפאַבריקאַנט איז באַשטאַנען דאַרויף, מ'זאָל זיי אַרעסטירן ביז מ'וועט דערגייין, וואו זיי האָבן די זאַכן און וואו האָבן זיי זיי פאַרבאָרגט אָדער פאַרזעצט. מ'האָט זיי אַרעסטירט און מ'האָט געהייסן די קרעדיטאָרן אין דריי טאָג אַרום ווידער קומען. זיי זיינען געקומען, מיך האָט מען ווידער געשיקט רופן. איך האָב זיך דערשראָקן, צוועהענריג, וואָס פאַר אַ מענגע מענשן האָבן געמאָנט באַ זיי. מ'האָט דאָס אַלץ פאַרשריבן אין פּראָטאָקאָל, ס'האָט אָנגעטראָפן אַקעגן טויזנט רייכסטאַלער. זיי האָבן מורה געווען יערן, וואָס איינער האָט געמאָנט באַ זיי, וואָס פאַר אַ זאַכן זיי האָבן פאַרזעצט, ווען זיי האָבן ניט פאַרקויפט. ס'זיינען דאָ געשטאַנען אָרעמע לייט, וויינענדיק, האָבן געוויינט. דער פּאָליצמייסטער זאָגט: „איך קאָן אייך ניט העלפן, פאַרוואָס געטרויט איר אַזעלכע מענשן? מאָרגן וועט איר באַקומען ענטפער". דער ענטפער איז געווען, אַז ביידע ברידער זאָלן קריגן צו צוועלף פאַר ריטער יערערער. איך האָב זיך פאַר זיי ניט געקאָנט אָננעמען, און זיי האָבן דאָס ניט פאַרדינט אויך, דאָס איז געווען ניט קיין אידן, ניט קיין קריסטן. מ'האָט זיי צוריק אַוועקגעפירט אין אַרעסט־הויז. איך בין געגאַנגען צום אויבערשטאַטהאַלטער, איך האָב זעהר ניט

געװאָלט האָבן דעם ספעקטאַקל, אַז אירן זאָלן קריגן ריטער. איך זאָג דעם אויבערשטאַטהאַלטער: די צװײ שװינדלער האָבן אָרנטליך פאַרדינט זײער פסק, אָבער אונז װעט זײן אַ חרפה פאַרן גאָרן לאַנד, װאָרום אויסער שטאָקהאָלם װעט מען זאָגן: שטאָקהאָלמער אידן האָבן געקריגן ריטער. צי קאָן מען ניט ענדערן די שטראָף, אַז ס׳זאָל צוגײן אין דער שטיל? זאָגט ער: „נײן, װאָרום די קרעדיטאָרן באַשטײען דערויף, אַז זײ זאָלן עפנטליך באַשטראָפט װערן. איך װעל דיר אַן עצה געבן: באַצאָל פאַר די שװינדלער, װעלן די קרעדיטאָרן צופרידן זײן. אויב דו װילסט באמת אײנשטעלן הונדערט רײכסטאָלער, װעט מען לאָזן זאָגן די קרעדיטאָרן, אַז אין אַזאַ מאָס קאָנען זײ באַפרידיגט װערן; דעמאָלט לאָזט זיך די שטראָף פאַרענדערן אויף ברויט מיט װאַסער". זאָג איך: צװאַנציג רײכסטאָלער װאָלט איך גערן אײנגעשטעלט. ער האָט געשיקט רופן דעם פאָליצמײסטער און האָט אים דערצײלט מײן פאַרלאַנג. ער איז ניט געװען דערװידער. מ׳האָט געשיקט רופן אַלע קרעדיטאָרן, דער פאָליצמײסטער האָט זײ פירגעשטעלט, אַז איך װיל ניט האָבן, מ׳זאָל זאָגן, אַז שטאָקהאָלמער אירן האָבן געקריגן ריטער. די שטראָף זאָל זײ געענדערט װערן אויף ברויט מיט װאַסער, װאָס איז באמת ערגער פאַר די ריטער, און דערפאַר װיל איזאַק געבן עלום צװאַנציג רײכסטאָלער. זײ אָבער האָבן געזאָגט: דאָס איז צו װײניג, איך זאָל געבן כאָטש הונדערט רײכסטאָלער, דאָס איז שוין עפעס, אָבער צװאַנציג רײכסטאָלער, װאָס פאַר אַ באַטרעף איז דאָס פאַר אַלעמען? דאָ האָט דער פאָליצמײסטער גענומען דאָס װאָרט און פרעגט, אויב זײ אַלע און איך װעלן צופרידן זײן מיט זײן פסק. זאָגן זײ אַלע, אַז זײ װעלן זיך צופרידנשטעלן מיט זײן פסק. פרעגט ער מיך, צי איך װעל זײן צופרידן. זאָג איך, אויב זײ זײנען צופרידן, בין איך אויך. זאָגט ער, איך זאָל געבן עלום הונדערט פלאַטן. איך בין געװען זעהר צופרידן און האָב באַלד באַצאָלט דאָס געלט. זײ האָבן נאָך מיר שטאַרק אָנגעדאַנקט. זײ האָבן באַקומען זײער פסק: ברויט מיט װאַסער קוים דורכצוהאַלטן, און אויב זײ װעלן דאָס אויסהאַלטן, זאָלן זײ פאַרטריבן װערן פונם לאַנד. מ׳האָט אַרײנגערופן דעם װאַכטמײסטער און מ׳האָט שטרײנג פאַרזאָגט, ער װעט קריגן לײבשטראָף, אויב מ׳װעט דערגײן, אַז מ׳װעט זײ עפעס דערלאַנגען. אַלע טאָג זאָלן קומען מענשן דרײ מאָל װיזיטירן און אַכטונג געבן, מ׳זאָל זײ גאָרניט ברײנגען. װי זײ זײנען אָפגעזעסן אַכט טאָג, האָבן זײ געשיקט נאָך אַ שװעדישן פאַסטאָר. ער איז געקומען צו זײ; זאָגן זײ אים, אַז זײ װילן זיך שמדן; זײ האָבן געמײנט אַזוי־אַרום פרײ װערן. דער פאַסטאָר האָט זײ צוגעזאָגט טון, װאָס ער װעט קאָנען. דער װאַכטמײסטער איז געשטאַנען דערבײ, ער האָט אים ניט געװאָלט לאָזן מיט זײ אויג אויף אויג.

ער איז געקומען צו מיר און דערציילט מיר די מעשה. איך בין געגאַנגען צום אויבערשטאַטהאַלטער און דאָס אים איבערדערציילט. ער האָט באַלד געשיקט נאָכן וואַכטמייסטער און זאָגט צו אים, אויב דער פּאַסטאָר וועט ווידערקומען און וועט וועלן מיט זיי רייד, זאָל ער אים ניט אַריינלאָזן, איך הייס אַזוי. פריהער זאָלן זיי אָפּקומען זייער שטראָף, נאָכדעם מעגן זיי זיך טויפן. דעם פּאַסטאָר האָט מען מער צו זיי ניט צוגעלאָזט. ס'איז אַריבער דרייסיג טאָג, איז שוין אויף מאָרגן געשטאַנען אַ וואָגן, מ'האָט די ביידע אַרויפגעזעצט אין האַנטקייטן און אַרויסגעשטעלט פונם לאַנד קיין אושטאַט. פון אושטאַט האָט מען זיי אויף אַ פּאָסט־שיף צוגעשטעלט קיין שטראַלזונד. דאָ זיינען זיי ווידער געווען באַ זייערע עלטערן. ס'האָט ניט לאַנג געדויערט, האָבן זיי ווידער געמאַכט שווינדלערייען, און זיינען ווידער פאַרטריבן געוואָרן. זיי זיינען געקומען קיין שווערין און האָבן זיך דאָ געלאָזט טויפן. דאָ זיינען זיי קיין יאָר ניט אויסגעזעסן, האָבן ווייטער געשווינדלט, ביז מ'האָט זיי אַריינגעזעצט אין דער פעסטונג דעמיץ.

דאָ איז געווען אַ איד, האָט ער אָפּגעקויפט באַ אַ בעל־מלאכה־אינגל, וואָס איז געווען באַ זיין מייסטער אַ סך יאָר און האָט אים לסוף באַגנבעט, אַכצען שטיק זילבערנע עסלעפל, צוועלף טיילעפעלאַך, אַ צוקערפּושקע און אַנדער זילבער אויף אַריבער הונדערט זיבעציג רייכסטאַלער די ווערט. פאַר דאָס גאַנצע זילבער האָט דער יונג געקריגן באַם אידן אַכצען רייכסטאַלער און אַן אַלט זילבערן זייגערל. דעם גנב האָט מען געכאַפּט, און ער האָט באַלד מודה געווען. מ'האָט אים געבראַכט אין פּאָליציי. ער האָט אויסגעזאָגט, אַז ער האָט דערפאַר געקריגן דאָס זייגערל און אַכצען רייכסטאַלער. מ'האָט דעם אידן געשיקט רופן אין פּאָליציי, מיך אויך. פרעגט מען דעם תמעוואַטן גנב: „צי איז דאָס דער מאַן, וואָס דו האָסט געזאָגט, דו האָסט אים פאַר־קויפט דאָס זילבער?" זאָגט ער: „יאָ". אָבער יענער לייקנט אַלץ, ער האָט אים קיינמאָל ניט געזעהן. דער מייסטער איז דאָ אויך געווען. דער גנב זאָגט: „האָט איר מיר ניט געגעבן דערפאַר אַכצען רייכסטאַלער און דאָס דאָזיגע זילבערנע זייגערל? איך האָב אים אויך געזאָגט, אַז מיין מייסטערס נאָמען שטייט דאַרויף, ער זאָל דאָס אין זינען האָבן. האָט איר מיר ניט געענטפערט, אַז איר וועט דאָס צעשמעלצן?" אָבער דער איד האָט אַלץ געלייקנט. מ'האָט מיר געגעבן דאָס זייגערל, איך זאָל דערגיין צווישן אונזערע אידן, צי דערקענט דאָס ניט עמיצער. איך האָב צונויפגערופן די אידן אין שול אַריין, אָבער קיינער האָט דאָס ניט דערקענט. דער סוף איז געווען, דער גנב האָט געקריגן זיין פּסק, ער איז געבליבן באַ זיינס, אַז דער איד האָט באַ אים געקויפט דאָס זילבער. זיי האָבן געוואָלט, אַז מ'זאָל דעם אידן אַרעסטירן. איך האָב געבעטן דעם אויבערשטאַטהאַלטער, ער

זאָל אונז ניט מאַכן קיין סקאַנדאַל. קיין באַווייז איז אויך ניטאָ, און ווער ס׳גנבעט, דער קאָן זאָגן אַ לינגן אויך. מ׳האָט דעם אירן געלאָזט פריי. אַ סך אַזוינע קליינינקייטן האָב איך פאַרגלעט, ניט אַלע קאָן איך דאָ דער־מאָנען, וואָרום דער אויבערשטאַטהאַלטער איז געווען זעהר אַ גוטער מענש און גוט צו יעדן איינעם. דערהויפט האָט ער געהאַלטן פון מיר, ווייל יעדע צייט האָט ער געזעהן, אַז איך בין אויפריכטיג. אָבער איך בין אויסגע־שטאַנען געגוג קנאה פון אונזערע לייט; באַ דער גאַנצער מיה און אַרבעט, וואָס איך האָב שטענדיג געהאַט, אַלס פאָרשטייער, זיינען זיי מייסטנס געווען פאַלש צו מיר באַ קהל אַלס פרנס; זיי האָבן מיר געטאָן דערווידער אין אַלע זאַכן, וואָס ס׳פלעגט פירקומען. איך האָב זיך געטראַכט, ס׳קאָסט מיר אַזויפיל מיה און צייט פאַרלירן און הוצאות, און איך האָב דערפון גאָרנישט, חוץ פאַרדראָס. בין איך געגאַנגען צום אויבערשטאַטהאַלטער און געזאָגט, איך קאָן דאָס שוין מער ניט אויסהאַלטן אַלס פאָרשטייער. איך האָב גענוג איינענע געשעפטן און אַרבעט, דערצו נאָך האָב איך אַ סך פאַרדראָס פון שלעכטע מענשן. זאָגט ער צו מיר: „מיינסטו דען, אַז דער פאָרשטייער איז נאָר פאַר אייך, איך דאַרף אים אויך האָבן אַלס עקספערט, ווען איך האָב דאָס נויטיג. איך קאָן ניט נעמען דערצו אַבי וועמען“. בכן זאָל איך בלייבן פאָרשטייער, און ווער ס׳וועט זיין קעגן מיר, זאָל איך אים זאָגן. אָבער איך האָב געטענעט, איך קאָן דאָס מער ניט אויס־האַלטן, איך וועל קראַנק ווערן פון פאַרדראָס. זאָגט ער: „איך וועל אייך אַלע שיקן רופן אין פאָליציי“. מ׳האָט אונז צונויפגערופן. דער אויבער־שטאַטהאַלטער איז אויך געקומען. זאָג איך, אַז איך קאָן מער ניט בלייבן קיין פאָרשטייער. פרעגט ער די קהלה, וועמען ווילן זיי אויסקלייבן דערצו. אָבער קיינער ענטפערט ניט. זאָגט ער צו מיר: „ווער האָט נאָך דיר די פריווילעגיע געקריגן?“ זאָג איך: „גומפּרעכט הירש, אָט איז ער“. זאָגט דער אויבערשטאַטהאַלטער, זאָל ער זיין פאָרשטייער אַ יאָר, נאָכדעם זאָל מען אויסקלייבן אַן אַנדערן. זיי זיינען געוואָרן שטאַרק בייז אויף מיר, זיי האָבן געמיינט, אַז איך האָב דאָס אָנגעשטעלט. בקיצור, איך האָב געוואָלט פּטור ווערן פונם גאַנצן פאַרדראָס, האָב איך מיר געמאַכט באַ זיך אין הויז אַ מנין, און האָב חוץ דעם געצאָלט דער קהלה אַלץ, וואָס ס׳האָט אָנגעטראָפן אויף מיין חלק, אַבי ניט האָבן קיין ערגערניש.

מיין זון איז געווען חשוב באַם קיניג, ער האָט געקריגן די שטעל פון הויפיוועליר. דער קיניג, ווען ער האָט געוואָלט קויפן עפּעס פון אונזער סחורה, פלעגט ער אַליין קומען צו מיר און קויפן. ווען איך פלעג אים זעהן גיין דורכן פענסטער, פלעג איך אים אַקעגנגיין. ער פלעגט באַלד פרעגן: איז דער יונגער אהרון ניט צו הויז? פלעגט ער באַלד אַוועקגיין, ער האָט

געוואָלט האַנדלען נאָר מיט אים. ער איז געווען זעהר חשוב באַם גנעדיגן קיניג. דערוויל האָב איך געלעבט רוהיג, ניט געהאַט קיין פאַרדראָס פון אונזער קהלה. אונזער קיניג איז אַוועקגעפאָרן. סוחרים יווועלירער און הוטשטאַפירער האָבן זיך צוגויפגערעדט און האָבן אויסגעריכט קעגן מיר אַ גרויסן אָנקלאָג, אַז נאָר איך אַליין האָב דאָס רעכט צו שיקן מענשן איבערן לאַנד מיט גאַלאַנטעריי־סחורה. זיי האָבן מיך אָנגעקלאָגט, אַז דאָס איז קעגן שוועדישע רעכט שיקן מענשן איבער לאַנד, דערצו זאָל איך האָבן שלעכט גאָלד אין מיין סחורה, און אידן האָבן אַ רעגלאַמענט, וואָס נאָך אים נאָך זאָל איך זיך פירן אַזוי ווי אַנדערע אידן, בכן האָב איך אויך ניט מער רעכט. צו אַלע לאַנד־באַאַמטע אין דער גאָרער מדינה איז געשיקט געוואָרן אַן אָרדער: וואו מ׳וועט נאָר טרעפן וועמען פון מיינע לייט, זאָל מען אים פאַרחתמענען די סחורה, אָפּנעמען באַ אים דעם פּאַס, אַרויסגענעבן פון דער קאַנצעלאַריע, מיט אַלע פרייהייטן, און אים געבן אַ נייעם פּאַס אויף צו פאָרן צוריק קיין שטאָקהאָלם. אַזוי איז דאָס געשען אויך: מיינע לייט האָבן זיך אומגעקערט אַהיים. לסוף איז דער קיניג צוריקגעקומען. מיין זון נתנאל האָט זיך געלאָזט מאַכן אַ שריפט און איז אַליין געגאַנגען צום קיניג. איך און מיינע דריי קינדער, יעדער אויסגערעכנט באַ זיין נאָמען, האָבן געקריגן פּריווילעגיעס מיט אַלע רעכט, וואָס מ׳האָט נאָר געקאָנט באַגערן. די פּריווילעגיע איז געווען אויסגעשטעלט דעם 8 מערץ 1785.

איך האָב איינמאָל געשיקט מיין זון אויף לייפּציגער יריד איינקויפן סחורה, וויל איך בין געווען ניט מיט אַלעמען. אָבער ער איז נאָך געווען צו יונג, איך האָב זיך ניט געקאָנט אויף אים זיכער פאַרלאָזן; האָב איך געבעטן מיין ברודער אברהם אין שווערין, וואָס איז אויך געפאָרן קיין לייפּציג, ער זאָל אויף אים אַכטונג געבן, מ׳זאָל אים ניט אָפּנאַרן. אָבער איך בין געווען זעהר צופרידן מיט זיין איינקויף, ער האָט געהאַט אַ גוטן געשמאַק און האָט גוט געקויפט, אָבער די הוצאות זיינען געווען טאָפּלט אַזויפיל, ווי באַ מיר. ער איז געווען זעהר אַ נעראַטענער. מיין ברודער איז געווען זעהר פאַרליבט אין אים, ער האָט אים זעהר געוואָלט האָבן פאַר אַן איידעם, כאָטש זיין טאָכטער איז ערשט 13 יאָר אַלט געווען. ער האָט מורא געהאַט, ער זאָל ניט חתונה האָבן מיט אַן אַנדערער, האָט ער וועגן דעם געשריבן צו מיר. איך האָב דאָס פירגעשטעלט מיין זון, אָבער ער האָט ניט גע־טראַכט דערפון: „איך בין נאָך צו יונג“, האָט ער געזאָגט. מיין יונגסטער זון גבריאל איז אויך געווען זעהר אַ געשיקטער יונג און זעהר אַ געזעצטער פאַר זיינע יאָרן, אָבער אַ גרויסער ליבהאָבער פון טאַנצן. אין טאַנצן איז ער געווען אַזוי געשיקט, אַזויווי אַ גרויסער טאַנצמייסטער. איינמאָל האָט ער זיך אַזוי האַסטיג צעטאַנצט, אַז ער האָט זיך פאַרקילט און האָט אָנגע־

הויבן הוסטן. פינף יאָר האָט ער געקרײנקט, צום סוף האָט ער געקריגן שווינדזוכט און איז געשטאָרבן, קוים 19 יאָר אַלט. אַלע האָבן אים באַקלאָגט, ער איז געווען אַזוי גוט, האָט רחמנות געהאַט אויף מענשן, האָט אַ סך גוטס געטאָן אָרעמע, ווי ווייט ער האָט נאָר געקאָנט. דאָס אַנדערע יאָר נאָך דעם בין איך געפאָרן מיט מיין זון נתנאל אויף לייפּציגער יריד מיט מיין ברודער פון שווערין צוזאַמען. ער האָט מיך ניט אָפּגעלאָזט, איך זאָל אים נאָר צוזאָגן, אַז איך וועל אַרויסרופן מיכאַעלי און מאַכן חתונה. איך בין אַרויסגעפאָרן מיט מיין טאָכטער און מיין זון. מיין זון האָט נאָך ניט געהאַט ניט פאַר דער כלה, ניט פאַר זיך גופא, וואָס ער האָט נויטיג געהאַט און האָט דאָס דאָ ניט געקאָנט קריגן. דאָס איז געווען קורץ פאַר דער חתונה. ער האָט זיך פּירגענומען צופאָרן קיין האַמבורג מיט דער פּאָסט, אין פיר טאָג אַרום זאָל ער צוריקקומען. ער איז געפאָרן אַהין און צוריק, אָבער צוריקוועגס האָט ער געהאַט אַזאַ שטאַרקן רעגן, דערצו נאָך איז דאָס געווען אויף אָפענער פּאָסט און גרינג געקליידט איז ער אויך געווען, אַז ער האָט געקריגן דאָס קאַלטע פיבער און איז געקומען אַהיים קראַנקערהייט. די דאָזיגע דרייצען מייל הין און צוריק האָבן אים דאָס לעבן פאַרקירצט. מיר האָבן געמאַכט חתונה, אָבער פון דעמאָלט אָן האָט ער באַשטענדיג געהאַט פיבער און האָט געלעבט סך־הכל אַ יאָר נאָך דעם. דערווייל זיינען מיר געפאָרן אַהיים מיט דער יונגער פרוי, מיט מיין זון און טאָכטער.

איך מוז נאָך דאָ דערמאָנען, אַז אַ יאָר פריהער, איידער איך בין געפאָרן מיט מיין זון קיין לייפּציג, האָט גראַף מונק באַשטעלט באַ מיר איינינע בריליאַנטן פון שווערער וואָג בערך אויף צען טויזנט רייכסטאָלער. איך האָב זיי געקויפט אין לייפּציג, און ווי מיר זיינען געקומען אַהיים, איז מיין זון אַרויפגעגאַנגען מיט די שטיינער צו גראַף מונק און האָט זיי אים געוויזן. ער איז געווען צופרידן מיט די דאָזיגע בריליאַנטן, ער האָט געזאָגט, די שטיינער זיינען אַזוי גוט, ווי ער האָט זיי פאַרלאַנגט. וואָס זאָלן זיי קאָסטן? מיר האָבן געשטעלט די פּרייז פאַר יעדן שטיין באַזונדער. זאָגט ער צו מיין זון: „איך מוז זיי ווייזן דער קיניגן, מאָרגן וועט איר האָבן ענטפער". אויף מאָרגן איז ער ווידערגעקומען צו אים. זאָגט ער: „די קיניגן איז צופרידן מיט די שטיינער, אָבער איר מוזט עפּעס אָפּלאָזן". זאָגט ער [מיין זון]: „מיר האָבן ניט צופיל געשטעלט, דאָך וועלן מיר אָפּלאָזן פופציג רייכסטאָלער". מיר האָבן געקריגן אַן אָנווייזונג אויף אונזער געלט. עטליכע חדשים נאָך דעם, שיקט גראַף מונק ווידער נאָך אונז, איך און מיין זון זאָלן צו אים קומען. מיר זיינען געקומען צו אים. זאָגט ער אונז, די קיניגן וויל זעהר האָבן בריליאַנטן פאַר אַכציג טויזנט רייכס־

טאָלער, און אַזוינע שטיינער, ווי זיי שטייען דאָ אויפן פּאַפּיר, געמליך, אַזויפיל שטיק פון פיר קאַראַט, אַזויפיל פון פינף קאַראַט און פון זיבן, און פון אַכט און צוועלף ביז זעכצען, אויך ביז צוואַנציג קאַראַט. זאָג איך: „מיין גאַנץ פאַרמעגן באַטרעפט ניט אַזויפיל צו קויפן אַזאַ צירונג. פונרעסטוועגן, אויב איר וועט מיר געבן צוואַנציג טויזנט רייכסטאָלער אויף דער האַנט, וועל איך זיי שאַפן". זאָגט ער, קיין שילינג גיט ער ניט פאָראויס. געגוג, אַז ווען מיר ברייגגען די בריליאַנטן און זיי וועלן זיין גוט און צו אַן אָרנטליכער פרייז, קריגן מיר באַלד אונזער געלט. זאָג איך, איך קאָן דאַרויף ניט איינגיין, איך פאַרמאָג דאָס ניט. דערצו נאָך זיינען מיר ערשט פאַר עטליכע חדשים געקומען אַהיים און האָבן נאָך ווייניג סחורה פאַרקויפט. דערמיט זייַנען מיר געגאַנגען אַהיים. אין עטליכע טעג אַרום שיקט ער ווידער, מיין זון זאָל צו אים קומען. איז ער צו אים געגאַנגען. זאָגט ער: „ווילט איר ברייגגען פאַר פערציג טויזנט טאָלער, אַ העלפט פון דער באַשטעלונג?" מיין זון איז געווען זעהר אַ היציגער סוחר, פונדעסטוועגן זאָגט ער: „איך מוז איבעררייַדן וועגן דעם מיט מיין פאָטער". ער קומט אַהיים און שטעלט מיר פאָר דעם מסחר. איך וויל ניט איינגיין, איך זאָג: ווען נאָכדעם נעמט ער ניט די דאָזיגע בריליאַנטן, און דאָס איז אַלץ גרויסע שטיינער, וואָס איך וועל דאָ ניט אָפּזעצן אין קיין צען יאָר און מער אויך, וואָס פאַר אַ היזק וועלן מיר האָבן דערפון? זאָגט ער אָבער, אַז וויבאַלד זיי באַשטייען דאַרויף, איז אַ סימן, אַז די קינינן דאַרף זיי נויטיג האָבן. איך האָב זיך געלאָזט איבעררייַדן. איך האָב געקריגן אַ פּאַס, אַז איך פאָר וועגן דער קיניגנס געשעפטן, און בין געפאָרן קיין לייפּציג. אין לייפּציג האָב איך געקריגן בריוו פון גראַף מונק, ער האָט מיר אויפגעגעבן פאַרשיידענע זאַכן, וואָס איך האָב אַלע אָפּגעטאָן, און באַזונדער האָט ער מיר געשריבן, אַז איך זאָל ברייגגען בריליאַנטן ניט ווייניגער ווי פאַר פערציג טויזנט רייכסטאָלער. איך האָב געקויפט די בריליאַנטן און בין געפאָרן אַהיים. איך בין געפאָרן פון לייפּציג קיין האַמבורג, און האָב זיי געוואָלט דאָרט אָפּשיקן אויף פּאָסט קיין שטאָקהאָלם, אָבער די שוועדישע פּאָסט האָט ניט געוואָלט אָננעמען אַזאַ גרויסן באַטרעף. מיר האָט דאָס אויסגעוויזן צו געפערליך האַלטן בײַ זיך אַזאַ פאַרמעג, מ'קאָן ניט זיין געגוג אָפּגעהיט, אָבער וואָס האָב איך זיך געקאָנט העלפן? איך האָב זיי מיטגענומען מיט זיך. איך בין געקומען מיט מיין זון בשלום אַהיים. ער איז געגאַנגען צום גראַף מונק מיט די שטיינער, די קאַראַטנוואָג האָט ער געהאַט מיט זיך, האָט ער אים געוויזן דאָס געוויכט לויט דעם געשריבענעם. ער איז געווען זעהר צופרידן, די שטיינער זיינען אים זעהר גוט געפעלן. זאָגט ער: „איך מוז זיי ווייזן דער קינינן, מאָרגן נאָך מיטאָג קאָנט איר ווידער קומען". ער איז געקומען

אַהיים שטאַרק אויפגעלעגט און זאָגט, מאָרגן קריגן מיר אונזער געלט. ער האָט מיר נאָך פירגעהאַלטן, מיר וואָלטן געקאָנט קויפן פאַר אַכציג טויזנט רייכסטאָלער, דער האָלענדער האָט אונז געוואָלט קרעדיט געבן, ווען ער האָט געזעהן דעם בריוו, וואָס דער גראַף האָט אונז געשריבן. זאָג איך, מ׳טאָר ניט זיין צו היציג באַם האַנדל. אויף מאָרגן, ווי ער איז געקומען צום גראַף, נעמט דער גראַף דעם פּאַקעט, גיט אים אַ וואָרף אויפן טיש און זאָגט: „איר ווילט נאַרן די קיניגן, די ראָזינע בריליאַנטן זיינען ווערט העכסטנס פינף און צוואַנציג טויזנט רייכסטאָלער. אויב איר ווילט זיי לאָזן פאַר דער סומע, נעם איך זיי". זאָגט מיין זון: „מיר האָבן קיין שילינג ניט איבער־געזאָגט, מיר פאַרדינען ניט אַפילו קיין פינף פּראָצענט, ווען מיר קריגן די פערציג טויזנט רייכסטאָלער, און מיר האָבן גרויסע הוצאות". זאָגט ער: „קאָנט איר זיי האַלטן פאַר זיך, איך גיב ניט מער, ווי זיי האָבן די ווערט". מיין זון איז אַוועקגעגאַנגען. ער האָט געטראָפן דעם קאַמערדינער און פרעגט אים, ווער האָט געשאַצט דאָס צירונג. זאָגט ער: יוזעליר צאַנדער. צאַנדער האָט אויך געפרעגט, ווער האָט דאָס פריהערדיגע צירונג פאַרקויפט, האָט מען אים געזאָגט: אהרון איזאַק. דאַרויף האָט צאַנדער געזאָגט: „דער איר זאָל פאַרקויפן דאָס צירונג, און איך זאָל דאָס בייסטיין, דאָס טויג נישט". מיין זון איז געקומען אַהיים מיט דער ראָזיגער שלעכטער בשורה. איך בין געגאַנגען צום יוזעליר סוטיר; דאָס איז געווען אַן ערליכער, בראַווער און רייכער מאַן. איך דערצייל אים די מעשה מיט דער קיניגן און מיט מונק און מיט צאַנדערס שאַצן. איך האָב געהאַט די בריליאַנטן באַ זיך. זאָגט ער: „וואַרט צו אַביסל, איך וויל אייך עפּעס ווייזן". ער איז אַריינ־געגאַנגען און ווידער אַרויס צו מיר און געבראַכט אַ ליאַלקע פון האָלץ, שיין געקליידט מיט אַ שאַרף אַרום לייב, דער שאַרף איז געווען בּרייט און באַפּוצט מיט טייערע שטיינער, די ליאַלקע איז געווען אָקעגן אַן אייל די הויך. ער דערציילט מיר: „די ליאַלקע האָב איך געלאָזט מאַכן אין פּאַריז פאַר דער קיניגן שוין פאַר אַכט יאָרן. זי האָט געוואָלט אַ שאַרף מיט טייערע שטיינער. ווען איך האָב איר דערלאַנגט די רעכענונג, האָט זי געזאָגט, אַז דאָס איז איר צו טייער. האָב איך אַלע הוצאות געמאַכט אומזיסט". איך ווייז אים די בריליאַנטן און בעט אים, ער זאָל אַזוי גוט זיין זיי שאַצן און דאָס באַשטעטיגן מיט זיין חתימה. פּרעגט ער מיך, ווי טייער? זאָג איך אים די האָלענדישע פּרייז, זאָגט ער, דערצו מוז מען צוועצן נאָך צען פּראָצענט, אַזוי פירט זיך. דאָס האָט אָנגעטראָפן מיט פינף הונדערט רייכסטאָלער מער, ווי איך האָב געשטעלט; ער האָט זיך צעשריבן. מיין זון האָט דערמיט ניט געוואָלט גיין צום גראַף, בין איך אַליין געגאַנגען צו אים, האָב אים געוויזן, וויפיל סוטיר האָט זיי געשטעלט,

און האָבֿ אים דערציילט, אַז צאַנדער איז מיין שונא. זאָגט ער אָבֿער: „סוטיר איז נאָך מער שווינדלער פֿאַר אייך, וואָרום פֿון שווינדל איז ער אַזוי רייך געוואָרן". זאָג איך, ער זאָל זיי שיקן קיין האַמבורג אָדער קיין האָלאַנד, איך וועל זיך צופֿרידנשטעלן ווי זיי וועלן דאָרט געשאַצט ווערן. אָבֿער ער איז געווען אַ היציגער מאַן, זאָגט ער: „ווילט איר פֿינף און צוואַנציג טויזנט טאָלער, נעם איך זיי; אויבֿ ניט, קאָנט איר גיין". וואָס האָבֿ איך געזאָלט טון? קיינע רייד האָבֿן דאָ ניט געהאָלפֿן, און איך האָבֿ געמוזט גיין. איך בין געווען זעהר באַטריבֿט, איך בין געווען שולדיג און האָבֿ די בריליאַנטן ניט געקאָנט פֿאַרקויפֿן. קיין קרעדיט האָבֿ איך דאָ ניט געהאַט און וועקסלען האָבֿ איך אויסגעשטעלט אויף אַ קורצער צייט. איך האָבֿ געמוזט פֿאַרזעצן די בריליאַנטן און לייען פֿערצן טויזנט רייכסטאָלער.

דאָס איז געווען דאָס יאָר 1788, ווען ס'האָט זיך אָנגעהויבֿן דער קריג מיט די רוסן. הערצאָג פֿרידריך איז געקומען צו מיר און געפֿרעגט אויף מיין זון, זאָג איך, ער איז קראַנק. פֿרעגט ער, צי איז ער געפֿערליך קראַנק. זאָג איך, ער האָט זיך פֿאַרקילט אויף דער רייזע, ס'גייט צו בעסער. זאָגט ער, ער מוז מיט אים ריידן. איך האָבֿ אים געמוזט אַריינלאָזן. מיין זון איז געלעגן אויפֿן בעט אין שלאָפֿראָק, ער איז אויפֿגעשטאַנען און זיך פֿאַרבֿויגט. ער האָט אים אָפּגעגעבֿן מזל טוב מיט דער חתונה און פֿרעגט אים, וואָס ער מאַכט. נאָכדעם זאָגט ער צו אים: „מיין ליבֿער אהרון, איר זייט שוין זיבֿן יאָר אָנגעשטעלט באַ מיר אַלס הויפֿיוועליר, איצט האָבֿ איך אייך נויטיג. איך האָבֿ אייך קיינמאָל ניט שווער געמאַכט מיר צו דינען, אָבֿער איצט, ווען מיר האָבֿן קריג מיט די רוסן, מוזט איר מיט מיר פֿאָרן". זאָגט ער: „יאָ, וואָלט איך געווען געזונט, איז וואָלט דאָס געווען באַ מיר דאָס גרעסטע פֿאַרגעניגן, אָבֿער איצט בין איך ניט אימשטאַנד אַפּילו אַ מײַל וועגס צו פֿאָרן". ער האָט אים געוואונשן געזונט ווערן און איז אַוועקגעגאַנגען. איך שרייבֿ דאָס ניט נאָכן סדר נאָך, איך האָבֿ שוין פֿריהער געמעלדעט, אַז איך בין ניט קיין געשיכטע־שרייבֿער, נישט קיין געלערנטער, איך טו דאָס בלויז פֿאַר אַן אָנדענק מײַן פֿאַמיליע. דערפֿאַר אָבֿער שרייבֿ איך דאָ ניט קיין איין אומוואָר וואָרט.

איך מוז דאָ דערמאָנען וועגן בית־הקברות. איך האָבֿ געלאָזט אַרומגראָבֿן אַ זעהר טיפֿן גרובֿן מיט אַ טיף וואַסער און געלאָזט מאַכן אַ היינגבריק. אָבֿער איבֿער ווינטער האָט מען אַוועקגעגנבֿעט דעם בריק. איך האָבֿ צונויפֿגערופֿן אַלע אונזערע אידן און האָבֿ זיי פֿירגעשטעלט די זאַך: מיר מוזן בויען אַ הויז אויפֿן בית־הקברות און עמיצער מוז דאָרט וואוינען. בכן מוזן מיר מאַכן אַ חבֿרה, יעדער וועט עפּעס מנדר זיין לויט זיין גוטן ווילן, און ווייטער זאָל יעדער חבֿרה־מאַן אַריינוואַרפֿן אַלע וואָך אַ שילינג

אין פּושקע. ר׳ קאָפּעל האָט זיך אונטערגענומען, ער קען אַ פּויער, וואָס מאַכט אַזוינע הייזער און האָט האָלץ דאַרויף. פון מיין הויז האָט מען מנדר געווען דאַרויף אַריבער דרייסיג רייכסטאָלער. מ׳האָט פאַרשריבן אַלעמען, ווער וואָס האָט מנדר געווען. די פּושקע איז אויך אַרומגעגאַנגען אַלע וואָך, יעדער זאָל אַריינוואַרפן זיין שילינג.

ד׳ערוויל שיקט נאָך מיר הערצאָג פרידריך, איך זאָל צו אים קומען. ווי איך בין געקומען, זאָגט ער: „אייער זון איז קראַנק און קאָן מיט מיר ניט פאָרן, צי ווילט איר ניט מיטפאָרן? איר קאָנט האָבן אַ גוט פאַרדינסט, איר קאָנט מיטנעמען פאַרשיידענע סחורות: ווייַן אַלע סאָרטן, קאַווע, טיי, שאָקאָלאַד, בראָנפן, צוקער, טאַבאַק, עסיג און אַלץ, וואָס איר ווילט, אייער גאַלאַנטעריי־סחורה אויך. איר קריגט אויך אַ שיף פון אייערטוועגן, איר זאָלט ניט צאָלן קיינעם ביז מיר קומען קיין העלסינגפאָרס״. זאָג איך, איך וועל זיך באַטראַכטן, אויב דאָס איז מיגליך, איז פאָר איך מיט, אָבער אויף געוויס קאָן איך נאָך ניט זאָגן. איך בין געגאַנגען אַהיים און גערעדט מיט מיין איידעם, אַז איך וויל פאָרן. אָבער ר׳ אייזיק איז געוואָרן אויסער זיך: „ליבער שווער, ווילט איר זיך שטעלן אין לעבנסגעפאַר? איך קאָן דאָס ניט דערלאָזן, וואָרום מיר זיינען אַזוי אויך שטאַרק געאייַנגט. אַלע אָפיצירן, וואָס זיינען אונז שולדיג, די גרויסע ווי די קליינע, צאָלן ניט. זיי ווייסן, אַז איצט האָבן מיר אויף זיי קיין רעכט ניט. מיר זיינען שולדיג פערצען טויזנט טאָלער אויף בריליאַנטן, און פיר טויזנט רייכסטאָלער אויף אַנדערע משכנות. ווי אַזוי וועלן מיר דאָ געלט קריגן? איך וואָלט משוגע געוואָרן, ווען איך זאָל דאָ בלייבן אַליין, בפרט אַז נתנאל איז קראַנק״. איך האָב אים אַלץ געגעבן צו פאַרשטיין כסדר. דאָ איז געוויס ניטאָ וואָס צו טון. דער גאַנצער הויף פאָרט אָפּ, ווער זשע וועט דאָ גאַלאַנטעריי קויפן? אָבער אַז איך זאָל קויפן פאַר עטליכע טויזנט רייכסטאָלער שפּייזזאַכן און מיטנעמען פאַר פיר טויזנט רייכסטאָלער גאַלאַנטעריי (מיר האָבן אַזוי פיל אין אונזער מאַגאַזין, וואָרום מיר האָבן אָפּגעקויפט באַם באַראָן ליליענקראַנץ פאַר צוואַנציג טויזנט רייכסטאָלער זיין גאַנצן מאַגאַזין, און מיר האָבן נאָך געהאַט די העלפט געוויס), און קיין פאָרטאָ קאָסט אויך ניט, און אין פינלאַנד וועל איך דאָס געוויס אָפּזעצן, וואָרום די פינען קומען שטענדיג צו אונז אין קראָם, און מיר האָבן דאָס גרעסטע לייזעכטס פון די פינען. נאָר טאָמער גליקט מיר ניט, זאָג איך אייך צו, אַז קיין צוויי חדשים וועל איך דאָרט ניט פאַרבלייבן, דערביי זיינען געווען: מיין פרוי, מיין טאָכטער, מיין זון און מיין שנור. אַלע זיינען געווען קעגן מיר, די פרויען האָבן געוויינט אויך. דער זון איז געווען דער איינציגער, וואָס האָט געהאַלטן מיין צד. ער האָט

געזאָגט: „ליבער פאָטער, לאָז זיך ניט פאַרפירן, דו ביסט גערעכט. ווי נאָר איך וועל זיך פילן אַביסל בעסער, קום איך דיר נאָך, וואָרום וואָס וועסטו דאָ טון, ווען די הערשאַפטן בלייבן דאָ ניט. די אָפּיצירן קרינגן איצט געלט אויסצוקלײַרן זיך און טאָפּלט געהאַלט, וועסטו געוויס אָפּזועצן, און אין פעלד באָרגט מען ניט, דו וועסט באַקומען באַרעם געלט". ס'איז געבליבן איך זאָל פאָרן, אָבער ניט אַליין, איך זאָל מיר קרינגן אַ שותף, וואָס וועט נעמען די זאַך מיט מיר בשותפות. איך האָב געטאָן אַלץ, וואָס מיגליך איז, צו שאַפן זיך אַ שותף פון אונזערע היגע אידן, אָבער קיינער האָט קיין קוראַזש ניט געהאַט. בכן בין איך געבליבן אַליין. איך האָב געהאַט אַ קראָם־באַרינער און צוויי אַנדערע באַרינער און האָב באַשלאָסן זיי מיטנעמען. איך האָב געקויפט פאַר עטליכע טויזנט טאָלער לעבנס־מיטל, גענומען גאַלאַנטעריי־סחורה און פאָרצעליי, האָב געקריגן פונם קאָמיסאַריאַט [אינטענדאַנטור] אַ שיף אומזיסט קיין העלסינגפאָרס. ווי איך בין געקומען, זיינען די אַלע לעבנסמיטל שטאַרק געשטיגן, דערהויפּט קאַווע און צוקער, און איך האָב געהאַט פיר טויזנט פונט קאַווע. מיר האָט דאָס געקאָסט צו עלף שילינג, און די סוחרים האָבן געלייזט אין העלסינגפאָרס צו זעכצען שילינג. איך האָב פאַרקויפט די קאַווע צו פופצען שילינג. איך האָב געהאַט פאַרקויפט אַקעגן אַ זאַק, און דאָ האָב איך געקריגן אַ באַפעל פונם מאַגיסטראַט, איך זאָל זיך ניט דערוועגן צו פאַרקויפן עפּעס פון מיין סחורה, אַנדערש וועלן זיי באַ מיר די גאַנצע סחורה צונעמען. איך האָב זיך געמוטשט אָפּהאַלטן. אויף מאָרגן בין איך געגאַנגען צום מיניסטער אָקסענשטערנאַ, וואָרום דער הערצאָג איז געווען אין סוועאַבאָרג. איך האָב דאָס אים אַלץ דערציילט. זאָגט ער: „איך וועל באַלד פאָרן צום קיניג אין פּלאַץ, וועט איר האָבן תשובה". דער שיפער, וואָס איז מיט מיר אַהערגעפאָרן, האָט געקריגן אַ באַפעל באַלד צוריק צו זעגלען קיין שטאָקהאָלם. נאָך מיטאָג אַרום 4 אַזייגער בין איך פאַרבייגעגאַנגען דעם סטאַט־סעקרעטאַר שרעדערהיימס וואוינונג. איך האָב ניט געוואוסט, אַז ער איז אויך דאָ. ער האָט מיך דערזעהן, האָט ער אָנגעקלאַפּט אין פענסטער, איך זאָל אַריינגיין. אַז איך בין אַריינגעקומען, זאָגט ער: „דאָ האָב איך געזאָלט אויספאַרטיגן אַ באַפעל פאַר אייך, אַז איר זאָלט פאָרן מיט אייער סחורה קיין לאָוויזאַ, וואָרום דאָרט בלייבט די הויפּטקוואַרטיר, און איר האָט דאָס רעכט צו האַנדלען אין גאַנץ פינלאַנד מיט וואָס פאַר אַ סחורות איר האָט".

איצט האָב איך ניט געוואוסט, ווי אַזוי קום איך מיט מיינע סחורות קיין לאָוויזאַ. איך בין ווידער געגאַנגען צום מיניסטער אָקסענשטערנאַ און האָב אים געראַנקט פאַר דער טובה. איך האָב זיך געקלאָגט פאַר אים, איך

ווייס ניט, ווי אַזוי זאָל איך ברייננען מיין סחורה קיין לאָוויזאַ, קיין פּאָסטפּערד איז דאָ ניט צו קריגן, און פופציג פערד זיינען פאַר מיר ווייניג, וואָרום איך האָב געהאַט צוועלף גרויסע קאַסטנס פּאָרצעליי, וואָס קוים זיך מיט זיי צו קערן, סיידן זיי איבערפּאַקן אין קלענערע קאַסטנס. דאָס וואָלט מיר זעהר פיל אַרבעט געקאָסט און דאָס פירן אויף וואָגנס וואָלט העלפט צעבראָכן געוואָרן. ער האָט מיר אָבער באַלד געגעבן אַן אָרדער צו אַדמיראַל דע פריעס, ער זאָל מיר געבן אַ שיף אומגעצאָלט קיין לאָוויזאַ. מיין סחורה איז דאָ געווען זעהר אָנגעלעגט, איך האָב דאָ אויך געקריגן בעסער באַצאָלט. הערצאָג פרידריך האָט באַקומען אַ באַפעל צו מאַרשירן קיין לאָוויזאַ. ער איז אַהער געקומען און האָט געקויפט באַ מיר אַ פּערלזיינער מיט אַ פּערלקייט מיט ברעלאָקן פאַר צוויי הונדערט רייכסטאָלער, אַ עמאַ־לירטע גאָלדענע שמעק־טאַבאַק־פּושקע פאַר הונדערט פופציג רייכסטאָלער. צייט פערצען טאָג האָב איך שוין געשיקט אַהיים באַ פיר טויזנט רייכס־טאָלער און האָב געשריבן, מיין איידעם זאָל מיר שיקן פאַר איינינע טויזנט טאָלער לעבנסמיטל. ער האָט דאָס מיר באַלד צוגעשיקט, און איך האָב דאָס גוט אָפּגעזעצט. איידער די דאָזיגע סחורה איז אָנגעקומען, האָב איך שוין ווידער געשיקט אַהיים דריי טויזנט רייכסטאָלער, אַזוי אַז מיין זון און מיין איידעם זיינען געווען צופרידן. איך האָב ווידער אויסגעשריבן סחורה און מ׳האָט זי מיר געשיקט אויך. אָבער די רוסן זיינען אַריין מיט זייערע שיפן אין אַ שמאָלן דורכגאַנג, וואָס אונזערע שיפן פון שטאָקהאָלם קיין פינלאַנד אין די שכערן האָבן דאָ געמוזט דורכגיין. בכן זיינען די שיפן ניט דורכגעגאַנגען, זיי האָבן זיך געמוזט צוריקקערן, האָבן געזוכט אַן אַרומ־וועג און זיינען געקומען קיין אַבאָ. ס׳האָט געדויערט 2 חדשים, איידער איך האָב געקריגן צו וויסן, וואו איז מיין סחורה. ס׳איז געווען אַ שווערער ווינטער, און איך האָב געמוזט לאָזן ברייננען מיין גאַנצע סחורה פער אַקס פון אַבאָ קיין לאָוויזאַ. דערווייל איז אין דער אַרמיי געוואָרן אַ טומל. הערצאָג פרידריך האָט געקריגן אַ באַפעל צו פאָרן אַהיים קיין שטאָקהאָלם. דער קיניג איז אויך אָפּגעפאָרן פון דער אַרמיי קיין גאָטענבורג. אין סעפּ־טעמבער איז הערצאָג קאַרל געקומען קיין לאָוויזאַ. איך בין אַרויפגעגאַנגען צו אים, וואָרום איך האָב אַליין ניט געוואוסט, וואָס זאָל איך טון. מ׳האָט גערעדט פון אַזוינע געפערליכע זאַכן, און איינער פון די העכסטע אָפיצירן האָט מיר געראָטן אַהיים פאָרן. איך האָב זיך געלאָזט מעלדן באַ הערצאָג קאַרל. ער איז אַרויס צו מיר און פרעגט מיך, וואָס איך וויל. זאָג איך, איך האָב אַ באַפעל פון קיניג צו בלייבן באַ דער הויפּטקוואַרטיר דאָ אין לאָוויזאַ. דער קיניג און הערצאָג פרידריך זיינען אַהיים געפאָרן, צי זאָל איך אויך פאָרן אַהיים? זאָגט ער: „זייט איר ניט געווען באַ גענעראַל קלינג־

שפּאָרן?“ זאָג איך: ניין. „איז גייט אַהין צו אים, דער קיניג האָט געלאָזט אַ באַפעל, ער זאָל אייך געבן צו ליפערן, וואָס איר וועט באַגערן“. ער האָט מיך אויך געפרעגט, צי האָב איך באַ זיך גאַלאַנטעריי. אָ, יאָ, זאָג איך. איך האָב געמוזט גיין צו מיר אויף קוואַרטיר און ברייננגען די גאַלאַנטעריי. ער האָט באַ מיר געקויפט פאַר צוויי הונדערט רייכסטאָלער. איך בין געגאַנגען צום גענעראַל קלינגשפּאָרן און זאָג: „הערצאָג קאַרל האָט מיר געזאָגט, איר האָט אַן אָרדער צו געבן מיר ליפערונגען“. זאָגט ער: „אָ, יאָ, וואָס ווילט איר ליפערן?“ „זאָג איך, איך וויים אַליין ניט, וואָס איר וואָלט געוואָלט האָבן“. זאָגט דער גענעראַל: „איך וועל זיך באַטראַכטן, איר וועט קריגן ענטפער“. נאָכמיטאָג איז דער גענעראַל געקומען מיט נאָך אייניגע גענעראַלן צו מיר אויף קוואַרטיר. דער גענעראַל האָט מיך שוין לאַנג געקענט. זאָגט ער: „ליבער אהרון, איר קאָנט אונז טון אַ גרויסע טובה און איר זאָלט אויך דערפון האָבן. אונזער אַרמיי האָט ניט קיין פריש פלייש, און דאָ אין פינלאַנד איז פיה זעהר וואָלוול. דאָ וואוינען צוויי קצבים, זיי האָבן געליפערט פריש פלייש דעם לאַזאַרעט פאַר פאַרוואונדעטע און קראַנקע, אַקעגן צוואַנציג ליספונט אַ טאָג. איך האָב זיי געגעבן אַן אַוואַנס. זיי גייען ניט אַרויס פון דער שטאָט, זיי קויפן נאָר דאָ אויפן מאַרק. ווען איך גיב זיי איין טאָג קיין אַוואַנס ניט, ליפערן זיי שוין ניט דעם אַנדערן טאָג. איך האָב מיט זיי אַן אָפּמאַך, איך צאָל זיי פיר און צוואַנציג שילינג דאָס ליספונט. אָבער ווען איר נעמט זיך ליפערן פאַר דער גאַנצער אַרמיי, געמליך אַלע זעקס טאָג טויזנט ליספונט פריש פלייש, קריגט איר צו זעקס און צוואַנציג שילינג דאָס פונט“. איך האָב געהאַט אויסגעשריבן פיר מענשן פון שטאָקהאָלם, וואָס האָבן געזאָלט צו מיר קומען, וואָרום דאָ זיינען געווען אייניגע אידן אַלס מאַרקיטאַנטן, און יעדער גענעראַל האָט באַ זיין פאָלק געוואָלט האָבן אַן אייגענעם מאַרקיטאַנט. זאָג איך: „איך פאַרשטיי ניט דאָס פלייש־געשעפט, איך וואַרט אַלע שעה זאָלן צו מיר קומען אייניגע פון אונזערע לייט. צווישן זיי איז פאַראַן איינער, וואָס קען די זאַך. ווי נאָר ער וועט קומען, וועט איר האָבן ענטפער“. מיינע לייט זיינען געקומען אויף מאָרגן. איך האָב זיי פירגעשטעלט די זאַך. איך האָב אָבער שוין געקויפט אַן אָקס אויפן מאַרק צו מאַכן אַ פּראָבע, איידער זיי זיינען געקומען. איך האָב זיי געוויזן דעם אָקס און געזאָגט, וואָס איך האָב פאַר אים באַצאָלט. דער קצב, וואָס איז דערביי געווען, האָט אים געשאַצט און געזאָגט, אַז דאָס ליספונט וועט קאָסטן ניט קיין סך טייערער פאַר אַכצען שילינג. ער האָט דעם אָקס געשאָכטן און ס׳האָט זיך טאַקע אַזוי אַרויסגעשטעלט. איך האָב אַרויסגעשיקט אַ פּאָר פון מיינע לייט אויף דעם לאַגר, איינער פון זיי איז שוין לאַנג באַ מיר געווען. ער האָט גוט גערעדט שוועדיש און איז געווען

אַ געבוירענער פון לאָוויזאַ. איך פרעג אים, צי ווייסט ער, וואָס ס׳טוט זיך אויף דעם לאַגער, איך וויל קויפן אַביסל פיה. זאָגט ער, אַז ער שאַפט מיר אין איין טאָג גוטע הונדערט שטיק. איך האָב מיט זיי מיטגעשיקט דעם דאָזיגן יונג. זיי האָבן זיך אָנגעפרעגט אויף דעם לאַגער, אויף מאָרגן זיינען זיי צוריקגעקומען און האָבן געזאָגט: ס׳איז פאַראַן צו קריגן גענוג פיה און פאַר אַ גוטער פרייז. האָב איך געמאַכט אַ קאָנטראַקט מיטן גענעראַל קלינגשפאָרן; איך ליפער אים אַ חודש צייט פריש פלייש, אַלע זעקס טאָג צו טויזנט ליספונט. די ליפערונג זאָל זיך אָנהויבן אין אַכט טאָג אַרום, וואָרום איך האָב ערשט באַדאַרפט בויען אַ שעכטהויז. איך קריג אַן אַוואַנס טויזנט רייכסטאָלער, נאָך יעדער ליפערונג זאָל איך באַלד קריגן געלט, באַ דער לעצטער ליפערונג זאָל מיר אָפּגערעכנט ווערן דער אַוואַנס. איך האָב גענומען די טויזנט רייכסטאָלער. זאָגט ער: „איר וועט קריגן דאָס געלט, איך וואַרט אַלע מינוט געלט צו קריגן פון שטאָקהאָלם“. איך האָב אַרויסגעשיקט מיינע לייט, און זיי האָבן איינגעקויפט הונדערט שטיק פיה. מ׳האָט מיר געגעבן זעקס סאָלדאַטן, וואָס זאָלן שעכטן און צעהאַקן דאָס פלייש פאַר יעדן פאָלק באַזונדער, לויט די צעטלען פון די פאָלק־קוואַרטירמייסטערס. מיט די דאָזיגע צעטלען בין איך נאָכדעם געגאַנגען אין קאָמיסאַריאַט, דאָס איז געווען דאָרט, וואו גענעראַל קלינגשפאָרן האָט געוואוינט. איך האָב געמאָנט געלט, אָבער ער האָט געזאָגט, אַז ס׳איז נאָך ניט אָנגעקומען.

איך פלעג קריגן פון דערהיים צוגעשיקט אַלץ פרישע גאַלאַנטעריי־סחורה, כמעט יערע וואָך, נאָר מיין זון נתנאל איז געשטאָרבן, און ער האָט געהאַט זיין סחורה באַזונדער פאַר זיך, זיין פאַרמעגן און זיין פרוים נדן, בכן האָב איך ניט געקאָנט קריגן אַזויפיל סחורה, וויפיל איך האָב אָפּגעזעצט, דאָך האָב איך קיין נויט אין געלט ניט געפילט. איך האָב געמאַכט נאָך אַ קאָנטראַקט מיט דעם גענעראַל אויף הונדערט טויזנט ליספונט היי און אויף הונדערט טויזנט ליספונט שטרוי, דאָס ליספונט היי צו פיר שילינג און שטרוי צו צוויי שילינג, און האָב געקריגן אַן אָרדער, אַז צו וואָס פאַר אַ מאַגאַזין איך קום, מוז דאָס דער קריגס־קאָמיסאַריאַט באַ מיר אָפּנעמען, כדי איך זאָל קאָנען שיקן מיינע לייט אין אַזוינע ערטער, וואו ס׳איז צו קריגן אַ סך היי. איך האָב צוגעשטעלט מיין היי און שטרוי דעם מאַגאַזין אין טאַוואַסטהוס, אויך אין ה., וואָרום דאָ איז דאָס אַממייסטן געווען צו קריגן פאַר אַ גוטער פרייז. איך האָב צוגעשטעלט פלייש אַ גאַנצן חודש און האָב קיין געלט ניט געקריגן. באַ דער לעצטער ליפערונג האָב איך זיך שטאַרק געשטעלט פאַר געלט. איך האָב געזאָגט דעם גענעראַל: „איר האָט מיר צוגעזאָגט אַן אַוואַנס טויזנט טאָלער און איר האָט מיר נאָך ניט באַצאָלט“.

די לעצטע ליפערונג האָב איך נאָך ניט אָפּגעגעבן. „הער גענעראַל, — זאָג איך, — מער ליפער איך ניט, אויב איר באַצאָלט מיר ניט היינט". איך בין דערגאַנגען, אַז ער האָט געקריגן אַביסל געלט און מ'האָט דאָס געהאַלטן בסוד, וואָרום די אָפיצירן האָבן שוין זעקס וואָכן קיין געהאַלט ניט געקריגן, זיי זאָלן איצט עפּעס קריגן. דאָס בין איך דערגאַנגען דורך אַ גוטן פריינט פונם קאָמיסאַריאַט, האָט דאָס מיך שטאַרק פאַרדראָסן. ער זאָגט: „איך קאָן אייך קיין געלט ניט געבן, ווען איך האָב נישט. איך קוק אַרויס אַלע טאָג אויף געלט פון שטאָקהאָלם". איך זאָג: „האָט איר ניט געזאָלט קיין קאָנטראַקט מאַכן, וואָרום איך האָב זיך פאַרלאָזט אויפן קאָנטראַקט". ער ווערט אויפגערעגט: „וואָס פאַר אַ ליפעראַנט זייט איר, האָט צו טון מיט אייער נישטיגער פאָדערונג, ליפערט אָפּ, אָדער ניט". ער האָט געטופּעט מיט די פיס, איז געוואָרן שטאַרק בייז און מיר געהייסן אַרויסגיין. זאָג איך: „געוויס וועל איך דאָ ניט בלייבן, אָבער דאָס איז דאָך שיין: ווען איינער מאָנט זיינס, הייסט מען אים אַרויסגיין, שיין באַצאָלט!" דערמיט בין איך אַוועקגעגאַנגען. איך בין נאָך קיין האַלבע שעה אין דערהיים ניט געווען, אַז ס'קומט דעם גענעראַלס קאַמערדינער און ברענגט אַ גרוס פונם גענעראַל: איך זאָל באַלד קומען צו אים. איך האָב געטראַכט, אַז דאָ קריג איך געלט. ווי איך בין אַריין אין שטוב, טראָגט ער מיר די האַנט אַנטקעגן און זאָגט: „ליבער אהרון, לאָמיר זיך אויסגלייכן. ווי נאָר איך קריג געלט, האָט איר דאָס. איר מוזט ליפערן נאָך אַ חודש". וואָס האָב איך געזאָלט טון? איך האָב ווידער געמאַכט אַ קאָנטראַקט אויף אַ חודש. דעם גאַנצן חודש האָב איך ווייטער קיין געלט ניט געקריגן. ער האָט מיט מיר אַזוי גוט גערעדט, האָב איך זיך געלאָזט איבעררײדן און האָב געליפערט נאָך אַ דריטן חודש אויך. נו, זאָג איך, מער קאָן איך ניט ליפערן, איך האָב אָנגעקויפט אַ סך היי און שטרוי און פאַרטון אין דעם אַ סך געלט. זאָגט ער: „איך פאָר אין דריי טאָג אַרום קיין אַבאָ און איך וועל לייען באַ דער שטאָטקאַסע הונדערט טויזנט טאָלער; איר קאָנט מיטפאָרן, וועט איר קריגן צען טויזנט טאָלער". איך בין געווען צופרידן דערמיט. פון טאַוואַסטהוס און פון ה. האָב איך געקריגן בריוו, אַז מיינע לייט האָבן זיך צעריסן צווישן זיך און ווילן דאָרט צוזאַמען ניט בלייבן. איך האָב געהאַט דרייצען מענטשן. איך האָב אַליין געמוזט פאָרן אַהין און מיטנעמען נאָך אַ מענטש, אַזוי אַז איך האָב ניט געקאָנט פאָרן מיטן גענעראַל. ס'איז געווען ניט ווייט פונם וועג, האָב איך אָפּגערעדט, אַז איך וועל זיין באַם גענעראַל אין אַבאָ. צו דער אָפּגערעדטער צייט בין איך געקומען צו אים, אָבער די נסיעה איז געווען אומזיסט: דער גענעראַל האָט ניט געקריגן גאָרניט געליען. ער האָט געזאָגט, אַז ער פאָרט קיין טאַוואַסטהוס, וועט ער דאָרט קריגן געלט פון דער קאַנצעלאַריע־

קאַסע. איך בין אַרויסגעפאָרן קיין טאַוואַסטהוס אַ טאָג פריהער, באַשטעלט פאַרן גענעראַל אַ קוואַרטיר באַם לאַנדמאַרשאַל ווילעבראַנד. ער איז געקומען אַהער און באַטראַכט מיין היי־מאַגאַזין. ער איז געגאַנגען צום רענטמייסטער נאָך געלט, ער האָט געמיינט, אַז דאָ וועט ער טרעפן אַ שטאַרקע קאַסע, אָבער אין דער קאַסע איז געווען ניט מער ווי פינף טויזנט רייכסטאָלער. דאָ האָב איך געקריגן טויזנט פינף הונדערט רייכסטאָלער. איך בין צוריקגעפאָרן קיין לאָוויזאַ. דער גענעראַל האָט געזאָגט, מיר וועלן זיכער קריגן געלט פון שטאָקהאָלם, אָבער קיין געלט האָבן מיר ניט געטראָפן. באַ אַ סוחר האָט ער געליען צען טויזנט רייכסטאָלער, דערפון האָב איך געקריגן טויזנט טאָלער. דער גענעראַל האָט זיך ניט געוואוסט וואו אַהין צו טון פון די אַלע מענשן, וואָס ער איז שולדיג געווען. זאָגט ער: „איך מוז פאָרן צו אייניגע מאַגאַזינעס, איך קום אין דריי טאָג אַרום צוריק אַהיים". אויף זיין שטעל האָט ער אַוועקגעזעצט דעם אויבערלייטענאַנט באַראָן מונק און האָט געטרייסט אַלע בעלי־חובות: באַראָן מונק וועט קריגן געלט, וועט ער באַצאָלן. אָבער קיין געלט איז ניט אָנגעקומען. דער גענעראַל איז אויסן געווען פיר וואָכן, ביז לסוף איז אָנגעקומען געלט פון שטאָקהאָלם. דאָס דאָזיגע געלט איז געווען רייכסגעלט [אַסיגנאַציעס]. מיר איז געקומען אַריבער צוואַנציג טויזנט רייכסטאָלער, איך האָב געקריגן זעקס טויזנט רייכסטאָלער. איצט האָב איך ניט געוואָלט מער ליפערן קיין פריש פלייש, וואָרום פיה איז טייער געוואָרן, און אַריבער צוואַנציג מייל אין דער געגנט איז דאָס שוין ניט געווען צו קריגן. ס'וואָלט מיר געקאָסט טייערער, איידער אין קאָנטראַקט באַ מיר איז געשטאַנען. חוץ דעם האָב איך געליפערט קאָרן, גערשטן, אַרבעס, פוטער, חזירפעטס, פלייש — אַלץ, וואָס איך האָב געקאָנט אויפקויפן אויף דעם לאַנד. איך האָב אויך געהאַט אַ באַפעל פונם קאָמיסאַריאַט, אַז וואו איך אָרער מיינע לייט קומען צו'ן אַ מאַגאַזין און ווילן עפּעס אָפּליפערן, זאָל מען דאָס באַ אונז צונעמען און געבן אַ קוויט דאַרויף. דער גענעראַל האָט מיך ניט געוואָלט אָפּלאָזן, איך האָב ווידער געמוזט מאַכן אַ קאָנטראַקט אויף 2 חדשים צו ליפערן פריש פלייש, צו צוויי און דרייסיג שילינג אַ ליספונט. איך האָב אויך ניט געקאָנט קריגן דאָס גאַנצע געלט באַם קאָמיסאַריאַט. איך האָב אָבער שוין געהאַט אָפּגעזעצט אַזויפיל סחורה און בריליאַנטן, אַז מיין איידעם איז געווען זעהר צופרידן, וואָרום מיר זיינען געווען ביידע שותפות.

איך האָב געקריגן אַ בריוו פון אונזער קהלה, צי וויל איך ניט בויען אַ הויז אויפן בית־הקברות אויף מיין אייגענעם חשבון; אויב ניט, קאָנען זיי קריגן אַ פּלאַץ מיט אַ הויז פאַר נײַנציג רייכסטאָלער, וועלן זיי דאָס קויפן. איך האָב זיי ניט געענטפערט, וואָרום איך האָב זיך אַ סך אויסגעבראַכט און

האָב קיינמאָל נאָרניט געמאָנט באַ דער קהלה. איך האָב אויך געהאַט שריפטליך אַ תביעה צו דער קהלה, דאָס וואָס איך האָב אויסגעלענט שכירות פאַרן רב וכרומה פאַר אַ סך יאָרן. דעריבער האָב איך ניט געגלויבט, זיי זאָלן באַניין אַזאַ נבלה, בפרט אַז מיר האָבן שוין געהאַלטן דאָס בית־הקברות אַריבער צוואַנציג יאָר און געהאַט דאָרט אַ סך מתים. ווען זיי האָבן געזעהן, אַז זיי קריגן פון מיר קיין תשובה נישט, זיינען זיי געגאַנגען צו מיין איידעם מיט אַ געוואַר, זיי ווילן באַקומען דאָס געלט, די דרייסיג רייכסטאָלער, וואָס אונזער הויז האָט מנדר געווען צו בויען אַ הויז אויפן בית־עולם; אָפּגערעדט, אַז אויב איך קום אַהיים און בין דערמיט ניט צופרידן, זאָל ער דאָס געלט צוריקקריגן. ער האָט זיך געלאָזט נאַרן און האָט זיי געגעבן דאָס געלט.

באַ דער אַרמיי האָבן מיר שוין ניט געהאַט אַזאַ נויט אין געלט, וואָרום מיר האָבן געקריגן רייכסגעלט. די קלענסטע אַסיגנאַציעס זיינען געווען צוויי רייכסטאָלער, אויך צוויי רייכסטאָלער און פיר און צוואַנציג שילינג, אויך דריי רייכסטאָלער, נאָכדעם איז שוין געגאַנגען גרויסע אַסיגנאַציעס. ס'איז אָבער געווען אַ גרויסער דוחק אין קליינגעלט. איך האָב געקויפט אין באָרגאַ באַ אַ סוחר פון מיינעטוועגן פאַר צוויי רייכסטאָלער און זעכצען שילינג און האָב אים געגעבן אַן אַסיגנאַציע פון צוויי רייכסטאָלער פיר און צוואַנציג שילינג. ער האָט מיר געזאָלט געבן רעשט אַכט שילינג. זאָגט ער: „איך האָב ניט קיין קליין מינץ, איך האָב נאָר אַ צעטל פון אַכט שילינג". דאָס איז געווען אַ געדרוקט צעטל און דאַרויף איז געשטאַנען: קעגן דעם דאָזיגן צעטל מיינעם צאָל איך, דער אונטערגעשריבענער, אַכט שילינג, נאָמען און דאַטע, סוועאַבאָרג; דער נאָמען אַן אומבאַקאַנטער. זאָג איך, וואָס איז דאָס פאַר אַ מאַן, וואָס מאַכט אַזוינע צעטלען? זאָגט ער, דאָס איז איינגטליך אַ בעקער, זעהר אַ רייכער מאַן, איצט האָט ער אַ קאַפע מיט אַלערליי סחורות און לעבנסמיטל. דער מאַן איז קאַראַנט. איך האָב גענומען דאָס צעטל, בין געגאַנגען צום גענעראַל און זאָג אים: „דאָס דאָזיגע צעטל האָט געלאָזט דרוקן אַ בעקער אין סוועאַבאָרג, און לויט נעמען דאָס געלט. איר ווייסט, אַז ס'פעלט אויס קליינגעלט, און אַ סך סקאַנדאַלן זיינען שוין פירגעקומען מיט סאָלדאַטן, וואָס האָבן ניט געקאָנט אויסבייטן זייער געלט, זיי האָבן געגעבן זעכצען שילינג לאַוש אויף אַן אַסיגנאַציע פון דריי רייכסטאָלער. דרוקט אַזוינע צעטלען און חתמעט זיי, אָדער לאָזט דרוקן אייער נאָמען אין אַ דרוק". זאָגט ער: „גייט צו קאַמערהער פאַנע־יעלם און זאָגט אים, ער זאָל הייסן דרוקן אַזוינע צעטלען מיט זיין חתימה". איך בין געגאַנגען צו אים, האָב אים באַוויזן דאָס צעטל און זאָג, דער גענע־ראַל האָט באַפוילן, ער זאָל הייסן דרוקן אַזוינע צעטלען מיט זיין חתימה.

זאָגט ער: „דאָס טו איך ניט, נערצן האָט דאָס דעם קאָפּ געקאָסט, קומט מיט מיר, מיר וועלן גיין צום גענעראַל, איך וועל אַליין מיט אים ריידן". מיר זיינען געקומען צום גענעראַל, זאָגט ער צום גענעראַל: „פון מיין נאָמען טו איך דאָס געוויס נישט; אויב דאָס קאָן גיין אין נאָמען פונם קריגס־קאָמיסאַריאַט, איז קאָן מען מאַכן, אַז די דריי קרוינען זאָלן געדרוקט זיין צוזאַמען מיט דער קיניגליכער קרוין; דעמאָלט שטעל איך דאַרויף מיין נאָמען". זאָגט דער גענעראַל: אַזוינס קאָן מען ניט טון אָהן דעם קיניגס הסכּם. ס'איז געבליבן, מ'זאָל שיקן אַ קוריער צום קיניג, צי באַווילינט ער אַזוינס. אין עטליכע טאָג אַרום איז ער צוריקגעקומען: דער קיניג האָט באַוויליגט. דער גענעראַל האָט מיך געשיקט רופן און דערציילט מיר, אַז ס'איז באַווילינט פונם קיניג, אָבער וואו זאָלן מיר דרוקן די צעטלען; וואו נעמען מיר דעם שטעמפּל מיט דעם שווערישן הערב, וואָס מ'מוז אויפדרוקן? דאַרפן מיר דערצו האָבן אַ פּרעס. זאָג איך: אין אַבאָ איז פאַראַן אַ דרוק, דאָרט איז פאַראַן אַ אוניווערסיטעט, דעם שטעמפּל וועל איך אַליין מאַכן און אַ פּרעס וועל איך באַשטעלן, איך האָב געאַרבעט באַ מינץ־שלאָגן, קאָן איך דאָס. פרעגט ער מיך, צי וויל איך דאָס טון. זאָג איך: „באַשטעלט נאָר די צעטלען, און ווען זיי וועלן זיין אָפּגעדרוקט, וועל איך שוין באַזאָרגן דאָס איבעריגע". צייט דריי וואָכן איז אַלץ געווען אין אָרדענונג, ס'זיינען געווען אָפּגעדרוקט אַכט־שילינג־צעטלען. ווען ס'איז פאַרטיג געוואָרן הונדערט שטיק, האָט מען זיי מיר צוגעשיקט אַהיים. איך בין געגאַנגען צו די סוחרים און געזאָגט זיי: „איר קאָנט באַ מיר קריגן אַזוינע צעטלען, און ווען איר וועט אָנקלייבן פאַר צוויי טאַלער, ד. ה. צוועלף שטיק, נעם איך זיי צוריק און גיב אייך אַן אַסיגנאַציע פון צוויי רייכסטאַלער", וואָרום זיי האָבן ניט געוואָלט גלויבן, אַז מ'וועט זיי ווידער איינלייזן.

איך האָב אָבער דערפאַר ניט גענומען קיין אַנדער געלט, נאָר באַנקאָ־צעטלען. ס'איז געווען אַ חלוק אין אַכט פּראָצענט. זיי האָבן ניט געקאָנט אַזויפיל דרוקן, און פאַנעיעלם האָט זיי געמוזט אונטערשרייבן, ווען אַלע פלעגן זיי באַ מיר פאָדערן. ווען דער גענעראַל האָט געזעהן, אַז עס גייט דערמיט אַזוי גוט, האָט ער געהייסן דרוקן צוועלף־שילינג־צעטלען. איך פלעג אַלע טאָג זיין אין דער שטעמפּל־קאָנטאָר. ווען איך האָב געזעהן, אַז זיי מאַכן שוין צוועלף־שילינג־צעטלען, האָב איך זיך מער דערמיט ניט געוואָלט אָפּגעבן. אַז מ'פלעג צו מיר קומען, פלעג איך אָפּשיקן אין דער שטעמפּל־קאָנטאָר. ס'האָט לאַנג ניט געווערט, האָבן זיי שוין געדרוקט צען (זעכצען?) שילינג־צעטלען און צוואַנציג־שילינג־צעטלען און דערנאָך פיר און צוואַנציג־שילינג־צעטלען און אַזוי ווייטער, וואָס אַמאָל מיט פיר שילינג

העכער ביז צוויי־רייכסטאָלער־צעטלען, אַזוי אַז דער גאַנצער אַרמיי האָט מען געצאָלט מיט אַזאַ געלט. ווער ס'האָט געהאַט אַ תּביעה צום קאָמיסאַריאַט, האָט געקריגן באַצאָלט מיט „פּאַפּיערלמער", אַזאַ האָט דאָס געלט געהייסן. אין פינלאַנד פלעגן דאָס אַלע נעמען, אָבער אין שטאָקהאָלם און אין גאַנץ שוועדן איז ניט געווען אויסצובייטן קיין איין צעטל; מ'האָט זיי ניט גענומען. מיט אַן אַנווער ווייניקסטנס פופצען פּראָצענט זיינען געווען אייניגע סוחרים, וואָס זיי האָבן זיי גענומען, די, וואָס האָבן געפירט געשעפטן אין פינלאַנד, וואָרום דאָ זיינען זיי געווען גילטיג אומעטום. דער קיניג איז געקומען ווידער אין דער הויפּטקוואַרטיר אין לאָוויזאַ.

אונטער דער צייט, וואָס דער קיניג איז דאָ ניט געווען, זיינען אַ סך פאָלקאָווניקעס און גענעראַלן אַרעסטירט געוואָרן און אָפּגעשיקט קיין שטאָקהאָלם. דער קיניג איז געפאָרן קיין הענפאָרס באַ סווענסקזונד, צוויי מייל פון פרידריכסהאַם — אַ רוסישע פעסטונג. איך האָב געקריגן אַ באַפעל צו קומען אין דער הויפּטקוואַרטיר. איך האָב געמוזט פאָרן קיין הענפאָרס מיט מיין רעזערוו־סחורה, אויך מיט דעם רינדפיה, וואָרום זיי האָבן דאָרט גאָרניט געקאָנט קריגן, ס'איז געווען בלויז אַ דאָרף. איך האָב אויך מיטגענומען לעבנסמיטל. מיר האָבן דאָ געלאַגערט פיר וואָכן. דער רוסישער שכערנפלאָט איז געשטאַנען אויף דער אַנדערער זייט סווענסקזונד, אונזער שכערנפלאָט איז געשטאַנען אין סווענסקזונד. די רוסן האָבן אונז ניט געקאָנט אַטאַקירן, כאָטש זיי זיינען געווען שטאַרקער פאַר אונזער פלאָט. דער קיניג האָט געהייסן אַטאַקירן דעם רוסישן פלאָט, וואָרום ער האָט געזעהן בעסערע אויסזיכטן. אָבער דורך פאַרראַט האָבן זיך די רוסן אַלצדינג דערוואוסט; מיט אַן אָוונט פריהער האָבן זיי שוין געוואוסט, אַז מאָרגן וועט מען זיי אַטאַקירן און זיי האָבן געוואוסט אַלע אונזערע אויסרעכענונגען. מיר האָבן פאַרלאָרן די שלאַכט, און דאָס לאַנד־חיל האָט אויך געמוזט אָפּטרעטן. איך האָב אויך געמוזט אָפּטרעטן און האָב דערביי אַ סך פאַרלאָרן. באַ דעם צוריקמאַרש האָב איך געטראָפן דעם קיניג אויפן לאַנדוועג מיט אייניגע פאָלקן. ס'איז צוגעקומען גענעראַל טויבע, וואָס איז געווען באַם קיניג. ווי ער האָט דערזעהן, אַז איך קריך אַראָפּ פון מיין וואָגן, זאָגט ער: „אייער פיה איז שוין דאָ פאַרבייגעגאַנגען אַ שעה פריהער. דער קיניג האָט באַפוילן, די פאָלקן זאָלן זיך פונאַנדערדרוקן דורכצולאָזן אייער פיה". אויף די דאָזיגע צוויי מייל בין איך אויסגעשטאַנען אַ סך געפאַר. דאָ איז שוין די געפאַר ניט געווען אַזוי גרויס. מיר האָבן נאָך געהאַט אַ מייל ביז צו דער שוועדישער גרעניץ. לסוף צו אָוונט צו זיינען מיר ווידער געקומען צו אונזער גרעניץ. איך בין געווען קראַנק פון די אַלע שרעקן און ערגערנישן, וואָרום דער צוריקמאַרש איז געווען זעהר געפערליך

און אַ סך זײַנען געפאַלן פון בײדע זײַטן. איך האָב געמײנט, אַז איך װעל אומקומען אָדער געפאַנגען װערן. אויף מאָרגן זײַנען מיר געקומען קײן לאָװיזאַ. איך בין געװען דרײַ טאָג קראַנק און האָב אַ סך פאַרלאָרן בײַ דעם צוריקמאַרש. דער קיניג האָט דאָס געװאוסט. אין עטליכע טאָג אַרום האָט מען מיך געשיקט רופן צו אַ קיניגליכן סעקרעטאַר, דאָס איז געװען דעם קיניגס האַנטסעקרעטאַר. איך בין געקומען, ער האָט מיך ניט געקענט, און איך אים אויך ניט. פרעגט ער מיר, צי איך הײס אהרון איזאַק. זאָג איך: יאָ. זאָגט ער: „איך גראַטוליר אײַך, דער קיניג האָט אײַך באַגנעדיגט מיט אַן אַסעסאָר־טיטל, איך שיק דאָס קײן שטאָקהאָלם אין דער קאַנצעלאַריע, מ׳זאָל דאָס דאָרט פאַרטיק מאַכן. איר מוזט דערפאַר באַצאָלן זיבעציק רײַכסטאָלער, דאָס איז דערזועלבער ראַנג, װאָס קאַפּיטאַן, און יענץ קאָסט אויך אַזױפיל“. פרעג איך, װיפיל געהאַלט װעל איך קריגן? זאָגט ער: „איר װעט ניט קריגן קײן געהאַלט. פאַרקערט, איר מוזט נאָך צוצאָלן אַזױפיל װי אַ קאַפּיטאַן, דאָס קאָסט יערליך זעכציק רײַכסטאָלער“. זאָג איך: „אַ שײנעם דאַנק, אָבער װי פאַסט דאָס, אַז איך שטײ אין מײַן יאַטקע און איר קומט נאָך פלײש: ,הער אַסעסאָר, אָט דאָ איז אַן אָנװײַזונג אויף פלײש, ניט מיר צען ליספונט פלײש׳. חוץ דעם, האָב איך שױן אַ טיטל ,הױפליפעראַנט׳ פונם גענעראַל און קאָמיסאַריאַט“. זאָגט דער קיניגליכער סעקרעטאַר: „איך מוז דאָס איבערגעבן“. איך בין אַװעקגעגאַנגען. אַ סך אָפיצירן האָבן מיר באַגעגנט און האָבן מיר אָפּגעגעבן מזל טוב, זײ האָבן שױן געװאוסט פונם קיניגס חסד, אַז ער האָט מיר געגעבן דעם טיטל אַסעסאָר. דער קיניג איז געפאָרן קײן באָרגאָ, איך בין אויך אַהין געקומען. דאָס איז געװען אין פיר אָדער פינף װאָכן נאָך דעם, שיקט נאָך מיר דער סעקרעטאַר, איך זאָל צו אים קומען. איך בין געקומען צו אים, זאָגט ער מיר: „אין לאָװיזאַ, װען איר זײט געװען בײַ מיר, האָב איך אַלץ איבערדערצײלט דעם קיניג, װאָס איר האָט מיר געזאָגט, ער האָט דערויף האַרציק געלאַכט. איך האָב אים אויך געזאָגט, אַז דער גענעראַל און דער קאָמיסאַריאַט האָבן אײַך שױן באַטיטלט מיט ,הױפליפעראַנט׳. ער האָט געזאָגט: ,אַזאַ טיטל איז דאָ בײַם הויף קײנמאָל ניט געװען, נאָר אַזױװי זײ האָבן אים שױן אַזױ באַטיטלט, איז זאָל ער האָבן אַזאַ טיטל מיט כבוד און װערדיקײט׳. דעם אײגענעם טאָג האָב איך געשיקט קײן שטאָקהאָלם, איצט איז דאָס שױן פאַרטיק“. ער האָט דאָס מיר פירגעלײענט. איך פרעג אים, װאָס קאָסט דאָס אָנשרײַבן? זאָגט ער: „דער קיניג האָט מיר געהײסן, אויב איר װעט ניט װעלן באַצאָלן דאָס שרײַבגעלט, זאָל איך דאָס באַצאָלן. איצט װי איר װילט, ס׳קאָסט עלף רײַכסטאָלער“. איך האָב באַצאָלט די עלף רײַכסטאָלער. דאָס איז שױן געװען אָנהױב װינטער.

פרילינג איז דער קיניג געפֿאָרן צום גרויסן פּלאַץ, און ער איז געווען אויסן דריי חדשים, ער האָט געמוזט אָפּציהען באַ אַ ים־שלאַכט. זיי זיינען ווידער געקומען קיין סוועגסקזונד מיט זייער גאַנצן פלאָט. נאָך זיי איז אָבער אָנגעקומען דער פּרינץ נאַסוי אויך. מ׳האָט מיר גערופֿן צום גענעראַל קלינגשפּאָרן. זאָגט ער: דער גאַנצער פלאָט האָט דעם זומער קיין פריש פלייש ניט געקריגן. זיי מוזן קריגן פריש פלייש, אַנדערש קריגן זיי סקאָרבוט, בכן זאָל איך ליפֿערן אַ חודש. מיין קאָנטראַקט איז פריהער געווען אויף פערציג שילינג דאָס ליספונט, איצט האָט ער מיר געבאָטן אַ רייכסטאָלער, און איך האָב שוין פריהער געדאַרפט טרייבן מיין פיה פון עסטערבאָטן זיבעציג מייל וועג. ער האָט פאַרלאַנגט אַלע זעקס טאָג אַכצען הונדערט ליספונט. זאָג איך: קיין קאָנטראַקט קאָן איך ניט מאַכן, וואָרום איך ווייס ניט, צי איך וועל אים קאָנען האַלטן, דערצו קאָן איך אָנהויבן ערשט אין דריי וואָכן אַרום, איך וועל פון מיין זייט טון, וואָס איך קאָן. דאָס פלייש זאָל געליפֿערט ווערן אַ מייל פון סוועגסקזונד. איך האָב באַלד געשיקט מענשן, זיי זאָלן מאַכן אַ שעכטהויז. איך האָב געקריגן אַ קוריערפּאַס, צוויי קוריערן און בין געפֿאָרן מיט איינעם פון מיינע לייט, אַזוי אַז אין דריי טעג און נעכט זיינען מיר געווען אין וואַזאַ. איך האָב דאָ געטראָפֿן מיינע לייט, וואָס האָבן שוין איינגעקויפֿט עטליכע הונדערט שטיק און האָבן שוין באַשטעלט טרייבערס. איך האָב געהאַט בריוו צום לאַנדמאַרשאַל טאַנדער־פעלדט, ער זאָל מיר באַהילפֿיג זיין און מיר געבן לענסמענער, זיי זאָלן צורייידן די פּויערים, זיי זאָלן מיר פאַרקויפֿן, ווייל עס איז נויטיג פאַר דער אַרמיי. איך האָב געהאַט באַ זיך פופֿצען טויזנט טאָלער, איך האָב דאָס געגעבן מיינע לייט, און אין איינינע טעג האָבן מיר אויפגעקויפֿט נאָך הונדערט שטיק און געמאַכט נאָך אַ טראַנספּאָרט. די פריהערדיגע צוויי הונדערט האָט מען שוין אַוועקגעטריבן. איך בין אַוועקגעפֿאָרן. אונטערוועגס האָב איך געטראָפֿן מיין פיה און מיינע טרייבערס שוין אויף העלפֿט וועג. איך בין אַליין געבליבן מיט זיי, כּדי זיי זאָלן זיך ניט רוקן צו לאַנגזאַם. איך בין געקומען איינינע טעג פריהער אויפֿן אָרט, איידער איך האָב צוגעזאָגט. איך בין געגאַנגען צום גענעראַל און זאָג: איך האָב שוין דאָ דריי הונדערט שטיק פיה. זאָגט ער: „מיר קריגן שלום“. איר קאָנט גלייך שעכטן אויף אַכצען הונדערט ליספונט פלייש, און דאַן וועט איר ווייטער קריגן אַ באַפֿעל. זיי האָבן געהאַט אַ שלאַכט מיט פּרינץ נאַסוי, דער גאַנצער רוסישער פלאָט איז צעשלאָגן געוואָרן, און זיי האָבן געמאַכט זעקס טויזנט מאַן געפֿאַנגענע און זעקס הונדערט אָפֿיצירן. איך האָב צוגעשטעלט די אַכצען הונדערט ליספונט פלייש, איך האָב געקריגן אַ באַפֿעל, איך זאָל קומען קיין סוועגסקזונד צום גענעראַל קלינגשפּאָרן. ער איז געווען אויפֿן קיניגס שיף אַמפֿיאָן.

דאָ איז געווען דער גאַנצער גענעראַליטעט. דער גענעראַל האָט מיר געזאָגט: „איך קאָן אייך נאָך ניט זאָגן, ווי דאָס וועט זיין, מיר האָבן געמאַכט שלום מיט די רוסן, דער שלום איז שוין אונטערגעשריבן, מאָרגן וועט איר האָבן ענטפער". דעם אייגענעם טאָג איז ער אָפּגעפאָרן קיין באָרגאַ. אויף מאָרגן האָב איך געקריגן אַ באַפעל, אַז אין דריי טאָג זאָל איך אָפּרוימען די רוסישע גרעניץ; אַלץ, וואָס וועט ניט זיין אָפּגערוימט, וועלן די רוסן צונעמען. בכן האָב איך געמוזט פאַרזאָרגן, אַז אַלץ זאָל זיין אָפּגערוימט קיין לאָוויזאַ, מיין פֿיה און אַלץ, וואָס איך האָב געהאַט. איך בין געקומען קיין לאָוויזאַ. דער גענעראַל איז דאָ ניט געווען, ער איז געווען אין באָרגאַ. איך בין אַריבערגעפאָרן צו אים און זאָג: וואוהין זאָל איך איצט צושטעלן? זאָגט ער: דער פלאָט גייט זיך פונאַנדער אויף אַ סך ערטער. זאָג איך: „איר האָט דאָך אָבער באַשטעלט אויף אַ גאַנצן חודש". זאָגט ער: „איר האָט אָבער ניט געוואָלט מאַכן קיין קאָנטראַקט מיטן קאָמיסאַריאַט, קאָן איך אייך ניט העלפֿן. איר קאָנט אַריבערגיין מיט אַביסל פֿיה קיין העלסינגפֿאָרס, דאָרט שטייען נאָך עטליכע שיפן, אויך אין לאָוויזאַ און לאַזאַרעט און דאָ אין לאַזאַרעט. די פֿאָלקן קריגן מער קיין פֿלייש ניט". דאָ העלפֿט ניט קיין ריידן און קיין בעטן, איך האָב געהאַט אַ סך פֿיה און איך האָב דאָס געמוזט פאַרקויפֿן די בירגערס און די פּויערים, איך האָב ניט געקריגן דערפֿאַר די העלפֿט, וואָס מיר האָט געקאָסט, דאָס פֿיה איז געווען זעהר אָפּגעפֿאַלן פונם גרויסן מאַרש און פון וויניג עסן.

ווען איך האָב געפֿיטערט אויף אַ לאָנקע, וואָס איך האָב געגעבן פאַר איר פופֿציג רייכסטאָלער, איז זי אין צוויי טאָג שוין געווען אַזוי וויסט, אַזוי ווי ס'וואָלט דאַרויף גאָרניט געוואַקסן. איך האָב געהאַט אַ תּביעה צום קאָמיסאַריאַט פֿערציג טויזנט רייכסטאָלער. דער קאָמיסאַריאַט איז געווען אין באָרגאַ, איך בין אַהין אַריבערגעפאָרן און האָב דערלאַנגט מיין רעכענונג. דאָ איז שוין געווען אויך באַ ניין טויזנט רייכסטאָלער, וואָס מיר איז געקומען פון יאָר 1788, וואָס דעמאָלט איז נאָך אָנגעגאַנגען באַנקאָ. דער קריגסקאָמיסאַריאַט האָט מיר געוואָלט צאָלן מיט אָבליגאַציעס, וואָרום זיי האָבן געהאַט אַ קיניגליכן באַפֿעל, אַז אַלע, וואָס האָבן תּביעות, אַלציינס אָפּיצירן אָדער אַנדערע, זאָלן באַקומען אָנווייזונגען אויף שטאָקהאָלם, און דאָרטן זאָלן זיי קריגן אָבליגאַציעס. אַזעלכע אָבליגאַציעס האָבן געהאַט אַ קורס פֿינף און צוואַנציג פּראָצענט וויניגער פאַר רייכסגעלט. רייכסגעלט איז געשטאַנען צען פּראָצענט נידעריגער קעגן באַנקאָ. איך האָב דעריבער ניט געוואָלט נעמען אַזאַ אָנווייזונג און בין געלעגן אין באָרגאַ צען וואָכן און האָב אַרויסגעשטעלט שריפֿטליך קעגנטענות. לסוף האָב איך ניט געקאָנט גאָרניט פּועלן, מ'האָט מיך אָפּגעשיקט צום קיניג, ער קאָן מיר פאַרגינען, זיי אָבער

קאָנען ניט אַנדערש, זיי מוזן זיך פירן לויט דעם קיניגליכן באַפעל. בכן האָב איך געמוזט נעמען די אַנווייזונג פאַר מיין חוב, איך האָב דערביי פאַרלאָרן עלף טויזנט טאָלער אין דעם געלט. איך האָב זיך געטראַכט, דער קיניג וועט געוויס זיין מיט מיר גנעדיג און דאָס מיר פאַרגיטיגן. אַזוי בין איך אָפּגעפאָרן אַהיים קיין שטאָקהאָלם.

איך בין אָפּגעוועזן דריי יאָר אין פינלאַנד. אונטער די גאַנצע דריי יאָר בין איך איין מאָל געווען אין דערהיים. אָבער וואָס פאַר אַן אומגליק האָב איך געטראָפן בײַ מיין אַהיים קומען! מיין איינציגע געליבטע טאָכטער, וואָס איך האָב זי האַרציג ליב געהאַט, וואָס זי איז מיר געווען איינגעבאַקן אין האַרצן, וואָס איך האָב זיך אַזוי געפרייט, איך וועל זי זעהן, איז געווען געשטאָרבן איינינע טאָג פאַר דעם. איך האָב זיך ניט געקאָנט טרייסטן. אין שטוב בײַ זיך האָב איך געהאַט מיין שנור די אַלמנה, אַ יונג מענש פון 18 יאָר, מיין איידעם מיט זיין איינציג מיידעלע פינף יאָר אַלט. מיין טאָכטער האָט געלעבט מיטן מאַן אַכט יאָר, זי איז אַלט געווען 23 יאָר, ווען זי איז געשטאָרבן. מיין שנור האָט ניט געוואָלט פאָרן אַהיים צו איר פאָטער, ד. ה. מיין ברודער. איך האָב איר געזאָגט, — זי איז שוין געווען דריי יאָר אַן אַלמנה און האָט אַרויסגענומען עטליכע הונדערט טאָלער פון איר קאַפּיטאַל צו קליידן זיך, — איך האָב איר געזאָגט, אַז זי האָט בײַ מיר געהאַט אומזיסט קעסט און דירה, אָבער זי האָט שוין פאַרנוצט אונטער דער צייט בײַ דריי הונדערט רייכסטאָלער, בײַ איר פאָטער וואָלט זי דאָס ניט באַדאַרפט אויסגעבן. אָבער זי האָט געהאַט אַ שטיפמוטער, און יענע איז געווען צו שלעכט צו אירע שטיפקינדער. זאָגט זי: „ליבער פעטער, איידער איך זאָל פאָרן אַהיים, איז ליבער וועל איך זיך אַריינוואַרפן אין וואַסער אַריין". איך האָב ליב געהאַט מיין ברודערס קינדער אַזוי ווי מיינע איינענע, און אַזוי ווי איך האָב מער קיין איינענע קינדער שוין ניט געהאַט, בלויז דאָס איינציגע אייניקל, האָב איך איר געזאָגט: „אויב דיר געפעלט אַזוי, מיין טאָכטער, איז בלייב בײַ מיר. איך זעה אָבער ניט, אַז דו זאָלסט דאָ קאָנען חתונה האָבן, דאָ געפינט זיך פאַר דיר ניט קיין פּאַסיגער מאַן". זי האָט געוויינט: „ליבער פעטער, פאַרשטויס מיך ניט, איך וויל אין מיין לעבן מער ניט חתונה האָבן". איך האָב דאָס אַלץ געשריבן מיין ברודער.

אַקעגן אַ יאָר נאָך מיין טאָכטערס טויט זאָגט צו מיר מיין איידעם, צי קלערט ניט מיין שנור ווידער חתונה האָבן, זי וועט דאָך ניט פאַרזיצן. ס'איז ניט געווען שווער זיך אָנצושטויסן, וואָס ער מיינט דערמיט. זאָג איך, איך האָב ניט געוואוסט, אַז ער וויל דאָס; זי איז געווען גאַנץ היפּש. ער האָט דאָס ניט געלייקנט. איך האָב איר געזאָגט, צי וויל זי ניט חתונה האָבן פאַר מיין איידעם, אָבער זי האָט מיר געגעבן אַ העסליכן אָפּשלאָג. דאָס האָט

מיר זעהר פאַרדראָסן, וואָרום ער איז געווען אַ פיינער, באַשיידענער מאַן. זאָג איך צו מיין איידעם, ס'וועט דערפון גאָרניט ניט זיין. איך האָב ערנסט געשריבן מיין ברודער, ער זאָל אַהער קומען און אָפּנעמען זיין טאָכטער. איך האָב אים אויך געשריבן, אַז זי האָט מיר אָפּגעזאָגט חתונה צו האָבן פאַר מיין איידעם, בכן וואָלט געווען דאָס בעסטע, ער זאָל אַהער קומען און זי אָפּנעמען. לסוף האָב איך געקריגן תשובה פון מיין ברודער, אַז ער וועט קומען, ער האָט אָפּגעשטעלט אַ צייט, ווען ער פאָרט אַרויס פון דערהיים. ער איז אַהער געקומען. ער האָט שטאַרק געהאַלטן פון מיין איידעם פון לאַנג שוין, ווען ער איז נאָך געווען אין שווערין. ער האָט גערעדט מיט זיין טאָכטער און האָט איר קלאָר געשטעלט די זאַך, קיין גרעסער גליק קאָן זי ניט האָבן, ווי קריגן אַזאַ מאַן, וואָרום וואָס פאַר אַן אומגליק דאָס וואָלט געווען פאַר איר, ווען זי זאָל צוריקפאָרן קיין שווערין. זי האָט דאָס ניט געקאָנט אַקעגנטון איר פאָטער, און ס'איז געוואָרן אַ וואָרט. איר פאָטער איז דאָ פאַרבליבן אַ שטיקל צייט, מ'האָט געמאַכט חתונה, און ער איז אָפּגעפאָרן אַהיים.

אונזער קיניג איז געווען אין דראָטנינגהאָלם, און איך האָב ניט געהאַט קיין געלעגנהייט צו ריידן מיט אים. לסוף, איך האָב שוין געהאַט לאַנג פאַרטיג אַ שריפט צום קיניג, און אַזוי ווי איך האָב די גאַנצע צייט ניט געהאַט קיין געלעגנהייט מיט אים איינער אַליין צו ריידן, בין איך אַרויסגעפאָרן קיין דראָטנינגהאָלם און האָב שטענדיג געלויערט אין גאָרטן ביז איך האָב אים געטראָפן איינער אַליין. איך האָב אָנגעהויבן צו אים ריידן און געבעטן גנאָד. זאָגט ער: „וואָס איז אייער באַגער?“ זאָג איך: „אייער מאַיעסטעט, איר ווייסט וואויל, ווי געטריי איך האָב געדינט די צייט פון קריג און ווי איך בין באַצאָלט געוואָרן מיט גרויס שאָדן. מיין געלט איז געלעגן אין קאָמיסאַריאַט נאָך פונם יאָר 1788, ווען מיר האָבן נאָך געהאַט באַנקאָ; איצט האָבן זיי מיר באַצאָלט מיט אָבליגאַציעס, איך פאַרליר דערביי העלפט. זיי האָבן באַ מיר באַשטעלט פריש פלייש פאַרן פלאָט, און אַז איך האָב דאָס אויפגע־שאַפט, האָבן זיי דאָס באַ מיר ניט גענומען און האָבן געזאָגט: „מיר האָבן שלום“. זאָגט ער: „יאָ, דאָס ווייס איך אַלץ, האָט איר ניט קיין שריפט?“ אָ, יאָ! און איך האָב אים געגעבן די שריפט. איך זאָג: איך האָב באַ די צוריקמאַרשן צוויי מאָל שאָדן געהאַט, און האָב מיר קיין איין מאָל ניט געמעלדעט, מ'זאָל מיר פאַרגיטיגן. זאָגט ער: „אין עטליכע טאָג אַרום זאָלט איר זיך מעלדן צום שטאַטס־סעקרעטאַר אַקעזאָן, וועט איר קריגן ענטפער“. איך האָב אונטערטעניג געדאַנקט און בין מיר אַוועקגעגאַנגען. אין אַכט טאָג אַרום קום איך צו אַקעזאָנען און זאָג: „דער קיניג האָט מיר אָנגעוויזן צו אייך. איך האָב איינגעגעבן אַ שריפט און פון אייך זאָל איך קריגן ענטפער“. זאָגט ער: „איך ווייס ניט פון קיין שריפט, דער

קיניג האָט מיר אויך גאָרניט ניט געזאָגט, איר קאָנט קומען אַהער אין פערצען טאָג אַרום, איך וועל ריידן מיטן קיניג". דער ראָזינער שטאַטס־סעקרעטאַר איז קיין פריינט מיר ניט געווען. אין פערצען טאָג אַרום בין איך ווידער געקומען צו אים. זאָגט ער: „איך האָב געקריגן אייער שריפט, איך קאָן אייך קיין ענטפער ניט געבן, ס'גייט ניט צו אַזוי גיך, דאָס מוז קומען פאַרן ראַט". איך פרעג, ווען זאָל איך קומען נאָך אַמאָל. זאָגט ער: „דאָס קאָן איך ניט וויסן, ווען ס'וועט קומען פאַרן ראַט". אין פערצען טאָג בין איך ווידער געקומען צו אַקעזאָן און ווידער געקריגן ריזעלבע תשובה. איך האָב געהערט פון אַנדערע גוטע פריינט, אַז מיין שריפט איז געווען פאַרן ראַט, און דער רוב האָט געזאָגט, אַז מ'דאַרף מיר פאַרגיטיגן, אָבער איינער (ווער, האָט מען מיר ניט געוואָלט זאָגן) האָבן געזאָגט, אַז אין דעם פלייש־צושטעלן בין איך אַליין שולדיג. זיי זיינען דערגאַנגען אין קאָמיסאַריאַט, אַז איך האָב ניט געוואָלט מאַכן קיין קאָנט־ראַקט. מ'קאָן אים פאַרגיטיגן צווי טויזנט טאָלער מיט אָבליגאַציעס. איינער האָט געזאָגט, איך קאָן נאָך אויסשטיין דעם שאָרן, איך האָב גענוג פאַרדינט. אָבער קיין שריפטליכן ענטפער האָב איך ניט געקריגן. איך בין געגאַנגען צו מיין אַדוואָקאַט און האָב זיך ווייטער געמאַכט אַ שריפט, אָבער אַלץ ניט געקריגן קיין ענטפער. איך האָב זיך געטרייסט, אַז איך וועל נאָך האָבן די געלעגנהייט אַליין צו ריידן מיטן קיניג.

דערווייל האָט גראַף מונק געשיקט נאָך מיר, איך זאָל צו אים קומען. איך האָב געזאָגט, אַז איך קאָן צו אים היינט ניט קומען. איך האָב מער מיט אים ניט געוואָלט האָבן צו טון, ווייל ער האָט מיר דעמאָלט מיט דעם בריליאַנטנ־איינקויף אָנגעמאַכט אַ שאָרן וויינציגסטנס צען טויזנט טאָלער. דערצו איז ער ניט געווען מער קיין חשוב באַם קיניג, ער איז געווען אין אומגנאָד. עטליכע טאָג נאָך דעם האָט ער ווידער געשיקט נאָך מיר, איך זאָל צו אים קומען. איך בין גראָד ניט געווען אין דערהיים, האָט מיין איידעם געזאָגט, אַז ווען איך וועל קומען אַהיים, וועל איך גיין צו אים. אַז איך בין געקומען אַהיים, זאָגט מיין איידעם, איך זאָל דאָך גיין צו אים. איך האָב ניט געוואָלט און זאָג צו אים, ער זאָל גיין. ער איז צו אים געגאַנגען, אָבער יענער האָט געזאָגט, אַז איך מוז צו אים קומען. איך האָב זיך געלאָזט איבעררייד און בין אַוועקגעגאַנגען צו אים. זאָגט ער צו מיר: „איך האָב מיט אייך מיטלייד, איר האָט געליטן אַ סך שאָרן און ניט געקריגן קיין שום פאַרגי־טיגונג. ווער ס'רינט ערליך און געטריי, דעם באַצאָלט מען ניט, אַזוי גייט דאָס מיר אויך. איך וויל אייך צושאַרן אַ פאַרדינסט. איר ווייסט דאָך, אַז איך האָב מיינע גיטער אין פינלאַנד, און דאָס געלט, וואָס איך קריג פון דאָרטן, דאָס איז פאַנעיעלמס צעטלען, דאָ קאָן איך פון זיי ניט פטור ווערן

אָהן היזק. איך האָב דרייסיג טויזנט טאָלער פּאַנעיעלמער, וואָס זאָל איך פאַרלירן אַקעגן רייכסגעלט, וויפיל פּראָצענט?“ זאָג איך, זומער זיינען זיי געווען געפאַלן אויף פופצען פּראָצענט, אָבער איצט איז ווינטער, קומען קיין פינען ניט, וואָס האָבן דאָ עפּעס צו פאַרקויפן, קריגן רייכסגעלט און בייטן דערפאַר פּאַנעיעלמער. אויב דאָס געלט זאָל אויסליגן ביז זומער, ווייסט מען ניט, צי וועט דאָס ניט נאָך מער פאַלן, דאָס איז אַ שפּיל. דערצו האָב איך ניט אַזויפיל רייכסגעלט. אָבער איך האָב צוואַנציג טויזנט טאָלער רייכסגעלט, דאָס איבעריגע אין אָבליגאַציעס, דאָס קאָן איך געבן מיט היזק צוואַנציג פּראָצענט קעגן רייכסגעלט. זאָגט ער: אַז דערמיט וואָלט ער געווען צופרידן, אָבער ער קאָן ניט פאַרלירן אויף די פּאַנעיעלמער מער פאַר פופצען פּראָצענט. זאָג איך: אַז דאַרויף קאָן איך ניט איינגיין, זאָל ער זיך אָנפרעגן אויף דער בערזע, ווי זיי שטייען. זאָגט ער: „איך וויל ניט, עמיצער זאָל וויסן, אז איך בייט זיי אויס, איך וויל ניט האָבן קיין נאָמען פון קיין סוחר, דעריבער וויל איך מיט אייך האַנדלען און איר מוזט שווייגן. איך הרגע אייך אַוועק, אויב איר וועט זאָגן, אַז איר האָט מיר אויסגעביטן פּאַנעיעלמער“. מיר זיינען זיך ניט צונויפגעגאַנגען, פונם האַנדל איז גאָרניט געוואָרן, איך בין געגאַנגען אַהיים. מיר האָבן זיך מישב געווען אין דער זאַך, אַז מיר וואָלטן געקאָנט עפּעס פאַרדינען, ווען מיר זאָלן זיי קריגן מיט אַכצען פּראָצענט דאַרונטער און זאָלן פאָרן דערמיט קיין פינלאַנד און אויסבייטן זיי אויף אָבליגאַציעס. די אָבליגאַציעס שטייען מיט פינף און צוואַנציג פּראָצענט נידעריגער פאַר רייכסגעלט און די פּאַנעיעלמער מיט פופצען פּראָצענט נידעריגער. מיר האָבן שוין געהאַט פריהער געקלערט פאָרן קיין לייפּציג, ס'איז באַ אונז געבליבן, אַז אונטער אַכצען פּראָצענט קאָנען מיר זיי ניט נעמען, אויב מיר זאָלן עפּעס פאַרדינען, דערצו נאָך די מאַטערניש פאָרן אום ווינטער קיין פינלאַנד. אין עטליכע טאָג אַרום שיקט ער ווייטער נאָך מיר און באָט מיר זעכצען פּראָצענט, איך וויל נישט, לסוף באָט ער מיר זיבעצען פּראָצענט. זאָג איך: „איך קאָן דאָס אַליין ניט טון, איר ווייסט, אַז מיין איידעם איז מיט מיר שותפות. איך וועל זיך מיט אים מישב זיין און אייך געבן ענטפער“. איך בין געגאַנגען אַהיים און איבערגערעדט מיט מיין איידעם. מיר האָבן אים געקענט, ער איז געווען זעהר קאַרג, מיר האָבן זיך געזאָגט: געוויס קאָן ער זיי ניט בעסער אויסברייגען אין דער גאַנצער שטאָט, וויינינגער זאָלן מיר ניט נעמען, איינס פּראָצענט אויף דער סומע מאַכט אויס דריי הונדערט רייכסטאָלער. בכן האָבן מיר געשיקט דורך אונזער דינער אַ פאַרחתמעטן בריוו: מיר קאָנען ניט נעמען וויינינגער ווי מיט אַכצען פּראָצענט דאַרונטער. דאָס דינגען זיך האָט געדויערט אודאי פערצען טאָג. לסוף זיינען מיר דורכגעקומען, ער האָט אונז

באַשטעלט אַן אָוונט. מיר זיינען געקומען צו אים, איך האָב באַ זיך געהאַט די סומע געלט. זאָגט ער: „איך האָב מיט אייך נעכטן אָפּגערעדט אויף דרייסיג טויזנט רייכסטאָלער, אָבער איך האָב שוין אויף דריי טויזנט רייכסטאָלער אויסגעביטן באַם סוחר עקהאָלם צו זיבעצן פּראָצענט דאַרונ־טער". ער האָט מיר געוויזן אַ וועקסל אויף אַ חודש קרעדיט. זאָג איך, מיר וואָלט ניט אויסגעמאַכט, ער זאָל האָבן אויסגעביטן נאָך מער. ס׳זיינען געווען לויטער צוויי־טאָלער־צעטלען. מיר האָבן אָנגעשטאָפּט פולע קעשענעס און נאָך אַ נאָזטיכל הינטער דעם פּעלץ, ער האָט אונז נאָך אַמאָל פאַרבאָטן, מיר זאָלן ניט זאָגן, אַז מיר האָבן אים אויסגעביטן. איך האָב זיך געגרייט צו פאָרן קיין אַבאָ. איך האָב מיטגענומען איינעם פון מיינע דינסטמענטשן, איך האָב אויך מיטגענומען פינף הונדערט שטיק דוקאַטן, וואָרום אין פינלאַנד קריגט מען פאַר זיי מיט עטליכע שילינג מער, איידער דאָ. מיין באַדינער האָט אויך מיטגענומען פאַר עטליכע טויזנט רייכסטאָלער גאַלאַנטעריי־סחורה.

מיר זיינען געפאָרן קיין אַבאָ. איך האָב דאָרטן געהאַט עטליכע באַקאַנטע, אַ גאָלדשמיד, וואָס האָט באַ מיר שטענדיג גענומען דוקאַטן, אויך אַ גאַרבער, וואָס האָט געקויפט באַ מיר רינדלעדער בעתן קריג. איך האָב דאָרט אויך געהאַט אַ באַקאַנטן באַאַמטן פון קריגסקאָמיסאַריאַט. איך בין נעגאַנגען צו דעם גאָלדשמיד און האָב אים געפרעגט, צי דאַרף ער ניט קיין דוקאַטן. ער האָט מיר אויסגעביטן הונדערט שטיק. איך פרעג אים, צי וויל ער מיר ניט אויסבייטן פּאַנעיעלמער אונטער דער פּרייז. מיר זיינען דורכגעקומען פאַר עטליכע הונדערט רייכסטאָלער, און איך האָב באַ אים געקריגן רייכסגעלט. איך בין געגאַנגען צום גאַרבער, און יענער האָט מיר אויסגעביטן פּאַנעיעלמער פאַר טויזנט פינף הונדערט רייכסטאָלער, האָב געקריגן באַ אים אַביסל באַנקאָ, אָבליגאַציעס און רייכסגעלט. איך האָב געשיקט מיין באַדינער אין צוויי קליינע שטעטלאַך אַ פּאָר מייל פון אַבאָ; דאָרט האָבן געוואוינט אַ סך מענטשן, וואָס פלעגן שטענדיג קומען מיט האָלץ קיין שטאָקהאָלם. ער האָט היפּש אויסגעביטן און איז צוריקגעקומען. אין זיין אויסנזיין איז געקומען צו מיר דער גאָלדשמיד און זאָגט, ער האָט נאָך עטליכע הונדערט רייכסטאָלער, וואָס ער וויל אויסבייטן. איך בין געגאַנגען צו אים, מיר האָבן זיך אויסגעגלייכט און איך האָב אים צוגעציילט די פּאַנע־יעלמער. ער זאָגט: „האָט איר ניט קיין קליינע צעטלען, איצט זיינען זיי דאָ קנאַפּ פאַראַן. די צוויי־רייכסטאָלער־צעטלען זיינען שוין געווען אַזוי זעלטן, און איצט זעהט מען ניט קיין אַנדערע, נאָר די צוויי־רייכסטאָלער־צעטלען. דאָ קומען פאַר אַזוינע פאַלשקייטן, מ׳האָט שוין דאָ אַריינגעזעצט לייט, וואָס האָבן געמאַכט פאַלשע צוועלף־שילינג־צעטלען און צוויי־רייכסטאָלער־צעטלען. מ׳קאָן ניט זיין גענוג אָפּגעהיט, דערצו קומט דאָס אויס זעהר חרושדיג,

וואָס מ'זעהט נאָר די צוויי־רייכסטאָלער־צעטלען". זאָג איך: דאָ קאָן קיין פאַלשקייט ניט זיין, זיי זיינען אַלע דאָ געדרוקט באַ דעם היגן בוכדרוקער, מ'קאָן באַ אים אָנפרעגן. איך האָב שוין דאָ געהאַט אויסגעביטן זיבעצען טויזנט רייכסטאָלער, איך האָב שוין אויך געהאַט געשיקט פאַר זעקס טויזנט רייכסטאָלער אָבליגאַציעס אַהיים צו מיין איידעם. ס'איז מיר געבליבן נאָך אַביסל אויסצובריינגען און איך האָב שוין געקלערט פאָרן קיין לייפּציג.

עטליכע טאָג נאָך דעם, ווי איך בין געווען באַ באָרגסטרעם, — אַזוי האָט געהייסן דער גאָלדשמיד —, זיינען געקומען צו מיר דריי מאַן פון דער שטאָט־וואַך, אַן אונטעראָפיציר און אַ גרויסער המון. זיי זיינען האַסטיג אַריין, האָבן פאַרחתמעט מיין קיפערט, האָבן מיך אַרויסגעשלעפּט פון מיין צימער און האָבן דאָס פאַרחתמעט, און איך האָב געמוזט מיט זיי מיטגיין אַלס אַרעסטירטער אין דער קאַנצעלאַריע. די גאַנצע שטאָט איז געווען אויף. איך האָב ניט געוואוסט וואָס, איך האָב זיך פירגעשטעלט: מיין באַדינער האָט פאַרקויפט עטליכע זאַכן אין שטאָט און האָט זיך ניט געמעלדעט אין קאַנצעלאַריע מיט זיין פּאַס, דעריבער רופט מען מיך. איך בין אַריין אין שלאָסקאַנצעלאַריע: זי איז פול געפּאַקט מיט מענשן. דער גאָלדשמיד איז דאָ געשטאַנען, דער לאַנדסעקרעטאַר און אַ נאָטאַריוס איז געזעסן. דער גאָלדשמיד פרעגט מיך, צי האָב איך מיט אים ניט געביטן, און וואָס האָבן מיר אויסגעביטן. זאָג איך, איך האָב דאָ מיין טאַשנביכל, און האָב איבערגעלייענט פון דאָרט, וואָס ער האָט געקריגן באַ מיר פון דוקאַטן און פּאַגעיעלמער. ער האָט אויך געהאַט זיין רעכענונג, זאָגט ער, ס'איז ריכטיג. „האָט איר ניט געזאָגט, אַז איך מעג זיך אָנפרעגן באַם היגן בוכדרוקער, צי די דאָזיגע צעטלען זיינען ריכטיג, ווייל קיין אַנדערע צעטלען, חוץ הי, זיינען ניט געדרוקט געווען?" זאָג איך: יאָ! זאָגט ער: „דאָ שטייט דער הער מאַגיסטער — אַזאַ טיטל האָט געהאַט דער בוכדרוקער, יענער זאָגט: אייערע צעטלען זיינען פאַלשע; ער האָט זיי ניט געדרוקט". דערביי איז געשטאַנען נאָך אַ סעקרעטאַר, ער האָט געהייסן לונד. ער איז געווען אין דער שטעמפּלקאָנטאָר אין באָרגאָ, וואו מ'האָט געשטעמפּלט די אַכט־שילינג־צעטלען, וואָס איך האָב דאָס אויסגעריכט. דער דאָזיגער סעקרעטאַר האָט זיי אונטערגעשריבן. מ'פרעגט אים, צי איז דאָס זיין אונטערשריפט. זאָגט ער, ס'זעהט אויס גוט נאָכגעמאַכט, אָבער ס'איז פאַלש. אהרון האָט געמאַכט די ערשטע, מסתמא האָט ער געמאַכט די לעצטע אויך. ס'איז מיך באַפאַלן אַזאַ שרעק, אַז איך בין געפאַלן חלשות. לסוף האָט מען מיך אויפגעמונטערט, אויפגעהויבן און אַוועקגעזעצט אויף אַ שטול. דער לאַנד־סעקרעטאַר איז געווען זעהר אַ לייטישער מענש, זאָגט ער צו מיר: „וואָס זייט איר אַזוי איבערגעשראָקן, איר מוזט דאָס וויסן, באַ וועמען האָט איר זיי

נענומען". איך בין געקומען צו זיך און זאָג, איך װעל דאָס געװיס זאָגן, אָבער דאָ זײנען צו פיל מענשן, װאָרום איך האָב זי געקריגן באַ אַ גרויסן מאַן. אין קאַנצעלאַריע זײנען געװען די אַלע, װאָס האָבן באַ מיר געביטן. דער לאַנדסעקרעטאַר האָט זײ געבעטן, זײ זאָלן אָפּטרעטן. זײ זײנען אַלע אָפּגעטרעטן, אָבער דער פּיסקאַל האָט ניט געװאָלט. ער זאָגט: „איך בין דער אָנקלאָגער, איך דאַרף דאָס אויך װיסן". אָבער מ'האָט אים געהייסן זיך דערװייטערן. ס'איז געבליבן ניט מער װי דער לאַנדסעקרעטאַר, דער נאָטאַריוס און איך. דער לאַנדסעקרעטאַר פרעגט מיך, באַ װעמען האָב איך זײ גענומען, זאָג איך: באַם גראַף מונק. ער איז געבליבן שטיל און האָט געקוקט אויפן נאָטאַריוס אַ היפּשע װײלע. איך האָב זיך דאָס באַמערקט און קלער זיך, דאָ איז עפּעס. לסוף זאָגט ער: „ליבער פרײנט, איך האָב אײך קײנמאָל ניט געקענט, אָבער איך האָב אַ סך פון אײך געהערט, אַז איר זײט דאָ געװען באַ דער אַרמײ און אַן ערליכער מאַן. האָט איר ערות, אַז איר האָט זײ באַ אים געקריגן?" נײן, קײנער איז דערבײ ניט געװען חוץ מיר און מײן אײדעם. איך האָב מיט אים אָפּגעמאַכט אויף דרײסיג טױזנט טאָלער, און װי איך בין צו אים אויף מאָרגן געקומען אָפּנעמען דאָס געלט, האָט ער נאָר געהאַט זיבן און צװאַנציג טױזנט טאָלער. ער האָט מיר געװיזן אַ װעקסל פונם סוחר עקהאָלם אויף אַ חודש. באַ אים האָט ער אויסגעביטן מיט אַ פּראָצענט װעלװעלער דרײ טױזנט רײכסטאָלער, מער װײס איך ניט צו זאָגן. דער נאָטאַריוס האָט דאָס אַלץ פאַרשריבן אין פּראָטאָ־קאָל, נאָכדעם זאָגט ער: „מײן פרײנט, אײער קיפּערט, װאָס איר האָט, װעל איך הײסן אַהער אַרויפטראָגן, איר קאָנט דאַרויף אַרויפלײגן אײער שטעמפּל. איר װעט האָבן הױז־אַרעסט מיט סאָלדאַטן". מ'האָט אַרײנגערופן דעם פּיסקאַל. דער לאַנדסעקרעטאַר זאָגט צו אים, ער זאָל אַרויפברײנגען מײנע זאַכן און מיר געבן הױז־אַרעסט מיט סאָלדאַטן. זאָגט דער פּיסקאַל: „איך װעל ניט געבן קײן הױז־אַרעסט, ס'שטײט אין געזעץ, װען מ'כאַפּט אײנעם מיט פאַלש געלט, זאָל מען אים שמידן אין קײטן און שטאַרק היטן". בכן זאָל מען מיך אַרײנזעצן אין קעלער אונטער דער קאַנצעלאַריע. זאָגט דער לאַנדסעקרעטאַר, ער זאָל אַזױ ניט האַנדלען, דער דאָזיגער מאַן איז ניט קײן גנב. ער אָבער זאָגט, אַז ער פירט זיך לױט אונזער געזעץ. זאָגט דער לאַנדסעקרעטאַר: „גײט אַרײן אַהין און גלײכט זיך אויס". ס'איז געװען אַ באַזונדער קאַמער אין דער קאַנצעלאַריע. װי מיר זײנען אַרײנ־געגאַנגען, — איך האָב געהאַט דוקאַטן אין קעשענע, — האָב איך גענומען אַ האַנט פול און האָב דאָס אים אַרײנגעשטעקט אין האַנט. ער האָט זײ ניט געצײלט, איך האָב זײ אויך ניט געצײלט. ער האָט מיר געדאַנקט, געדריקט די האַנט און זאָגט: „איך בין אײער פרײנט". מיר זײנען צוריק

אַריינגעגאַנגען. דער לאַנדסעקרעטאַר פרעגט, צי מיר האָבן זיך שוין אויסגעגלייכט. זאָגט דער פיסקאַל: „איך גיי מיט אים אויף זיין קוואַרטיר, וויפיל סאַלדאַטן וואָך זאָל איך נעמען?" זאָגט דער לאַנדסעקרעטאַר, גאַנץ גענוג צוויי מאַן. זאָגט דער פיסקאַל, מ'קאָן ניט וויסן, ס'איז מיגליך, אַז דער המון זאָל אים באַפאַלן, זיי ריידן אַזוי שלעכט, דער המון; בעסער וועט מען נעמען פיר: צוויי פאַרן טויער און צוויי פאַר דער טיר. דער גאַנצער המון איז אונז נאָכגעגאַנגען, מיר זיינען געקומען צו דער קוואַרטיר, האָבן זיי זיך אַלע געוואָלט אַריינרייסן. דער פיסקאַל האָט געמוזט ברייגגען נאָך צוויי מאַן וואַך. פון שרעק בין איך קראַנק געוואָרן און געלעגט זיך צו בעט.

ס'איז געקומען צו מיר צו גיין מיין אַ גוטער פריינט, אַ קאַפּיטאַן, האָט מיטגעפילט מיין צער, ער זאָגט צו מיר: „ליבער אהרון, איר קאָנט זיך אויף מיר פאַרטרויען, איך שווער אייך. ס'קאָן מיגליך זיין, אַז איך זאָל אייך העלפן, זאָגט מיר נאָר דעם אמת, וואו האָט איר דאָס גענומען". איך בין געווען זיכער אין דעם מענשנס ערליכקייט און האָב אים דערציילט די גאַנצע געשיכטע. זאָגט ער: „דאָס איז גוט, מונק איז מיינער זעהר אַ גוטער פריינט, איך שיק צו אים באַלד אַ קוריער, ער זאָל אַהער שרייבן, אַז מ'זאָל אייך אַרויסלאָזן, ער וועט ניט לייקענען. איר קאָנט שרייבן אַ בריוו צו אייער איידעם און ערגערט זיך ניט, ס'וועט אַלץ גוט זיין". איך האָב באַלד אָנגעשריבן אַ בריוו צו מיין איידעם, דער קאַפּיטאַן האָט אַוועקגעשיקט אַ קוריער קיין שטאָקהאָלם. ס'איז געווען אַזאַ אויפלויף, אַז די סאַלדאַטן האָבן געהאַט גענוג צו טון אָפּצוהאַלטן דאָס פאָלק. מ'האָט וועגן דעם וסמעלדסט דעם בירגערמייסטער. דאָס איז געווען אַ בראַווער מאַן. ער האָט געהייסן, מ'זאָל מיר געבן אַ גוט אָרט אין ראַטהויז. מיין בעל־הבית, וואו איך האָב געוואוינט, האָט מיר אַרויפגעשיקט אַ גוט בעט. איך בין אָבער געווען זעהר קראַנק, דריי טאָג האָב איך גאָרניט געגעסן, און דער פיסקאַל, אויך מיין באַרינגער האָבן געוואָלט נישט אַנדערש, איך זאָל שיקן נאָך אַ דאָקטאָר. איך האָב ניט געוואָלט קיין דאָקטאָר, איך האָב מורא געהאַט, זיי זאָלן ניט אָפּמאַכן מיטן דאָקטאָר, ער זאָל מיר עפּעס איינגעבן צום שטאַרבן. דער בירגערמייסטער און די ראַטמענער זיינען אַלע אַריינגע־גאַנגען צו מיר און האָבן מיך צוגערעדט, אָבער איך האָב ניט געוואָלט הערן פון קיין דאָקטאָר. ס'איז צו מיר אַריינגעקומען איינער, גערעדט צו מיר אויף דייטש, ער האָט מיך געקענט, מיך אָנגערופן בּאַם נאָמען. „איר קענט מיך ניט? איר זייט געקומען קיין שטאָקהאָלם פונקט, ווען איך בין געקומען. איך בין געווען בּאַם כירורג לעמאַן און בין זעהר אָפט געווען בּאַ אייך". איך האָב אים דערקענט. ער זאָגט: „איך בין דאָ פעלדשער אין פאָלק, איך וועל אייך עפּעס פאַרשרייבן; אויב איר וועט דאָס ניט איינגעמען, קאָנט איר

געפערליך קראַנק ווערן און שטאַרבן". זאָג איך: ס'איז דאָך אַלצאיינס, שטאַרבן פון אַ קרענק אָדער פון אַ רעצעפּט. זאָגט ער: „מיינט איר באמת, אַז מ'וויל אייך פאַרסמן; איך וואָלט זיך קיינמאָל ניט געריכט, אַז איר זאָלט מיך האַלטן פאַר אַזאַ פאַרדאָרבענעם מענשן, איך וועל אַליין פריהער איינגעמען אַביסל". ער האָט מיר פאַרשריבן אַ רעצעפּט, האָט דאָס מיר געבראַכט און האָט דערפון אַליין איינגענומען. דער מענש האָט מיר אַ סך גוטס געטאָן, האָט מיר געהאָלפן צו מיין געזונט. איך האָב געהאַט אַ סך גוטע פריינט, וואָס פלעגן קומען צו מיר און טרייסטן.

צו גראַף מונק איז געקומען דער קוריער מיט דעם בריוו צו מיין איידעם. ער האָט געשיקט רופן מיין איידעם, האָט אים אָפּגעגעבן דעם בריוו און זאָגט, וואָס פאַר אַן אומגליק דאָס איז, וואָס איך בין געפאָרן קיין אַבאָ, „אָבער איר וועט זעהן, אַז איך בין ערליך, איך וועל זעהן אַרויסצונעמען אייער שווער". ער איז געגאַנגען צו גענעראַל קלינגשפּאָרן —, דאָס איז געווען דער גובער־נאַטאָר איבער פינלאַנד —, און האָט אים מודה געווען, אַז ער האָט בּאַ מיר אויסגעביטן די פּאַגיעלמער; ער זאָל אַזוי גוט זיין און שרייבן דעם מאַגיסטראַט אין אַבאָ, זיי זאָלן מיך ניט באַליידיגן, איך בין אַן ערליכער מאַן. דער בירגערמייסטער האָט געקריגן דעם בריוו. ער אַליין איז צו מיר געקומען, דער בירגערמייסטער, און פרעגט מיך, צי האָט ער מיך באַליי־דיגט. זאָג איך: „איר האָט מיר אַ סך גוטס געטאָן". ער האָט מיר איבערגעלייענט גענעראַל קלינגשפּאָרנס אַ בריוו, זיי זאָלן מיך ניט האַלטן שטרייננג, זיי זאָלן מיר מאַכן באַקוועמליכקייטן. איך בין אַן ערליכער מאַן, ס'וועט זיך אַלץ באַווייזן צום סוף. „נו, — זאָגט דער בירגערמייסטער, — איך האָב אייך שוין נעכטן געזאָגט, אויב איר ווילט גיין ערגעץ, איז נעמט מיט אייך מיט אַ סאָלדאַט. מיר ווייסן שוין אַ סך". וואָרום דער גראַף האָט שוין געשיקט זעקס טויזנט רייכסטאָלער אין שלאָסקאַנצעלאַריע, אויך אַזוינע פּאַגיעלמער, מ'זאָל דאָס אים אויסבייטן אויף רייכסגעלט. אָבער דער בירגערמייסטער האָט דאָס מיר ניט דערציילט.

ס'איז געקומען אַ סוחר פון לאָוויזאַ צו אַ סוחר קיין אַבאָ, איינער פון די גרעסטע סוחרים. ער איז געווען אַ ראַטמאַן, ער האָט געהייסן טראַפּ. ער האָט געוואָלט בּאַ טראַפּן קויפן סחורה און איז איבער נאַכט געווען בּאַ טראַפּן. דער האָט אים דערציילט, אַז מ'האָט מיך דאָ אַרעסטירט, איך האָב דאָ געביטן אַ סך פּאַגיעלמער, און אַלע פאַלשע. איך מוז נאָך דער־מאָנען, אַז דער לאַנדסעקרעטאַר, ווי דער פיסקאַל האָט אים געבראַכט מיין קיפערט, האָט געזאָגט: „איך קאָן דעם דאָזיגן פּראָצעס ניט אָננעמען, איך מוז מאָרגן אָפּפאָרן וועגן קרייגנגעשעפטן און קום צוריק אַהיים ניט פריהער

ווי אין פערצען טאָג אַרום. טראַגט אָפּ דעם קיפּערט די קעמנערסראַטן, מאָרגן וועל איך אַהין אָפּשיקן דעם פּראָטאָקאָל אויך". בכן איז ווי נאָר איך בין געזונט געוואָרן, האָב איך געמוהט אַלע טאָג גיין אַהין, האָבן שוין אַלע געוואוסט, וואָס איך האָב געזאָגט אין דער שלאָסקאַנצעלאַריע. דער לאַוויזער סוחר זאָגט: „איך האָב אייערנעכטן געביטן באַם סוחר ענאָניוס דריי הונדערט רייכסטאַלער פּאַנעיעלמער, ער האָט נעקריגן פון דער פּאָסט אַ גרויסן פּאַקעט מיט פּאַנעיעלמער, ס'קאָן זיין, אַז די זיינען אויך פּאַלשע". זאָגט טראַפּ: „לאָזט מיך אַ קוק טון". האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז דאָס זיינען טאַקע די אייגענע. טראַפּ איז געקומען צו מיר און דאָס אַלץ מיר דערציילט. דאָס איז געווען פאַר מיר אַ גרויסע טרייסט. ס'איז געווען אַן אַפּטייקער פון סענטמיכעל, ער איז געקומען קיין אַבאָ באַלד ווי איך בין אַרעסטירט געוואָרן. ווען איך בין שוין געווען פיר וואָכן אַרעסטירט, איז דער אַפּטייקער ווידער געקומען קיין אַבאָ און דערציילט, ס'איז געקומען צו אים אַן אָפּיציר און האָט אים געפרעגט, צי וויל ער ניט בייטן פּאַנעיעלמער פאַר רייכסגעלט. זאָגט ער: „יאָ, דאָס קאָן איך טון, וויפיל האָט איר פּאַנעיעלמער?" זאָגט ער: „איך האָב פאַר דרייסיג טויזנט רייכסטאַלער". זאָגט ער: „ברייננט אַריין אייער קיפּערט, מיר וועלן זעהן דורכקומען". דער אַפּטייקער האָט אים געבעטן, ער זאָל עפענען דעם קיפּערט, ער האָט באַ אים געוואָלט בייטן עטליכע טויזנט רייכסטאַלער, און אַז ער האָט זיך צו זיי צוגעקוקט, זיינען זיי אַלע געווען פאַלשע. ס'איז געווען נאָר אַ קליינער סימן, מ'זאָל דאָס דער־קענען. דער אַפּטייקער זאָגט צו אים: „מיין פריינט, די דאָזיגע צעטלען זיינען אַלע פאַלשע, איך קאָן זיי אייך ניט לאָזן, איך מוז זיי האָבן באַ זיך, אַ איד זיצט אַרעסטירט אין אַבאָ, ער האָט אויך געביטן אַזוינע פאַלשע צעטלען. אָבער אַז איר וועט מיר אויסזאָגן דעם אמת, באַ וועמען איר האָט זיי געקריגן, וועל איך אייך ניט אומגליקליך מאַכן". יענער זאָגט, ער האָט זיי באַקומען אויף קאָמיסיע פון גראַף מונק, ער זאָל זיי אויסבייטן. זאָגט דער אַפּטייקער: „איך וועל אייך ניט אומגליקליך מאַכן, אָבער מאַכט זיך אַליין ניט אומגליקליך און בייט ניט אַזוינע פאַלשע געלטן". זאָגט ער: „איך וועל קיין איין שטיק ניט בייטן, איך פאָר באַלד צוריק קיין שטאָקהאָלם און גיב זיי צוריק אָפּ מונקען". אַזוי האָט דער אַפּטייקער דערציילט, און איך האָב דאָס באַלד געקריגן צו וויסן; דאָס איז מיר געווען אַ גרויסע הילף צו מיין אומשולד. אָבער מיין איידעם אין שטאָקהאָלם האָט דערפון גאָרניט געוואוסט, ער האָט נאָך אַלץ געמיינט, אַז מונק וועט דאָס לייקענען. דערצו נאָך בין איך אין פינלאַנד, וואו גראַף מונק איז אַ געבוירענער און האָט דאָ אַלע זיינע פריינט, דער אַמטהויפּטמאַן געהער אויך צו זיין פאַמיליע. אָבער ער איז ניט געווען אין דערהיים, וואָרום ס'איז געווען רייכסטאָג אין געפלע.

מיין אײדעם איז דעריבער געפֿאָרן קײן געפּלע צו רײדן װעגן מיר מיטן קיניג. ער האָט גערעדט מיטן קיניג, האָט אים פֿירגעשטעלט מײן אומגליק: אין אַבּאָ קען איך קײנעם ניט, און אַזאַ שװערער אַרעסט. דער קיניג האָט אים געטרײסט און געזאָגט: „איך װעל שיקן קײן אַבּאָ, פֿאָרט אַהײם".

ס'איז געװען זעהר אַ שװערער װינטער, מיטן גלײכן װעג האָט מען קײן אַבּאָ ניט געקאָנט פֿאָרן איבער די אָזערעס, נאָר מ'האָט געמוזט פֿאָרן פֿון צפֿונ־זײט אַרום און אַרום; דאָס איז געװען בּאַ דרײ הונדערט מײל. דער קיניג האָט געשיקט פֿון געפּלע אַ פֿאָלקאָװניק יעגערהאָרן און אַ בּאַפּולמעכטיגן קײן אַבּאָ; זײ און דער יוסטיצקאַנצלער יעאָריוס אין אַבּאָ זאָלן דאָס זײן די קאָמיסיע, זײ זאָלן מיך פֿאַרהערן. זײ זײנען געװען דרײ װאָכן אין װעג פֿון געפּלע קײן אַבּאָ. כּמעט אַלע טאָג פֿלעגט מען מיך רופֿן צו די קעמנערס־ראַטן און אויספֿרעגן, אָבּער אַלץ קלײניגקײטן: װעמען איך האָבּ אויסגעבּיטן און װאָס האָבּ איך דערפֿאַר געקריגן. אָבּער דער עיקר איז געװען דאָס, װאָס איך האָבּ געזאָגט אין דער שלאָסקאַנצעלאַריע, האָבּ איך דאָ אויך אַנדערש ניט געקאָנט זאָגן. פֿון די צװײ שטעט, װאוהין איך האָבּ געשיקט מײן בּאַדינער, און ער האָט דאָרט אויסגעבּיטן עטליכע טױזנט רײכסטאָלער, איז מען אויך געקומען אַהער און מ'האָט זיך בּאַקלאָגט, זײ װילן צוריק האָבּן זײער געלט. איך האָבּ געזאָגט: איך פֿאַרלאָז זיך אויפֿן געריכט, װי זײ װעלן זאָגן, װאָרום געלט האָבּ איך געהאַט אין מײן קיפֿערט. אײן אָװנט, איך בּין געזעסן אין מײן װאַכשטוב, קומט צו מיר אַרײן דער בּאַפּולמעכטיגטער ריקמאַן פֿון שטאָקהאָלם און זאָגט מיר, מאָרגן צען אַזײגער זאָל איך קומען צום פֿאָלקאָװניק יעגערהאָרן, דער קיניג האָט אים געשיקט פֿון געפּלע אַהער. ער האָט מיר דערצײלט פֿון מײן אײדעם, אַז ער איז געװען בּאַם קיניג, און דער קיניג איז געװען זעהר גנעדיג און גערעדט מיט אים. צו מאָרגן איז ריקמאַן געקומען און האָט מיך גערופֿן. איך בּין אַרײנגעקומען, איז געזעסן יעגערהאָרן און יוסטיצקאַנצלער יעאָריוס, װאָס איך האָבּ אים ניט געקענט. יעגערהאָרן זאָגט צו מיר: „הײסט איר אהרון איזאַק?" יאָ, זאָג איך. זאָגט ער: „איך האָבּ אַ גרוס צו אײך פֿון גוסטאַװ דעם דריטן. ער װײסט, אַז איר זײט אַן ערליכער מאַן. דאָ האָט איר צװעלף פּאַנעיעלמער צעטלען, זײ זײנען בּאַהעפֿט מיט אַ פֿאָדים, און דער קיניג האָט דאַרויף זײן שטעמפּל געלעגט. איז דאָס פֿון די צעטלען, װאָס איר האָט אויסגעבּיטן בּאַ מונקן?" זאָג איך: יאָ! ער האָט מיך אָנגעהויבּן פֿאַרהערן. „איר האָט דאָך געמאַכט די שטעמפּלען צו די ערשטע פּאַנעיעלמער, דאַרפֿט איר דאָך דערקענען אײער אַרבּעט". זאָג איך: ס'זײנען פֿאַראַן נאָך שטעמפּלקריצער, װאָס מאַכן דאָס אַזױ גוט, װי איך. ער האָט גענומען אַ צעטל ניט קײן פֿאַלש און װײזט מיר די שטעמפּלען אײנס קעגן אַנדערן און זאָגט: „זײ זײנען בּײדע

גלייך, איר האָט זיי בײדע געמאַכט, דאָס איז זיכער". ער האָט מיר געשטעלט אַ סך פראַגן. דאָס האָט געדויערט איבער צוויי שעה. לסוף זאָגט ער צום יוסטיצקאַנצלער: „וואָס זאָגט איר דאַרויף, ער וויל ניט מודה זיין, כּלומרשט האָט ער ניט געוואוסט, אַז דאָס זיינען געווען פאַלשע צעטלען?" זאָגט דער יוסטיצקאַנצלער: „איך האָב שוין נעכטן געזעהן די אַקטן און מוז אָפן זאָגן, אַז איך קאָן אהרון איזאַק ניט באַשולדיגן, אַז ער האָט געוואוסט, אַז דאָס איז פאַלשע צעטלען, וואָרום ווען ער זאָל דאָס האָבן געוואוסט, וואָלט ער אַהער ניט געקומען, וואו אַלע אַנדערע צעטלען זיינען געווען געדרוקט און וואָלט ניט צוגערערט, מ'זאָל זיך אָנפרעגן באַם היגן בוכדרוקער". יעגערהאָרן נעמט דאַן אַרויס אַ באַפעל פונם קיניג און לייענט: „דער איד אהרון איזאַק זאָל פאָרן קיין שטאָקהאָלם מיט דעם באַפולמעכטיגטן דיקמאַן, אָבער דיקמאַן זאָל אים ניט הייסן, ווי אַזוי צו פאָרן, אהרון איזאַק פאָרט לויט זיין באַדערפניש". ער פרעגט מיך, ווען איך וויל פאָרן. זאָג איך, איך האָב דאָ נאָך אַ סך צו טון, איך וויל צוריק איינלייזן די צעטלען, וואָס איך האָב דאָ אין שטאָט אויסגעביטן אַזויפיל, וויפיל איך האָב באַ זיך רייכסגעלט. זאָגט יעגערהאָרן, דאָס קאָן איך טון, ווי איך וויל, קיינער קאָן מיר דאָ ניט שטערן, דער אָרדער איז פונם קיניג. „ווען איר וועט וועלן אַרויסגיין, קענט איר מיטגיין מיט דיקמאַנען". דאָס איז געווען דאָנערש־טאָג. איך בין אַרומגעגאַנגען און האָב צוריק געביטן די פאַנעיעלמער אַזויפיל, וויפיל איך האָב געהאַט רייכסגעלט. פרייטאָג אָוונט זיינען געקומען דריי קאָמיסאַריאַט־באַאַמטע קיין אַבאָ און פרעגן מיך, צי איך בין שוין פריי. זיי האָבן געהערט, אַז איך בין שוין אַרויס ריין, זיי ווילן מאָרגן פאָרן קיין שטאָקהאָלם, צי וויל איך ניט פאָרן מיט זיי? זאָג איך: ניין, מאָרגן איז שבת, און צווייטנס פעלן מיר פינף טויזנט רייכסטאָלער, וואָס איך מוז אומקערן פאַר פאַנעיעלמער. דאָס האָבן געהערט די לייט פון די צוויי קליינע שטעטלאַך, זאָגן זיי, ווען איך זאָג זיי צו, אַז זונטאָג פאָר איך מיט זיי, איז וואַרטן זיי אויף מיר. זאָג איך, איך קאָן פון דאַנען ניט אָפּפאָרן, איך מוז נאָך איינלייזן פאַנעיעלמער פאַר פינף טויזנט רייכסטאָלער און איך האָב ניט קיין רייכסגעלט. זאָגן זיי, אַז זיי וועלן דאָס שאַפן, איך זאָל זיי נאָר זאָגן, אַז זונטאָג פאָר איך מיט זיי. איך האָב זיי געמוזט געבן אַ האַנט, אַז זונטאָג פאָר איך מיט זיי. זיי זיינען געגאַנגען אין ראַטהויז און האָבן זיך געבעטן געבן די רעכענונג, וויפיל דאַרף איך נאָך איינלייזן פאַנעיעלמער, זיי ווילן האָבן די רעכענונג און באַצאָלן דאָס געלט. זאָגט דער בירגער־מייסטער, זיי קאָנען קריגן די רעכענונג און באַצאָלן, אָבער די פאַנעיעלמער קריגן זיי ניט, זיי ווערן אַלע פאַרפּאַקט אין קיפערט און מ'שיקט זיי אָפּ מיט אהרון איזאַקן קיין שטאָקהאָלם, זיי וועלן פאַרחתמעט ווערן מיטן מלוכה־

שטעמפּל. זאָגן זיי, די פּאַנעיעלמער דאַרף מען ניט. אָבער איך האָב ניט געוואוסט, ווער האָט באַצאָלט דאָס געלט. זונטאָג אין דער פריה בין איך זיך געגאַנגגען געזעגענען מיט די אַלע מענשן, וואָס זיינען מיר באַקאַנט געוואָרן בעת איך בין געווען אַרעסטירט. קיין באַפּולמעכטיגטער איז מיט מיר ניט געגאַנגען, נאָר איך און מיין באַדינער. מיר זיינען געקומען צו מיר אויף דער קוואַרטיר, די דריי קאָמיסאַריאַטלייט זיינען אויך דאָ געווען קוואַרטיר. דער האָפּן האָט זיך געשטעלט, אַזוי אַז מיר האָבן געקאָנט פאָרן אין שליטנס. יעדער האָט געמוזט האָבן צוויי שליטנס. ס׳זיינען מיטגעפאָרן נאָך איינינע פּאַרשוינען. מיר זיינען אָפּגעפאָרן. ווי מיר זיינען געקומען עטליכע מייל פון אַבאָ אין אַ גאַסט־הויז, זיינען דאָ געשטאַנען אַ סך שליטנס. דאָ איז געווען אַ ראָטהער, דער שטאַאַטסאַויפזעהער, אַ פיסקאַל, איינינע סוחרים. דער טיש איז געווען פול מיט קאַווע, שאָקאָלאַד, קוכן. ס׳איז געווען אַקעגן עלף אַזייגער. דאָ האָבן מיר געמוזט טרינקען קאַווע, שאָקאָלאַד, נאָכדעם האָט מען זיך גענומען צו בראָנפן, וויין, פּונש. דאָס האָט געדויערט ביז אַזייגער דריי. אַלע זיינען געווען מלא, נאָר איך בין געווען באַם פּאַרשטאַנד. איך פרעג דעם בעל־הבית, צי דאַרף איך באַצאָלן מיט דער געזעלשאַפט. ניין, ניין, ס׳איז שוין אַלץ באַצאָלט. די הערן פון אַבאָ האָבן שוין געכטן אַהער אַלץ געשיקט צו מכבד זיין דערמיט די הערן. נו, האָבן מיר זיך צעזעגנט; ווער ס׳האָט געוויינט, ווער ס׳האָט געלאַכט, אָבער אַלע זיינען געווען מלא, מיר זיינען אַוועקגעפאָרן. איך פרעג די קאָמי־סאַריאַטלייט, ווער האָט געצאָלט. זיי האָבן מיר ניט געוואָלט זאָגן. זיי זאָגן: אין שטאָקהאָלם וועל איך זיך דאָס דערוויסן. אין שטאָקהאָלם בין איך דאָס אויך ניט דערגאַנגגען. דאָ זיינען זיי געווען גוטע דריי וואָכן, און איידער זיי זיינען אָפּגעפאָרן, זיינען זיי זיך געקומען געזעגענען און האָבן געהאַלטן די רעכענונג, האָב איך באַצאָלט.

אָבער ווי מיר זיינען געקומען קיין שטאָקהאָלם מיט די דריי קאָמיסאַריאַט־לייט מיט זייערע באַדינער, האָבן אונז אַלע נאָכגעקוקט. ריקמאַן האָט געזאָגט, איך מוז מיט אים גיין אין פּאָליציי, וואָרום ער האָט ניט געהאַט קיין אָרדער, אַז איך מעג בלייבן אין דערהיים, ער דאַרף ערשט האָבן אַן אָרדער פון פּאָליציי וועגן די פּאַנעיעלמער, וואו זאָלן זיי בלייבן. מיר זיינען געפאָרן אין פּאָליציי. מיר זיינען דורכגעפאָרן גראַף מונקס הויז. ווען איך בין געקומען אין פּאָליציי, זאָגט דער פּאָליצמייסטער: „איך קאָן אייך ניט אָפּלאָזן אַהיים, איך האָב קיין באַפעל ניט, איך ווייס אויך ניט, וואוהין זאָל איך אַהינטון דאָס געלט און די אַקטן. איך וועל הייסן, אַז איר זאָלט בלייבן אין פיסקאַלקאַמער ביז איך וועל קריגן אַ באַפעל. שיקט אַהיים און זאָלן צו אייך קומען אייער פרוי און אייער איידעם“. אַזוי ווי מיר זיינען

אַזוי געשטאַנען, קומט אַריין גראַף מונקס באַדינער מיט אַ פאַרחתמעט פּאַפּיר, אינעווייניג זיינען געלעגן זעקס פאַנעיעלמער. ער האָט געשריבן דעם פּאָליצמייסטער: „אַזוי ווי איך האָב געהערט, אַז אהרון איזאַק איז אָנגעקומען אַהער אַלס אַרעסטאַנט, שיק איך אייך דאָ זעקס צעטלען, אויב זיינע צעטלען זיינען אויך אַזוינע, בעט איך אַרויסלאָזן אַהרון איזאַקן, ער האָט זיי מיר אויסגעביטן פאַר זיבן און צוואַנציג טויזנט רייכסטאָלער". נו, זאָג איך, איצט קאָן איך שוין אַהיים גיין. זאָגט ער: „איך מוז ווענן אייך פריהער מעלדן באַ דעם ריקסדראָט, איך וועל זעהן ווי ווייט מיגליך, אַז איר זאָלט נאָך היינט קאָנען גיין אַהיים". ער איז צוריקגעקומען און זאָגט, ער קאָן מיר נאָך קיין ענטפער ניט געבן, ער מוז פריהער ריידן ווענן דעם מיטן קיניג און אים ווייזן גראַף מונקס פּאַפּיר. מאָרגן צען אַזייגער קריגט ער ענטפער. איבער נאַכט זאָל איך בלייבן אין פּאָליציי. מיינע לייט האָבן מיר געבראַכט אַ בעט. צומאָרגנס צען אַזייגער איז דער פּאָליצמייסטער ווידער אַוועק. אַרום צוועלף אַזייגער איז ער צוריקגעקומען, האָט געבראַכט אַן אָרדער, אַז איך קאָן גיין אַהיים, אָבער אַ פּאָליצייבאַדינער זאָל באַ מיר בלייבן, ביז מונק וועט קומען מיט מיר פאַרן געריכט. ער דאַרף דאָס זאָגן פאַרן געריכט און מאָרגן טוט ער דאָס. אויף מאָרגן בין איך מיט אַן אויפזעהער געגאַנגען אין געריכט, אָבער גראַף מונק איז אַליין ניט געקומען. ער האָט געשיקט אַ פאָרשטייער, ער האָט געהייסן אָלאָף האָלם. ער האָט געהאַט זעקס אַזוינע צעטלען און האָט געשריבן דאָסזעלבע, וואָס ער האָט געשריבן דעם פּאָליצמייסטער. אָבער אין געריכט האָט מען געזאָגט: גראַף מונק מוז אַליין קומען און אויסגעפרעגט ווערן, וואו האָט ער געקריגן די צעטלען. מ'האָט אונז געהייסן קומען מאָרגן. איך בין געגאַנגען אַהיים און האָב געקריגן אַ פּאָליצייבאַדינער פאַר אַ שומר. דער שומר האָט זיך געקלאָגט, ער קאָן איינער אַליין די וואַך באַ מיר ניט האַלטן, באַ מיר אין וואוינונג זיינען פאַראַן צו פיל טירן און צוויי טרעפּ. האָב איך געקריגן צוויי סאָלדאַטן, צו איינעם אויף יעדער טיר, וואָס גייט אַרויס אויף טרעפּ. אויף מאָרגן זיינען מיר ווידער געגאַנגען אין געריכט, אָבער גראַף מונק איז ווידער ניט געקומען. ער האָט ווידער געשיקט זיין פאַרטרעטער אָלאָף האָלם און יענער האָט געזאָגט, אַז צו אים איז געקומען אַ פינישער סוחר און האָט אים פירגעלעגט אויסבייטן דרייסיג טויזנט פאַנעיעלמער, האָט ער זיי אים אויסגעביטן. אָבער זיי האָבן געזאָגט, מיר קאָנען אַנדערש ניט, דער גראַף אַליין מוז קומען מאָנטאָג. דעמזעלבן אָוונט האָט מען, לײדער, דערשאָסן דעם קיניג אין מאַסקאַראַד. מאָנטאָג זיינען מיר ווידער געקומען אין געריכט, אָבער דער גראַף איז אַלץ ניט געקומען, נאָר זיין פאַרטרעטער. ס'איז אויך געקומען אַן אַדוואָקאַט פיסקאַל, וואָס האָט אויך געזאָלט מיטפאָרשן

רי זאַך. ער האָט מיך געפרעגט איינינע פראַגעס, ער האָט געהאַט פאַר זיך די פּראָטאָקאָלן און האָט מיך געפרעגט, ווי אַזוי בין איך געקומען צו אים בײַטן. אָלאָף האָלם האָט אויך ניט געלייקנט. אָבער דערפון איז גאָר־ניט געוואָרן. מאָרגן זאָלן מיר ווידער קומען און דער גראַף זאָל אויך קומען. מיר זיינען געקומען, דער גראַף איז ווידער ניטאָ. זאָג איך צום קאַמער־פּרעזעס: „איר האַלט מיך פאַר אַ פאַרברעכער און איר האָט אַוועקגע־שטעלט צוויי סאָלדאַטן אין מיין וואוינונג. איך וויל מער די וואַך ניט האָבן בײַ זיך, איר קאָנט מיך דאָ האַלטן אַרעסטירט אין ראַטהויז. איך גיי מער ניט אַהיים, איך וויל דאָ האָבן מיין אַרעסט". זאָגט דער אַדוואָקאַט פיסקאַל: „מיר האָבן ניט קיין בּאַפעל אייך האַלטן אַרעסטירט דאָ". זאָג איך: „איר מעגט טון וואָס איר ווילט, מיט גוטן גיי איך ניט אַהיים, סיידן איר וועט מיר נויטן מיט גוואַלד". זיי האָבן מיר געהייסן אַרויסגיין אויף עטליכע מינוט, האָבן מיך צוריק אַריינגערופן און זאָגן, זיי וועלן גיין אין הויפ־געריכט און אָנפרעגן, ווי זאָלן זיי זיך האַלטן. דער קאַמערפּרעזעס און דער אַדוואָקאַט פיסקאַל זיינען געגאַנגען אין הויפגעריכט, אין עטליכע שעה אַרום זיינען זיי צוריק געקומען און פרעגן מיך, צי וועל איך צופרידן זיין, אויב איך וועל האָבן בּאַ זיך אַן אויפזעהער, קיין חרפה איז דאָס ניט, און לאַנג וועט דאָס ניט געדויערן אויך. זאָג איך: דערמיט בין איך צופרידן. ס'איז ווידער דערפון גאָרניט געוואָרן, אין צוויי טאָג אַרום האָט מען אונז ווידער געשיקט רופן. לסוף האָט דער געריכט געפּסקעט, אַז דער גראַף זאָל מיר בּאַצאָלן פאַר מיינע פאַנעיעלמער, דאָס איז געווען אַקעגן אַכצען טויזנט טאָלער, וואָס זיינען געווען אין געריכט, אָבער וואָס איך האָב אויסגעביטן דאָ אין שטאָקהאָלם. דאַרויף זאָגט אָלאָף האָלם, אַז די דאָזיגע האָט ער שוין איינגעלייזט, מיט די דאָזיגע צעטלען האָב איך ניט געהאַט צו טון; ווי נאָר די לייט, וואָס איך האָב בּאַ זיי אויסגעביטן, האָבן דערהערט, אַז איך בין אַרעסטירט אין אַבאָ, האָבן זיי אָננעקלאָגט מיין איידעם, האָט זיי אָלאָף האָלם איינגעלייזט. מיר אָבער מוזן בּאַצאָלן די אומקאָסטן. איך האָב מיר אָבער אַלץ געלאָזט געפעלן, אַבי נאָר פּטור צו ווערן פונם פּראָצעס.

דער קיניג איז געשטאָרבן פון דער וואונד נאָך דעם, ווי ער איז געלעגן דרייצען טאָג קראַנק. איך בּין נאָך אַלץ געווען אין הויזאַרעסט. בּאַלד ווי דער קיניג איז געשטאָרבן האָט מען מיך בּאַפרייט פון דעם הויזאַרעסט. דער פאָרשטייער אָלאָף האָלם האָט געזאָגט, איך זאָל קריגן מיין געלט, מ'זאָל איבּערציילן אין געריכט די פאַנעיעלמער, וואָס ליגן אין מיין קיפערט. מ'האָט אונז געהייסן קומען אין עטליכע טאָג אַרום, וועט אַלצדינג רעכט ווערן. מיין רעכענונג איז שוין געלעגן לאַנג אין קיפערט נאָך פון אַבאָ אָן. מיר זיינען געקומען אין געריכט, זאָגט מען מיר, איך זאָל גיין צום גראַף, וועל

איך קריגן מיין געלט. זאָג איך: ניין, איך גיי ניט אַהין, וואָרום איך האָב געהאוסט, אַז ער איז אַ היציגער מענש און איך קאָן אים מער ניט פאַרשווייגן. אָלאָף האָלם זאָגט, אַז מיין געלט איז שוין אָנגעגרייט. זאָג איך: „קאָנט איר דאָך מיר דאָ באַצאָלן". אָבער אין געריכט זאָגט מען מיר, איך זאָל אַקעגנקומען און גיין אָפנעמען מיין געלט, כדי זיי זאָלן ניט האָבן קיין איבעריגע טרחה. איך האָב זיך געלאָזט איינרייידן און בין אַוועקגעגאַנגען צו אים. זאָגט ער, איך זאָל אים געבן די רעכענונג. ער האָט זי דורכגעקוקט און זאָגט: „דאָ איז אייך שוין צוגעגרייט געלט, אַזוי ווי איך האָב דאָס געקריגן באַ אייך, אָפגערעכנט אַכצען פראָצענט". זאָג איך: „מיין פאָדערונג איז זיבעצען טויזנט טאָלער, וואָס איך האָב איבערגעגעבן אין געריכט און דערפאַר דאַרף איך קריגן רייכסגעלט. גענוג אַז איר האָט באַקומען צען טויזנט רייכסטאָלער פאַר דערזעלבער פריַיז, וואָס איך האָב אייך אויסגעביטן. דערצו האָב איך נאָך געהאַט אויסצושטיין אַ פראָצעס און האָב דערביי געווים פאַרלאָרן טויזנט רייכסטאָלער". זאָגט ער: „אויב איר ווילט ניט נעמען דאָס געלט, איז גייט צו אַלדי שוואַרצע יאָר". איך האָב געקענט זיין היציגן טעמפעראַמענט, דעריבער האָב איך אים ניט אָפגעענטפערט און בין אַרויסגעגאַנגען. איך זעה: אויפן הויף שטייט אַ גרויסער נייער רייזעוואָגן און זיינע לייט פאַקן אים. ער איז שוין פריהער געווען אין אומגנאָר באַם קיניג, פאַר דעם סקאַנדאַל [מיטן געלט] זאָל ער אַרויסגעשיקט ווערן פונם לאַנד אויף זעקס חדשים. איך האָב מורא געהאַט, אַז ער וועט אַוועקפאָרן, וועל איך פאַרלירן מיין געלט, בין איך באַלד געגאַנגען צום הערצאָג קאַרל און האָב אים דערציילט די גאַנצע געשיכטע. קיין שריפט האָב איך ניט געהאַט, איך האָב מורא געהאַט, אַז איך וועל דאָס ניט באַוויזן ביז ער וועט אַוועקפאָרן. זאָגט דער הערצאָג: „גייט גלייך צום יוסטיצקאַנצלער און זאָגט אים, ער זאָל אים באַלד געבן הויזאַרעסט". איך בין געגאַנגען צום יוסטיצקאַנצלער און זאָג אים, אַז דער הערצאָג האָט מיך געשיקט, ער זאָל דעם גראַף געבן הויזאַרעסט. זאָגט ער, דאָס איז ניט זיין זאַך, ער טאָר דאָס ניט. זאָג איך, אויב אַזוי מוז איך צוריקגיין צום הערצאָג און ברייננגען אַן אָרדער, אָבער די צייט איז קליין. זאָגט ער, איך זאָל קומען אין אַ שעה אַרום. אין אַ שעה אַרום בין איך ווידער געקומען, אָבער ער איז נאָך ניט געווען אין דערהיים. איך האָב געוואַרט אַ האַלבע שעה, איז ער געקומען און זאָגט, איך זאָל גיין צום רייכספראָקוראָר. איך בין געגאַנגען צום פראָקוראָר. זאָגט דער פראָקוראָר: „איך זאָג אייך אין הערצאָגס נאָמען, איר זאָלט זיך ניט ערגערן וועגן אייער געלט, דער גראַף האָט שוין הויזאַרעסט". איצט בין איך געווען צופרידן. אַלע מיינע גוטע פריינט, די גרעסטע פערזאָנען, האָבן מיר געזאָגט, איך וואָלט געווען דער

גרעסטער נאַר, ווען איך זאָל ניט מאָנען קיין פאַרגיטיגונג פאַר מיין שאָרן און שאַנר. לויט דעם שווערישן רעכט, ווען איינער באַשווינדלט דעם אַנדערן מיט פאַלש געלט, מוז דער שווינדלער שטראָף צאָלן דעם באַשווינדלטן העלפט פון דעם קאַפּיטאַל, וואָס ער האָט אים אָפּגענאַרט, ד. ה. אַז ער וואָלט מיר באַדאַרפט באַצאָלן די העלפט פון זיבן און צוואַנציג טויזנט רייכסטאָלער. איך האָב אָבער ניט געוואָלט אַזויפיל מאָנען. איך האָב גענומען אַן אַרוואָקאַט, האָב פאַרפירט אַ פּראָצעס און האָב געמאָנט זעקס טויזנט רייכסטאָלער פאַר מיין שאָרן און שאַנר, פאַר צייט פאַרלירן און פּראָצענט פאַר געלט. דערווייל איז איין טאָג קלאָר געוואָרן, אַז דער גראַף האָט אַרויסגעלאָזט אַזוינע פאַלשע פאַנעיעלמער פאַר ניין און ניינציג טויזנט און ניין הונדערט רייכסטאָלער. בכן האָט ער געמוזט געבן זיכערקייט מיט געלט פאַר דער ריזיגער סומע, וואָס ער האָט ניט איינגעלייזט. דעם גראַף האָט מען געהייסן אַרויספאָרן פון לאַנר, און ער האָט דאָ געלאָזט אַלאָף האָלם פאַר זיין פאַרשטייער. אַ צייט לאַנג האָב איך געפירט דעם פּראָצעס מיט אַלאָף האָלם און לסוף האָבן מיר זיך אויסגעגלייכט, איך זאָל קריגן פיר טויזנט רייכסטאָלער פאַר מיין שאָרן און שאַנר, פאַר מיינע הוצאות און פּראָצענט. באַ אַלעם דעם האָב איך ניט געוואוסט, וואו איך זאָל מיין געלט קריגן. איך בין געלאָפן אין אַלע עקן און האָב ניט געקאָנט דערגיין, וואו ער האָט דעפּאָנירט זיין געלט. לסוף האָט מען מיר אָנגעוויזן, איך זאָל קריגן באַצאָלט פון דער מלוכה־קאָנטאָר, איך האָב געקריגן אין אַ יאָר אַרום זיבן הונדערט רייכסטאָלער, אין אַ פערטל יאָר אַרום נאָך טויזנט און אַז. וו. אין פיר—פינף יאָר. פון די פיר טויזנט רייכסטאָלער האָב איך געהאַט זעהר ווייניג. מיינע הוצאות אין אַבאָ זיינען גאָרניט געווען קליין, עלף וואָכן בין איך געווען דאָרט אין אַרעסט, דאָ דריי וואָכן, אַ האַלב יאָר האָט געדויערט דער פּראָצעס. דאָ קאָן שוין יעדער פאַרשטיין, וואָס דאָס קאָסט. מיין געלט איז געשטאַנען אַזאַ לאַנגע צייט ניט פאַרווענדט.

בעת איך בין אויסגעוועזן פון דאַנען דריי יאָר· אין פינלאַנד די קריגסצייט האָט היגער קהל אָפּגעטאָן פאַרשיידענע שפלות [מאוסע זאַכן]. איך בין געקומען אַהיים און געטראָפן די קהלה צעריסן. איך האָב געהאַט מיין בית־הכנסת [שולכן] באַ מיר אין שטוב, דאָך האָב איך געצאָלט מיין חלק אויפן רב, שוחט און שמש. אָבער איך האָב זיך ניט געוואָלט כלל מיט זיי אָנקערן, וואָרום זיי האָבן זיך גענומען אַ בית־הקברות און האָבן ניט געהאַט ניט קיין בית־הכנסת, ניט קיין מקוה, און בלויז מיר צו להכעיס. איצט זיינען זיי געקומען און זאָגן, מיר זאָלן צוזאַמען מאַכן אַ קהלה. דער רב האָט זיך אַריינגעלעגט אין דער זאַך און זאָגט, מ'זאָל בויען אַ הויז אויפן בית־עולם; דאָרט ליגן שוין זעקס און צוואַנציג מתים, און דער נייער בית־עולם איז ניט

װײַט, קאָן מען די עטליכע מתים איבערטראָגן אויפֿן אַלטן בית־עולם. מיר זײַנען זיך צונויפֿגעקומען, האָב איך פֿירגעלעגט, אַז איך װעל אויסלײגן אויפֿן בנין דרײַ הונדערט רײַכסטאָלער און פֿינף שטיק קאַכל־אויװנס און װעל אויספֿועלן בײַם מאַגיסטראַט אויף מײַנע הוצאות אַ גאָרטן בײַם הויז, ס'זאָל לכל הפּחות אײַנטראָגן אַ פּאָר הונדערט פּלאַטן אַ יאָר, אויך װעל איך זעהן, ס'זאָל זיך קאָנען פֿיטערן אַ פּאָר קיה אַלץ אויף מײַנע הוצאות. יוסף שװאַן איז דעמאָלט געװען פּרנס, ער גופֿא איז מיט מיר געפֿאָרן, װאו איך האָב געקויפֿט געהילץ צום בויען. איך האָב אָנגעהויבן בויען, גענומען מאָנען געלט. זאָגן זײ, פֿריהער זאָל איך פֿאַרטון מײַנע דרײַ הונדערט טאָלער. איך האָב זיך ניט געשפּאַרט. װען איך האָב שוין געהאַט פֿאַרבויט פֿיר הונדערט טאָלער, האָב איך װײַטער גענומען מאָנען געלט, זאָגט מיר דער שײנער קהל: „מיר האָבן חרטה, איר קאָנט אײַך צונעמען דעם בית־הקברות, מיר דאַרפֿן אים ניט". זאָג איך: „דאָס איז מיר אַלצאײנס, אָבער קהל אויפֿן װאָרט געטרױ איך מער ניט, איר זאָלט דאָס מיר זאָגן פֿאַרן געריכט". װאָס האָב איך געהאַט פֿאַר אַ ברירה? איך האָב שוין אָנגעהויבן צו בויען, האָב איך געמוזט קריכן װײַטער און האָב פֿאַרבויט טויזנט זיבן הונדערט רײַכסטאָלער. זײ האָבן אָנגעהויבן צו בויען אויף דעם נײַעם בית־הקברות, אַ קלײנער פּלאַץ, געלעגן אונטערן באַרג. אויפֿן באַרג װאַלגערט זיך שטענדיג מיסט פֿון בהמות; װען ס'רעגנט, לויפֿט די אומרײנקײט פֿון דעם מיסט אויף דעם בית־הקברות. אַװדאי האָבן זײ שוין דאָרט מער פֿאַרבויט, אײדער איך. בכן בין איך געגאַנגען צום אונטערשטאַטהאַלטער און האָב געבעטן צונויפֿרופֿן קהל, און װי זײ זײַנען געקומען, זאָג איך, די דאָזיגע האָבן זיך מיט מיר אויסגעגלײַכט, אַז איך זאָל אויסלײגן דרײַ הונדערט רײַכסטאָלער, און דערצײל די גאַנצע מעשה, װי זי איז געװען. ער פֿרעגט זײ, צי איז דאָס אמת. זײ האָבן ניט געלײקנט, נאָר דער אויסרײד איז, זײ האָבן געמײנט, ס'װעט קאָסטן פֿיר—פֿינף הונדערט רײַכסטאָלער. זאָג איך, הײסט דאָס, אַז איך האָב געזאָלט אויסלײגן דרײַ הונדערט טאָלער און פֿינף קאַכל־אויװנס, װאָס קאָסטן װײניגסטנס זעכציג רײַכסטאָלער, צי שטימט דאָס מיט אַזאַ חשבון? דער שטאַטהאַלטער האָט פֿאַרשטאַנען, װאָס פֿאַר אַ שװינדלער דאָס זײַנען, זאָגט ער, זײ זאָלן זיך מיט מיר פֿאַרגלײַכן. זאָגן זײ, זײ װעלן מיר געבן צװײ הונדערט רײַכסטאָלער צו שטײַער. זאָג איך, איך װיל מיט זײ קײן פּראָצעסן ניט פֿירן. װען איך האָב שוין געהאַט פֿאַרבויט פֿיר הונדערט רײַכסטאָלער און האָב געמאָנט בײַ זײ געלט, האָבן זײ מיר געזאָגט, זײ האָבן חרטה, זײ װילן דערפֿון ניט װיסן, איך קאָן אים צונעמען זיך, זײ דאַרפֿן אים ניט. איך האָב זײ דאַרויף געענטפֿערט, אַזױנע לײַט געטרױט מען ניט אויפֿן װאָרט, איך בין דערמיט צופֿרידן, אָבער איר זאָלט דאָס זאָגן פֿאַרן געריכט. ער

פרעגט זיי, צי איז דאָס ריכטיג. זאָגן זיי: יאָ. איז געבליבן, אַז דער בית־עולם בלייבט פאַר מיר, זיי האָבן דאַרויף קיין שום פּרעטענזיעס ניט. איך האָב געבעטן, מ׳זאָל מיר געבן אַ פּראָטאָקאָל דערפון. זאָגט דער שטאַט־האַלטער, איך זאָל קומען אין איניגע טאָג אַרום, וועל איך האָבן דעם פּראָטאָקאָל. אין עטליכע טאָג אַרום בין איך ווידער געקומען צום שטאַט־האַלטער, זאָגט ער: „אייערע לייט זיינען דאָ נאָך אַמאָל געווען. זיי זאָגן, דער קיניג האָט אייך דעם פּלאַץ אומזיסט געגעבן פאַר אַ בית־עולם, פאַר אַלע אידן, דעריבער קאָנען זיי אייך דאָס ניט אָפּגעבן״. זיי אַליין ווילן דאָ קיין חלק ניט האָבן כּל זמן זיי לעבן, אָבער זייערע קינדער און קינדס־קינדער האָבן דאָ אַ חלק גלייך מיט מיר, וואָרום דער קיניג האָט דאָס געגעבן פאַר אידן. דער שטאַטהאַלטער זאָגט: „איך קאָן אייך דעם פּראָטאָקאָל ניט געבן, וואָרום דאָס איז געוויס, אַז אַלע היגע אידן האָבן אַ חלק אין דעם בית־עולם, אָבער וועגן דעם הויז קאָנט איר מאָנען אייער רעכט״. דערויף האָב איך געענטפערט, אַז איך וויל זיך ניט לאָדן און בין מיר אַוועקגעגאַנגען. אַ שטיקל צייט נאָך דעם זיינען מיר זיך ווידער צונויפגעקומען, האָבן זיי ווייטער אָנגעהויבן: לאָמיר זיך פאַרגלייכן, זיי האָבן מיר געבאָטן, זיי וועלן מיר געבן פון דער קהלה צוויי הונדערט רייכסטאָלער פאַר מיינע הוצאות אויפן בית־עולם, אָבער אויפן הויז האָבן זיי קיין פּרעטענזיעס ניט. נאָר אויב איך וויל דאָס פאַרקויפן איז די קהלה בר־מיצרא, אָבער מער פאַר טויזנט טאָלער קריג איך נישט. דאָס האָבן זיי געמאַכט בכּתב דורך אונזער מורה צדק ר׳ שמעון קאַלקאַר, אָבער די צוויי הונדערט טאָלער זאָל איך ערשט שפּעטער קריגן. איך שרייב דאָס נאָר, כּדי צו ווייזן, וואָס פאַר אַ מענשן דאָס זיינען געווען, וויפיל איך האָב אידן טובות געטאָן און ווי זיי האָבן מיר באַצאָלט מיט שלעכטס. איך האָב ניט פאַרלאַנגט קיין געצאָלץ אָדער כּבוד, נאָר ס׳זאָל בלייבן אַ זכר פאַר מיין פאַמיליע. אונזער רב, ר׳ לייב פּנחס, איז קראַנק געוואָרן והלך לעולמו, ווי דאָ איז אָנגעוויזן. מיר האָבן אויפגענומען ר׳ שמעון קאַלקאַר אַלס מורה־צדק און האָבן געדונגען אַ הויז באַם היגן ראַט־הויז אויף 25 יאָר פאַר אַ מנין און האָבן געבויט אַ בית־הכּנסת. איך וחתני ר׳ יצחק האָבן דאָ אויך אויסגעלעגט געלט און נדבות געגעבן. איך האָב זיך פירגענומען קיינמאָל מיט זיי זיך ניט צונויפקומען, בסודם אל תבוא נפשי ובקהלם אל תחד כּבודי [אין זייער ראַט זאָל ניט קומען מיין זעעל און אין זייער פאַרזאַמלונג זאָל מיין כּבוד ניט איינשטיין]. איך וואָלט געקאָנט באַשרייבן, וואָס דאָס זיינען געווען פאַר אַ מענשן, אָבער איך וויל זיי ניט באַליידיגן פאַר זייערע קינדער.

איך בין געפאָרן קיין לייפּציג. אָחי אברהם האָט געהאַט נאָך אַ טאָכטער פון זיין ערשטער פרוי ושמה פייגלכע. די דאָזיגע פייגלכע איז אַ סך

אויסגעשטאַנען פון איר שטיפמוטער. אָחי אברהם האָט זיך חיינג וואָס נעקימערט ווענן אַ שרוך פאַר איר. חתני אייזיק האָט געהאַט אַ שוועסטער אין בלייכראָדען, איר מאַן האָט געהייסן ר׳ בענדעט. ער האָט געהאַט אַ זון ושמו מיכל. מיר האָבן אַ סך נעהערט פון דעם מיכלען, אַז ער איז אַ פיינער מענש און האָט זיך פאַרדינט אַ היפּשן קאַפּיטאַל. איך האָב אים געשריבן שוין פון דאַנען, אַז איך וועל קומען קיין שווערין, דאָרט האָב איך אַ ברודער ושמו אברהם בריצען, ער האָט אַ טאָכטער הבתולה פיינלכע, איר שוועסטער איז זיין מוטערס ברודערס אַ חייב, אויב דאָס מיידל וועט אים נעפעלן, און ער איר אויך און ס׳וועט ווערן אַ שרוך, איז נעם איך אים מיט קיין שטאָקהאָלם און ווער מיט אים שותפות, וואָרום מיינע ברודערס קינדער זיינען בּאַ מיר געווען אַזוי גוט, ווי מיינע אייגענע. און טאַקע דערפאַר האָבן זיי געהאַלטן פון מיר מער, איידער פון זייער אייגענעם פאָטער. ער האָט מיר געשריבן, אַז ס׳וועט אים זעהר ליב זיין אַריין אין מיין משפחה און ער וועט צו דער באַשטימטער צייט זיין אין שווערין. איך בין געקומען קיין שווערין און זאָג אים (מיין ברודער) פונם שרוך און דערציייל אים, אַז איך בין געווען אין קאָפּנהאַגן, און אין דער אייגענער קוואַרטיר האָט זיך אויפגע־האַלטן יעקוב גומפּערץ פון נעטינ. איך האָב געוואוסט, אַז מיכל בענדעט איז בּאַ זיי נאָך פאַר צוויי יאָרן געווען בוכהאַלטער אין קאָנטאָר. ווי איך בין נאָר אַביסל באַקאַנט געוואָרן מיט ר׳ יעקובן, האָב איך אים נעפרעגט אויף מיכל בענדעט, ער האָט אים נוואַלטינ נערימט פאַר זיין בריהשקייט און ערליכקייט און האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז אַוועק אין פּרייסישן לאַנער און איז געוואָרן אינטענדאַנט מיט זיין בריהשקייט און האָט פאַרדינט לכל הפּחות צען טויזנט רייכסטאַלער. ר׳ יעקוב האָט ניט געוואוסט, אַז מיר קערן זיך אָן מיט אים, נאָך ווייניגער האָט ער געוואוסט פונם שרוך. דאָס אַלץ האָב איך דערציילט מיין ברודער. מיין ברודער איז געווען זעהר צופרידן און זאָגט: „דו מוזט ריידן מיט פיינלכע, מ׳האָט איר שוין אָנגעשלאָגן אַ סך שרוכים, אָבער זי האָט אָפּגעשלאָגן, אפשר וועסטו בּאַ איר בעסער פועלן״. איך בין שוין פינף יאָר ניט געהאַט געווען אין שווערין. בכן בין איך געגאַנגען צו איר און האָב איר פירגעשטעלט דעם שרוך. אָבער ווי איך האָב נאָר אָנגעהויבן צו ריידן פונם דאָזיגן מענשן, זאָגט זי צו מיר: „ליבער פעטער, איך וויים, אַז איר האָט מיך ליב און איך האָב אייך ליב אַזויווי מיין פאָטער; ווילט איר מיר ווייטער אויך געטריי זיין, איז רעדט מיט מיר ניט פון קיין שרוך״. איך בין איבערראַשט געוואָרן פון אירע רייד. זאָג איך צו איר: „וואָס קלערסטו זיך, ס׳גייט דיר שוין דאָס צוואַנציגסטע יאָר, דיין פאָטער איז אַ מענש אין די יאָרן און איז קרענקליך, חלילה טאָמער קומט עפּעס פיר, ווי וועסטו אויסזעהן? קיין מוטער האָסטו ניט,

וואָס זאָל זאָרגן פאַר דיר, דו ביסט אַ בר־דעת, באַטראַכט זיך". זי איז אָבער געבליבן באַ אירס, זי וויל ניט חתונה האָבן. זאָג איך צו איר: „מיין טאָכטער, זאָג מיר אויס, האָסטו אפשר עמיצן צוגעזאָגט? מעג ער זיין דער אָרעמסטער יונג, איז האָסטו אים, און ס'זאָל אַלץ געטאָן ווערן אין דער בעסטער אָרדענונג, איידער איך פאָר אָפּ פון דאַנען". זי האָט זיך געשוואָרן באַ גאָט, אַז זי האָט ניט קיינעם, וואָס זי זאָל פון אים קלערן. בכן האָב איך באַ איר גאָרניט געקאָנט פועלן. איך האָב דאָס געזאָגט מיין ברודער. ער איז געוואָרן שטאַרק בייז און זאָגט: „פון מיינעטוועגן מעג זי פאַרזיצן, איידער איך זאָל איר נאָך זאָגן אַ וואָרט דערפון". איך בין געגאַנגען צו איר שוועסטער שרהקע און איר מאַן ר' הערץ און דערציילט זיי די גאַנצע זאַך און זאָג: „דו, שרהקע, און דיין מאַן, איר מוזט ריידן מיט איר, וואָרום דער מענש וועט דאָ זיין אין עטליכע טאָג אַרום". — „ליבער פעטער, אויב איר האָט ניט געקאָנט פועלן, איז קאָנען מיר געוויס ניט, דאָך וועלן מיר ביידע צו איר גיין און זיך אויסטענהן מיט איר". זיי האָבן דאָס געטאָן, אָבער זיי האָבן אַזויפיל געפועלט, וויפיל איך האָב געפועלט. אין עטליכע טאָג אַרום איז געקומען בענדעט אין אָוונט קיין שווערין און האָט זיך גענומען אַ קוואַרטיר. אויף מאָרגן איז איינער געקומען צו מיין ברודער אין הויז, האָט זיך אויף מיר נאָכגעפרעגט, איך בין גראָד ניט געווען. איך בין געגאַנגען אַהין: מיין גוטער בענדעט איז דאָ. איך האָב אים האַרציג באַגריסט, אָבער אינמיטן האָב איך זיך דערשראָקן, איך האָב אַ קלער געטאָן, אַז די הוצאות זיינען אַרויסגעוואָרפן. איך האָב אים מיטגענומען צום ברודער אין הויז. מיין ברודער האָט געהאַט נאָך צוויי קליינע טעכטער מיט זיין פרוי, די עלטסטע איז אַלט געווען אַקעגן אַ יאָר דרייצען. זי איז אַרויפגעלאָפן צו איר שוועסטער פייגלכע און געזאָגט איר: „דיין חתן איז געקומען". מיין פייגלכע איז אָבער ניט אַראָפּגעגאַנגען, זי איז אויך ניט געקומען צו מיטאָג צום טיש. בענדעט פרעגט מיך, וואו איז זי; זאָג איך, זי פילט זיך ניט מיט אַלעמען. אַזוי זיינען אַריבער דריי טעג, זי האָט זיך ניט געוויזן. דעם דריטן טאָג אין אָוונט בין איך געזעסן מיט בענדעטן פאַר דער טיר, ס'איז געווען אַ שיינער לינדער דרויסן. פייגלכע האָט געעפנט איר פענסטער, מיר האָבן דאָס דערהערט, איז בענדעט אויפגעשטאַנען און ווי זי האָט געוואָלט אַרויסקוקן, האָט איר בענדעט געמאַכט אַ קאָמפּלימענט. זי האָט אים געמוזט ענטפערן. זי האָט צוריק פאַרמאַכט איר פענסטער, און ער איז צוריקגעגאַנגען צו זיך. בין איך שוין בייז געוואָרן, בין אַרויף צו איר און זאָג: „מאָרגן אין דערפריה זאָלסטו אַראָפּגיין, ביז אַהער האָב איך געזאָגט, אַז דו ביסט קראַנק, אָבער איצט, אַז ער האָט דיך געזעהן באַם פענסטער, אַז דו ביסט ניט קראַנק, מוזטו מיר

מאָרגן אין דערפריה אַראָפּגיין, איך היים, מיט גוואַלד וועט אים דיר קיינער ניט אָנוואַרפן". איך האָב איר געזאָגט מוסר. „יאָ, ליבער פּעטער, אָבער זייט ניט בייז, איך וועל קומען". צו מאָרגנס איז בענרעט געקומען אויף קאַווע און איך האָב אַראָפּגעבראַכט פיינגלכען אויך. פיינגלכע איז געווען אַ שיין מיידל און זעהר קלוג. בענרעט איז געווען אַ פיינער יונג, ער האָט איר געמאַכט אַ היפּשן קאָמפּלימענט. איר שוועסטער לאה האָט די גאַנצע צייט פאַרבראַכט מיט אים. אַ מיידל פון דרייצען יאָר איז געווען אַזוי קלוג און בריהש. זי האָט פאַרשטאַנען צו שפּילן איר ראָליע און פלעגט זאָגן איר שוועסטער פיינגלכע: „ס'אַ גליקליכע דו ביסט, וואָס דו נעמסט אַזאַ חתן, זיין גלייכן געפינסטו דאָ ניט". און האָט געחנפט בענרעטן אויך. זי פלעגט מיט אים שטענדיג גיין שפּאַצירן. לסוף, אין אָוונט, נאָך דעם אָוונטעסן, זיינען מיר אַרויסגעגאַנגען פאַר דער טיר זיצן אויף דער באַנק. לאה האָט זיך געזעצט נעבן בענרעטן, האָט אים גענומען פאַר דער האַנט: „ליבער בענרעט, אין אַזאַ שיין וועטער זיצן אַזוי שטיל גייט ניט. קומט, מיר וועלן גיין אַביסל שפּאַצירן". איז ער אויפגעשטאַנען, האָט גענומען לאהן אין איין זייט און פיינגלכען אין דער אַנדערער זייט. זי האָט שוין געמוזט מיטגיין, און זיי זיינען אַוועק צו דער שוועסטער שרהקע. דער שוואָגער הערץ האָט געטריבן מיט זיי אַ סך שפּאַס, אַזוי אַז זיי זיינען נעהענטער באַקאַנט געוואָרן; זיי האָבן געגעסן אָוונט־ברויט, און שרהקע מיט איר מאַן האָבן אונז באַגלייט אַהיים. אויף מאָרגן האָב איך שוין מיט פיינגלכען געקאָנט רייָדן רוהיגער וועגן דער זאַך. מיין ברודער האָט זיך געקליבן פאָרן קיין פּירמאָנט צום קוואַל צוליב זיין געזונט. ער האָט מיך געבעטן, איך זאָל מיט אים מיט־פאָרן קיין פּירמאָנט, און אַזוויי דאָס איז סך־הכל דרייצען מייל פון בלייכ־ראָדע, וועלן מיר פאַרבעטן אַהין זיין פאָטער און אין פּירמאָנט שרייבן תנאים. בענרעט איז געווען זעהר צופרידן; מיר זיינען צוזאַמען געפאָרן און האָבן דאָרט געשריבן תנאים און נאָכדעם צוריק אַהיים געפאָרן קיין שווערין. די חתונה האָט מען אָפּגעלעגט אויף אַ יאָר. אין די תנאים איז אויך געווען אויסגערעדט, אַז איך נעם מיכל בענרעט פאַר אַ שותף.

פון שווערין בין איך געפאָרן אַהיים און האָב בענרטן מיטגענומען קיין שטאָקהאָלם. אויף צירונג איז ער כלל קיין מבין ניט געווען. ער איז געווען אַ קענער פון אַלערליי זיידענע סחורות און ווייסע סחורות, אָבער אין צירונג האָט ער ניט געוואוסט דעם חלוק פון בריליאַנטן ביז ראָזענשטיין, נאָך וויינינגער האָט ער פאַרשטאַנען פּרייזן. ער איז אָפּגעווען באַ אונז אַ גאַנץ יאָר ביז דער חתונה. פאַר דער צייט האָט ער זיך זעהר אַ סך אויסגעלערנט, ממש צו באַוואונדערן. ער האָט דאָ אַ סך געהאַנדלט מיט הערצאָג קאַרל און מיט דער פּרינצעסן, האָט פאַרדינט זיינע חתונה־הוצאות. סוף יאָר

איז ער געפאָרן קיין שווערין. מיין איידעם יצחק מיט זיין פרוי זיינען מיט אים געפאָרן אויף דער חתונה און זיינען בשלום געקומען מיט זיין יונגער פרוי אַהיים לכאַן. ער איז געווען זעהר חשוב אין הויף, געוואָרן הויפיוועליר באַם מלך, אין אַ קורצער צייט איז ער געוואָרן גוט באַקאַנט באַ אַלע שררות, אַזוי אַז אונזער האַנדל האָט זיך פאַרטאָפּלט.

איך האָב צוגענומען אַ יונגנמאַן פון פרענצלוי מיטן נאָמען שלום צו לערנען אים שטיינקריצן. ער האָט שוין פריהער געלערנט חותם־קריצן און האָט געטויגט צו דער אַרבעט. איך האָב אים צוגענומען אויף פיר וואָכן אויף פּראָבע, איידער איך האָב געמאַכט מיט אים אַ קאָנטראַקט, כדי צו באַקענען זיך מיט אים. היות ווי איך האָב געזעהן, אַז ער איז אויפריכטיג, שטיל, אָרנטליך, פון אַ פיינער פאַמיליע, און ניט אומזיסנר, אויך זעהר פלייסיג, ער האָט אַלצדינג זעהר גיך איבערגענומען, האָב איך מיט אים געמאַכט אַ קאָנטראַקט, אַז ער זאָל באַ מיר לערנען דריי יאָר, די לעצטע צוויי יאָר זאָל ער שוין האָבן אַ קליינעם חלק פון דער מלאכה. נאָך די דריי יאָר זאָל ער האָבן די העלפט פון דער מלאכה, ער האָט באַדאַרפט שטענדיג אַרבעטן, וואָרום מיינע געשעפטן האָבן מיך ניט געלאָזט שטענדיג אַרבעטן. אונטער זיינע לערניאָרן האָט ער זיך אָנגעקליבן עטליכע הונדערט רייכס־טאָלער, דערביי האָט ער זיך פיין געקליידעט. איך האָב פון אים געהאַט פאַרגעניגן, האָב פון אים געהאַלטן ווי פון אַן איינען קינד. איך האָב אים קיינמאָל קיין קרום וואָרט ניט געזאָגט, וואָרום ס'איז אים ניט געקומען אויך. איך האָב געהאַט באַ זיך מיין ברודער משהס טאָכטער, זי האָט זיך באַ מיר אויפגעהאַלטן פון קינדוויז אָן, זינט זי איז אַלט געוואָרן פינף יאָר. זי איז געווען זעהר אַ געראָטענע פון קינדוויז אָן. איצט איז זי אַלט געווען פופצען יאָר, אַ שיין מיידל און זעהר אַ ווירטן.

איך בין געווען זיכער, אַז מיין שלומען איז זי ניט דערווידער. איך האָב געהאַלטן באַ פאָרן קיין לייפציג. איינינע טעג פאַר דעם זאָג איך צו שלומען, ער זאָל מיר געשטאַטן, אויב ס'וועט זיך דאָרט מאַכן אַ גוטער שדוך, וועל איך געוויס טון פאַר אים דאָס בעסטע. אָבער ער זאָגט, ניין, ער וויל נאָך ניט חתונה האָבן. זאָג איך: „און ווי וואָלט געווען, איך זאָל אייך געבן מיין לאהן?“ „אָ, יאָ, — זאָגט ער, — אויב איר מיינט דאָס ערנסט, וואָלט איך דערמיט זעהר צופרידן געווען“. איך האָב געשיקט רופן מיין ברודער משה און זאָג: „שלום וויל נעמען דיין לאהן, ווילסטו זי אים געבן?“ זאָגט ער: „וואָס דו וועסט טון, וועל איך זיין צופרידן“. איך האָב געהייסן צוגרייטן און אויף מאָרגן האָבן מיר געשריבן תנאים. די חתונה האָט מען אָפגעלעגט אויף אַ יאָר, וואָרום לאה איז אַלט געווען קוים פופצען יאָר.

אין אַ יאָר אַרום איז געווען חתונה. מיין ברודער משה האָט געהאַט נאָך אַ טאָכטער, וואָס עטליכע יאָר נאָך דעם איז זי אויך געוואָרן אַ מיידל פון אַ יאָר פופצען. איך האָב געהאַט בײַ זיך אַ מענשן, מיין ברודער משהס שטיף־זון, וואָרום מיין ברודער האָט חתונה געהאַט מיט אַן אלמנה, און יענע האָט געהאַט אַ זון, אַ קינד פון צוויי יאָר. מיט דער דאָזיגער פרוי האָט ער געלעבט סך־הכּל עטליכע יאָר, זי איז געשטאָרבן, און ער האָט נאָך אַמאָל חתונה געהאַט און געהאַט מיט דעם נייעם ווייב זיבן קינדער. דער דאָזיגער זלמן איז געווען זיין שטיף־זון. היות ווי ער האָט אים אויפגעצויגן, האָט זלמן געשעצט מיין ברודער און זיין פרוי אַזוי ווי אייגענע פאָטער־מוטער. מיין ברודערס פרוי האָט שטאַרק געהאַלטן פון אים, זי האָט אים אָנגעקערט אַ קוזינע אויך. האָט זי אים געזאָגט, ער זאָל נעמען איר טאָכטער אסתּר. ער איז געקומען צו מיר און דערציילט דאָס מיר. זאָג איך: „דו קאָנסט טון, ווי דו פאַרשטייסט, אויב דו ווילסט זי נעמען, וועל איך דיר געבן אויס־שטייער, וואָרום מיין ברודער משה איז ניט קיין מענש פון קאַפּיטאַל און האָט אַ שטוב פול מיט קליינע קינדער״. דער שדוך האָט זיך אויסגעפירט, זיי האָבן חתונה געהאַט און זיינען געווען גליקליך.

איך בין געפאָרן קיין לייפּציג און האָב געקויפט סחורה פאַר אונזער קראָם, שטיינער און פערל; איך האָב זעהר גוט געקויפט, וואָס קיינמאָל האָב איך בעסער ניט געמאַכט. אויך מיין איידעם אייזיק האָט אין דערהיים בעת מיין אויסנזיין געמאַכט גוטע געשעפטן. כאָטש אַלע הינגע אידן האָבן געטראָגן אויף מיר גרויס קנאה, בין איך דאָך ברוך השם געווען זעהר חשוב בײַ אַלע שררות אויך בחצר־המלכות [אין קיניגליכן הויף] און בין געווען בכל יום הולך ומתגבר [וואָס אַ טאָג אַלץ גרעסער]. וואָס דער הויף האָט געדאַרפט פון צירונג איז גענומען געוואָרן נאָר בײַ אונז דורך מחותּן בענדעט און ניט פאַר קיין פּרוטה אַחת מן אינו נמולים [פון קריסטן]. והשם יטיב לנו [גאָט זאָל אונז העלפן] ווייטער. איך מוז דאָ אויך דערמאָנען מיינע שונאים, וואָס האָבן שטענדיג געקלערט מיך אונטערדריקן, צונעמען בײַ מיר דאָס ברויט פאַר דעם נוטס, וואָס איך האָב זיי געטאָן. ס'זיינען געווען צוויי ברידער, פון האַנאָווער געבירטיג, זיי האָבן אייגנטליך געשטאַמט פון די הילדעסהיימער רבּנים, ושמם משה ל. ואחיו זיסקינד. דער דאָזיגער זיסקינד האָט דאָ חתונה געהאַט מיט אליהו מאַרשטראַנדס אַ טאָכטער און האָט געהאַט מיט איר זיבן קינדער. ער האָט געמאַכט פּלטה [אָנגעזעצט], נאָכדעם האָט ער זיך בײַזעצט אויפן לאַנד און האָט אַרענדירט אַ הויף. דאָס האָט אים ניט געגליקט, האָט ער גענומען אַ טוכפאַבריק, אָבער דאָס האָט אים אויך ניט געגליקט. זיין פרוי איז געקומען אַהער געוואויר ווערן צו אירע עלטערן, ווייל דאָס איז געווען סך־הכּל פיר מייל פון דאַנען. אונטער

דער צייט, ווען זי איז ניט געווען אין דערהיים, האָט ער גערופן אַ שווערישן פּאַסטאָר און האָט זיך אָפּגעשמדט מיט די קינדער. די פרוי האָט נאָר־ניט געוואוסט דערפון ביז זי איז געקומען אַהיים. לסוף זיינען זיי זיך צעגאַנגען, ער האָט איר געגעבן גט און האָט די קינדער געלאָזט באַ זיך. ער האָט דאָ חתונה געהאַט מיט אַ בירגערטאָכטער. דער סוף איז געווען, אַז ער איז פון דאַנען אַנטלאָפן פון חובות און האָט מיטגענומען מיט זיך זיין פרוי.

זיין עלטערער ברודער איז שוין פריהער געווען אַ בעל־פּלטה [אַן אַנזועצער]. נאָכדעם בעת דער מלחמה האָט ער געהאַט קליינע ליפערונגען, ער האָט געהאַט איינינע גוטע פריינט, וואָס האָבן אים געוואָלט אויסהעלפן. ער האָט זיך באמת צוריק אַרויפגעאַרבעט, ער האָט געהאַט אַביסל גאַלאַנטעריי־סחורה אויף קרעדיט און האָט דערביי ניט שלעכט פאַרדינט. אָבער ער האָט תמיד געוואָלט שפּילן די גרויסע ראָליע, ער האָט זיך געדונגען אַ שיינע דירה, האָט געקויפט פיין מעבל, ער האָט געהאַלטן אַ שווערישע דינסט, פונם נידעריגסטן שטאַנד, אַ געמיינע זאַך. הערצאָג קאַרל איז יענע צייט געווען רעגענט, וואָרום דער קיניג איז נאָך ניט געווען בגרות. האָט ער דערלאַנגט אַ שריפט צום הערצאָג, אַז ער וויל נעמען אַ שווערישע מיידל, און די קינדער, וואָס ער וועט מיט איר האָבן, וועט ער שמדן. דער הערצאָג האָט דאָס באַוויליגט און האָט געגעבן אַ באַפעל, זיי, ד. ה. משה ל. מיט זיין כלה זאָלן קומען אין דער שלאָסקאַנצעלאַריע, דערביי זאָל אויך זיין אַ שווערישער פּאַסטאָר און צוויי אידישע פרנסים, ס׳זאָל געמאַכט ווערן דער חתונה־קאָנטראַקט. אַזוי איז דאָס טאַקע פירגעקומען. ער האָט מיט איר געהאַט קינדער און האָט זיי געשמדט. און באַ אַלעם דעם, ווי ס׳איז נאָר געקומען אַ יום־טוב, פלעגט ער קומען אין שול אַריין, אויך ווען ער האָט געהאַט יאָר־צייט. ער פלעגט הייסן באַקן חלה אויף שבת, פלעגט נעמען כשר פלייש, אָבער בלויז פאַרשטעלט, מ׳האָט געוואוסט, אַז ער קאָן ניט לעבן ווי אַ איד. דערווייל האָט ער אָנגעהויבן צו לעבן גרויס, האָט זיך געשאַפן אַן עקיפּאַזש מיט פערד; זיין פרוי האָט געהאַלטן שטאַט, האָט זיך געדונגען אַ לאַנדגוט, וואו זיי פלעגן פאַרברייננען דעם זומער. ס׳האָט לאַנג ניט געווערט, האָט ער זיך געשטעלט. לסוף האָט ער זיך אויסגעגלייכט, ער האָט אַ סך אידן באַשווינדלט אויף אלפים. איך האָב גראָד פאַרלאָרן ניט מער ווי הונדערט אַכצען רייכסטאָלער. אָבער קיינער האָט קיין פעניג ניט געקריגן: אַזוי איך, אַזוי אַנדערע אידן, וואָס האָבן געמאָנט באַ אים אַ סך טויזנטער, און זיינען רואינירט געוואָרן. מ׳האָט אָפּגעשריבן זיין מעבל, אָבער ער האָט ניט געוואָלט געבן קיין איינס פּראָצענט. ער איז אַנטלאָפן פון דאַנען, די פרוי און קינדער איבערגעלאָזט דאָ. נאָכדעם זיינען מיר דערגאַנגען, אַז ער איז אין ענגלאַנד, מיר האָבן זיך אויך דערוואוסט, אַז

ס׳גייט אים זעהר שלעכט, קיין קלייד אויפן לייב און קיין ברויט. ער האָט געשריבן זיין פרוי, זי זאָל גיין צו זיינע פריינט, זיי זאָלן עפּעס מאַכן פאַר אים און אים שיקן קיין לאָנדאָן. זיין פרוי האָט אַזוי געטאָן און איז געגאַנגען צו זיינע שווערישע פריינט. זיי האָבן געמאַכט פאַר אים איינינע און צוואַנציג רייכסטאָלער, און זי האָט דאָס אים אָפּגעשיקט קיין לאָנדאָן. זיין פרוי האָט דאָ אויך געליטן נויט. ווי לאַנג זי האָט געהאַט מעבל און קליידונג צו פאַרקויפן האָט זי ווי עס איז דורכגעלעבט מיט די קינדער, זי האָט געהאַלטן אַ שיינק אויך, אָבער ס׳איז איר ניט געגאַנגען. ס׳איז באַ איר דאַריבער געבליבן אים נאָכפאָרן קיין לאָנדאָן און זי איז טאַקע אַוועקגעפאָרן פון דאַנען מיט די קינדער, איך וויל ניט אָנרופן דאָ באַ די נעמען אַנדערע שונאים מיינע, וואָס האָבן מיר ניט פאַרגינט. זיי האָבן אַלע געהאַט אַ שלעכטן סוף. ווער פון זיי ס׳איז איבער דלות אַנטלאָפן פון דאַנען, ווער ס׳האָט קראַפּירט אין דלות. איך האָב זיך קיינמאָל אין קיינעם ניט נוקם געווען. אויב זיי זיינען אָנגעקומען צו מיר, פלעג איך זיי נאָך אַ סך טובות טון, איך פלעג זיי געלט אויסלייען, אפילו פון דער תּפיסה אויסגעלייזט, וואָס דאָס האָט מיר נאָך געקאָסט צוויי הונדער רייכסטאָלער. ווען איך זאָל באַשרייבן די דאָזיגע אַלע היסטאָריעס, ווי אַזוי זיי האָבן גערודפט מיך און מיין פאַמיליע, וואָלט דאָס דאָזיגע בוך צו קליין געווען, אָבער איך זעה באַשיינפּאַרליך, אַז גאָט איז שטענדיג געווען מיר צו הילף און האָט געבראָכן מיינע פיינט און איך האָב פאַרשפּאָרט אַפילו אַ האַנט צולייגן. איך האָב געלעבט אַזוי־ווי אַ איר דאַרף לעבן, און ס׳האָבן מיך ניט געאַרט אַנדערע, זאָלן זיי טון, וואָס זיי ווילן.

איך מוז אויך דערמאָנען, אַז המלכות גוסטאַף דער דריטער איז געווען זעהר בחסד מיט אידן. איך בין דאָ געהאַט אָפּגעווען דריי יאָר, האָב איך געקריגן אַ בריוו פון אַמסטערדאַמער קהל. דער טיטל איז געווען: צו אידישע פּרנסים. דאָרט איז געשטאַנען, אַז דאָ בחצר המלכות איז פאַראַן איינער מיטן נאָמען יעקוב בלאָנדעל. ער איז אַ געבוירענער אַ קריסט, ער איז אָבער געוואָרן אַ איד, האָט זיך מל געווען אין אַמסטערדאַם, האָט חתונה געהאַט מיט אַ אידיש מיידל און האָט אויך אַ טאָכטער מיט איר. פאַר עטליכע יאָרן איז ער פון דאַנען אָפּגעפאָרן, האָט דאָ איבערגעלאָזט זיין פרוי און קינד, און מ׳האָט דאָ זיכערע ידיעות, אַז ער איז דאָ באַם הויף. ס׳איז דאַריבער לפי דת תּורתנו [לויט אונזער תּורה] מ׳זאָל זיך אָננעמען פאַר דער דאָזיגער פרוי, ער זאָל איר געבן גט. די פרוי איז נאָך אַ יונג מענש. איך האָב ניט געקאָנט דערגיין, ווער דאָס איז. אַ יאָר פאַר דעם האָט הערצאָג קאַרלס קאַמערדינער פאַרבעטן מיך און מיין פרוי צו זיך שבת נאָכמיטאָג אויף קאַווע. ווען מיר זיינען געקומען אַהין, איז דאָרט געווען

נאָך איינער, אַ פרעמדער מיט זיין פרוי. איך האָב זיך געגריסט, דער פרעמדער מיט זיין פרוי האָבן מיך זעהר העפליך געדאַנקט, און ער האָט מיר געזאָגט: „גוט שבת, ברוך הבא". זאָג איך: „ווי קומט איר צו ריידן אידיש?" זאָגט ער: „איך קען די גאָרע אידישע רעליגיע" און ער האָט מיר אָנגערופן אַלע אידישע ימים־טובים. אָבער גערעדט האָט ער ניט ווי אַ איד. ער האָט מיר דערציילט, אַז אין זיינע קינדערשע יאָרן האָבן זיינע עלטערן געוואוינט אין אַ אידיש הויז, יענע האָבן געהאַט זין אין זיינע יאָרן; בּאַ זיי האָט ער דאָס געלערנט און מיט זיי פלעגט ער שטענדיג אידיש ריידן. פון דעם הערצאָגס קאַמערדינערס פרוי האָב איך געהערט, אַז זי רופט אים הער קאַמערדינער. איך האָב זיך אָבער מער מיט אים ניט געטראָפן; ס'איז מיר אויך גאָר ניט איינגעפאַלן אויף דעם מענשן, ווען איך האָב באַקומען דעם בריוו פון אַמסטערדאַם. איך האָב געשריבן קיין אַמסטערדאַם, אַז אַזוינער איז דאָ ניט פאַראַן. עטליכע וואָכן שפּעטער האָט מיך דער דאָזיגער קאַמערדינער געטראָפן אין גאַס, האָט גערעדט צו מיר אויף אידיש און האָט מיך געבעטן, איך זאָל שבת קומען צו אים מיט דער פרוי אויף קאַווע. איך האָב אים געדאַנקט און האָב געזאָגט, אויב איך וועל פריי זיין. נאָכדעם זאָג איך: „זייט מוחל, ווי אַזוי איז אייער געשעצטער פאָרנאָמען". זאָגט ער: בלאָנדעל. האָב איך מיך אָנגעהויבן אָנצושטויסן. זאָג איך: „אייער נאָמען איז יעקב?" — „אַ, פון וואַנען ווייסט איר דאָס?" זאָג איך: „איך ווייס נאָך מער, איר זייט אַ איד". ער איז געוואָרן אויפגעבראַכט. „הער, וואָס זאָגט איר, ווילט איר, איך זאָל דערלאַנגען אויף אייך אין געריכט?" „אויב איר וועט מיך אָנקלאָגן אין געריכט, וועל איך אין געריכט באַווייזן, אַז איר זייט אַ געמלעטער און איר האָט אַ אידיש ווייב און אַ טאָכטער. איך האָב געהאַט אַ בריוו פון אַמסטערדאַמער קהל, איר זאָלט שיקן אייער פרוי אַ גט, אויב איר וועט דאָס ניט טון, וועט אַמסטערדאַמער קהל שרייבן צום קיניג". ווי ער האָט דאָס דערהערט, איז ער געוואָרן שטילער. אונטן איז ער געווען געקליידט אין שוואַרץ, זיין פרוי איז געשטאָרבן. ער האָט אָנגעהויבן צו מיר ריידן חייך און האָט זיך מודה געווען. ער האָט זיך געקלאָגט, זיין פרוי האָט זיך זעהר שלעכט אויפגעפירט קעגן אים און האָט אים רואינירט. ער וויל איר אָבער געבן אַ גט, זאָל מען צוגרייטן דעם גט, וועט ער זיך חתמענען, צום בית־דין וועט ער ניט גיין, ליבער וועט ער אַוועקפאָרן, און זי זאָל קיינמאָל ניט דערגיין, וואו ער איז. זאָג איך: „איר ווייסט דאָך, ווי אַזוי ס'גייט צו בּאַ אַ גט, אַזוי גייט דאָס נישט". ער האָט געשוואָרן, אַז אַנדערש ניט, ליבער וועט ער מאָרגן אָפּפאָרן פון דאַנען. זאָג איך, איך וועל ריידן מיט אונזער רב, אויב ס'איז מיגליך, וועט דאָס זיין אַזוי. (מיר האָבן געהאַט פאַר אַ רב — ר' בעריש). מאָרגן זאָל ער קומען אַהין און

אַהין, וועט ער האָבן ענטפער. איך האָב מורא געהאַט, טאָמער פאָרט ער אַוועק. אויף מאָרגן האָב איך זיך מיט אים געטראָפן. איך זאָג צו אים, אונזער רב האָט געזאָגט, אַז אַליין אויף זיך שטעלט ער ניט, ער מוז נאָך האָבן דריי רבנים, וואָס זיי זאָלן אויך דערצו איינשטימען, אָבער דאָס מוז געווערן צום וויינגסטן אַכט וואָכן צייט, איידער ער וועט קריגן תשובה. זאָגט ער: „פון מיינעטוועגן קאָן איך וואַרטן יאָר און טעג". בכן האָב איך געהאַט גענוג צייט צו שרייבן קיין אַמסטערדאַם. איך האָב געשריבן קיין אַמסטערדאַם די גאַנצע געשיכטע און האָב געשריבן, איך קאָן מיט גוטן ניט פועלן, ער וועט געוויס ניכער אַוועק פון דאַנען, וואָרום ער שעמט זיך, פריהער געבוירן אַלס קריסט, דערנאָך געוואָרן אַ איד און איצט ווידער געוואָרן אַ קריסט, ער האָט מורא פאַר אַ גרויסער שטראָף. איך קאָן זיך דעריבער דערמיט ניט אָפּגעבן. ווען איר זאָלט שרייבן דעם מלכות, וואָס ער איז בּאַ אים זעהר בּחסד, איז קאָן ער אים צווינגען. ער איז האָרפריזירער בּאַ דער מלכּה מיטן טיטל קאַמערדינער. איך האָב אָבער מער קיין תשובה ניט געקריגן. אַ יאָר נאָך דעם איז דער קיניג געפאָרן פון דאַנען קיין ווין און איז געווען אין אַמסטערדאַם אויך. דאָ איז ער אַריינגעגאַנגען צו ר' טוביה האַאַג צו בּאַטראַכטן דאָרט בּריליאַנטן. בּלאָנדעלס פרוי איז אויך דאָרט געווען. די פרוי איז צוגעגאַנגען צום קיניג און אים פירגעשטעלט איר אומגליק: זי וויל האָבן פון אים אַ גט, און ער וויל ניט גיין צום רב. דער קיניג איז געווען זעהר גנעדיג און האָט איר געזאָגט, זי זאָל זיך ניט זאָרגן, ער וועט איר געבן אַ גט בּאַם רב. מיר האָבן דאָ דערפון גאָרניט געוואוסט. דער יוסטיצקאַנצלער גראַף וואַכטמייסטער שיקט איינמאָל נאָך מיר, איך זאָל צו אים קומען. ער זאָגט מיר, ס'זיינען געקומען בּריוו פונם קיניג: דער קיניגינס קאַמערדינער האָט אַ אידישע פרוי, און ער זאָל איר געבן גט בּאַם רב. איך זאָל זיך דאָ אַריינלייגן, ס'זאָל געטאָן ווערן. זאָג איך: דאָס קאָן אַזוי געשווינד ניט צוגיין, מ'מוז פריהער שיקן אַ מענשן קיין אַמסטערדאַם, וואָס ער זאָל דאָרטן בּאַם בּית־דין ווערן דער שליח פון דער פרוי, אָדער די פרוי מוז אַהער קומען, דאָס קאָן אַ סך קאָסטן. זאָגט ער, וויפיל בּערך? זאָג איך, געוויס הונדערט שטיק דוקאַטן. זאָגט ער: „קומט מאָרגן ווידער, וועט איר האָבן ענטפער". דער קאַמערדינער איז אָרעם, אָבער די קיניגן האָט געהאַט בּריוו פונם קיניג, אַז ער זאָל געבן גט, קאָן זי דאָס אים אָפּציהען פון זיין געהאַלט. דאָס איז גראָד געווען דעמאָלט, ווען מיר האָבן געקריגן ר' לייבּ פּנחס פאַר רב, ער איז דאָ געווען סך־הכּל עטליכע חדשים. איך האָב דאָס אים דערציילט, איך האָב אים געוואָלט צושאַרן הונדערט דוקאַטן פאַרן גט. ער איז געווען זעהר צופרידן. אויף מאָרגן קום איך נאָך אַמאָל צום יוסטיצקאַנצלער, זאָגט ער: „יאָ, איך האָב אַ בּאַפעל צו בּאַצאָלן די הונדערט

רוקאָטן". זאָג איך, דער רב האָט ניט וואָס אויסצולייגן, ער מוז האָבן פאַראויס אַ העלפֿט. זאָגט ער: „ווילט איר מיר געבן שריפטליך, אַז ס'וועט זיין אַ גט, באַצאָל איך באַלד די העלפֿט". זאָג איך: „איך דאַרף וועגן דעם איבעררייִדן מיטן רב". זאָגט ער: „איך קער זיך מיטן רב ניט אָן". זאָג איך: „אָבער דער רב דאַרף געבן דעם גט". ס'איז געבליבן, אַז מיר ביידע זאָלן חתמענען. איך בין געקומען מיטן רב צו גראַף וואַכטמייסטער, ער האָט צונויפגעשטעלט אַ שריפט, מיר האָבן דאָס ביידע געחתמעט, און דער רב האָט געקרינגן פופציג רוקאָטן. יעקוב בלאָנדעל האָט זיך געמוזט שטעלן פאַרן בית־דין און געבן גט לפי דין ודת תורתנו [לויט דעם געזעץ פון אונזער תורה], און דער רב האָט געקרינגן זיין געלט. דער דאָזיגער בלאָנדעל איז דאָך געבליבן קאַמערדינער באַ דער קיניגן און האָט נאָך אַמאָל חתונה געהאַט מיט אַ בירגער־טאָכטער. פאַר עטליכע יאָרן איז ער געשטאָרבן.

אַהער איז געקומען איינער פון סטרעליץ ושמו דוד ש. ער האָט געגאַסן אַזוינע צינערנע שנאָלן און פלעגט דערמיט גיין אויפן לאַנד. ער האָט זיך אָבער דערמיט ניט געקאָנט שפּייזן. ער איז געקומען אַהער און איז געגאַנ־גען צו ר' אליהו סטרעליץ, דער האָט געהאַט אַ טאַבאַקפאַבריק. ער האָט אים געבעטן, ער זאָל אים געבן אַביסל רויכערטאַבאַק און שמעקטאַבאַק אויף קרעדיט, ער וועט דערמיט גיין אויפן לאַנד. ר' אליהו האָט אים נעגעבן אויף קרעדיט. ער איז אַרומגעפאָרן אין די נאָהענטסטע קליינע שטעטלאַך און האָט דאָס אָפּגעזעצט. ווען ר' אליהו האָט געזעהן, אַז ער זעצט גוט אָפּ, האָט ער אים וואָס אַמאָל פאַרגרעסערט דעם קרעדיט. דער דאָזיגער ר' דוד איז געקומען צו מיר און האָט מיך געבעטן, ער וויל זיך דאָ נעמען קיום [וואוינרעכט] אַלס אַ קאָרקנמאַכער. אַזוינע קיומים האָבן דאָ ניט טייער געקאָסט. איך זאָל אים געבן אַן אַטעסטאַט, אַז ער איז אַן ערליכער מאַן, אַנדערש קאָן ער דאָ קיין קיומים ניט קריגן, אָהן אַן אַטעסטאַט פונם פּרנס. זאָג איך צו אים: „ליבער פריינט, איך קען אייך ניט, ווי אַזוי זאָל איך אייך אַטעסטירן, אַז איר זיינט אַן ערליכער מאַן?" זאָגט ער: „ר' אליהו סטרעליץ דער קען מיך פון סטרעליץ נאָך, אַז איך בין אַן ערליכער מאַן און ער גיט מיר טאַבאַק אויף קרעדיט פאַר אַ סך הונדערטער טאַלער". זאָג איך צו אים: „ברייננט מיר שריפטליך פון ר' אליהון, אַז איר זייט אַן ערליכער מאַן, אַז ער נעמט דאָס אויף זיך, אויב איך זאָל אַמאָל האָבן דערפון צרות". ער האָט דאָס מיר געבראַכט שריפטליך, און איך האָב אים נעגעבן אַן אַטעסטאַט. ס'האָט ניט לאַנג געדויערט, איז באַ אים אַרויס אַ סקאַנדאַל מיט ר' אליהון. ר' אליהו פלעגט פאַרשרייבן די חשבונות מיט אים אין אַ בוך, וואָס ער פלעגט אים

מיטגעבן אויף דער רייזע, און בײַ זיך האָט ער אויך געהאַט אַ בוך, וואו ער פלעגט פאַרשרייבן דאָסזעלבע. ווען זיי האָבן זיך צערעכנט, האָט געפעלט אַריבער דריי הונדערט רייכסטאָלער. די ביכער זיינען ניט געווען נומערירט. אליהו האָט אָנגעקלאָגט דורן, און ס׳האָט דערלאַנגט אַזוי ווייט, אַז דער געריכט האָט געזאָגט, זיי קאָנען דאָ ניט קלוג זיין, זיי פאַרשטייען ניט קיין העברעאיש, זאָלן זיי פרובן דורכקומען צווישן אידן, וואָס פאַרשטייען דאָס יאָ. זיי האָבן זיך פאַרלאָזט אויף מענשן. דער דאָזיגער דוד האָט דאָ געהאַט מיט זיך אַ זון ושמו מיכל. ער פלעגט שטענדיג אַרומפאָרן מיטן פאָטער אויפן לאַנד. די דריי בוררים האָבן זיי ניט געקאָנט אויסגלייכן. איינער זאָגט: „מיין בוך איז גערעכט, וואָרום ר׳ אליהו האָט דאָ אַליין פאַרשריבן, און זיין בוך מעג ער שרייבן, וואָס ער וויל, ס׳גייט מיר ניט אָן״. בכן האָבן זיי ניט געוואוסט, וואָס צו טון. זיי האָבן ניט געוואָלט געבן דורן קיין שבועה, וואָרום ער האָט געזאָגט, ער וועט שווערן, אַז ער האָט מער ניט נעקרינן, ווי אין בוך שטייט. האָבן זיי געוואוסט, אַז דער זון מיכל איז זעהר אַן ערליכער יונג און אַ פרומער. האָבן זיי אים געשיקט רופן און זאָגן אים: „איר ווייסט, אַז דער געריכט האָט אונז די זאַך איבערגעגעבן מיר זאָלן די זאַך אויספאָרשן, און אייער פאָטער און ר׳ אליהו האָבן זיך צעשריבן, אַז זיי וועלן פאָלגן אונזער פסק. בכן איז דאָס געווענדט אָן אייך, איר פלעגט אַרומפאָרן מיטן פאָטער. איר זאָלט בײַלד גיין אין שול אַריין און געבן אַ שבועה, אַז אייער פאָטערס בוך איז ריכטיג, אַז דאָ איז ניט געשען קיין נבלה־שטיק״. אָבער ער האָט דאָס ניט געוואָלט טון און האָט מורה געווען, ווי זיין פאָטער האָט דאָס געטאָן. בכן האָבן זיי געמאַכט אַ פשרה, און ר׳ אליהו האָט דערביי פאַרלאָרן צוויי הונדערט רייכסטאָלער.

ווי נאָך ער האָט זיך פאַרווערבט עטליכע הונדערט טאָלער, האָט ער זיך גענומען קיומים און האָט אַראָפּגעבראַכט אַהער זיין פרוי מיט די איבעריגע זעקס קינדער. דאָס איז געווען נאָך דער רוסישער מלחמה. דאָ האָט מען געהאַט צו טון מיט בייטן אָבליגאַציעס און רייכסגעלט [אַסיגנאַציעס]. קיינער האָט ניט געוואָלט פאַרטרויען דורן קיין געלט, ער זאָל דאָס גיין אויסבייטן. איז ער געגאַנגען צו ר׳ לייב נאַק, און דער האָט אים געטרויט עטליכע הונדערט רייכסטאָלער. ווען ער האָט געזעהן, אַז ער צאָלט אים פינקטליך און פאַרדינט בײַ אים עפּעס, האָט ער אים געגעבן אַ גרויסן קרעדיט, אַ סך טויזנטער רייכסטאָלער. לסוף איז צווישן זיי אַרויסגעשפּרונגען אַ סקאַנדאַל. קיינער האָט ניט געוואוסט, וואָס דאָ איז געווען, אָבער זיי זיינען געוואָרן שונאים. ר׳ לייב האָט געזאָגט, יענער האָט אים אַזוי באַשווינדלט, אַז ער שעמט זיך דאָס אויסצוזאָגן. ער האָט געמאַכט

גרויסע נבלות צווישן אינו נימולים [קריסטן] אויף עטליכע אלפים רייכס־טאַלער, דאָס, וואָס מ׳ווייסט דערפון. קיין איד האָט מיט אים קיין געשעפטן ניט געהאַט. פלעגט ער שטענדיג זאָגן, ער מוז אויספירן, אַז אַלע אידן זאָלן מוזן אַוועק פון דער מדינה.

ווען ער האָט נעקרינן אַ פּאַרמעגן, האָט ער געהאַלטן, אַז ער איז דער גרעסטער מענש אין דער וועלט. אַזוי איז דאָס בײַ אַזוינע לײַט, וואָס האָבן אויף זייער לעבן גאָרניט פאַרמאָגט, און אַז זיי קומען צו עפּעס, פאַרלירן זיי דעם קאָפּ. ער האָט אויפגעטאָן אַזוינע שטיק, וואָס מ׳קאָן זיי אַלע ניט באַשרייבן. ער האָט זיך באַשטעלט אַ זילבערנע בלעך אויפצוהייגנען אויף אַ ספר תורה, אַ פּרוכת אויך, אָבער קיין ספר תורה האָט ער ניט געהאַט. האָט ער דאָס געבראַכט אין בית־הכנסת, דער שמש זאָל דאָס אויפהייגנען. אויף אַ געווייגטליכן פּרוכת איבערגעמאַכט פון אַן אַלט קלייד איז געשטאַנען אויס־גענייט: זאת נדב הקצין ר׳ דוד ואשתו ובניו. דאָס אייגענע איז געשטאַנען אויסגעקריצט אויף דער זילבערנער בלעך. מ׳האָט דאָס אַראָפּגענומען און מ׳האָט געשיקט צו אים דעם שמש, ער זאָל זאָגן, צי האָט ער דאָס מנדר געווען אין בית־הכנסת, דאַן נעמט מען דאָס, און ער קריגט דאָס שוין ניט צוריק. אויב אָבער ער מיינט ניט אַזוי, קאָן ער דאָס האַלטן בײַ זיך, ס׳וועט ניט אָנגענומען ווערן, מ׳דאַרף דאָס ניט, ס׳איז פאַראַן גענוג חפצים אָהן דעם. איז ער אַוועקגעלאָפן צום שטאַטהאַלטער מיט דער זילבערנער בלעך און מיטן פּרוכת, געמאַכט גרויסע מסירות און האָט געבעטן, מ׳זאָל שיקן רופן אַלע אידן אין דער שלאָסקאַנצעלאַריע. דער שטאַטהאַלטער האָט דאָ ניט געוואוסט וואָס צו טון. מיר האָבן אים דערקלערט: „זאת נדב", הייסט אַ געשיינק געמאַכט, מיט פרוי און קינדער, אַזוינס מוז בלייבן אין דער שול, מיר האָבן אַ סך אַזוינע אין דער שול, מיט נעמען אויך דאַרויף, אָבער אָהן „זאת נדב", וואָרום דאָס איז אַ געשיינק. ער אָבער, אַן אומוויסנדיגער מענש, האָט זיך געשפּאַרט, דאָס איז ניט קיין געשיינק. זאָגט דער שטאַטהאַלטער: „מאָרגן וועל איך אייך געבן ענטפער". מיר זיינען גענאַנגען אַהיים. דער שטאַטהאַלטער האָט געשיקט אָנפרעגן דעם רב, ער זאָל אים צוויסן געבן, וואָס באַטייטן די ווערטער „זאת נדב". האָט דער רב געענטפערט, אַזוי ווי מיר האָבן געזאָגט. האָט ער געשיקט רופן דעם דאָזיגן ש. און זאָגט אים, ער זאָל אַראָפּנעמען דעם „זאת נדב", וועט ווערן אויס פּראָצעס. און דערבײַ איז דאָס געבליבן, ער האָט אַראָפּגענומען דעם „זאת נדב".

אין עטליכע חדשים אַרום איז פירגעקומען אַן אַספה פון דער גאַנצער קהלה, מ׳האָט גערופן אַלע בעלי־בתים. ער איז געקומען מיט זיין זון, יענער איז נאָך געווען אַ בחור. ער האָט זיך פאַרשריבן בײַ הערצאָג קאַרל אַלס

אַ מענש באַ אים אויף דער קיך, וואָרום ער איז נאָך ניט געווען קיין בעל־קומים. קהל זאָגט: „מ׳האָט אייך אַהער ניט גערופן, איר קאָנט דאָ ניט בלייבן, איר זיינט קיין בעל־הבית ניט און קיין בעל־קומים״. האָט אונזער שנאָלן־מאַכער אָנגעהויבן צו שרייען, האָט גענומען אַ שטעקן און האָט אויסגעשלאָגן צוויי פענסטער, און האָט אָנגעהויבן צו שרייען גוואַלד, און איז אַרויסגעשפרונגען און האָט נאָך אַלץ געשריגן גוואַלד אויף דער גאַס. קיינער פון אונז האָט אים קיין קרום וואָרט ניט געזאָגט, מיר זיינען אַלע געזעסן אַרום טיש. דער שמש זאָגט: „ווי איך האָב אים נעכטן געזאָגט, ער זאָל קומען אויף דער אספה, ענטפערט ער, איך וועל קומען און וועל זיי אויסברעכן די פענסטער אויך״. מיר האָבן אים אָנגעקלאָגט צו פּאָליציי. ער האָט באַקומען אַ פּסק: ער זאָל מחילה בעטן אין שול און זאָל באַצאָלן פופציג טאָלער קנס. האָט ער געזאָגט, ער וועט רערלאַנגען אַן אַפּעלאַציע. אָבער קיינער פון קהל האָט ניט געוואָלט ווייטער האָבן צו טון מיט אים און דערביי איז דאָס געבליבן, וואָרום ער האָט געקרינן אַזויפיל ולוולים אין פּאָליציי, אַז מיר האָבן זיך אַליין געשעמט. אָבער ער האָט ניט געהאַט ניט קיין בושה, ניט קיין שאַנר.

נאָכדעם האָט ער זיך געלאָזט מאַכן אַ שילד איבער זיינע פענסטער אין זיין דירה, און דאַרויף איז געווען אויסגעמאָלט אַלע סאָרטן געלט. מיט אייניגע סוחרים האָט ער אָפּגערערט, אַז ווען זיי פאַרקויפן וועקסלען, זאָלן זיי ניט נעמען קיין רייכסגעלט, נאָר זיי זאָלן זיך הייסן געבן באַנקאָגעלט. ער האָט געמיינט באַ זיי נעמען דאָס באַנקאָ מיט רוחים. זיי האָבן אַזוי געטאָן. דאָס באַנקאָ האָט גענומען שטייגן טאָג אויף טאָג, ווער ס׳האָט נאָר געוואָלט האָבן וועקסלען און האָט ניט געקאָנט קריגן, האָט געמוזט גיין צום דאָזינן שנאָלן־מאַכער און אים באַצאָלן, וויפיל ער האָט זיך געהייסן. דער קיניג האָט דאָס דערהערט, אַז דער קורס שטייגט טאָג אויף טאָג נישט צו באַשרייבן. דעם קיניג האָט מען געזאָגט, אַז אידן זיינען דאָ שולדיג, זיי האָבן אָנגערייצט די סוחרים, יענע זאָלן אויפטרייבן דאָס באַנקאָ, זיי האָבן אפילו שילדן איבער די טירן, אויסגעמאָלט אַלע סאָרטן געלט. ס׳איז אַרויס אַ באַפעל פונם קיניג: אידן האָט מען געטאָן אַ חסד, וואָס מ׳האָט זיי אַריינגעלאָזט אַהער אין דער מרינה צו וואוינען. היות אָבער ווי זיי טוען קענגן לאַנדרעכט און האָבן געמאַכט אַ וועקסל־באַנק, זאָלן זיי פאַרטריבן ווערן פון דער מרינה, ווי נאָר מ׳וועט הערן, אַז ווער ס׳איז פון זיי האָט אויסגעביטן אפילו איין שטיבער. אויך זאָלן זיי באַלד אַראָפּנעמען די שילדן. דער דאָזיגער קיניגליכער באַפעל איז געווען זעהר שאַרף, איז געוואָרן אָפּגעדרוקט און איז נעקומען אין וואָכנבלאַט. צווישן דעם עולם איז געוואָרן גרויס רשעות [יידנהאַס], מ׳האָט גערערט, אַז אַלע אידן זיינען שולדיג און מ׳דאַרף זיי אַלע פאַריאָגן פון דער

מרינה. קהל איז זיך באַלד צונויפגעקומען, מ׳האָט געמאַכט אַ שריפט צום קיניג און מ׳האָט דאָס אָפּגעדרוקט אין וואָכנבלאַט, מ׳האָט זיך פאַרענטפערט, אַז קיינער פון הינע אידן פאַרנעמט זיך ניט מיט געלט בײַטן, חוץ דעם ראָזינגן דורן, קיינער האָט אויך קיין שילד ניט וועגן געלט בײַטן, חוץ דעם ראָזינגן דורן. מ׳האָט אים אָפּט געוואָרנט, ער זאָל אַראָפּנעמען די שילד, די וועלט רעדט אַזוי פיל פון אים, אָבער ער האָט זיך ניט געמאַכט דערפון. דער שטאָטהאַלטער האָט געשיקט רופן דורן אין קיניגס נאָמען. מ׳האָט געהאַט געזאָגט, אַז דער שטאָטהאַלטער האָט אַ באַפעל אים אַרויסצושיקן פון דער מרינה, אָבער דער שטאָטהאַלטער איז געווען זעהר אַ לייטישער מענש און האָט אים געהאָלפן. קיין איד האָט אים ניט אָנגערירט. ווען אידן זאָלן געווען וועלן אָנגעבן אויף אים מסירות, וואָס פאַר אַ שלעכטס ער האָט זיי שוין אָנגעטאָן, וואָלט ער געוויס געמוזט אָפּטרעטן פון דער מרינה. אָבער ס׳איז ניט געווען גם אחד [אַפילו איינער), וואָס זאָל אים שלעכטס טון, כאָטש ער האָט דאָס צען מאָל אַזויפיל פאַרדינט און האָט פריהער געמסרט אידן. ער פלעגט שטענדיג זאָגן, ער וועט זיך ניט קילן, ביז מ׳וועט ניט פאַרטרייבן אַלע אידן פון דער מרינה. ער איז געווען כמעט אַ משוגענער, און אַלץ פון בּאַרימערײַ וועגן, מ׳זאָל פאַר אים מורא האָבן. אָבער נאָך דער ראָזינגער מעשה איז ער געוואָרן שטיל און האָט מער ניט געשראָקן, אָבער ווען ער פלעגט באַגעגנען פון קהל אין גאַס, פלעגט ער אים שעלטן מיט קללות נמרצות. קהלס לייט האָבן זיך באַקלאָגט אויף אים בײַ דעם אויבערשטאַט־האַלטער; האָט מען אים אָנגעזאָגט פון דער שלאָסקאַנצעלאַריע, אַז וויבאַלד עמיצער פון די קהלה־פירער וועט זיך נאָך אַמאָל קלאָגן אויף אים, וועט מען אים אָהן געריכט און אָהן אַ פסק תפוס נעמען [אַרעסטירן]. איז ער לסוף שטיל געוואָרן.

ס׳איז געווען נאָך איינער, משה פײַהעס, האָט ער זיך אויך רעקלאַמירט אַלע וואָך אין טאָגבלאַט, אַז ער בײַט אַלע סאָרטן געלט. אים האָט מען דאָס אויך פאַרבאָטן מיט אַן אָנזאָג, אַז מ׳וועט אים פאַרטרייבן פונם לאַנד. ער איז געווען אַ דלפון, האָט שוין איינמאָל פלטה געמאַכט הינע אידן; ער האָט אויך אָנגעמאַכט אַ סך סקאַנדאַלן. ער איז ניט קיין איד, ניט קיין קריסט. ער איז אָבער באַלד שטיל געוואָרן. אין קורצן נאָך דעם איז ער גענומען געוואָרן תפוס איבער חובות. אַזוינע שלעכטע מענשן, וואָס פלעגן אַרומלויפן אויף דער וועלט, האָבן אַ סך געשווינדלט. אָבער ווי זיי פלעגן זיך מיט שווינדל מאַכן אַביסל געלט, וואָס זיי זײַנען ניט געווינט געווען צו האָבן, איז פלעגן זיי טרײַבן תקיפות און וועלן שפּילן די גרויסע ראָליע, אָבער דאָס האָט זיי ניט געגאָלטן, און זיי זײַנען געוואָרן שטיל, ווייל זיי קאָנען גאָרניט אויספירן.

ראָס זײַנען די בעלי־בתּים, װאָס װאױנען דאָ, און בעלי־קיומים [מיט װאױנרעכט] און בײזיצער, אויך הרב און משובּרים [כּלי־קודש] והמלמדים, װאָס געהערן צו דער אויפגעריכטעטער שול, װאו ס׳צאָלט פאַר יעדעס קינד:

1. אֲנִי אהרון בריצען בַּעַל־קִיוּמִים און נוֹשֵׂא בְּעוֹל [שטײער־צאָלער]
2. חֲתָנִי אײזיק
3. מחוּתָּנִי בענדעט
4. בְּנוֹ זיסקינד
5. וַחֲתָנוֹ ר׳ יצחק
6. ר׳ גומפּרעכט כּ״ץ
7. ״ חֲתנו שמואל כּ״ץ
8. ״ לײב נאָרקעפינג
9. ״ יוסף סגל
10. ״ הירש׳ ר׳ יואלס זוי
11. ״ יעקוב װאַרשױ
12. ״ אברהם כּהן
13. ״ לײב לאַם
14. ״ אהרון לאַם׳ ר׳ לײבס ברודער
15. ״ דוד לאַם
16. ״ דוד סטרעלײץ
17. ״ אהרון װײסל
18. ״ יואל צײנדאָקטאָר
19. ״ משה פאַקעס
20. ״ זלמן שװערין
21. ״ יצחק דרוקער
22. ״ יעקוב דאַנציגער
23. ״ הירש קאַרלסקראָן
24. ״ לײב׳ דוד לאַמס אײדעם
25. ״ אהרון׳ לײב לאַמס זון
26. ״ וחתנו ר׳ שלום פאַך
27. ״ ״ ״ זלמן פערלבערג
28. ר׳ לײב דעמיץ
29. ״ מאַנעס קריװױטס
30. ״ בענאָ פײטל קריװױטס
31. ״ בענאָ בנימין קריװױטס
32. ״ שמואל ביוצאָװ
33. ״ שלום׳ קױפמאַנס אײדעם
34. ״ הירש׳ מאַנעס קריװױטס אײדעם
35. ״ יעקוב נאָרקעפינג
36. ״ שמואל בן ר׳ קאָפּעל
37. ״ ברוך בן מאַנעלע
38. ״ אברהם׳ ברכיהס זון
39. ״ קױפמאַן
40. ״ יצחק פאַך
41. ״ יעקוב סגל
42. ״ הירש סגל
43. ״ יוסף מאַרשטראַנד
44. ״ שלמה כּ״ץ
45. ״ הירשל
46. ״ טעװעלע
47. ״ רפאל
48. ״ לײב קאַרלסרו
49. ״ אברהם קאַרלבערג
50. ״ יעקוב קאַרלסרו
51. ״ אליהו מאַלכין
52. ״ שלמה פּאָפּלע שװואַקסמאַכער
53. ״ גדליה
54. ״ לײב שוחט
55. ״ רעװועל

56. ר׳ מאיר שמש
57. „ שלמה נאָרקעפּינג
58. „ אליעזר
59. „ מיכל העלסינגער
60. „ דוד מאַלכין
61. „ זוסמאַן
62. „ חיים ציינדאָקטאָר
63. ר׳ מיכל סטרעליץ
64. „ מאיר סטרעליץ
65. „ הירש סטרעליץ
66. „ יצחק סטרעליץ
67. „ חיים שיק
68. „ נתנאל ציינדאָקטאָר
69. „ אברהם קאַרלסרו

איך בין איצט געוואָרן 73 יאָר. חתני יצחק און מיין ברודערס איידעם בענדעט זיינען מיינע חברים [שותּפים], ווי האָב איך איבערגעגעבן דעם גאַנצן משא ומתּן, אויך האָב איך אַ צוואה געמאַכט, אַז קיינער לאַחר מותי זאָל זיך ניט קימערן וועגן משא־ומתּן, אָדער זעהן די ביכער, וואָרום די קנאָה ושנאָה איז צו גרויס באַ זיי.

עס געפינט זיך איצט אַ שפל ומשופל [אַ געמיינער, נידעריגער מאַן] ושמו משה פייהעם אָדער משה פּאַקעס, אַ מוסר, וואָס האָט געמאַכט מסירות אויף אָרעמע מענשן, וואָס וואוינען שוין דאָ כּמה שנים, אַז זיי צאָלן ניט קיין שטייער, טרייבן האַנדל מיט פרעמדע פאַרבאָטענע סחורה, כּדי מ׳זאָל זיי פון דאַנען פאַרטרייבן. דערהייל האָט ער נאָך גאָרניט אויסגעפירט, די לייט האָבן זיך פאַרענטפערט סיי באַ פּאָליציי, סיי באַ דער עצה [שטאָטראַט], אָבער קהל האָט וועגן דעם גאָרניט געטאָן, און איך מיש זיך ניט אין קיין זאַך.

איך האָב זיך פירגענומען פאַר כּמה שנים: בסודם אַל תבוא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי [אין זייער ראַט זאָל מיין זעעל ניט זיין און אין זייער פאַרזאַמלונג זאָל מיין כּבוד ניט איינשטיין]. מיינע חברים זיינען ברוך השם אָנגעזעהן אצל חצר המלכות; חברי מיכל בענדעט איז אצל המלכות הויפיו־וועליר. המלכות קויפט ניט פאַר קיין פּרוטה אַחת מן נמולים ואינו נמולים [באַ אידן און ניט־אידן] חוץ באַ אונז, והמלכּה וכל שרים [און די קיניגן און אַלע הויכע הערן] והשם יוסף אלינו [נאָט זאָל אונז נאָך פאַרמערן], וואָרום מיר זיינען ברוך השם אָרנטליכע לייט און האָבן קיינמאָל קיינעם ראָס מינדסטע ניט געריירט. יהללך זר ולא פיך [זאָל דיך אַ פרעמדער לויבן ניט דיין איינן מויל]. ביז איצט, נאָך דאָס פאַרגאַנגענע יאָר ה׳תקס״א [1801], פלעג איך פאָרן מיט חברי בענדעט אויף דעם לייפּציגער יריד, אָבער היינטיגס יאָר ה׳תקס״ב [1802] איז בענדעט אַליין געפאָרן צום פייסטגיריד, ער פאַרשטייט איצט דעם שטיינערהאַנדל אַזוי גוט, ווי דער בעסטער און עלטסטער יוועליר. והשם מצליח דרכו לביתו בשלום [און גאָט באַגליקט זיין וועג אַהיים בשלום]. ער האָט געשיקט לביתו [אַהיים]

זיינע בריליאַנטן און פערל, און מיר זיינען דערמיט זעהר צופרידן געווען. איך האָב זעהר פיל צו שרייבן, וואָס איך האָב געטאָן לפני כל היהודים [פאַר אַלע אידן], וואָס נישט אַזוי גרינג איז עס מיר אָנגעקומען, און האָב יעדן כל הטובות געטאָן כל מה שביכלתי [וואָס איך האָב נאָר געקאָנט]. זיי האָבן מיר משלם רעה תחת טובה געווען [באַצאָלט שלעכטס פאַר גוטס]. אָבער הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו וברוב חסדו [גאָט מיט זיין גרויס מיטלייד און מיט זיין גרויס גנאָד] האָט מיך מצליח געווען בכל דרכי [אין אַלע מיינע וועגן].

כלל-פארלאג